

Jack
Holland

MIZOJİNİ

Dünyanın En Eski Önyargısı
Kadıncı Nefretin
Evrensel Tarihi

Türkçesi: Erdoğan Okyay

2.
Baskı

Jack Holland, 1947'de Belfast'ta doğdu. BBC-Belfast Radyosu'nda güncel tarih konularında pek çok yayın yaptı. 1977'den itibaren New York'ta yaşadı. Dört roman ve yedi bilimsel kitap yayınladı. Bu sonuncularında öncelikli olarak Kuzey İrlanda'daki durumu değerlendirdi. Yazar, 2004'te, elinizde tuttuğunuz kitabına son biçimini verdikten kısa süre sonra yakalandığı kanser hastalığına yenik düşerek öldü.

Eserleri:

- *Too Long a Sacrifice: Life and Death in Northern Ireland since 1969* (Dodd Mead, 1981)
- *The Prisoner's Wife* (Dodd Mead, 1981)
- *The Druid Time* (Dodd Mead, 1986)
- *The American Connection* (Robert Rinehart Publishers, 1987)
- *The Fire Queen* (Roc, 1992)
- *INLA: Deadly Divisions* (Poolbeg Press, 1994)
- *Phoenix, Policing the Shadows* (Susan Phoenix'le birlikte, Hodder & Stoughton, 1996)
- *Hope Against History, The Course of Conflict in Northern Ireland* (Henry Holt and Company, 1999)

Erdoğan Okyay, 1933'te Buca-Izmir'de doğdu. Yüksek öğrenimini Gazi Eğitim Enstitüsü, Müzik Bölümünde yaptı. Lisansüstü eğitimini Almanya, Freiburg Yüksek Müzik Okulu, Okul Müzik Eğitimi Bölümünde, doktora eğitimini Berlin'de tamamladı. Müzik eğitimi ve müzikbilim alanlarında hem Türkiye'de hem Almanya'da akademisyen olarak görev yaptı. Çocuk şarkıcılığı ve besteciliğinin yanı sıra, alanıyla ilgili Türkçe ve Almanca yazılar yazdı, telif ve çeviri eserler yayınladı. Seveda-Cenap And Müzik Vakfı Yönetim Kurulu üyeliği yaptı. 2017'de aramızdan ayrıldı.

Eserleri:

- *Okul Müzik Eğitimi* (1969)
- *Dereden Tepeden* (Ankara T. Fil. Der., 1973)
- *Cevat Mamduh Altar* (S.C.A. Müzik Vakfı, 1990)
- *Ahmet Adnan Saygun* (S.C.A. Müzik Vakfı, 1991)
- *Nevit Kodallı* (S.C.A. Müzik Vakfı, 1998)
- *Ferid Alnar* (S.C.A. Müzik Vakfı, 1999)
- *Johann Sebastian Bach: O bir dere değil, o bir deniz* (S.C.A. Müzik Vakfı, 2000)
- *Faik Canselen* (S.C.A. Müzik Vakfı, 2004)
- *Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'na Armağan* (S.C.A. Müzik Vakfı, 2009)
- *Ankara Devlet Konservatuvarı* (S.C.A. Müzik Vakfı, 2013)
- *Hüseyin Avni Başman* (S.C.A. Müzik Vakfı, 2014)

Çeviri Eserleri:

- *Genç Beethoven* (S.C.A. Müzik Vakfı, 2009)
- *Beethoven'in Yetkinlik Çağı* (S.C.A. Müzik Vakfı, 2009)
- *W. Amadeus Mozart: Oluşumunun Romanı* (S.C.A. Müzik Vakfı, 2013)
- *Mozart Viyana'da: Olgunlaşmanın Romanı* (S.C.A. Müzik Vakfı, 2013)
- *Mizojini: Dünyanın En Eski Önyargısı* (İmge Kitabevi Yayınları, 2016, 2019)

Jack Holland

Mizojini

DÜNYANIN EN ESKİ ÖNYARGISI

Kadından Nefretin Evrensel Tarihi

Türkçesi: Erdoğan Okyay

2. Baskı

İmge Kitabevi Yayınları
Genel Yayın Yönetmeni
Refik Tabakçı

ISBN 978-975-533-844-6

Orijinal Adı
A Brief History of Misogyny: The World's Oldest Prejudice

© Jack Holland, 2006
Birinci baskısı Little, Brown Book Group markası olan
Robinson tarafından 2006'da Britanya'da basılmıştır.
© İmge Kitabevi Yayınları, Erdoğan Okyay, 2019

Tüm hakları saklıdır.
Yayıncı izni olmadan, kısmen de olsa
fotokopi, film vb. elektronik ve mekanik
yöntemlerle çoğaltılamaz.

1. Baskı: Mayıs 2016
2. Baskı: Ankara, Ağustos 2019

Editör
Canay Şahin

Kapak
Güleda Ayyüce Berkalp

Dizgi ve Sayfa Düzeni
Yalçın Ateş

Baskı ve Cilt
Pelın Ofset Tıpo Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
Tel: 0 (312) 395 25 80
Sertifika No: 16157

İ m g e K i t a b e v i
Yayıncılık Paz. San. ve Tic. Ltd. Şti.
Konur Sok. No: 17/2 Kızılay 06650 Ankara
Tel: 0 (312) 419 46 10 - 419 46 11
İnternet: imge.com.tr • E-Posta: imge@imge.com.tr
Yayınevi Sertifika No: 11546

Bu kitap, yazarının anısına ve onu eğiten kadınlara ithaf edilmiştir.

Annesi *Elizabeth Rodgers Holland'a*,

Büyükannesi *Kate Murphy Holland'a*,

Halası "*Cissy*" *Martha Holland'a* ve

Kızkardeşleri *Katherine, Elizabeth ve Eileen'e*.

İçindekiler

Teşekkür.....	9
Önsöz.....	11
Giriş.....	17
1 Pandora'nın Kızları	27
2 Kapılardaki Kadınlar: Eski Roma'da Mizojini	51
3 İlahi Müdahale: Mizojini ve Hıristiyanlığın Yükselişi	81
4 Cennetin Kraliçesinden İblis Kadına	109
5 Ey Cesur Yeni Dünya: Edebiyat, Mizojini ve Modernliğin Yükselişi	141
6 Viktoryenlerin Sırları	177
7 Üstinsan Çağında Mizojini.....	217
8 Beden Politikası	245
Sonuç: Mizojininin Anlamını Kavramak.....	275
Ek Kaynakça	293

Teşekkür

Yazarının ölümünden sonra yayınlamak istediğimiz bu kitap, pek çok kişi tarafından desteklendi. Manevi ve/veya maddi destekleri için Stephan Davis'e, Don Gilbert'e, Susan Phoenix'e, Marcia Rock'a ve Michelle Stoddard'a teşekkür ederiz. www.jackholland.net web sitesini kuran ve güncelleştiren Brad Henslee'ye, David Goodine'e ve Mike Myles'a da özel birer teşekkür borçluyuz.

Çok özel bir teşekkürümüz de cesareti ve uzak görüşlülüğü ile başkalarının yaklaşmadığı böyle bir projeyi üstlendiği için, Londra'daki yayıncımız Sappho Clissitt'e olacak.

Mary Hudson ve Jenny Holland

Önsöz

Babam tarihle ilgilenirdi ve kadınları severdi. Bu iki olgu onu mizojini teması ile ilgilenmeye yöneltti. Oysa bu bir gazeteci olarak yoğun uğraş verdiği Kuzey İrlanda siyasi meselesinden çok başka, apayrı bir konuydu.

Babam, *Mizojini: Dünyanın En Eski Önyargısı*'ni 2002'de yazmaya başladı. Kitap bir tartışmayı da başlattı. O an yazmakta olduğu bölümü anlattığı çevresindeki erkeklerin, yazdıklarını kadından nefretin bir tür savunması gibi yorumlamalarını çok anlamsız buluyordu. Başka yaygın bir tepki de babama yöneltilen bir soruda kendini gösteriyordu. Bu soru, bir erkeğin mizojini hakkında neden bir kitap yazmaya istek duymasıyla ilgiliydi ve onun bu soruya verdiği yanıt kısaca, "Niçin yazmayayım? Sonuçta mizojiniyi erkekler icat etti," oluyordu.

Babam kitabını yazarken, eşlerin, babaların, komşuların ve iktidarda olan yöneticilerin kadınlara karşı işledikleri suçların oluşturduğu akıl almaz listenin yükü altında adeta ezilmiş gibiydi. Bunları bize anlattığı zamanlarda annemin ve benim tüylerimiz diken diken oluyordu. Erken modern Avrupa'da cadı olduğundan şüphe duyulan kadınlara uygulanan akıl almaz işkencelerden, Kuzey Kore tutukevlerinde kadınların uğradığı korkunç zulümlere kadar uzanan listelerdi bunlar. Gazete makalelerini bir araya getiriyor, tarih boyunca tutulmuş on binlerce kaydı okuyor, konunun kültürel boyutlarını kavrayabilmek için şiir ve tiyatro yazınına başvuruyordu.

Babam bu kitabın, en önemli çalışması olduğunu düşünüyordu. Artık bütün gazetecilik merakını şu ürkütücü soruya yöneltmişti: Tarihin başlangıcından bu yana insanlığın bir yarısının, diğer yarısı tarafından böylesine baskı altında tutulması ve insanlık onurunun elinden alınması nasıl açıklanabilirdi?

Babamın bu sorunla mücadele ederken kullandığı araçlar, çağımızın daha güncel çatışmalarını okuyucularına somut bir şekilde göstermek için kullandığı araçların da aynısıydı – anlaşılması çok zor gibi görünen konuları kolayca bir araya getirme yeteneği, Batı kültürünün tarihi hakkındaki derin bilgisi, baskı altında tutulanlara karşı duyduğu sempati ve şiirsel düzyazı tarzı. Bu birleşime bağlı kalarak inşa ettiği *Mizojini: Dünyanın En Eski Önyargısı* adını verdiği eseri, içerdiği ürkünç ayrıntılara karşın, şaşılacak derecede kolaylıkla okunan bir kitap oldu.

2004 yılının Mart ayında, kitabının taslağını bitirdikten bir ay sonra babama kanser tanısı kondu. Bundan iki ay sonra da NK/T-hücre lenf kanserinden -çok ender görülen ancak hemen her zaman ölümcül olan bir kanser hastalığından- öldü. Hastalığının ve tedavisinin zayıf düşürdüğü dönemde bile, dikkatini projesine o kadar vermişti ki, hastanede yatarken bir yandan da kitabının en son baskı düzeltmelerini yapmayı sürdürüyordu.

En samimi ilişkilerden biri olmasından dolayı, mizojininin kötücül etkilerinin ağırlıkla devam etmesini ya da kesintiye uğramasını sağladığı için baba-kız ilişkisi bu kitapta önemli bir yer tutuyor. Ayrıca bu ilişki, her genç kızın yaşamında da kuşkusuz önemli bir rol oynuyor. Babam, bana karşı babalık görevini yumuşaklıkla ve aşırıya kaçmayan bir takdirle yerine getirdi. Kadınlığa adım atışımı ağır başlılıkla ve zarif bir anlayışla karşıladı. Hepsinden önemlisi, her zaman her konuda benim düşüncemi sordu. Ona karşı düşüncelerimi savunmam ve eleştirel olmam konusunda beni hep yüreklendirdi. Bazen içten içe gülerek, gençliğimden kaynaklanan yargılarımla alay ederdi, bazen de aramızda yaşanan atışmalar giderek alevlenirdi. Söylediklerinden, onun benim zekâma saygı duyduğunu anlardım. Gözlerindeki yumuşak ifade de kadınlığıma saygı sezzerdim.

Onun bütün bu davranışlarından kişiliğimin tanındığını fark etmem, benim için çok önemli oldu. Hele şimdi, onun yokluğunu duyumsadıktan sonra... Babamın kadınlar hakkında yazdıklarından, onların her kıtada yüzyıllardır çektiklerini ve katlanmak

zorunda kaldıkları aşağılanmaları okuduktan sonra bugün ben, bu nasıl bir “ironi” diye düşünmekten kendimi alamıyorum. Kadına şiddet olgusundan tamamen korunarak büyümüştüm. İstisnai bir biçimde, evde ailemin yanında kısıtlayıcı prangaların hiçbirini yaşamak talihsizliğine uğramamıştım.

Yaşamımdaki bu sevgi dolu anılarımdan hatırımda kalan en canlı ve en dokunaklı şey, babamın ölümünden üç gün önceki beraberliğimizdir. Manhattan’da bir hastanenin bekleme salonunda üçümüz; babam, annem ve ben oturmuş, elinizde tuttuğunuz kitabın taslağını son kez inceliyorduk. Ben yüksek sesle metni okuyordum, o da bana sürekli olarak bir değişiklik önerim olup olmadığını soruyordu. Bu tanınmış yazar ve deneyimli gazetecinin, bu yetişkin insanın ve babanın bana, hiçbir deneyimi olmayan bir genç muhabire, kendi kızı olan bu genç kadına düşüncesini sorması, beni çok mutlu etmişti. Kendime değer verildiğini duyumsamıştım.

Bu hatıra benim için altın değerinde bir andı, şimdi bile hafızamda güçlü bir şekilde parıldıyor. O gün, o dingin ama yoğun uğraşımızın, onun hastalığından daha büyük olduğu duygusuna kapılmıştım. Hudson Irmağı’na yukarıdan bakan, güneş ışıklarının dolduğu o mekânda kısa bir süre için, içinde bulunduğumuz kanser hastaları bölümünde her an hissedilen üzüntüyü ve korkuyu unutmuş gibiydik.

Taslağın üzerine henüz yeni eğilmiştik ki, babamın güler yüzlü, nazik doktorunun kapıda durduğunu ve duygu yüklü bakışlarla bizi seyrettiğini görmüştüm. Daha iki hafta önce bu doktor anneme ve bana “son”un çok yaklaştığını söylemişti. Yüzündeki ifadeden, bizim o anki durumumuza benzer sahnelerle çok sık karşılaşmadığı anlaşılıyordu.

Babam çocukluğunu 1950’lerin Kuzey İrlanda’sında geçirip, 1960’ların hem toplumsal hem de siyasal çalkantılarının yaşandığı yıllarda büyümüştü. Küçüklüğünden beri becerikli kadınlar arasındaydı. Daha çok Down bölgesinin vahşi ve cesur ortamında yetişmiş tam bir anaerkil kadın olan babaannesi Kate Murphy Holland’ın ve Belfast’ta değişik dokuma atölyelerinde ömür tüketmiş olan müzmin bekâr ve çok güzel halası “Cissy” adıyla anılan Martha Holland’m yanında büyümüştü. Annesi Elizabeth Rogers çok fakir bir ailede yetişmişti ve bu yüzden düzenli bir okul eğitimi alamamıştı. Meslek yaşamı boyunca annesi ona esin

kaynağı olmuştur. Yazar olarak amacının, annesi gibi çağının eğitimsiz ama akıllı bütün kadınlarına daha karmaşık düşünsel dünyaların kapılarını açmak olduğunu söylerdi.

Babam her zaman kadınların deneyimleriyle ilgilendirdi. Kuzey İrlanda sorununa ilişkin ilk kitabında -ki o yıllarda bu sorun en kanlı doruk noktasına ulaşmıştı- annesinin ve halasının yazdığı mektuplara ve anlattıkları olaylara da yer verdi. Böylece onun, *Too Long a Sacrifice: Life and Death in Northern Ireland Since 1969* adlı kitabı 1981'de yayınlandığında heyecanla okunan bir belge olmuştur. İlk romanı *The Prisoner's Wife* (1982), erkekleri savaşta olan kadınların katlandıkları yoklukları ve acıları anlatıyordu.

Babamın yaşamındaki en önemli kadın kuşkusuz dilbilimci ve çok akıllı bir öğretmen olan eşi, annem Mary Hudson oldu. Hem kişisel hem de mesleki yönlerden birbirlerini harika bir biçimde tamamlayan bu iki insan, çok doygun ve mutlu 30 yıllık bir evlilik geçirdiler. Çocukluğum ve gençliğim boyunca yemek masamızda sayısız kereler, babamın o günlerde yazdığı bir kitabın şu ya da bu konusunun nasıl biraz daha geliştirilebileceği üzerinde durulan konuşmalara tanık oldum. Babamın pek çok kitabı gibi *Mizojini* de annemin editörlüğü sayesinde iyileştirildi.

Annemin iki yılı aşan ısrarlı çalışmaları olmasaydı, bu kitap henüz dünyaya gelmemiş olacaktı. Kitabını yazdığı süre içinde babamla bir sözleşme imzalayan ve önceki yıllardan beri çok yakın bir ilişki içinde bulunan Amerikalı yayınevi, anlaşılabilir bir tutumla, babamın ölümünden sonra incelediği taslak kitabın basılıp okuyucuya sunulmasının mümkün olamayacağını bildirdi bize. Annem bunun böyle olmadığını biliyordu. Bu nedenle kitabı basacak yeni bir adres bulmayı aklına koymuştu. Çünkü kitabın konu olan tarihin anlatılması gerektiğine yürekten inanıyordu. Gerçekten de onun yorulmaz çabasıyla bu denli önemli ve düşünceyi tahrik eden bu çalışma, nihayet okuyucusuna ulaşıyor.

Bugün mizojiniye, artık sadece şiddetin ve adaletsizliğin kaynağı olarak değil, insani gelişmişliğe ve toplumsal ekonomik ilerlemeye bir engel olarak da tanımlandığı görece aydınlanmış bir çağda yaşıyoruz. Ama hâlâ kadınlar, eşit iş için erkeklerden daha az ücret almaya devam ediyor ve ABD'de yıllar önce kazandıkları cinsel özgürlükleri bugün yeniden aşındırılmaya çalışılıyor.

yor. Gerçek bir kadın-erkek eşitliği hâlâ çok uzaklarda. Dünyanın pek çok bölgesinde, cinsiyet sorununun fakirlik, cehalet, köktencilik ve türlü hastalıklarla iç içe geçmesi nedeniyle, kadının durumu son yüzyıllardan günümüze kadar çok az ilerleme kaydetti.

Pek tabii babam, bütün bu sorunların bir kitapla, hatta çok sayıda kitaplarla da çözülemeyeceğinin bilincindeydi. Ama onun bu son eserinin, dünyanın bu en eski ayırimcılığına karşı savaşımında önemli bir araç olduğuna inanıyorum.

Jenny Holland

Giriş

*Kazınmış kafası
Kara mısır anızları gibi
Gözbağı kirli bir bez
Ilmeği bir halka*

Seamus Heaney, "Punishment", *North* (1975).

22 Haziran 2002'de Pakistan'ın Pencap eyaletinin ıssız bir yöresinde Mukhtaran Bibi adında genç bir kadın, yaşadığı köyün heyeti tarafından, birden çok erkeğin kendisine tecavüz etmeleri cezasıyla cezalandırılıyor. Cezanın nedeni, kadının erkek kardeşinin, kendisinden daha yüksek kasttan bir kadınla ilişki kurmuş olması. Dört erkek, tüm yalvarmalarına aldırmadan kadını bir kulübeye sürüklüyorlar.

Kadın daha sonra gazetecilere, "Bir saat boyunca, artık me-calsiz kalıncaya kadar bana durmadan tecavüz ettiler," diye durumunu anlatıyor. Ceza yerine getirilirken yüzlerce tanık olayı seyretmektedir ama içlerinden hiç kimse kadına yardım etmemiştir.

2 Mayıs 2002'de Kuzey Koreli sığınmacı Lee Sun-Ok, Washington'da Temsilciler Meclisi Uluslararası İlişkiler Komisyonu önünde, Kuzey Kore'deki Kaechon Kadın Tutukevi'nde yüzde 80'i ev kadını olan mahkûmların durumu hakkında verdiği ifadesinde, kendisinin de tanık olduğu üç kadın hükümlünün çıplak beton zemin üzerinde nasıl doğum yaptıklarını anlatıyor: "Tutukevi doktorunun, kadınların karnına çizmesi ile bastırmasını seyretmek korkunçtu." Bebek doğduğunda doktor, "Hemen öldürün onu! Tutuklu bir canı burada çocuk doğurabileceğini nasıl düşünebiliyor?" diye bağıyordu.

Nijerya, 2002: Amina Lawal, eşinden ayrıldıktan sonra evlilik dışı bir çocuk beklediğinden taşlanarak ölüm cezasına çarptırıldı: Boynuna kadar toprağa gömülecek ve toplanan halk tarafından başı parçalanıncaya kadar taşlanacaktır.

Fayetteville, Kuzey Karolina (ABD): 2003 yazında Fort Bragg askeri üssünde, altı hafta içinde dört evli kadın, kocaları tarafından öldürülüyor. Kocalarından biri, bir zamanlar sevdiğini söylediği karısına, bıçağını tam 50 kez saplamıştır.

Doğu Afrika: Mısır'dan Somali'ye kadar uzanan geniş bir bölgede, tahminlere göre kadınların ve genç kızların yüzde 80'i ile yüzde 100'ü, klitoris sünnetiyle sakatlanmış durumda. Bu kadınlardan birkaçı ABD'ye iltica etmek için başvuruda bulunuyor. Ülkelerinde siyasi suçlardan takibe uğrayan ve ABD'ye iltica eden kimselere tanınan koruyucu hakların kendilerine de tanınmasını talep ediyorlar. Bu kadınların sürdürdüğü mücadeleyse o güne kadar bağımsızlık, siyasal veya medeni haklar için sürdürülen tüm kampanyalardan çok daha eski.

Ben Kuzey İrlanda'da büyüdüm. Yani Pencap'tan, Kuzey Kore'den ve Doğu Afrika'dan çok uzak bir ülkede. Ama "cunt"* sözcüğünün, bir insanın başka birine yakıştırılabileceği en büyük aşağılama olarak kullanıldığı bir dünyaydı benim büyüdüğüm ülke. Birisini çok iğrenç buluyorsanız, söyleyebileceğiniz en etkili sözcük "cunt" idi, daha ötesi yok.

Bu sözcük, çöplerin yığılı olduğu sokakların ve genel tuvaletlerin çiş ve pislik kokan duvarlarına da çiziktiriliyordu. Birini "kancık" diye çağırmaktan daha kötü bir şey, "aptal kancık" diye çağırmaktan da daha aptalca bir şey yoktu.

Benim yetiştiğim Belfast kentinin düşmanlık anlayışı da kendine özgüydü. İçinde barındırdığı mezhepsel nefret, yıllar içinde şiddet ve kan dökmeye isim yapmıştı. Ama birbirine düşman Katolik ve Protestan grupların hemfikir oldukları tek bir nokta vardı: "Kancık"ın en aşağılayıcı toplumsal statü oluşu.

Bu bakımdan Belfast, kadını aşağılamanın, erkeklerin eşlerini dövmelelerinin olağan bir durum olarak görüldüğü İngiltere'nin

* Karşılığı "vajina" olan argo bir sözcük, Türkçe'de "kancık" olarak kullanılıyor (ç.n.).

diğer endüstrileşmiş fakir bölgelerinden biraz farklıydı. Erkekler, başka bir erkeğin köpeğini tekmelemesine şiddetle karşı çıkıyordu ama karısını döven bir erkeğe kimse müdahale etme zorunluluğu hissetmiyordu. Bu aldırmayışlarına buldukları garip özür de “karı-koca arasındaki ilişkinin kutsallığı”ydı.

Kuzey İrlanda’da altmışlı yılların sonlarına doğru siyasal huzursuzluklar zirveye doğru tırmanışa geçtiğinde, kamusal alanlarda kadın düşmanlığı da görünür biçimde arttı. İngiliz askerleriyle buluşan İrlandalı Katolik kadınlar sokakta sürükleniyor, elleri (çoğunlukla başka kadınlar tarafından) bağlanıyor ve erkekler onların saçlarını kökünden tıraş ettikten sonra kabak başlarına sıcak katran sürüyor ve tüy yapıştırıyorlardı. Sonra da bu kadınlar gelip geçenlerin seyretmeleri için yol kenarındaki elektrik direklerine bağlanıyorlardı. Gene bir cinsel aşağılama olarak bu kadınlar “fahişe” yazılı bir yaftayı boyunlarında taşımak zorunda bırakılıyorlardı.

Bizler belki de Fransa Alman işgalinden kurtulduğunda, Alman askerlerle buluştukları için suçlu bulunan kadınların başlarına neler geldiğini haber fotoğraflarından görerek, İngilizce konuşan milletlerin genellikle cinsel konularda taklit ettiği Fransızlara öykünüyorduk. Bizler ayrıca kendi güçlü hislerimizin derin mantığını takip ediyor ve aynı öfkeyi “kancık” sözcüğüyle tek heceyle özetleyerek telaffuz ediyorduk.

Aynı mantığı, 1800 yıl önce, Katolik Kilisesi’nin kurucularından Tertullian (M.S. yaklaşık 160-220) şöyle ifade etmişti:

Şeytanı davet eden sensin! O ağacın mührünü de sen kırdın. Tanrı’nın buyruğunu hiçe sayan sensin, şeytanın yaklaşmadığı kimse-leri uyuşturan da sen. Tanrı’nın yeryüzündeki görünümü olan erkeği de kolayca sen yere vurdun.

Mizojini, yani kadına duyulan nefret, Batı toplumlarının dünya görüşlerini temellendiren Eski Yunan filozoflarının gökyüzünün yüksek katlarındaki ışıklı düşüncelerinden, 19. yüzyıl Londra’sının karanlık sokaklarına ve Los Angeles’in otoyolda kadın cesetlerinin kanlı izlerini bırakan seri katillerine kadar uzanan yolda pek çok farklı biçimde gelişme göstermiştir. 3. yüzyılın Hıristiyan estetiğinden Afganistan’daki Taliban rejimine kadar bu nefret, hep kadına yöneltilmiş ve onları bir cins olarak bastırma-

ya çalışmıştır. Tarihte en azından bir kere, ortaçağın sonlarında cadı avlarında bu nefret bir katliama dönüşmüş ve Avrupa’da yüz binlerce (bazı tarihçilere göre milyonlarca) kadın yakılarak öldürülmüştü. Hem uygarlığın yetiştirdiği büyük ve ünlü sanatçıların eserlerinde hem de modern pornografinin en bayağı resimlerinde hep bu nefret duyulan kadın motifini görüyoruz. Kadına düşmanlığın tarihi gerçekten, bin yıllar boyunca süren ve Aristoteles’i Karındeşen Jack’e, Kral Lear’ı James Bond’a bağlayan kendine özgü bir nefretin tarihi.

Bütün bu tarihte en özel düzeyde, cinsel eylemin kendisi bir aşağılama ve ayıp şekline dönüşmüştür -bunu yaşayan kadın için bir aşağılanma ve bunu yapan erkek için bir ayıp-. Belfast argosunda *to stiff* sözcüğünün iki anlamı var: “biriyle sevişmek” veya “öldürmek”. Fakat buradaki öldürme, Fransızların *la petit mord* (küçük ölüm) dedikleri ve orgazmdan sonraki kendinden geçme olarak betimlenen olgudan farklı bir eylem. “I just stiffed that cunt” cümlesi, “onu vurarak öldürdüm” anlamına da gelebilir, “onu becerdim” anlamına da. Hangi anlamda olursa olsun bu, “kurban”ın değersizleştirildiği, ortadan kaldırıldığı ve aslında insanlıktan çıkartıldığı anlamını taşıyor.

Bir nefretin tarihini araştırmanın, karmaşık bir uğraş olduğunu biliyorum. Belli bir nefret eyleminin kökeninde, ister ırk ister din isterse siyaset ya da doğa motifi olsun, hemen daima bir çatışma bulunuyor. Ama insanın birbirine karşı duyduğu nefretin bütün türlerinden farklı olarak sadece mizojinide bulunan temel güdü, aslında erkeğin kadına, kadının da erkeğe karşı duyduğu arzu. Burada nefret ile arzu garip bir biçimde iç içe geçmiş durumda. Bu nedenle mizojini böylesine karmaşık bir olgu. Bu konunun temelinde önce erkeğin kendi içindeki çatışma yatıyor ve çoğu kez erkek bu çatışmanın farkında bile değil. Katolik dünyanın geriye kalanında olduğu gibi İrlanda’da bu, ilk görüşte çelişki olarak algılanabilecek bir görünüm ortaya çıkarıyor. Çünkü o dünyada kadınlar, sokakta belki şöyle ya da böyle bir aşağılanmayla karşılaşılıyorlar ama herhangi bir kiliseye girdikleri zaman, kadının saygı gördüğüne, hatta tapınıldığına şahit olabilirsiniz.

Belfast'ta bizim cemaat kilisemiz, İrlanda'da 1900'lü yılların sonlarında inşa edilen pek çok kilise gibi gösterişsiz, yani dinsel Katolik mimarinin şatafatlı aşamasının sona erdiği ve yerini duygusal bir dindarlık dönemine bıraktığı yıllardan kalan ve çevresindeki işçi evleri gibi kırmızı tuğladan inşa edilmiş sıradan bir yapıydı. Sözde Gotik bir giriş kapısı ve parlak mermerden yapılmış kutsal su çanağı, kilisenin tek süslü yapı elemanlarıydı. Her pazar gününün son ayını bitene kadar, su çanağının altında, küçük çamur topakları birikirdi.

Kilisenin iç mekânına girilince, mavi mantolu genç bir kadın heykeli göze çarpardı. Kadının başında yıldızlarla örülmüş bir taç vardı ve çıplak, küçük ayaklarıyla kıvrılmış bir yılanın başını eziyordu. Yılan, çatal dişini kıpkızıl açılmış ağzından dışarı uzatmıştı. Ama akıttığı zehrin, kadına hiçbir şey yapmadığı görülmüyordu: “Ve bu koca dev, şeytan denen bu yaşlı yılan, tüm dünyayı baştan çıkararak bu iblis dışarı atılıyor, tutularak yere çarpılıyor ve çevresindeki melekler de onunla birlikte etrafa savruluyordu” (Yuhanna 20:2).

Bakire bir kadın tartışmasız saflığının gücü ile şeytanı yok ediyordu. Biz çocuklara, onun yenilgiye uğrattığı bu kötü yaratık, bedensel ilişkide cinsel arzunun ve söylenmeyen tutkuların günahı olarak anlatılıyordu. Ama bizim için bile açık bir cinsel simge olan bu yılan olgusu, bize eğitsel tüm düşünceleri unutturuyordu. Ete duyulan arzuya karşı kazanılan zaferi bir kişi ile ilişkilendirmek yerine, bu heykel bize gizli bir erotizm duygusu yayıyordu. Biraz havalanmış eteğin altından görünen zarif bir kadın ayağının, kıvrılmış yılanın içten bir samimiyetle dokunuşuyla uyanan bir duyguydu bu. Günün birinde cinsel duyguları bastırmanın, cinsel saplantının başka bir formu olduğunu öğrenecektik; pornografi gibi.

15 yaşımıza geldiğimizde arkadaşlarımız ve ben o bakirenin ayaklarıyla neyi ezdiğini anladık. Bu, kadınlara toplumca yakıştırılan bir roldü: Cinsel arzularını başkalarından gizlemek ve kendi içlerinde bastırmak.

“Kancık” sözcüğünde gizlenen kadın düşmanlığını anlamak için felsefe öğrenimi görmüş olmak gerekmiyor. Bakire Meryem'in “Tanrı'nın annesi” olmasından ötürü yüceltilmesi gösterdi ki mizojini kadınları aşağıladığı gibi yüceltebilir de. Bu

hangi yönde olursa olsun sonuç hep aynı: İnsanlıktan çıkartılmış kadın.

Kadından nefret, tarihte çok gerilere kadar gidiyor. Ancak aradan geçen yüzyıllar içinde bu olgu da çok değişti ve çok gelişti. Toplumsal, siyasal ve her şeyden önce dinsel akımların etkisiyle bazen yumuşadı, bazen de sertleşti. Hıristiyanlığın yükselmesi ve İlk Günah doktrininin benimsenmesiyle kadına olan nefretin tarihinde köklü bir dönüşüm meydana geldi.

Bu kitabın ilerleyen bölümlerinde açıklanacağı gibi İlk Günah doktrini, antik dünyanın üç ana düşünce akımının, Hıristiyanlıkta bir araya gelmesiyle oluştu. Bu düşünce akımları; Eski Yunan Platonculuğu, Yahudilerin ataerkil tek Tanrı anlayışı ve Hıristiyanlıktaki Tanrı'nın insanlar arasındaki ilişkilere doğrudan karışmak amacıyla, oğlu İsa'nın kişiliğinde dünyaya geldiğini duyuran ilahi vahiydi. Felsefi, mistik ve tarihsel iddiaların emsalsiz bir şekilde çakışması, İlk Günah kavramsallaştırmasıyla dünyanın en eski önyargısı için güçlü ideolojik bir temel yaratmış oldu. Bakire Meryem'in kişiliğinde yüceltildiğinde bile, kadın aynı zamanda insanın Tanrı'nın merhamet dolu cennetinden kovularak ölümlü dünyanın tüm kötülükleriyle baş başa bırakılmasından sorumlu tutuldu.

Kadınların bu iki yönde insanlıktan çıkartılması -hem yüceltilmesi hem de aşağılanmasının- hikâyesi, bizi Bakire Meryem kültürünün çok ötesine götürür. Bu gerçekten en eski önyargının hikâyesidir. Kadına karşı duyulan bu önyargı, eski imparatorluklar ve kültürleri yutan ve onların düşünce ve duygularını ortadan kaldıran felaketlerden sonra -görünen o ki değişmeden kalarak, uzun bir zaman diliminde şu ya da bu şekilde- devam etmiştir. Bu önyargı, dünyaya nasıl baktığımızı kökünden değiştiren felsefi ve bilimsel devrimlerden sonra bile sürdü. Toplumsal ve siyasal isyanlar, devletle vatandaşlar arasındaki ilişkiyi değiştirip demokrasiler oligarşileri yıktığında ve mutlak monarşileri iktidardan düşürdüğünde, kadın düşmanlığı kovulamayan kötü bir ruh gibi bizim eşitlik idealizmimize musallat olmak için geri gelmiştir. Bu düşmanlık, internetteki porno sayfaları kadar güncellenmiş ve ilk uygarlıklar kadar eskidir.

Çünkü biz, büyük ölçüde bilincimizi şekillendiren ve insan ırkının yarısını insanlıktan çıkarma çabalarımızın arkasında ya-

tan düalizme (*dualism*) öncülük eden tarihin büyük uygarlıklarının kökenlerine kadar geriye giden kadim bir geleneğin mirasçılarımız.

“Dünyanın düalizmi havsalamızın çok dışında” diye yazan, mizojiniyi felsefi temelde meşrulaştırmaya kalkışan belki de son Batılı felsefeci Avusturyalı Otto Weininger şöyle devam eder: “Bu, ilkel bir muamma, günah olgusu entrikasıdır. İnsanın sonsuz hayatla ölümlülüğü, masumiyetle suçluluğu birleştirmesidir.”

Bu “muamma”nın tarihini anlamak onu aydınlatmamıza yardımcı olabilir. Ancak kökenlerini bulabilmemiz için, daha önce neler olduğuna bakmalıyız. Eğer yüzyıllar boyunca sistematik olarak aşağılandılarsa, o zaman kadınların milattan önce -mizojiniden, “aşağılanmadan önce”- de bir tarihleri var mıydı diye sormalıyız.

Bu, çoğunlukla kadının erkeklerle olan ilişkileriyle sınırlı geleneksel tarihin ötesini araştırmak isteyen pek çok kimsenin, özellikle de feminist kadın tarihçilerin ve bilim insanlarının düşüncelerini harekete geçiren bir soru. Gerçekten de çok yakın zamana kadar bilimsel literatürde kadınlarla ilişkili bundan başka çok az şey görülür.

Tarih, erkeklerin -ve onların etrafında dönen dünyadaki dini, siyasi, askeri, toplumsal, felsefi, iktisadi, sanatsal ve bilimsel boyutlardaki etkilerinin- tarihi (hikâyesi, “*his story*”) olagelmıştır. Büyük ölçüde günümüzde de öyle. Feministlerin yanı sıra pek çoğu tarihi, kadınların rol ve başarılarını en aza indiren veya yok sayan ataerkil toplumun bir ürünü olarak tanımlamışlardır. Tarih boyunca mizojini kendini farklı zamanlarda farklı şekillerde göstermiştir. Aslında bazıları için tarih, ataerkilliğin (*patriarchy*) anlatmak istediği bir hikâyeden ibaret ve erkeğin kadın üzerindeki tahakkümünü açıklamayı amaçlayan inanç ve fikir sistemi olan mizojini de, onun ideolojisidir.

Bu tarihsel sınırlanmadan dolayı hayal kırıklığına uğrayan birçok feminist, rahat nefes almak için tarih-öncesine dönüp kadınların daha yüksek bir statüde oldukları anaerkilliğin (*matriarchy*) hüküm sürdüğü bir tarih kurmuşlardır. Bu, sonradan hayatlarını mahvetmeyecek ve nasıl göründüklerini tahrif etmeyecek aşağılanma çeşitlerinden onları korumuştur.

19. yüzyıl başlarında anaerkil model, Friedrich Engels ve Sigmund Freud’tan, 20. yüzyıl sonu spiritualist feminist hareke-

tine kadar çok farklı görüşlerdeki pek çok insanın yoğun ilgisini çekti. Bu model, arkeolog Marija Gimbutas gibi tanınmış bilim insanları tarafından benimsendi ve Rosalind Miles'in *Who Cooked The Last Supper: The Women's History of the World* adlı kitabı gibi çok satan kitaplarla geniş bir kitleye yayıldı. Miles'a göre:

Başlangıçta insanlık tarih-öncesinin karanlıklarından ortaya çıkar-ken Tanrı bir kadındı. Nasıl bir kadın!... İlk kadın-Tanrıların gücü ve merkeziliği, tarihin en iyi korunmuş sırları arasındadır.

Miles, anaerkil toplumların hâkimiyeti ile eş tutulan Ana Tanrıçaya tapınmanın kronolojisini sunar. "Kadınlığın kutsal konununun en az 25 bin yıl sürdüğünü (bazı eleştirmenler 40 bin ve hatta 50 bin yıl geriye götürürler) ve aslında insanlık tarihinin bu döneminde kadının hemen her zaman özel ve sihirli olduğunu" iddia eder.

Sorun anaerkil toplumun varlığına ilişkin kanıtlar bulabilmekte. Varolduğuna dair kanıtlar bulunsaydı bile bu, kadının tarihteki rolünün onun erkekle olan ilişkisi üzerinden tanımlandığı gerçeğini değiştirmeyecekti: Anaerkil tarih, kadının rolünü ikincillik yerine başatlıkla değiştirir. Anaerkilliğin yaşandığı dönemlerin çoğu için yazılı kaynaklar bulunmamaktadır. Güney Fransa'dan Sibiryaya kadar olan bölgede bulunan Paleolitik kökenli Venüs figürleri olarak adlandırılan objeler, Ana Tanrıçaya tapınmanın kanıtı olarak sunulur. Ancak bu figürleri yorumlamak oldukça zordur. Anaerkil yorumun bazı taraftarlarına göre bunlar, o dönemde kadına karşı duyulan haşmet ve saygının kanıtıdır; fakat bazıları bu figürleri, haşmet ve saygı değil korku uyandıran grotesk figürler olarak yorumlamışlardır. Ama bu figürlerin Ana Tanrıça kültünü temsil ettikleri kanıtlanırsa bile tarih-ortaçağın cadı avları sırasında Bakire Meryem kültünün yükselişte olması örneğinde olduğu gibi- Tanrıçaya tapınmayla kadının yüksek toplumsal statüsü arasında birebir bir bağlantı olmadığını gösteriyor.

Avrupa'da Paleolitik dönemden çok daha sonra ve ancak Keltlere geldiğimiz zaman, Eski Yunan ve Romalıların tarihteki egemenliklerinden önce anaerkilliğin bir şeklinin varolduğu iddiaları için Klasik-öncesi kültürün bazı yazılı kanıtlar sunduğu-

nu görüyoruz. Bu kanıt, hem Kelt mit ve efsaneleri formunda hem de Keltlerin kadınlarına tanıdıkları özgürlüğü şok edici olarak gören dönemin Eski Yunan ve Romalıların yazdıklarından elde edilir.

Cennete inanmanın cazibesi gibi kadınlarla erkekler arasındaki ilişkilerde hiçbir çatışmanın olmadığı bir altın çağ yaşandığı fikri çok güçlü ama buna karşı çıkılmalı. Kelt toplumu için umut edebileceğimiz en büyük şey, cinsiyetler arası ilişkinin daha dengeli olduğuna dair bir kanıttır. Bu kitap, Eski Yunan ve Roma'nın yükselişiyle bu dengenin nasıl bozulduğunu gösterecek ve bu uygarlıklar tarafından yaratılan ve Weininger'in tanımladığı düalizmi araştıracaktır. Bu düalizimde erkek tez ve kadın anti-tez olarak yer almaktadır.

Diyalektik düşüncenin tersine, düalizimde bir sentez yoktur, cinsiyetler arasındaki çatışma sürmeye mahkûmdur. Kadınlar, kendilerinin erkeklere kıyasla “doğuştan aşağı” olduklarını kanıtlamayı ve yazıya geçirmeyi amaçlayan bir dizi felsefi, bilimsel ve hukuki argümanla karşı karşıya kalmışlardır. Daha sonra Hıristiyanlık, etkilerine bugün de maruz kaldığımız teolojik bir argüman eklemiştir.

Aydınlanma sonrası liberal demokrasinin yükselişiyle kadınların siyasi ve hukuki eşitliği için uzun bir mücadeleye tanık olundu. Fakat bu mizojiniyi ortadan kaldırmadı. Batı'da kadınların siyasal ve hukuksal eşitliğini cinsel devrim izlediğinde bu, köktendinci Protestanlarda ve muhafazakar Katoliklerde güçlü bir karşı tepki doğurdu. Pek çok üçüncü dünya ülkesinde de kadın haklarını kabul ettirme çabaları, derinlere sinmiş dinsel inanışların ve toplumsal geleneklerin tekrar uyanmasına yol açtı. Bu olumsuz gelişme, örneğin Taliban tarafından yönetilen Afganistan'da -kadına baskıyı birincil hedef olarak benimseyen köktendinci bir devlette- doruğa ulaştı. Nazi rejiminin Nuremberg Yasalarıyla Alman Yahudilerini insanlık dışına çıkarmasına benzer şekilde, Taliban rejimi kadınları yasa zoruyla kamu yaşamından kovdu ve temel haklarından tamamen yoksun bıraktı. Tarihin hemen her döneminde -farklı biçimlerde- yaşanan kadın düşmanlığı, yani insanlığın yarısının insanlık dışına itilmesi olgusu, hiçbir zaman, çağımızda egemen olmuş bu iki totaliter sistemde yaşandığı kadar açık bir biçimde ortaya çıkmadı.

Kadından nefret, başka hiçbir tür nefrette olmadığı kadar bizi etkiliyor çünkü iç dünyamıza dokunuyor. Bu nefret tam da özel ve kamusal alanların çakıştığı noktada yer alıyor. Mizojininin tarihi bu olgunun görünür sonuçlarıyla uğraşsa da bu bizi aynı zamanda, erkekle kadın arasındaki karmaşık ilişkilerde böylesine bir nefretin nasıl oluşabildiğini düşünmeye de zorluyor. Sonuç olarak, bu düşünce bizim cinsiyet eşitliğinin kadından nefreti yok edeceğini ve dünyanın bu en eski aşığılama olgusuna son vereceğini görmemizi sağlamaktadır.

Pandora'nın Kızları

Önyargının kökeni konusunda kesin bir şey söylemek çok zor olsa da mizojinin bir doğum tarihi olsaydı, bu muhtemelen M.Ö. 8. yüzyılda herhangi bir zamana denk düşerdi. Doğum yeri ise Doğu Akdeniz'de bir yer olurdu.

O dönemde Eski Yunanistan ve Eski Filistin'de gittikçe bir mite dönüşen yaratılış öyküleri ortaya çıkmıştı. Bu öykülerde İnsanın Düşüşü (*Fall of Man*) ve bundan sonra yaşanan sefalet, acı ve ölümlerden sorumlu tutulan kadının zayıflığından bahsediliyordu. Her iki kültürün bilinen söylenceleri, antikçağı izleyen dönemlerin Batı kültürlerinde de aynen yer buldu. Bu aktarım çok etkili iki koldan ilerledi: Yahudi geleneğinde Yaratılış'ta yeniden nakledildiği gibi (ABD'de yaşayan insanların pek çoğu tarafından bugün hâlâ gerçekliğine inanılan)¹ suçlu Hava'dır; Eski Yunan geleneğinde ise bu Pandora'dır.

Yunanlılar entelektüel dünyamızın ilk sömürgecileridir. Yunanlıların insan aklının açığa çıkarabileceği ve kavrayabileceği doğal yasalar tarafından yönetilen evren imgelemi, bilim ve felsefenin temellerini oluşturdu. Yunanlılar ilk demokrasiyi kurdular ama aynı zamanda, kadından nefret konusunda günümüze kadar süren olumsuz bir kadın imajının doğmasında da önemli bir rol oynadılar. Bu, mantık ve bilimin yükselişiyle birlikte önyargının ve nefretin de yok olacağına dair inancımızla çelişmektedir.

¹ Steven Pinker, *The Blank Slate: The Modern Denial of Human Nature*, Viking, 2002.

Pandora miti, ilk olarak M.Ö. 8. yüzyılda aslen köylü olan şair Hesiodos'un yazdığı iki epik şiirde, "*Theogony*" ve "*Works and Days*"de ortaya çıktı. Hesiodos'un bir köylü olarak deneyimine rağmen, onun insanlığın yaratılışı anlatısı yaşamın başlıca gerçeklerini göz ardı etmektedir. Kadınlar henüz sahneye çıkmadan önce, erkekler keyifli bir özerklik içinde Tanrıların yoldaşı olarak "her türlü üzüntü ve acıdan; işten; ve hastalıktan uzak" olarak yaşıyorlardı.² Tevrat ve İncil'de yazılı yaratılış anlatılarında olduğu gibi, kadın ancak sonradan akla gelmişti. Ama Yunan versiyonunda buna bir de kötücüllük eklenmişti. Tanrıların babası Zeus, erkekleri ateşin sırrından uzak tutarak, onları hayvanlar gibi çiğ et yemelerini sağlayarak cezalandırmaya çalışmıştı. İlk erkekleri yaratmış olan yarı Tanrı Prometheus, ateşi gökyüzünden çalarak yeryüzüne indirmişti. Bu kandırmaya çok öfkelenen Zeus, erkeklere "armağan" şeklinde örneği görülmemiş bir tuzak, "zevkleri için bir şeytan" tasarlamıştı: Pandora. Onu anlatmak için kullanılan Yunanca deyim, "*kalon kakon*", yani "güzel felaket" anlamına gelmektedir. O, Tanrıçalarla kıyaslanacak kadar güzeldi.

Kötülük simgesi ve insanlık için büyük acılara neden olan kadın cinsi, bütün kadın sürülerinin hepsi ondan türemiş; erkeğinin zavallı fakirliğine değil, bolluk ve zenginliğine ortak olmak için ona yoldaş olan kadınlar.³

Tanrılar, Pandora'ya "sinsi bir eda ve fahişe ahlakı" yükleyerek onu Prometheus'un kardeşi Epimetheus'a armağan olarak yollar. Epimetheus, "erkekler için ölümcül olan bu umutsuz tuzağın" çekiciliğine dayanamayarak onunla evlenir. Pandora, kapağı bir mühürle kapatılmış ve Tanrılar tarafından hiç açılmaması emredilerek kendisine hediye edilmiş bir küpü de çeyiz olarak beraberinde getirmiştir. Bu küp, topraktan yapılmıştı ve şekli rahme benziyordu. Esasen şarap ve zeytinyağını saklamak için kullanılan bu küp eskiden tabut olarak da kullanılmıştı.⁴ Ama Pandora,

² Hesiod: *Theogony/Works and Days*, çev. Dorothea Wender, Penguin Classics, 1973.

³ Hesiod, *A.g.e.*

⁴ Robert Meacher, *Helen: Myth, Legend and the Culture of Misogyny*, Continuum, 1995.

küpün içine bir göz atmak için duyduğu güçlü isteğe dayanamamış, küpü açmıştır:

Ve bu kadın, elleriyle küpün o ağır kapağını kaldırmış, içindekilerin hepsini dışarı çıkarmıştır. Bu davranışıyla o, insanlığa büyük acılar yaşatacaktır.⁵

Yunan söylencesine göre o andan itibaren insanlık çalışmaya, yaşlanmaya, hastalanmaya ve acı içinde ölmeye mahkûm edilmişti.

Mitolojilerin işlevlerinden bir tanesi, çocukluğumuzda sorduğumuz, “Yıldızlar niye parlar?” ya da “Dedem niye öldü?” gibi soruları cevaplamaktır. Mitler, varolan doğal ve toplumsal alanların varolan düzenini meşrulaştırmakta ve geleneksel inanç, tören ve rollere tekabül etmektedir. Eski Yunan ve daha sonra da Yahudi-Hıristiyan geleneklerinin en merkezi inanışlarından biri, erkeğin Tanrılar ya da Tanrı tarafından hayvanlardan ayrı bir şekilde yaratılmış olduğudur. (Muhafazakar Hıristiyanlar arasında bu inanışın sürmesi, Darwin’in evrim kuramına karşı gösterilen direnci de açıklar). Ateşe hükmetmek, erkeği hayvandan ayıran ve canlılar hiyerarşisinde ona hayvandan daha yüksek bir yer veren anlayışın kanıtıdır. Ateşe hükmetmesi, erkeği aynı zamanda Tanrılara da olabildiğince yaklaştırmıştır. Onun bu kibrine karşılık kadın, kökeni ve amacına bakılmaksızın en aşağılık hayvan gibi dünyaya geldiğini ona hatırlatan bir cezadır. Bugün bazıları kadını doğaya daha sıkı bağlarla bağlı olduğu için överek, kafalarındaki nefret tutumunu tam tersine çevirmişlerdir. Oysa Eski Yunanlılara göre doğa, erkeklerin yüksek varlıklarına karşı bir tehditti ve kadın doğanın en güçlü (çünkü en cezbedici) tecesümüydü. İnsan türünün devam etmesini sağlamasına rağmen, kadının insanlıktan alıkonulması gerekliydi. Asla kıramayacağımız bir doğum-ölüm döngüsünün içine bizi sokacak şehveti uyandırdığı için ondan nefret ediliyordu.

Pandora’ya sadece insanın ölümlü oluşunun suçunu yüklemekle kalmayan, onu kontrol etmek için sınırlara ihtiyacı olan Yunanlılar, erkeğin anti-tezi olan “öteki” olarak bir kadın imge-

⁵ Wender, *A.g.e.*

lemi yaratmışlardır. Daha da önemlisi Yunanlılar, kadınların son-
suza dek bu değişken ve aşağılık dünyayı cisimleştirmeye mah-
kûm edildiği, düalist görüşün felsefi-bilimsel temellerini atmış-
lardır. Bu olgu, bizim bugün de karşılaştığımız çelişkilerden bi-
ridir: Toplum içinde en önemli saydığımız değer yargılarının bir
bölümünde kadının aşağılandığı, onurunun zedelendiği ve leke-
lendiği bir olgudur bu. Tarihçi Sarah Pomeroy, “Bugün de bize
tanıdık gelen cinsiyete dayalı roller, Karanlık Çağın Atinası’nda
kesin çizgilerle ortaya çıkmıştı”⁶ diye yazmıştı. Bunun anlamı,
Platon ve Parthenon’un yanı sıra Eski Yunan’dan bize, “kötü kıza
karşı iyi kız” gibi bazı çok ucuz cinsel ikiliklerin de miras olarak
kalmış olduğudur.

Hesiodos yazılarını, sonradan Yunanlılar olarak adlandırdı-
ğımız kavimlerin Doğu Akdeniz bölgesini, özellikle de bugünkü
Yunanistan anakarasıyla çevresindeki adaları ve Küçük Asya’nın
(bugünkü Türkiye’nin) batı şeridini fethetmelerinden 500 yıl
sonra yazmıştı. M.Ö. 6. yüzyılda Yunanlılar, batıda Sicilya, Gü-
ney İtalya ile Galler’in (bugünkü Fransa’nın) güneydoğu sahille-
rine kadar yayılmışlardı. Yaşadıkları yerlere, savaşçı Tanrıların
Pantheon’unu da birlikte getirmişlerdi. Bu Tanrılarının başında
şimşekten kamasıyla Tanrı Zeus geliyordu. Ancak, birkaç savaş
Tanrısına sahip olmak kadın düşmanlığı kültürünün varolması
anlamına gelmiyordu. Yunanlıların etkileşime geçtikleri daha es-
ki medeniyetler, örneğin Mısırlılar ya da Babilliler de sayısız sa-
vaş Tanrısına sahiptiler ama onlardan bize İnsanın Düşüşü mi-
tiyle karşılaştırılabilecek hiçbir şey kalmadı. Sümerler’in M.Ö.
3000 yıllarında Mezopotamya’da doğmuş olan Gilgamiş Destanı’nda,
Prometheus’u hatırlatan bir kahraman vardır; bu Gilgamiş’tir.
Gilgamiş da diğer Tanrılar gibi ölümsüz olmak istemektedir.
Ama orada intikam peşinde koşan bir Tanrı’nın araç olarak kadını
kullanması ve ölümlülüğü kabul etmek istemeyen erkek cinsini
cezalandırması yoktur. Ayrıca Gilgamiş, kadınları “insanların
kaderinden” de sorumlu tutmaz. Orada insanların ölmesinin suçu
Tanrılarındır. Cennetin koruyucusu olan Tanrıça, Gilgamiş’a şunları söyler:

⁶ Sarah Pomeroy, *Goddesses, Whores, Wives and Slaves*, Schocken Books, 1975.

Gilgamiş, böyle nereye koşuyorsun? Aradığın sonsuz yaşamı kesinlikle bulamayacaksın. Tanrılar insanlığı yaratırken, ölümü insanlara, yaşamı da kendilerine pay ettiler. Sen Gilgamiş, karnını güzel şeylerle doyur, gece gündüz eğlen, dans et ve şükret; giysilerin temiz, vücudun suyla yıkanmış olsun, ellerini tutan çocuğunu sev, sarıldığın eşini mutlu et; bu da insanın zenginliğidir.⁷

Daha sonraları kuzeybatı Avrupa'da yayılan Keltler'in konar-göçer kültürlerinde de kaybolan ve bulunan cennetleri betimleyen öyküler vardı ama İnsanın Düşüşü mitine biz orada da rastlamıyoruz. Sümerlerde ve Yahudilerde olduğu gibi Keltlerde de cennet, meyveli bahçeler içinde, mutlu olacakları bir yaşam geçirmeleri için güzel kadınların erkekleri yönettikleri ve cezbettikleri bir yer olarak betimleniyordu. Ortaya çıkan tek çatışma, erkeklerin ev-vatan nostaljisi ile cennet bahçelerinin kadınlarına duyduğu istek arasındaydı. Burada da arzu vardı ama bu arzu lanetli sonuçlar doğurmuyordu. Keltlerin ne Pandora ne de Havva ile özdeşleşebilecek bir anlatıları yoktu.

Pantheon Tanrıları -ki geleneksel olarak Olympos Dağı'na yerleşmişlerdi-, birkaç karakterle ilişkilendirilerek Eski Yunanlıların ulusal Tanrıları haline geldiler. Yüksek konumdaki beş Tanrıçadan dördü ya bakireydi ya da cinsiyetleri yoktu. İçlerinden en önemli olanı Athena, New York Limanı'ndaki Özgürlük Heykeli gibi androjendi. Athena çoğu kez kılıç, kalkan ve miğferle anıtlştırılıyor; üzerindeki uzun, kalın bir elbise bedenini örtüyordu. Beşinci Tanrıça, aşk Tanrıçası Afrodit zaman zaman ulvî bir aptal gibi davranıyordu. Eski Yunan Tanrıçalarının bu cinsiyetsiz görünüşleri, erkeklerin şiddet uygulayıcı, yağmacı doğalarıyla ürkütücü bir zıtlık içindedir. En önemlisi de Yunan Pantheonu, hepsinin babası olarak seri tecavüzcü gökyüzü Tanrısı Zeus'u yarattı. Onun pek çok ardılını, ölümlü kadınlara tecavüzünden doğan çocuklar oluşturuyordu. Bunun istisnaları sadece, bizzat Zeus'un kendisinden doğan Athena ve Dionysos'tur. Athena -kılıç ve kalkandan oluşan bütün donanımıyla- Zeus'un başından fışkırarak çıkmış, Dionysos ise onun baldırından doğmuştur.

⁷ *The Epic of Gilgamesh*, çev. N. K. Sanders, Penguin Classics, 1960.

Bütün dinler bizden olanaksız şeylere inanmamızı isterler. Erkeklerin bir şekilde kadınlardan bağımsız olarak görüldüğü erkek özerkliği fantezisi, erkeklerin kadınlar olmadan da dünyaya gözlerini açabildiği Pandora söylencesindeki yaratılış öyküsüyle kendini açıklar. Pantheon'da bu imkânsızlık, erkeklerin üremek için vazgeçilmez olan kadınları işlevsiz kılabilecekleri iddiasıyla açıklanır. Tanrıların anası haline gelen Tanrıların babası miti, kulağa ne kadar saçma gelirse gelsin annenin hamilelikteki rolünü sadece bir beslenme konusu olarak tanımlayan Aristoteles'in düşünceleriyle tekrar geçerlilik kazanmıştı. Kadın, fetüsün gelişimi için (çevre dışında) ihtiyaç duyulan her şeyi içeren erkek tohumunun edilgen yuvasıydı. Herhangi bir Yunan erkeğinin döllenebilmek ve doğum yapabilmek için çaba gösterdiğine dair hiçbir kanıt olmamasına rağmen, kadının yapabildiği her şeyi erkekler daha iyi yapabiliirdi.

Kadın düşmanlığı 8. yüzyılın Yunanistan'ında, tam da ailetemelli hanedanlıkların sona erdiği, iktidarın kent-devletlerine geçtiği yıllarda oluşmuştur. Tarihçi Susan Blundell, kitabında şunları iddia etmiştir:

Siyasi gücün hanedanlarda toplandığı dönemlerde, ev ile siyaset, özel ile kamusal arasındaki sınırlar çok keskin değildi. Erkek ve kadın rolleri çakışabiliyordu ve işte bu yüzden -kocasının yokluğunda- bir kadın iktidar gücünü kullanabiliyordu.⁸

Asil aileler arasında ittifaklar çok önemliydi ve kadınlar bu tür bağların oluşmasında önemli roller üstleniyordu. Bu, Hesiodos'tan daha kabiliyetli olan çağdaşı Homeros'un eserlerine yansımıştır. Truva kuşatmasını anlatan *Ilyada*'da Sparta kralı Menelaos, tahtını eşi Helena'ya borçludur. Menelaos için Paris'le birlikte Truva'ya kaçan Helena'yı geri almak çok önemliydi. Bu, sadece eşinin hiç kimseyle karşılaştırılmayacak güzelliği nedeniyle değil, aynı zamanda tahtının buna bağlı oluşundan kaynaklanıyordu.

Hem *Ilyada* hem de *Odyseia*'yı yazarken (ikincisi Yunan krallarından olan Odyseia'nın vatanından yaptığı uzun yolculuğu anlatır) Homeros, daha önceki hanedan döneminin materyal-

⁸ Sue Blundell, *Women in Ancient Greece*, Harvard University Press, 1995.

lerden yararlanır. Bu eserlerde kadınlar, genellikle sempatik bir biçimde resmedilmişlerdir; onlar karmaşık, güçlü ve tüm literatürün en unutulmaz karakterleridir. Bu dönemin sona erişi, çoban kültüründen emek-yoğun tarım ekonomisine geçişle aynı çağa rastlar. Bu yeni dönemde artık mülk sahibi olmak önem kazanmıştır. Ama çok derinlerdeki diğer nefretler gibi, Hesiodos'un ve 8. yüzyılın diğer birçok tarih yazarının eserlerinde görülen kadından nefret de sadece siyasal ve toplumsal değişimlerle açıklanamaz. Bu değişimler erkeklere sadece, kendilerinin kadın düşmanı olmalarını kolaylaştıran uygun bir çerçeve oluşturmuşlardır.⁹ Bu nefreti en yoğun biçimde üzerinde toplayan kadın, M.Ö. 8. yüzyılın ortaya çıkardığı Truvalı Helena idi; Yunan mizojinisinin oyun arkadaşı ve "bin gemiyi sürükleyen, Truva'nın şenliğini yangın yerine çeviren yüz..."¹⁰

Helena'nın annesi Leda, Zeus'un tecavüz kurbanlarından biriydi. Zeus ona bir kuğu görünümünde yaklaşmıştı. Fakat hem arzu hem de nefret uyandıran karmaşık bir ikon olarak Helena, gerçekte daha çok Pandora'nın kızı gibiydi. Tıpkı Pandora'nın gibi, Helena'nın güzelliği de bir tuzaktı. Erkeklerde inanılmaz bir arzu uyandıırıyordu. Ancak bu arzuya yenilenler, kanlı yıkımlara da kapı açmış oluyorlardı. Ilyada'da Helena kendisini "bayağı, felaket getirici ve rezil bir kadın" olarak kötüler.¹¹ Pandora'nın karakter çizgilerini tekrarlar. Eski Yunan'da klasik dönemin doruğunda yazılmış büyük dramların bazılarında, kadın karakterlerin bir ögesi olarak, kadınların kendilerinden nefret ettiklerini görüyoruz. Bu dramlarda Helena, mizojinin merkezindeki kadındır. O bir erkek katili, erkeklerin korkulu rüyası, fahişe ve vampir, kentlerin yıkıcısı ve erkek yiyici kadındır. Kadın düşmanlığının tüm klişeleri ona yapıştırılır. Euripides'in *The Trojan Women* (Truvalı Kadınlar) adlı eserinde, maktûl Troy kralı Priamos'un dul eşi Hekabe, kahraman Sparta Kralı Menelaos'u şu sözlerle uyarmıştı:

⁹ Eski Yunan şairi Semonides, M.Ö. 7. yüzyılda şunları yazmıştı: "Zeus'un yarattığı en büyük felaket kadınlardı. Zeus, kadınları bizi zincire vurmaları ve kopmayacak bağlarla bize bağlı kalmaları için kullandı."

¹⁰ Christopher Marlowe, *The Tragical History of Doctor Faustus*.

¹¹ Homeros, *The Iliad*, çev. Richmond Lattimore, Robert Meacher *A.g.e.*'den alıntı.

Öldür onu! Kutlayayım seni bundan ötürü,
Hiç bakma yüzüne!
Uyarır yoksa o eski arzun, o eski dürtün.

Erkekleri avlıyor, yıkıyor konutları,
Yakıyor kentleri sihirli bakışları,
Onu tanıyan bizlere bari sen acı!¹²

Hekabe'nin tüm bu uyarıcı yalvarışları boşunadır. Menelaos'un Helena'ya ihtiyacı vardır ve ona olan arzusu o denli büyüktür ki onu cezalandırmayı başaramaz. Onu Sparta'ya, evlilik yaşamlarını birlikte tekrar mutlulukla sürdürecekleri evlerine götürür. Diğer kadınlara kalan ise yaşamlarını esir olarak sürdürmek ve onları terkeden erkeklerine, babalarına ve çocuklarına ağıtlar yakmaktır.

Helena'nın hikâyesi, tıpkı Pandora'nınki gibi arzuyla ölümün ayrılmaz birlikteliğini açıkça gösteren bir mecaz olarak karşımıza çıkıyor. Tıpkı Paris'in Helena'ya karşı duyduğu arzunun bütün kötülükleriyle birlikte savaşı getirdiği gibi, bakireliğini kaybeden (küpün kapağını açmasıyla) Pandora dünyaya ölümü getirmişti. Bu tür mecazlar, Sigmund Freud'un tanımladığı gibi, "Eros ile ölüm içgüdü (Thanatos) arasındaki sonsuz çatışmanın" ifadesidir.¹³ Nefret kültüründe kadınlar, ağır suçluluk duyguları geliştirmeyi öğreniyorlar, çünkü onların güzellikleri erkeklerde arzu uyandırıyor ve böylece yaşam-ölüm döngüsüne yol açıyor.

Eros ile Thanatos arasındaki bu karmaşık dans, başka kültürlerde ve mitolojilerde de bir rol oynuyor ama burada daha çok yaşamın kaçınılmaz eylemi olarak algılanıyor. Kelt mitolojisinde Tanrıçalar, hem yaşamın hem de ölümün ilkeleriyle tanımlanmışlardır. Ancak bu ikili tanımlama, yani yaşam ve ölümün ilkeleri birbiriyle sürekli savaşım içinde olan iki öge olarak görülüyordu. Keltler, Tanrıçalarını özbilinçleri olmaksızın yaşamla ölümü barıştıran olarak yorumluyorlardı. Bu tıpkı, dünyaya bir canlıyı getirerek aslında ölümü de getiren gerçek dünyadaki bir annenin rolü gibiydi. Keltlere göre, yaşamla ölüm arasındaki bu

¹² Euripides, *The Trojan Women*, çev. Gilbert Murray ve George Allen, Unwin Ltd., 1905.

¹³ Sigmund Freud, *Civilization and Its Discontents*, Dover Publications, 1994.

barışıklık, suçlamaya ve lanetlemeye neden olacak bir şey değil, olayların doğasında olan bir şeydi. Fakat Yunanlıların düalist dünya görüşünde doğa, erkeğin zayıflığının ve sınırlılığının bir simgesidir ve doğayı temsil eden de kadındır. Kadın, sürekli ve üzücü şekilde erkeğe bu sınırlılığı hatırlatır. Pandora'nın ve kızlarının günahı da budur, halk masallarından her türlü felsefeye kadar mizojininin sebebidir ve bu nedenle bütün kadınları cezalandırmak istemişlerdir.

İngiliz şair Robert Graves, “Mitolojinin değişmeyen ilkelelerinden biri, Tanrılar katında olan her şeyin yeryüzüne de birer olay olarak yansımadır”¹⁴ diye kaydetmiştir. Mitolojilerde yapıma tâbi ilişki ve davranışlar, genellikle kanunlarda ve geleneklerde yer bulurlar. Bu, M.Ö. 6. yüzyılda kadınların davranışlarını düzenleyen kısıtlayıcı kanunların geliştiği Atina gibi demokrasinin geliştiği kent devletlerinde kendini göstermiştir.

Demokrasinin gelişmesiyle kadınların toplumsal statüsünün azalması düşüncesi bir çelişki gibi görülebilir. Ancak şimdi anlaşıldığı gibi genel oy hakkı ve hatta eşitlik düşüncesi, Eski Yunan ve Roma demokrasilerinin temeli değildi. Demokratik hakların sadece yetişkin erkek vatandaşlarla sınırlandırıldığı köleci bir toplumdur. Kölelerin yaşadığı bir toplumda bütün insanların eşit doğdukları fikri bariz gerçeklikle bir çelişki yaratabilirdi. Kölelik, eşitsizliklerin “doğal” bir sonucuydu. Eşitsizliğin en büyük biçiminin kurumsallaştığı bir toplumda, eşitsizliklerin diğer formlarının da oluşması çok daha kolaydı.

Kadınların davranışlarını düzenleyen yasalar, Hesiodos'un mizojini mecazının toplumsal bir gerçeklik haline gelmesinin en açık ve en çarpıcı göstergesidir. Yasal olarak Atinalı bir kadın, bir çocuk gibi yaşamı boyunca bir erkeğin vesayetinde kalmıştı. Evi ni sadece bir nezaretçinin eşliğinde terk edebiliyordu. Çok ender olarak kocasıyla birlikte yemeğe davet ediliyor ve kendi evinde ayrı bir bölümde oturuyordu. Herhangi bir resmi eğitim görmemişti. Filozof Demokritos, “Bir kadın düşünmeyi öğrenmemeli çünkü bu kötü sonuçlar doğurur” uyarısını yapmıştı. Ergenlik çağına erişen genç kızlar hemen evlendiriliyorlardı, hem de çoğunlukla kendilerinden en az iki kat daha yaşlı erkeklerle. Bū-

¹⁴ Larousse *Encyclopedia of Mythology*'nin önsözünden alınmıştır. Hamlyn, 1968.

yük yaş farkı, yaşam deneyimlerinin azlığı ve eğitimlerindeki noksanlıklar, kadınların doğuştan gelen aşağılık duygularını güçlendiriyordu. Menander, bir komedisindeki kahramanına, evli erkekleri uyarmak için şu sözleri söyler: “Karısına okuma-yazma öğreten koca, hiç de iyi bir şey yapmış olmaz; sadece bir yılanın zehrine zehir katmış olur.”¹⁵

Erkeğin eşine ihaneti boşanma nedeni sayılmıyordu (Bu anlayış, İngiltere’de 1923 yılına kadar sürdü. Bu, klasiklerin İngiliz üst sınıf kültürüne ne kadar derin nüfuz ettiğini gösterir). Fakat bir kadın kocasına ihanet etmişse ya da kendisine tecavüz edilmişse, kocası onu boşamakla mükellefdi. Aksi taktirde bütün vatandaşlık hakları elinden alınıyordu. Böyle bakıldığında, dünyanın bu ilk demokrasisinde kadınlar, antik Babylon otokrasisindeki kadınlardan daha kötü durumdaydılar. M.Ö. 1750’de biraraya getirilen Kral Hammurabi yasalarına göre, erkeklere kendisine ihanet etmiş karısını affetme hakkı tanınıyordu.

Evli bir kadınla, onun rızasıyla cinsel ilişkide bulunmak, Eski Yunan’da ona tecavüz etmekten daha ağır bir suç sayılıyordu. Karısının sevgilisini öldüren bir kocanın davasında savunma avukatı, M.Ö. 6. yüzyılın Solon yasalarından tecavüz ile ilgili bir pasaj okuyarak şöyle diyordu:

Bu nedenle sayın jüri üyeleri, yasa koyucu tecavüzcülerin ayartma suçu işleyenlerden daha hafif bir cezayı hak ettiğine kanaat getirdi: Ayartma suçu işleyenler için ölüm cezası verirken tecavüzcüler için para cezasını iki katına çıkardı. Yasa koyucunun düşüncesi, mağdurların şiddet kullananlardan nefret ettikleri, oysa ikna yoluyla amaçlarına ulaşanların kadınların zihinlerini ayarttıklarıydı. Öyle ki diğer erkeklerin karılarını kendilerine kocalarından daha fazla bağlı hale getirerek bütün haneyi kendi iktidarları altına alıyorlardı ve çocuğun babasının koca mı yoksa sevgili mi olduğu belli olmuyordu.¹⁶

¹⁵ Eva Keuls, *The Reign of the Phallus*, Menander’den alıntı, University of California, 1985.

¹⁶ Mary R. Lefkowitz ve Maureen B. Fant (der.), *Women’s Life in Greece and Rome: A Source Book in Translation*, “A Husband Defense, Athens circa 400 B.C.” den alıntı, Johns Hopkins University, 1982.

Evin erkeği, karısının âşığını öldürmekte haklı olduğunu, çünkü ikisini *suçüstü* yakaladığını söyleyerek savunuyordu. Tecavüze uğrayan kadın, eşini aldatan biri gibi cezalandırılıyor ve halka açık törenlere katılması ve takı takması yasaklanıyordu. Çağımızın köktendinci Müslüman toplumlarında olduğu gibi, tecavüz kurbanı kadına suçlu gözüyle bakılıyor ve böyle bir kadın, toplumca aşağılanmayla, toplumun dışına itilmeyle cezalandırılıyordu. Bu, kent-devletin küçük, birbirine bağlı toplumsal yaşamı içinde korkunç bir kaderdi.¹⁷

Solon, kadın haklarını başka alanlarda da daralttı. Kadınların cenazelere (geleneksel olarak paralı ağıtçı olarak katılırlardı) ve festivallere katılmaları yasaklandı ve aynı zamanda zenginliğini kamusal alanda göstermesi daraltıldı. Ayrıca ne toprak satın alabiliyor ne de satabiliyorlardı. Evli değillerse ve erkek kardeşleri de yoksa babalarının ölümünden sonra onlar, ailenin en yakın erkek akrabasıyla evlenmek zorundaydılar. Bu evlilikten doğan erkek çocuklar bütün arazilerin sahibi oluyordu. Böylece kadınlar, “mülkün aile içinde kalabilmesinin aracı yapılıyordu.”¹⁸ Kadın, evlendikten sonra bile pek çok alanda babasının etkisi altındaydı. Babası isterse evliliğini sonlandırabiliyor ve kendisine daha çok yarar sağlayacaksa, kızını başka bir erkekle evlendirebiliyordu. Gene Solon’a atfedilen bir yasa uyarınca Atina’nın hiçbir özgür vatandaşı, başka bir özgür vatandaşı köle olarak kullanmıyordu (Kentin vatandaşı olmayan kimseler için yasanın bu kuralı uygulanmıyordu). Bunun tek istisnası, bir babanın ya da aile reisinin kızını, evlenmeden önce bekâretini kaybetmişse, aile dışına atabilmesi ve köle olarak satabilmesiydi.

“İffetli” kızların masumiyetlerini, muhtemel istismarlara karşı korumak için, “iffetsiz” kızlar erkeklerin cinsel arzularını tatmin etmek amacıyla av olarak kullanılıyordu. Bunun sonucu, köle ya da yabancı kadınların çalıştırıldığı ve yasalara uygun olarak açılan genelevler oldu. İffetli kadınlar için sadece bir kategori -eş/anne olma- öngörülürken, kötü kadınlar için metreslikten (*hetaera*) bayağı fahişeliğe kadar değişen kategoriler sistemi vardı. Bu sonuncuların, insanların ihtiyaçlarını defettikleri çöp yığınlarının yanı başında az bir ücret karşılığı elde edilmeleri

¹⁷ Pomeroy, *A.g.e.*

¹⁸ Pomeroy, *A.g.e.*

mümkündü. Fahişelik, kamusal bir hizmet alanıydı ve erkeklerin cinsel arzularını gideren bir kanalizasyon olarak algılanıyordu.¹⁹

Atina'nın en ünlü hatiplerinden Demosthenes, "Zevklerimiz için *hetaeralarımız*, günlük ihtiyaçlarımız için cariyelerimiz ve bize meşru çocuklar verip, ev işlerini yapmak için karılarımız var," diyordu. Kadının iffetini cinsiyetsizlikle bağdaştıran bu sınıflandırma, kadını insanlık vasıflarından uzaklaştırmak için günümüze dek kullanılageldi.

Kadınların, kendilerini kısıtlayan bu sınıflamaları aşmaları erkeklerin, onlara karşı takıntılı tutumlar geliştirmelerine yol açtı. Bu tutum, erkek tapınaklarının çoğunu işgal eden efsanevi savaşçı kadınlar kabilesi olan Amazonlar'a karşı Yunanlıların duydukları ilgide açıkça görülüyor. Amazonlar, Yunan sanatında ve yazınında sık sık yer aldılar ve bu konu bugüne kadar canlılığını korudu. İlk kez M.Ö. 5. yüzyıl tarihçisi Heredotos'un (tarihin "babası") sözünü ettiği Amazonlar, uygarlığın sınırında yaşıyorlardı ve kendilerini sadece savaşma güdülerine adanmışlardı; erkeklerin yakınlarına gelmesine sadece onlarla birleşmek için izin veriyorlar, sadece onlardan doğan kız çocuklarını büyütüyorlardı, oğlan çocukları ise hemen terk ediliyordu. Amazonlar, ataeril Atina'nın aynadaki ters yansıması gibidir. Özerk erkek fantezisi, Amazonlar'da yerini tam aksine, bir kâbus gibi korkutucu, özerk kadın fantezisine bırakmıştı.

Erkeklerin savaşçı Amazon kadınına duyduğu hayranlığın uzun bir geçmişi var. Bu hayranlık, eski çağlardan günümüzün kadın çizgi roman kahramanı *Wonder Woman*'a ve profesyonel güreşçi kadınlara kadar uzanıyor. Amazonlarla güreşçi kadınları bir araya getiren olgu, her ikisinin de savaşlarının birer fantezi oluşudur. Erkeklerin, korkuyla karışık bir şehvet içinde Amazonlara duydukları hayranlıkları ise hayal ürünü değil, gerçeğin ta kendisidir ve Atinalılarda bu hayranlık öylesine büyüktür ki, adeta takıntı sınırına dayanmıştır. Eski çağlarda erkeklerle Amazonlar arasında yapılan savaşları gösteren betimlemeler, kadınları betimleyen en sevilen sanat eserleriydi. Günümüze kalan bu tür eserlerin sayısı sekiz yüzü aşmaktadır ve bunların çoğu da

¹⁹. James Davidson, *Courtesans and Fishcakes: The Consuming Passions of Classical Athens*, Harper Perennial, 1999.

eski Atina'da yapılmış olanlardır.²⁰ Amazon motifleri, tapınaklardan amforalara ve içki kaplarına kadar hemen her yerde karşımıza çıkmaktadır. Eski Atinalılar, yüzlerini döndükleri hemen her yerde, kılıcını ya da güzünü kaldırmış bir erkeğin, saçlarından yakaladığı bir kadını atından yere indirişini, hançerini ona saplayışını ya da öldürünceye kadar dövüşünü, bu esnada kılıcının ucunun kadının göğsünü açtığını ve onun kısa eteğinin de yukarı kayarak kalçalarını ve bacaklarını ortaya çıkardığını görüyorlardı. Atina'nın en büyük tapınağı Parthenon, M.Ö. 437'de kentten koruyucu Tanrıçası Athena'nın onuruna, Yunanlıların işgalci Perslere karşı kazandıkları zaferi kutlamak için yaptırılmıştı. Ancak Athena'nın, kalkanına süs olarak seçtiği resim tarihsel bir olaya dayanmıyordu. Bu resim, kentten söylencelerle dolu kurucusu Theseus'un bir Amazon ordusuyla savaşta kazandığı zaferi betimlemekteydi. Bu tür sahnelerin çok sevilmesinin tek nedeni kuşkusuz, Amazon kadınlarının çıplak, üzerlerinde hiçbir giysi olmaksızın resimlerde yer almasına izin verilmesi değildi (5. yüzyıl yerleşik toplum kuralları, sadece erkek bedeninin resimlerde çıplak olarak gösterilmesini uygun buluyordu). Yukarıdaki sahne âdeta pornografik bir inatla sık sık tekrarlanmıştı. Ama pornografide de gördüğümüz gibi, tekrarlar ne kadar fazla olursa olsun, temelde duyulan korkuyu yenmeye yetmiyor.²¹

Konulan sınırların dışına çıkan kadınlara karşı erkeklerin duyduğu korkular, en kalıcı ve düşündürücü anlatımını Eski Yunan trajedilerinde bulmaktadır. Bize kadar gelen tüm trajedilerin, M.Ö. 5. yüzyılın kısa süren bir zaman dilimi içinde, Atinalı şairler tarafından yazılmış olduğunu görüyoruz. Bu dönemden kalan sadece bir trajedide, Sofokles'in *Philoctetes* adlı eserinde hiç kadın karakter yok. Oysa trajedilerin yarısından çoğuna bir kadın adı ya da kadını çağrıştıracak bir ad konmuştu.²² Kadınlar,

²⁰ Keuls, *A.g.e.*

²¹ Kleinbaum, Amazon söylencesinde bu kavmin tarihteki sıradışı devamlılığına atıfta bulunarak şunları yazmıştır: "Klasik kahramanların mızraklarıyla, Hıristiyan Kilisesi rahiplerinin ve sayısız din savaşçılarının sergiledikleri hiddetle, Rönesans kahramanlarının akıl almaz büyüler ve güçleriyle, yeniçağın başındaki *conquistador*ların (XVI. yüzyıldaki İspanyol fetihçilerinin, ç.n.) korku tanımazlıkları ve hırslarıyla yaralanmış, dövülmüş ve mağlup edilmiş olmalarına rağmen Amazonlar, yaşamlarını sürdürdüler ve Batı kültürü içinde tekrar tekrar karşımıza çıktılar." Abby Kleinbaum, *The War Against the Amazons*, New Press, 1983.

²² Blundell, *A.g.e.*

merkezi bir konumda ve şiddetli bir isyan durumundadırlar.

Bu dramların konusu, genelde Homeros'un büyük destanlarından esinleniyordu. Karakterleri Bronz Çağı'nın zalim adamlarından, kadın ve erkek kahramanlarından izler taşıyordu. Bu, bugünkü yazarların âdeta yazınsal bir anlaşmaya uyarak, bütün romanlarının konusunu ve kişilerini Kral Arthur efsanesine ve onun Yuvarlak Masa Şövalyeleri'ne dayandırmak zorunda kalmaları gibi bir şeydi. Bu nedenle, sık sık o dönemde gerçekten yaşamış kadınların yaşamları ve gerçek sorunlarına ilişkin öğrendiklerimizin neler olduğu sorusu ortaya atılmıştır. Ama burada sorun, bu dramların o dönemlerde gerçekten yaşamış kadınların yaşamlarının gerçeğe ne derecede uygun olarak yansıtıldığı değil, onların kadın-erkek ilişkileri bağlamındaki toplumsal korkuları aydınlatıp aydınlatmadıkları ve bunların gerçek görünümelerini yansıtıp yansıtmadıklarıdır. Bunu da yaptıkları kuşku götürmez bir gerçektir.²³

Euripides'in *Medea*'sında, aynı adı taşıyan kadın kahraman, kendisini başka bir kadınla evlenmek için terk eden, mitolojik bir Yunan kahramanı olan kocası Jason'dan intikam almak için çocuklarını katleder. Aeschylus'un *Agamemnon*'unda, kocası Truva Savaşı'na giden Clytemnestra, kendisine bir sevgili bulur ve kocası savaştan döndüğünde onu öldürerek tüm devlet yönetimini ele geçirir. Sofokles'in *Electra*'sında, Agamemnon'un kızı, isyankâr kardeşi Orestes'i, öldürülen babasının intikamını almak için annesi Klytemnestra'yı öldürmeye ikna eder. *Antigone*, amcası Creon'un koyduğu yasağa karşın erkek kardeşini öldürüp defneden ve bu yüzden taş bir odaya kapatılarak ölüme mahkûm edilen bir kadının öyküsünü anlatır. Euripides'in *Bacchae* trajedisinde, şarap tanrısı Dionysus taraftarı olan bu kadınların, nasıl Amazonlara dönüştürüldüğü anlatılır. Bunlar, yağmalayarak ülkeyi dolaşırlar, önlerine çıkan her şeyi yakıp yıkarlar, savaşarak bir orduyu yenerler, Kral Pentheus bunları bir Bacchus şenliğinde gizlice gözetlerken onu da canlı canlı parçalayarak öldürürler.

²³ Aristofanes de M.Ö. 5. yüzyılda yazdığı komedilerinde benzer konuları işlemiş, toplumsal ve siyasal düzene ve geçerli ahlak kurallarına karşı çıkan kadınları anlatmıştır. Yazar, doğal olarak eserlerinde çağının sıkıntılına, yararlarına ve zorunluluklarına da yer vermiştir. Onun hem trajedilerinde hem de komedilerinde hep aynı konuyu işlemiş olmasından, bu iki türün de o çağın geçerli birer yansıması olduğu çıkarımını yapabiliriz.

Bütün bu trajedilerde konu hep kadınların ataerkil düzene isyan etmeleri ve yer yer bu sistemin kendilerini bağlayan zincirlerini kırmaları etrafında dönmektedir. Bunları yaparken kadınlar daima, “doğanın” kendilerine verdiği hakka dayanmaktadır. Onların isyanı genellikle devletin taleplerini aşan ve ondan daha öncelikli olan aile adına gerçekleşmektedir. “Yaşadığım müddetçe burada hiçbir kadının kuralları geçmeyecek!” Bu sözleri Creon hırsıyla Antigone’ye söylüyor. Çünkü Antigone ölen kardeşine aşırı sevgisi nedeniyle, yasaya aykırı olduğu halde, onu, gerekli özeni göstererek gömmek istemektedir.²⁴

Bu trajedinin kahramanı kadınlar, kabul görmüş kadın davranışı ile kabul görmeyen arasındaki sınırı aşıyor, erkeksi, hatta âdeta Amazonlara özgü bir davranış biçimi sergiliyorlardı. Antigone krallık yasasına karşı geldiğinde, kız kardeşi Ismene onu uyarıyordu: “Bizler kadın olarak doğduk... Erkeklerle mücadele için yaratılmadık!”²⁵

Bu uyarı iki türlü, hatta birbirinin tamamen zıddı olarak da yorumlanabilir. Bir yandan bu trajedi yazarları, bu sözlerle acılar ve baskılar nedeniyle başkaldıran kadınlara anlayış göstermektedir. Diğer yandan ortaya çıkan vahşet ve şiddetse, kadınların vahşi ve irrasyonel yaratıklar olmaları, erkekler tarafından kurulmuş medeni düzene tehdit oldukları gibi kadınla ilgili endişeyi güçlendirmektedir. Bu olgu, en vurgulayıcı biçimde, çağı için geçerli olan kadın düşmanlığı yazınına örnek sayılan bir eserde, Euripides’in *Hippolyta*’sında görülmektedir:

Lanet size! Benimle alay edilse de kadınları aşağılamaktan hiç vazgeçmeyeceğim. Çünkü onlar her zaman baştan aşağı kötüler. Onları edepli olmaya eğitmeyenler, izin versinler de gelecekte onları da aşağılayayım.²⁶

Kadınlara yapılan adaletsizliklerin olduğu gerçeği kabul edilirken, aynı zamanda bunları ortaya çıkaran ataerkil düzeni korumanın zorunlu olduğuna inanılıyordu.

Kadının “öteki”, yani erkeğin antitezi olduğu görüşü Yunan dramalarında açıkça karşımıza çıkıyor. Bu cinsiyet düalizmi, o

²⁴ *Antigone*, çev. E. F. Watling, Penguin Classics, 1947.

²⁵ *A.g.e.*

²⁶ Euripides, *Hippolyta*, çev. Judith Peller Hallet, Oxford Classical Texts, 1902-13.

zamandan beri Batı medeniyetinin bir özelliği olagelmıştır. Bunda, bu düalizme felsefi ve bilimsel bir açıklama getiren Platon'un ve Aristoteles'in de kısmi bir rolü olmuştur.

Platon (M.Ö. 429-347) pek çok kimse tarafından, Eski Yunan'dan ortaçağa ve çağımıza kadar bütün zamanların en önemli ve en etkili filozofu olarak görüldü. Platon'un dünyanın yapısıyla ilgili düşünceleri, Batı kültürünün ve onun öncü savaçısı olan Hıristiyanlığın ayak bastığı her yerde yayılacak, kendisinin yaşadığı dönemde henüz bilinmeyen kıtaların ve ülkelerin akıl ve ruh gelişmesinde etkili olacaktır. Ama Platon'un, mizojininin tarihine yaptığı katkılarda çelişkiler de vardır.

The Republic (Devlet)'te, kadınlara erkeklerle eşit eğitim hakkı verilmesini savunduğu için Platon, yer yer sanki ilk feminist gibi göklere çıkarılmıştı. Ama onun dünyaya düalist bakış açısı, yani yalın ve değişken bir varoluşu inkâr edişi, gene kendi deyişle bir hayal tasarımıdır ve böylesine akıllı bir adamın bu görüşe bir küçümseme duygusuyla yaklaşmış olması gerekir. Bu varoluştaki o, evlilik ve üreme gibi yaşamın alt alanlarını saymakta ve sadece bu alanları kadınlarla ilişkilendirmektedir. Platon hiç evlenmemişti. O, erkeğin erkeğe olan "saf ve duru" aşkını, neredeyse hayvani bir arzu yerine koyduğu erkeğin kadına olan aşkından daha üstün tutuyordu. Düalizmi -erkeği maneviyatla, kadını ise şehvetli arzuyla tanımlayan- ilk keşfeden Platon değildi ama o, buna görülmemiş boyutta felsefi bir güç katan isim oldu.²⁷

Filozofların düşünceleri hiçbir zaman boşlukta oluşmaz; ne kadar soyut olursa olsun, düşünceleri açıklamaya yardım edecek koşullar bulunur. "Platon, hâlâ bize ait olan bir çağın çocuğuydu"²⁸ diye yazıyor Karl Popper. Somut, duyumsanabilenden daha

²⁷ Platon'un düalizmi yeni bir düşünce değildi. M.Ö. 6. yüzyılda Pythagoras felsefe okulu, bir Karşıtlıklar Tablosu yayınlamıştı. Bu liste, iyi/kötü, sağ/sol, ışık/karanlık, sonlu/sonsuz, erkek/dişi gibi evreni yönettiğine inanılan on çiftten oluşuyordu. Antik dönem anlayışına göre tüm doğayı oluşturan dört element de iki karşıt ikizden oluşuyordu: Ateş ve hava, toprak ve su. Bu bakış açısında erkekle kadın arasındaki fark, sonsuza kadar yaşayacak ve değişmeyecek bir karşıtlık, hiç tükenmeyecek bir çatışma kaynağı olarak kalacaktı.

²⁸ Anthony Flew, *An Introduction to Western Philosophy: Ideas and Arguments From Plato to Popper*, Karl Popper'in Marx ve Platon'un sosyal ve politik düşüncelerinin eleştirisini yaptığı *The Open Society and Its Enemies* kitabından alıntı, Thames and Hudson, 1989.

yüksek ve kusursuz bir evren arayışı, açlık felâketlerinin, veba salgınlarının, zorba yönetimlerin, sansürlerin ve kanlı iç savaşların yaşandığı tarihsel bir fon önünde yapıyordu. Platon henüz genç iken Yunanistan'ı sarsan olaylar, onun düşünce dünyasını etkilemişti. O, Atina ile Sparta arasında M.Ö. 431 ile 404 yılları arasında sürmüş olan Peloponnes savaşları yıllarında, zengin bir Atinalı ailenin çocuğu olarak yetişmişti. Bu savaş, tarihin akışını etkileyen ender savaşlardan biri oldu. Eski Yunan için sonuçları ise ancak Avrupa için Birinci Dünya Savaşı'nın sonuçlarıyla karşılaştırılabilir. Peloponnes Savaşları, Klasik Yunan'ın altın çağını ve böylece insanlığın sanatsal ve düşünsel alanda yaşadığı çok verimli bir uygarlık dönemini sona erdirmiş, Yunanistan'daki siyasal dengenin istikrarsızlaşmasına, Makedonyalı ve daha sonra Romalı orduların istila akınlarına yol açmıştı. Bu yenilgiyi takip eden karışıklıkta, intikamcı demokratik rejim Platon'un saygıdeğer öğretmeni Sokrates'in intiharına yol açmıştı. Ve sadece bu nedenle bile tarihsel bir dönüm noktası sayılması mümkün olan Peloponnes Savaşları, Platon'un dünya görüşünü temelinden değiştirmişti. O şimdi, demokrasiye karşı kuşku duyan, nefretle dolu biri olmuştu.

Platon'un ilk ütopyası, katı kurallarla daimî elitler -Muhafızlar- tarafından yönetilen ve toplumun ekonomik ve tarımsal temellerini sürdürecektir olan aşağı sınıflardan oluşan bir totaliter devlet modeliydi. *Devlet*'in dünyasında, aşk şiiri ve dans gibi taşkın eğlenceler yasaktı. Muhafızların her türlü mal mülk edinmeleri ve makyaj yaparak kişisel olarak süslenmeleri yasaklanmıştı. İnsan bedenini aslında lanet olarak gören Platon, değişken duyguların dünyasına karşı geliştirdiği nefret duygusunu yüksek sesle dile getiriyordu.²⁹ *Symposium*'unda kişisel güzelliği "ucuz bir süs" olarak görüyor ve "faniliğin kirliliğinden" bahsediyordu. Platon, *Devlet*'te, "Eğer birinin arzusu bilgi ve benzeri şeylere yöneliyorsa, -yani o kişi sahte değil de gerçek bir filozofsa- onun hazzı tüm bedensel arzularından geri durur" sözleriyle bir filozof tanımlaması yapmıştı. Eğer gerçekten böyle bir reçete varsa, bu elitleri "Mutlak Körlük"ten kurtaracak ve onlar "Mutlak Güzellik" ve "Mutlak İyiliği" düşünmekten alıkoymak hiçbir şeye izin veremeyecek.

²⁹ Bernard Russell, *The History of Western Philosophy*, George Allen and Unwin, 1946.

Platon, bütün eserlerini Sokrates ile öğrencileri arasındaki diyaloglar biçiminde kaleme almıştır. *Devlet*'te Sokrates, kadın ve erkeklerin sadece biyolojik rolleri ve fiziksel güç bakımından birbirlerinden farklı olduğu görüşüne dayanarak, seçilmiş kadınların erkeklerle eşit sorumluluklara sahip olarak yönetici elitin (Muhafızlar) içine dahil edilmesini savunur. Onlar erkeklerle birlikte eğitim ve öğrenim görecektir. Erkek ve kadın Muhafızlar "birlikte yaşayacak, beslenecek, özel bir evleri ya da mülkleri olmayacaktır."³⁰ Erkek ve kadın Muhafızlar arasında karşılıklı çekim gerçi kaçınılmazdır ama "İdeal toplumumuzda belli bir düzenleme olmadan, birbirleriyle çok iç içe olmak ya da buna benzer şeyler yapmak bir tür günahdır. Yöneticiler bunlara izin vermez." Amaç "gerçek bir nesil yetiştirmek" olduğu için, en iyiler en iyilerle birleştirilmelidir. Bu birleşmelerin ürünleri olan çocuklar, doğumlarından hemen sonra annelerinden alınarak devlet kurumlarında bakıcılar tarafından beslenmelidir. Böylece anneler, hem zaman hem de güç kaybettiren emzirmeden kurtulacaklardır. Devlet hemşireleri onların yerine yapacaktır. "Hiçbir ebeveyn çocuğunu, hiçbir çocuk da anne-babasını bilmeyecektir." Özel mülkiyet kaldırılmış olduğundan ve miras bırakılacak bir şey olmadığından, babanın çocuğunu bilmesine gerek yoktur.

Platon'un eserlerinde kadınlar için eşitlik, onların cinsiyetinin reddiyle mümkün olmuştur. Kadınlar, sonuç olarak, onursal erkek haline gelmişlerdir. Onlar için kabul edilen tek biyolojik farklılık, yeniden-üremedir. (Birkaç bin yıl sonra radikal feministler de benzer bir iddiayla yola çıkmışlardır -kadınlar ve erkek arasındaki farkların en önemlisi cinsel organların farklılığıdır, bunun dışındaki herşey sonradan öğrenilmiş davranıştır). Kadın Muhafızların çocuk doğurmalarına izin veriliyordu ama çocuklarıyla ilişkilerini sürdürmelerine izin verilmiyordu. Onların çocuklarına "anneliği" devlet üstlenecekti. Cinselliğin kontrolü, devletin vatandaşları üzerindeki hükümler hakkının anahtarıydı ve devlet politikasının en önemli aracıydı. Aile bağlarını, özellikle de anneyle çocuğu arasındaki ilişkiyi ortadan kaldırarak, Platon'un Ütopyası, aslında bireysellik düşüncesine saldırır. Bū-

³⁰ Platon, *The Republic*, çev. H.D.P. Lee, Penguin Classics, 1955. Tüm alıntılar bu basımdan yapılmıştır.

tün totaliter ideolojiler, öncelikle devletin ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamak için, bireyselliği silmek ister.

Platon'un Ütopyasında yer alan dünyasal zevklerin lanetlenmesi, 20. yüzyılın totaliter devletlerinde kolayca görülür. Cinselliği sadece "bir nesil yaratma"nın aracı olarak görmek, Nazi Almanya'sının üstün ırk yaratma takıntısının habercisiydi. Kadın Muhafızların cinsiyetsiz statüleri, Maocu Çin'in kadınlarla erkekleri birbirinden ayırdedilemeyecek üniformalara sokmasında yeniden tekrarlanıyordu. Saf bir İslam devleti kurmak isteyen Taliban Afganistan'ının fanatik sansürcü rejimi sırasında, şiirin ve müziğin bütün türleri yasaklanmıştı. Kuaför salonlarının açılması bile fesat bir eylem sayılıyordu. Platon'dan bu yana kadının süslenmesinin yasaklanması, bütün totaliter devletlerin en önemli amaçlarından biri olagelmıştır.

Devlette "Öteki"nin, ırksal olan da dahil olmak üzere, çok farklı biçimler alabileceği açık hale gelmektedir. Sokrates, tıpkı kadınları erkeklerin "doğal düşmanı" olarak gördüğü gibi, barbarların da Yunanlıların "doğal düşmanı" olduğu iddiasındaydı. Dünyayı karşıt temellere bölmek, dışlayıcı insan kategorileri geliştirmeyi kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla mizojinin ve ırkçılığın benzer toplumsal ortamlarda bulunması bir rastlantı değildir.

Platon'un düalizmi, en açık felsefi anlatımına İdealar Kuramı'nda (*Theory of Forms*) ulaşıyor. Muhafızların bu teoriyi akıl için bir rehber ve eğitimlerinin en önemli bölümü olarak kavramaları beklenmektedir. Bu teoriyi anlamadan, Gerçekliği yanlış tanıyan ayırdetmeyi bilemeyeceklerdir. Platon'a göre Gerçeklik, sadece akıl yoluyla kavranabilir.

Platon İdealar Kuramı için *Devlette* şöyle yazmıştır:

Güzel veya iyi olarak adlandırdığımızla, mutlak güzellik ve iyilik arasında bir ayırım yaparız. Aynı şekilde, diğer bütün şeylerle birlikte, her bir kategoriye denk düşen mutlak gerçeklik olarak adlandırdığımız eşsiz bir İdea (Form) olduğunu söyleriz.³¹

³¹ Mağaradaki tutsaklar benzetmesinde Platon, duyu organlarıyla algılanan dünyanın sahteliği tasavvurunu aktarır. Tutsakların çocukluklarından itibaren orda olduklarını ve birbirlerine zincirlendiklerini hayal edin. Açılış sırasında bir ateş alevlenmektedir ve insanlar ateşle tutsaklar arasında kalan yükseltilmiş bir yoldan geçmektedirler. Dünya dışarıda devam ederken, tutsaklar mağara duvarlarında bunların titreşen gölgelerinden başka bir şey görmezler. Daha iyisini bilmedikleri için bunu gerçeklik zannederler. Tutsaklar nasıl gerçekliğin gölgeleriyle aldatıldıkları için asla gerçeği id-

Plato bu yüksek “Gerçekliği”, mükemmelliğinde sonsuz olan İyi ile eşit tutar. Tanrı'nın doğasını tartışırken Platon, Tanrı'yı bu kusursuzluğun en ileri boyuttaki gerçekleşmesi olarak tanımlıyor. Bunu Tanrıların sihirbazlar gibi kendilerini farklı yaratıklara dönüştürdükleri Homeros dönemi Pantheon'unu küçümseyerek yapar. “Tanrı, en kusursuz İyilik olduğu için, her değişim daha da kötü için olmalı” der.

Platon'un İdealar Kuramı Hıristiyanlığın -ana rahmine düşmenin Tanrı'nın kusursuzluğundan uzaklaşarak, acının ve ölümün kötü dünyasına düşmek olarak görüldüğü- İlk Günah doktrini için felsefi bir temel oluşturmaktadır. Bu, Pandora ve İnsanın Düşüşü benzetmesi için çok güçlü bir felsefi temel oluşturmuştur. Cennetten Kovulmadan önce özerk erkek, Tanrı'yla uyum içinde yaşamıştır. Tanrı'dan uzaklaşma, en büyük iyiden kopma, kaçınılmaz bir şekilde bir kadının müdahalesiyle gerçekleşmiştir. Gerçekliğin bu düalist görünümü, bilginin en yüksek formu olan Tanrı'nın bilgisi ile sonsuz bir çatışma içinde bir yere koyduğu, duyu dünyasını karalamıştır. Bu görüşün, Hıristiyan düşünürlerin kadınları hem gerçek hem de mecazî anlamıyla geçici, değişken ve rezil olarak aşağılamalarında oldukça etkili olmuştur.

Eğer Platon'un İdealar Kuramı'yla kadın düşmanlığının felsefi temellerini attığını kabul edersek, öğrencisi Aristoteles'in (M.Ö. 384-322) de mizojiniye bilimsel saygınlık kazandırdığını söyleyebiliriz. Bugün Aristoteles'in pek çok düşüncesi bize saçma gelse de unutmamalıyız ki bu düşünceler Batı'nın dünya görüşüne yaklaşık iki bin yıl egemen olmuştur. Ancak 17. yüzyılın bilimsel devrimiyle, onun düşünceleri aldedilebildi. Bertrand Russell'a göre, “17. yüzyılın başlarından itibaren her ciddi entelektüel ilerleme, Aristotelesçi düşüncenin bazı yanlarını eleştirmekle başlamıştır.”³²

Aristoteles, tüm zamanların en acımasız kadın düşmanı olarak görülmüştür. Kadınlar hakkındaki görüşleri iki başlıkta şe-

rak edemiyorlarsa, dünyayı sadece duyu organlarıyla algılayan bizler de mutlak ve sonsuz olan Mükemmel İdealar Dünyası hakkında aynı şekilde bir şey bilmeyiz. Çünkü gözlerin, kulakların, tadın ve dokunmanın dünyası sadece bir gölgedir. Filozof, mağaradan kaçıp dünyayı bunun dışından gören tutsakla özdeşleştirilir.

³² Bertrand Russell, *The History of Western Philosophy*, George Allen and Unwin Ltd., London, 1946.

killenmiştir: bilimsel ve toplumsal. Doğanın duyarlı bir gözlemcisi olmakla birlikte -Charles Darwin, onun çeşitli hayvan türlerini betimlemesinden çok etkilenmişti- Aristoteles'in kadınlarla ilgili gözlemleri çarpıtılmıştı. Kadınların daha aşağı statüsünü tanımlarken Aristoteles, onların erkekler gibi tüylenmediklerini, bunun ise onların çocuksu doğalarının bir kanıtı olduğunu savlamıştı. O ayrıca, kadınların erkeklerden daha az sayıda dişleri olduğunu da söylemişti. Bu son sav, Bertrand Russell'in aşağıdaki notu düşmesine neden olmuştur: "Eğer Aristoteles ara sıra karısının ağzını açmasına izin verseydi, herhalde bu hatayı yapmazdı."³³

Aristoteles ereği, doğa bilimlerinin temel ögesi olarak görmüştü. Tüm yaşayan varlıklar da dahil olmak üzere, bir varlığın ereği, oldukları şey haline gelmekti. Genetiğin ve evrimin ne olduğunu bilmesi mümkün olmayan Aristoteles için erek, her bir varlığın kendi gizil gücünü (potansiyelini) gerçekleştirmesi, böylece kendisi olmasıydı. Bu anlamda bu, Platon'un İdealar Kuramı'nın materyalist bir versiyonuydu: Tek bir İdeal Balık vardır; varolan bütün balıklar bunun farklı gerçekleştirmeleridir. İdeal onların ereğidir.

İnsanlara ve özellikle kadınlara indirgenğinde, bu öngörünün talihsiz ama tahmin edilebilir sonuçları vardır; eşitsizliğin açıklamasından daha ziyade bunu temellendirmek. En kötücül örnek Aristoteles'in nesil kuramında (*theory of generation*) görülebilir. Aristoteles, erkekler ve kadınlar için farklı ereklere öngörür: "Erkekler doğası gereği daha üstün ve kadınlarsa daha aşağıdadırlar; Erkek hükmeden, kadın ise hükmedilendir; zorunluluk tüm insan nesli için geçerlidir. Bu nedenle Aristoteles'e göre erkeğin tohumu, ruhun ve aslında kişinin tam insan olması için gerekli potansiyelin tümünü taşır. Erkek tohumunun yerleştiği kadınsa sadece maddeyi, besleyici çevreyi sağlar. Erkek aktif, kadınsa pasifdir. Eğer doğan erkekse, çocuk bütün potansiyeline erişmiştir; eğer rahimde fazladan bir menstrüel salgılamayla dişinin "soğuk yapısı" hakim olmuşsa, çocuk kendi insani potansiyelinin tamamını harekete geçiremediği için, sonuç dişi olur. Aristoteles'e göre dişi, sakatlanmış bir erkektir."³⁴

³³ Keuls, A.g.e.

³⁴ Beverley Clark (der.), *Misogyny in the Western Philosophical Tradition, A Reader* içinde "On the Generation of Animals"dan alıntı, Routledge, 1999.

Aristoteles'in kadınlar hakkında fikirlerinin çoğu, onun köleliği ele alışı bağlamında görülür. Kadınlar gibi köleler, doğa tarafından oldukları hale mahkûm edilmişlerdir. Kölelerin tersine kadının "bilinçli bir karakteri" bulunmaktadır. Fakat bu karakterin otoritesi bulunmamaktadır. Aristoteles için itaat, kadının doğal davranış biçimidir. Kadın amacını böyle yerine getirir. Buna ek olarak kadınlarla kölelerin bir ortak yanı daha vardır: yöneticilerinden daha aşağı seviyede olmak -köleler için sahibine, kadınlar için kocasına- sonsuza kadar sürecek ve hiç değişmeyecek bir olgu olarak ortaya çıkar.

Kız çocuğunu sakat bir erkek çocuğu olarak aşağılamanın sonuçları, Klasik Dönem'in dünyasında, yeni doğanların ağlamaları gecenin sessizliğini bozarken duyulabilirdi. "Eğer doğduğun çocuk erkek olursa bırak yaşasın, kız ise o zaman hemen at onu!" Bu sözler, M.Ö. 1 yılında Hilarion'un karısı Alis'a yazdığı mektupta yer almakta ve bize bu geleneğin, Hıristiyanlığın Roma İmparatorluğu'nun başat dini haline gelinceye kadar devam ettiğini göstermektedir.³⁵ Bu şekilde çöplüklere atılan bebeklerin büyük bir çoğunluğu sakat veya hasta erkek çocuklar ya da "sakatlanmış erkek çocuklar", yani kız bebeklerdi. Bu görenek öylesine yaygın bir pratikti ki, terkedilen bebeklerin çılgınlıklarının vatandaşları rahatsız etmemesi mümkün değildi. Atina'nın M.Ö. 7. yüzyılından kalma mezarlıkları üzerinde araştırma yapan arkeologlar, kazılarda kadınların iki misli kadar erkeğin gömülü olduğunu keşfettiler. M.Ö. 18 yılında tarihçi Cassius Dio, devletin yüksek makamlarındaki erkeklerin evleneceği yeterli sayıda kadın olmadığından bahsediyordu. Bir başka düşünürün yazdığı gibi, kadınlar "seçilerek yok ediliyorlardı." Doğum sırasında yüksek ölüm oranları ve düşüklerle birleştiğinde bu pratik erkek nüfusunun kadın nüfusundan kat kat fazla olmasına yol açıyordu.³⁶ Ancak bu, terkedilen kız çocuklarının hepsinin öldüğü anlamına gelmiyordu. Terkedilen çocuklar otomatik olarak köle statüsüne alındıkları için, genelev sahipleri çöpleri dolaşarak fahişe olarak yetiştirecekleri kız bebekleri arıyorlardı. Pandora'nın kaç milyon kız çocuğunun, Eski Yunan'ın ve Roma'nın çöplükle-

³⁵ Mary R. Leflowitz ve Maureen B. Fant, *Women's Life in Greece and Rome: A Sourcebook in Translation*, John Hopkins University Press, 1982.

³⁶ Pomeroy, *A.g.e.*

rinde açlıktan ve soğuktan öldüğünü, daha “şanslı” olan kaçının da fahişe olarak yaşamlarını sürdürebildiğini hiçbir zaman öğrenemeyeceğiz.

Erkekler lehine nüfustaki dengesizlik, kadınların daha düşük statüde olmalarıyla yakından ilgiliydi. Bugün, dişi fetusların seçilerek kürtaj edildiği Hindistan ve Çin'in bazı bölgelerinde kadınların erkeklerden daha az sayıda olduğunu ve dolayısıyla da kadınların statülerinin de daha aşağıda olduğunu görüyoruz. “Kıt bulunan mal” haline gelen kadınlar, sadece eş ve anne rollerine hapsediliyor.

Diğer yanda, kadın nüfusunun erkek nüfusunu aştığı yerlerde, kadınların toplumsal statülerinin de yükseldiğini görüyoruz.³⁷ Sparta, bu durumun kanıtı olarak sunulmuştur. Peleponnez Savaşı'ndan zaferle çıkan ve Platon'un ideal Devleti için bir model oluşturan Sparta, bir çeşit anomali teşkil etmişti: Sparta'da da bebek katli yapılıyordu, ancak ayırım kızlarla erkekler arasında değil sadece sağlıklı ve hastalıklı bebekler arasındaydı. Bütün sağlıklı bebekler büyütülüyordu. Erkekler doğduklarında kızlardan daha hastalıklı olduklarından, kızlardan daha sık ölüme terkediliyorlardı. Sparta'nın sürekli savaşta olması da erkek ölüm oranlarının yükselmesinde başka bir neden oluşturmuştu. Ayrıca Spartalı kadınlar zamanın yaygın pratiğinden daha geç yaşlarda evleniyorlardı ve hamilelik dönemlerini ölüm olmaksızın atlama şansları biraz daha fazlaydı. Sparta kadınlarından geleceğin savaşçılarını yetiştirmeleri için sağlıklı olmaları beklendiğinden, devlet onların sağlıkları için gerekeni yapıyordu. Yunanistan'ın diğer yerleri için korkutucu ve şüphesiz büyüleyici olan şey, kadınların çıplak olarak beden sporları yapması ve atletik yarışmalara katılması ve genellikle daha güçlü gözükmeleiydi.

Sevgili Spartalı kız. Ne hoşsun ve ne kadar sağlıklısın! Ya adelerinin? Kolayca bir boğayı boğabilirsin!³⁸

Spartalı kadınlar, Aristoteles ve dönemin diğer ahlâkçılarının nefretini uyandıracak şort ve oldukça açık tunikler giyiyorlardı.

³⁷ Marcia Guttentag ve Paul Secord, *Too Many Women?: The Sex Ratio Question*, Sage Publications, 1983.

³⁸ Moses Hales (der.), *The Complete Plays of Aristophanes* içinde, *Lysistrata*'dan, Bantam Books, 1962.

Miras olarak kocasının mülküne sahip olabiliyor ve onu işletebiliyordu. M.Ö. 4. yüzyılda Sparta'da toprakların beşte ikisi kadınların elindeydi. Sonuç oldukça açık bir çelişkiydi: kadınların Atina'dakinden -yani demokrasinin anavatanında olduğundan- daha fazla özgür olduğu ve daha yüksek statüye sahip olduğu bir savaşçı toplum.

Sparta tarih sahnesinden silindi ve Sparta'nın kadına yaklaşımı sadece doğal olmayan bir tuhafılık olarak anıldı. Buna karşılık Platon ve Aristoteles, Batı dünyasındaki felsefi ve bilimsel düşüncenin iki temel ayağı olarak yaşamayı sürdürdü ve Hıristiyanlığın görkemli yapısını destekledi. Platon'un fiziksel dünyayı hor gören İdealar Kuramı ve Aristoteles'in kadınları sakat doğmuş erkekler olarak gören biyolojik düalizmi, uzun yüzyıllar boyunca kadın düşmanlığını besleyen entelektüel bir aygıt olarak iş gördü.

Kapılardaki Kadınlar: Eski Roma'da Mizojini

Romalı kadınlar, Eski Yunan erkek dünyasının kâbusunun gerçekleşmesi olarak vücut buldular. Atinalı devlet adamı Perikles'e atfedilen, "İyi kadın, kendisinden övgüyle bile olsa hiç söz edilmeyen kadındır" sözlerinde dile getirilen kadına nefretle bakan görüşe meydan okudular. Bunun M.Ö. 5. yüzyıl Atinası'nın iyi kadınlarının tamamen unutulmasına sevkettiğini kabul etmek gerekir; keza bugün onlardan hiçbiri isimleriyle bilinmiyor. Oysa Roma'nın kadınları, kendilerini tanınır kıldılar; hatta bazılarından bugün bile söz ediliyor. Messalina adı, cinsel taşkınlıkla eş anlamlı olarak anılıyor. Agrippina, gaddar ve "doğa-dışı" hırsıyla iktidar yolunu cesetlerle döşemiş olan bir kadın. Sempronia, komplo ve devrimle dolu tehlikeli erkek dünyasına katılabilmek için kadın dünyasını terkeden bir entellektüeldi; Kleopatra ise, imparatorluğu yönetmek için komplo düzenleyen ve devleti iç savaşa sürükleyen, parlak baştan çıkarıcı bir kadındı; İmparatorun isyankâr kızı Julia, babasının planlarına karşı çıkan ve bu nedenle devlet krizine yol açan bir kadın. Onlar, Romalı tarihçilerin ve şairlerin eserlerinde erkeklerin kadınları nasıl gördüğüne dair insanlık örnekleri olarak ortaya çıkıyorlar. Romalı kadınlar hakkında anlatılanların çoğu pohpohlamaktan çok uzak. Fakat erkeklerin yakıcı eleştirileri, tıpkı duydukları cinsel arzuları kadar, kadın imajı açısından tarihsel olarak korunmuş güçlü bir karnit sunar. Kayıt altına alınmış bu sert eleştiriler, kadınların ger-

çekleştirdiklerinin, kadından nefret eden kuralların kanunlaştırılmış en korkulu olanlarından bazıları da dahil olmak üzere, aştıkları engellerin kanıtıdır.

Romalılar orijinal düşünürler değildiler. Kadınları ezmelerini ve onların insanlıklarını ellerinden almalarını meşrulaştıracak yeni bir kuram veya felsefe üretmediler. Eski Yunan kültüründe evrilmiş prototipler, (tıpkı günümüz Batı kültürünün de içinde bulunduğu pek çok başka kültürlerde olduğu gibi), onlar için yeterince iyiydi. Ancak Romalı yazarlar, bizim olayların arka planını görmemizi sağladı. Dünyanın en büyük uygarlıklarından birisinin biçimlenmesine katkı sunan oldukça istisnaî kadınların bu yazınsal ve tarihsel portrelerinde, kendilerini ortaya koymak için yaptıkları mücadelelere tanık oluyoruz.

Roma'da mizojini, bir noktada Eski Yunan'dakinden çok belirgin çizgilerle ayrılıyor. Eski Yunan mizojinisi, kadınların özgür olurlarsa yapabileceklerinden duyulan korkuya dayanıyordu. Fakat bilindiği kadarıyla, Eski Yunan'da kadınlar erkeklere isyan etmişlerse, bu sadece onların özel dünyasıyla ilgiliydi ve ancak Yunan anlam dünyası yoluyla kamusal alana taşınıyordu. Romalı kadınlar ise en başından itibaren baskı altında tutulmalarına karşı çıktılar ve bu duygularını ortaya attıkları taleplerle haykırmaktan geri durmadılar. Onlar kaderlerine karşı çıkıp isyanlarını geniş kamuoyuna taşımayı bilmişlerdi. Roma'da artık anonimliğin perdesi aralanmıştı. Kadınlar, kamusal yaşamda yerlerini almışlar ve böylece kendi tarihlerini yapmışlardı; savaflara neden olmuşlar, savafları sonlandırmışlardı; hükümet politikalarını sokaklara çıkararak protesto etmişler ve bunları değiştirmişlerdi; kocalarını öldürmüşler; eğitilmiş bazıları arenada kadın gladyatör olarak savaşmışlar (korkulan Amazonlar imajını çağrıştırarak); babalarının otoritesini sarsmışlardı; hatta ilişkilerinde kişisel doyumlarını gözetmiş ve gelecek hükümdarların bakıcısı rollerini reddetmişler; ve belki de hepsinden en tehlikelisi, tahrik edici şekilde siyasal iktidara yaklaşmışlardı. Romalı kadınlar, literatürün ve tarihin onları hedef alan en ağır silahlarından bazılarını ateşleyen bir geri tepmeyi tahrik etmişlerdir.

Bu mücadele dünyanın en büyük ve en güçlü imparatorluklarından birinde; zirveye vardığında nüfusu 60 milyona ulaşan, sınırları İskoçya'dan Irak'a kadar uzanan, farklı kültürleri ve insanları kucaklayan Roma İmparatorluğu'nda gerçekleşmişti. Baş-

kent Roma, M.S. 1. yüzyılda yaklaşık iki milyonu bulan nüfusuyla, o zamana kadar bilinen en büyük metropoldü. O çağın New York'u; yabancı bir temaşa merkezi ve çok görkemli, genişleyen imparatorluğun çeşitli köşelerinden kopup gelmiş çeşitli renkteki insanların kaynaştığı bir metropol kentiydi.

O çağın milyonları bulan Roma halkından sadece pek azını bugün isimleriyle tanıyoruz. Bunların çoğunluğu toplumun yüksek tabakasına ait isimlerdi. Bu insanlar onur, iktidar, servet uğruna kıyasıya savaşım verilen arenaya benzer bir tiyatrodaki güneş altında seyircilerin haykırılarıyla kanlı ve ölümcül bir savaşım sergileyen gladyatörler gibiydiler.

Yönetici sınıfın bu arenasında, 2000 yıl sonra bile isimlerini bildiğimiz kadınlar vardı. Bu kadınlar erkeklere göre konumlarıyla, onların kızları, kız kardeşleri, metresleri, eşleri ve anneleri olarak tanımlanmışlardı. Yunan trajedilerinin kahramanları gibi bu kadınlar da yakın akrabalarının çıkarlarını korumak için savaştılar. Ancak bu bir oyun değildi. Roma'da bu bir ölüm kalım savaşıydı.

Eski Yunan'da olduğu gibi Roma'da da kadının yaşamındaki ilk engel, doğumundan hemen sonra yaşamını yitirme tehlikesiydi. Bu tehlike, kentin mitolojik kurucusu Romulus'a atfedilen ve kız bebeklerin öldürülmesini öngören bir yasadaki kaynaklanıyordu. Bu yasaya göre, "bütün erkek çocuklar ve sadece ilk doğan kız çocuklar" büyütülebiliyorlardı. Bu, ilk kız çocuğundan sonra doğacak kız çocukları için bir tür ölüm çağrısıydı.

Doğumdan sonra hayatta kalan bir kız çocuğunun ergenlik çağına girmesiyle karşılaştığı ikinci engel evlenmeydi. Erken Roma döneminde, M.Ö. 7. yüzyılda kadınlar, çok baskıcı evlilik yasalarına tabiydiler. Eş olarak kadın, kendisi hakkında yaşam ya da ölüm kararı verme hakkını sahip kocasının mutlak otoritesi altında konumlandırılmıştı. Bir erkek, karısının akrabalarıyla birlikte onu yargılayabiliyor ve "eğer kadın kocasına ihanet ettiyse ya da şarap içtiyse, onu Romulus yasalarına göre ölümlü cezalandırılıyordu."¹ Aile içinde güç kullanılabileceğini meşrulaştıran bir yasa varsa bu, kuşkusuz Romulus yasasıdır. Roma tarihinin en büyük aristokratik isimlerinden olan Egnatius Metellus,

¹ Leflowitz ve Fant, *A.g.e.*

iyi bir evlilikte erkeğin nasıl davranması gerektiğine dair örnek davranışı nedeniyle övülmüştü. Bu övgünün nedeni, Metellus'un bir gün eve dönüşünde karısını şarap içerken yakalayınca ona birkaç sopa atmakla yetinmeyerek bu içkiye düşkün kadını, kendi karısını döverek öldürmesiydi. Tarihçi Valerius Maximus'a göre:

O, bu cinayetinden dolayı yargılanmamış, kimse de onu suçlamamıştır. Tam tersine herkes bunu, "ahlak ve alkol düşkünlüğünden kaçınmayı emreden yasaya karşı gelen bir insanın, hak ettiği ceza-yı bulması" olarak yorumlamıştır. Çünkü kendini hiç utanmaksızın şarap zevkine kaptıran bir kadın, bütün erdemlere kapısını kapamış ama aynı kapıyı kötü alışkanlıkları için ardına kadar açmıştır.²

Valerius Maximus'un en yüksek perdeden övdüğü bir başka kişi de karısını, başını örtmeden dışarıya çıktığı için boşamış olan Gaius Sulpicius Gallus'tur. Onun, Maximus'un övgüsüne neden olan sözleri, günümüzde bir Suudi Prens'in ağzından dökülmüş olabilir: "Yasalar, güzelliğini yalnız benim görebileceğimi emrediyor. Sen bütün güzelliklerini sadece bu gözlere açabilir ve sadece onları hoşnut edebilirsin!"³

Başka bir örnekte, karısını, eskiden köle olan bir kadınla konuşurken yakaladığı için karısından boşanan bir adamdan bahsedilir. Çünkü kadınlar arasındaki bu tür bir samimiyet günah işlemeye neden olabilir ve günahı önlemek, sonradan cezalandırmaktan daha iyidir.⁴ Yasalara göre, kayınpederinin ilgisini çeken kadınlara da ölüm cezası veriliyordu. Boşanmanın ise sadece erkeklere tanınan bir hak olduğunun tekrar edilmesine gerek bile yok.

Romalılar, kadının iffetiyle meşgul olma geleneğini Yunanlılardan devralmışlar ve bunu, ailenin onuru ve devletin esenliği ile sıkı sıkıya ilişkili görmüşlerdi. Kadının iffetinin korunması gereğine ilişkin tarihten bize kalan en bilindik örnek, eski Roma'nın ilk dönemlerinde namuslu bir eş olarak yaşadığı bilinen Lukretia'nın öyküsüdür. Roma'nın daha sonraki "bozulma" dö-

² Lefkowitz ve Fant, *A.g.e.*

³ Lefkowitz ve Fant, *A.g.e.*

⁴ Lefkowitz ve Fant, *A.g.e.*

neminde yaşamış namus bekçileri tarafından da Lukretia, sıkça kadın davranışına örnek olarak gösterilmişti. Lukretia, cinsel saflığı iyilikle özdeşleştiren kadından nefret anlayışına dayanan ahlaki standartlara göre yaşaması beklenen kadının karşı karşıya olduğu tehlikelerin bir örneği olarak kalmıştır. Lukretia'nın kocası Collatinus, Roma Kralı Tarquinius Superbus'un huzurunda yüksek sesle karısının iyiliğini övmek gibi bir hataya düşmüştür. Bir şeyi yüceltmek çoğu kez onu bozma dürtüsüyle yanyana gider: Cinsel saflığın sembolleri, herhalde pornografik imajlardan çok daha fazla arzu uyandırmaktadır. Lukretia gibi iffetli bir kadını, "kutsal tahtından indirme" hırsıyla tutuşan Kral Tarquinius Lukretia'yı, eğer kendisiyle sevişmezse, onu ve kölesini öldürtüp, her ikisinin çıplak cesetlerini aynı yatağa koymayla tehdit eder. Bir kadının kölesiyle sevişirken yakalanmasının kocası ve ailesi için ne büyük bir yüzkarası olacağını bildiğinden, Lukretia kahrolarak ve istemeyerek, kralın birlikte olma isteğine boyun eğer. Ancak buna zorlanmış bile olsa o, nihayet kocasına ihanet etmiştir. Roma hukukuna göre suçlu sayılacağından, olayı kocasına ve ailesine anlattıktan sonra bir kamayla kendini öldürür. Pek çok cinsel istismar kurbanı gibi Lukretia da suçu kendisinde bulmuş ve (St. Augustine'nin çok öz bir anlatımla bize aktardığı gibi) "başkasının yaptığı ahlaksız bir davranışı, kendisini cezalandırarak ödemiştir."⁵ Mizojinide kadınlar ister "iyi" olsunlar isterse "kötü" olsunlar, hep aynı sorunla karşı karşıya bırakılıyor: Erkeklerde cinsel arzu uyandırıyorlar ama sonra bundan, bu arzu duyan erkekler değil de hiçbir suçu olmadığı halde kendileri sorumlu tutuluyorlar.

Bu hikâye Roma için mutlu bir sona ulaştı ama bunun zavalı Lukretia'ya bir yararı olmamıştı: Kral Tarquinius, galeyana gelen Romalılar tarafından tahttan indirilmiş ve kralların yönetimine son verilmişti. Daha sonra emperyal otokrasiye dönüşecek yaklaşık 500 yıl sürecek bir cumhuriyeti kurmuşlardı. Fakat Lukretia, asırlardır kadınları erdemlerinden başka hiçbir değer taşımadıklarına inanmalarını zorlayan bir örnek olarak günümüze kadar kullanılmıştır.

Erken Roma tarihi bize, çok büyük boyutlarda bir *date rape* (sevgiliye tecavüz, ç.n.)'in de ilk örneğini verdi. "Sabine kadınla-

⁵ *The City of God*, çev. Gerald G. Walsh ve diğerleri, Image Books, 1958.

rına tecavüz” olayı, gelecekte kadınların siyasi müdahalelerdeki rollerine bir örnek oluşturdu. Roma’da kadın nüfusun azlığı nedeniyle kent yöneticileri, bir hileye başvurarak komşu Sabine halkını büyük bir şenlik için kente davet ettiler. Şenlik sürerken, Romulus’un bir işareti üzerine askerler en güzel Sabine kadınlarını zor kullanarak kaçırdılar. Tarihçi Livy’nin anlattıklarına göre, Romalılar kaçırılan bu genç kadınlara nazikçe yaklaştılar. Kral Romulus, kendi yasalarının Sabine yasalarından ne kadar üstün olduğunu göstermek için Roma evlilik yasalarını okuyarak, Sabine kadınlarını Roma’da kalmaları ve kendilerini kaçıran erkeklerle evlenmeleri için ikna etti. Intikam hırsıyla yanan Sabinelilerle Romalılar arasında savaş çıkmıştı. Savaş sırasında bir noktada, yeni kocalarıyla, kardeşleri ve babalarının birbirlerini boğazlamasını görmek istemeyen Sabineli kadınlar kendilerini iki ordu arasına atarak savaşı sona erdirmişti.

Romalılar bu hikâyeye kentin kuruluş tarihinin bir parçası olarak sınımsız sarıldılar ve Sabineli kadınları, Aristophanes’in kaleme aldığı *Lysistrata* adlı komedisindeki fanteziyi hayata geçirenler olarak anmışlardır. Bu eserde, Aristophanes Yunanlı kadınların, Peloppones Savaşları’nı sona erdirmek için nasıl seks grevine gittiklerini anlatır.

Jül Sezar dönemine kadar Roma’dan güneye giden yolun başlangıcı olan Via Latina’da, Roma’yı aynı şekilde bir savaşa girmekten kurtaran kadınların anısına yapılmış bir tapınak bulunuyordu. Tahammül edilemez derecede kibirli olduğu için sürgüne gönderilen en başarılı Romalı komutanlardan biri olan Coriolanus, kentin düşmanlarını etrafına toplamış ve doğduğu kente karşı bir sefer düzenlemişti. Coriolanus’un kentin kapılarına dayandığı ve kentte her şeyin bittiğine inanıldığı bir anda, kadınlardan oluşan bir delegasyon onun yoluna çıkmıştı. Aralarında Coriolanus’un annesinin ve eşinin de bulunduğu, sadece kadınlardan oluşan bu delegasyon, komutanı geri dönmeye ikna etmişti. Böylece Roma bir defa daha kadınlarının müdahalesiyle kurtuluyor ve büyük kayıplara neden olacak bir savaş böylece önlenmiş oluyordu.

Romalı kadınlar, baskıcı bir hukuk sistemi altında ezilmelerine karşın, hiçbir zaman Yunanlı kadınların tâbi olduğu Doğu tipi bir dışlamaya maruz kalmadılar. Aralarında açıkça görülen bu farkı, Roma’ya seyahat eden Yunanlıların yazdıklarından oku-

yoruz. M.Ö. 1. yüzyılda yaşamış tarihçi Cornelius Nepos gözlemlerini şöyle anlatıyor:

Ayrıca Roma'da bizim geleneklerimize göre uygun olan pek çok şey Yunanistan'da çok uygunsuz görülüyordu. Örneğin hangi Romalı, karısını bir ziyafete götürmekten çekinir? Ya da hangi kadın evinin ön bölümüne giremez ve eve gelen ziyaretçilerle görüşmez? Yunanistan'da durum bunun tam tersiydi: Orada kadınlar, akrabalarının yemeklerinin dışında, ne ziyafetlere götürülüyor ne de onun evdeki yeri, evin en iç bölmelerinden başka bir yer oluyordu. Bu bölüme kadınlar bölümü deniyordu ve yakın akrabalarından başka kimsenin buraya girmesine izin verilmiyordu.⁶

Özgürlüklerini ilerletmek için daha da şoke edici şekilde Romalı kadınlar, sokağa çıkarak kamusal müdahale geleneklerini genişletmişlerdir. Tarihin kadınlarca örgütlenen ilk kamusal protesto hareketini başlatmışlardır. M.Ö. 205'te Kartacalı komutan Hannibal ile savaş sırasında, kadınların sahip olabilecekleri altın miktarını sınırlayan ve kadınların giysilerindeki dekorasyon ve lüksü kısıtlayan "Oppian Yasaları"nı çıkarmıştı. On yıl sonra Kartacalıların yenilgiye uğratılmasıyla üst sınıftaki kadınlar, yasanın hâlâ niçin yürürlükte olduğunu bilmek istemişlerdi. Kısıtlamaları kaldırmak için yapılan girişimler sonucunda, Senato konuyu tartışmak için gündemine almıştı. Görüşme günü geldiğinde kadınlar, taleplerini duyurmak için Forum'a -hükümetin eski Senato binasına- akın etmişlerdi.

Oppian Yasaları'nın kaldırılmasına en ateşli biçimde karşı koyan kişi, zamanının parlak hatibi olan Yaşlı Cato'ydu. Cato, yeni zengin sınıftandı ama kendini Roma'nın kurucuları ve eski aristokrasisiyle bir tutuyor ve Roma'yı büyük yaptığını iddia ettiği çalışkanlık, aşırıya kaçmama ve sade bir yaşam gibi eski erdemleri savunuyordu. Her profesyonel puritan gibi, kendi sade yaşamını büyük bir şatafatla gösteriyordu. Tarihçi Livy'nin eserinde, Cato'nun konuşma metni olarak aktardığı cümleler, kadından nefretin en başarılı örneklerinden biriydi:

⁶ J. P. V. D. Balsdon, *Roman Women: Their History and Habits*, Harper and Row, 1962.

Kentdaşlarım! Herkes kendi karısı konusunda erkeğin haklarını ve onurunu korumayı bilseydi, şimdi kadınlarla işimiz daha kolay olurdu. Kadınların evdeki hükmetme hırsları yüzünden burada, Forum'da da karar özgürlüğümüzün ufak ediliyor ve ayaklar altında çiğneniyor. Onları tek tek dizginleyemediğimizden, şimdi burada onlardan korkuyoruz. Ben biraz önce utanarak kadınlar arasından geçip buraya geldim. Onların tek tek birer birey olarak onurlarına ve iffet duygularına saygım olmasaydı ve bir Konsülün onları sorguladığı görüntüsü vereceğimi düşünmeseydim, onlara şunu söyledim: “Evden dışarı çıkmak, yollara dökülmek ve yabancı erkeklerle konuşmak... Bu nasıl bir görenek? Her biriniz evinizde kendi kocanıza bu isteğinizi iletmez miydiniz?” Zaptedilemez doğalarıyla bu vahşi yaratıkları dizginleyin ve onlara öyle bir gem vurun ki bu utanmazlıklarına bir son versinler. Bunu yapmazsanız, kadınların bugün isteksizce kabul ettikleri, aslında geleneklerin ve yasaların emrettiği birkaç adım, sadece daha azgın istekleri doğuracak. Onlar her konuda özgürlük, doğru adıyla söylemek gerekirse fütursuzluk talep ediyorlar. Yasal düzenlemeleri birer birer sorgulamalarına, değiştirmelerine ve sonunda erkeklerle eşit olmalarına katlanırsanız, inanın ki o zaman onları zaptedemeyeceksiniz ve onlar, sizlerle eşit sayıldıkları anda sizleri oracıkta terkedeceklerdir!⁷

Cato bu söyleviyle umduğu etkiyi yapamadı. Oppian Yasası, Senato tarafından yürürlükten kaldırıldı. Fakat onun öne sürdüğü temel argüman, kadınların seçim hakkından doğum kontrolünde söz sahibi olmalarına kadar hepsi günümüzde de kadınların taleplerini reddetmek için kullanılmıştır. Cato bunu şaşılacak açıklıkta dile getirmişti: “Kadınlara belli alanlarda özgürlük tanırsanız, diğer bütün alanlarda ahlaksızlığa kapıları açmış olursunuz.”

Oppian Yasası'nın yürürlükten kaldırılışının üzerinden henüz on yıl geçmeden, Roma büyük bir skandalla çalkalandı. Roma'nın “çözülme” döneminde yazan Livy, bu olayı Cato'nun haklılığına bir kanıt olarak anlatmıştı. Ortodoks olmayan dini pratiklere karşı sert önlemlerin alındığı bu olay, Ortaçağdaki cadı avlarının habercisiydi.

⁷ Livy, *The Early History of Rome*, çev. Aubrey de Séincourt, Penguin Classics, 2002.

O dönemde Roma'nın resmi dini, oldukça eril bir meseleydi. Egemen Tanrıları yatıştırmak için, belli aralıklarla kurban törenleri ve çeşitli ritüeller yapılıyordu. Dini kültler, toplumsal sınıflara göre bölünmüştü; asillerle halk sınıfını sosyal olarak biraraya getiren pratiklere karşı çıkılıyordu. Bir takım dini inanışlar -kültler- kadınlara özen gösteriyordu: Örneğin Tanrıça Fortuna'nın kadınlara seks yaşamlarında şans getirdiğine inanılırdı. Livy'nin çok ihmal edildiğine hayıflandığı halk (Pleb) sınıfının iffetine adanan bir sunak vardı. Kadınlara özgü inanışların en ünlüsü Vesta Bakiresiydi (*Vestal Virgins*). Vesta, ocak (yuva, aile) Tanrıçasıydı ve *Forum*'un en güzel yapılarından biri olan Vesta Tapınağı'nın en derinlerinde yanan Roma'nın kutsal ateşinin bekçisiydi. "Vestalinler" diye adlandırılan altı rahibe -ki hepsi kentin en asil ailelerinden seçiliyorlardı- ateşle ilgileniyorlardı. Çok eski ve derin bir inanışa göre, ateş sönerse Roma'nın yıkımına neden olacaktı. Bu ateşin sönmesine neden olan Vestalinleri çok şiddetli cezalar bekliyordu. Vesta Tapınağı'nın rahibeleri 30 yıl devam eden bu hizmetleri süresince bakireliklerini kaybederlerse, canlı canlı mezara gömülüyordu. Freud'un yorumuna göre, sonsuz ateşi koruma sorumluluğu kadınlara verilmişti, çünkü anatomilerinden dolayı, ateşi söndürmek için üzerine işlemeleri pek mümkün değildi.⁸ Bunun doğru olup olmadığını bir yana, M.Ö. 186 itibarıyla geleneksel Roma kültleri pek az kadını yoldan çıkarabilirdi. Buna karşılık "Bacchus" kültü gibi esrarlı inanışlar, gittikçe hayranlarını arttırıyor ve özellikle yaşadıkları boğucu ahlak rejimlerinden kurtulmalarını sağlayacak kadınlara hitap ediyordu.

Livy'nin naklettiğine göre, M.Ö. 186'da eskiden köle olan bir kadın, mahkeme huzurunda, ilahlığı Yunanistan'dan Roma'ya kadar yayılan şarap tanrısı Bacchus onuruna yapılan şenliklere katıldığını itiraf etmişti. Annesi tarafından bu kulte katılması için zorlanan ve bu nedenle sevgilisinden korkan azat edilmiş bu köle kadın, şarap âlemleri ve taşkın seksle kendinden geçmek için geceleri biraraya gelen dehşet verici bir Romalı evli kadın resmi çizmişti. Onun ifadesine göre, "doğal olmayan" seks eylemleri ayinin normal bir parçası haline gelmişti. Bu inanışın cinsel taleplerine direnenler oracıkta öldürülüyor ve bedenleri gizlice gö-

⁸ Sigmund Freud, *Civilization and Its Discontents*, Dover, 1994.

mülüyordu. En iyi ailelerden gelen kadınlar, Bacchus hayranları olarak hayvan postlarına bürünüyor, sarhoş oluyor ve kendilerinden geçmiş halde çılgınlıkla sokaklarda koşuyorlardı. Bu kültür hemen her sınıftan, hatta köle kadınlardan olan taraftarları vardı. Her köşede bir köle isyanı kokusu alan Romalılar için, toplumsal ve cinsel olarak yıkıcı olarak görülen bu tür topluluklar varolan düzene bir tehditti.

Bu eski esir kadının hikâyesi, ortaçağda cadı oldukları düşünülen kadınlara karşı geliştirilen cinsel taşkınlık suçlamalarına çok benzemektedir. Cadılıkla suçlanan daha sonraki dönemin kadınları gibi Bacchae kadınları da kendilerine karşı gelen herkesi, hatta kendi çocuklarını bile öldürdükmekle suçlandılar. Bazılarının karabüyü yaptığı bile söylendi. Böylece ortaçağın cadı imajının oluşmaya başladığını görüyoruz: Gençliklerinin en güzel yıllarını yaşayan genç kızlar, saçlarını kıvrılmış ölü yılanlarla süsleyen ve saatler gece yarısını vurduğunda taşkınlıkları doruğa çıkan ergen kadınlar, kendi elleriyle öldürdükleri çocuklarının ölümcül artıklarını kurbağa kanı ve kemik tozlarıyla karıştırarak yaptıkları cehennem içkilerini yudumluyorlar. Bu kadından nefret eden lanetli, günahkar kadın imajı, Avrupa'da ilk cadının yakılışından 1200 yıl önce ortaya çıkmıştı. Roma otoriteleri, Bacchus tarikatına bağlı erkekleri tutuklayarak öldürmüş, kadın taraftarlarıysa ölüm cezasını vermesi için ailelerine teslim etmişlerdi. Yaklaşık olarak 7000 kişi tutuklanmış ve öldürülmüştü.

Üst sınıftan kadınların komplolarla ilişkisi, bir başka Romalı tarihçi Sallust'un (M.Ö. 86-35) uğraştığı temel meselelerdendi. M.Ö. 63'te borçları yüzünden umutsuzluğa düşmüş pervasız bir asiller topluluğu, hükümeti devirmek ve gücü ele geçirmek için bir komplo hazırlamışlardı. Grubun önderi, Sallust'un anlattıklarına göre "büyük bir zekâ ve beden gücü yanında, taşlaşmış kötü bir kalbe de sahip olan"⁹ Lucius Catiline idi. Sallust, kendisi de başarısız bir isyancı olarak bu isyanın bir ögesini özellikle kaygı verici bir durum olarak öne çıkarıyor ve şöyle diyordu:

Catiline'nin o zamanda değişik kökenli pek çok insanı, bu arada savurganlıkları nedeniyle fahişeliği meslek edinen, ancak daha

⁹ Sallust, *Jugurthine War and Conspiracy of Catiline*, çev. S. A. Handford, Penguin Classics, 1963.

sonra savurganlıklarına bu uğraş da yetmediğinden büyük miktarlarda borç yükü altına giren pek çok kadını da bayrağı altında topladığı anlatılıyor. Catiline, bu kadınların yardımıyla başkentteki köleleri ayaklandırmanın ve kentte büyük yangınlar çıkarmanın mümkün olduğunu düşünmüştü; bu kadınların kocaları da ya isyana katılır ya da öldürülürdü.¹⁰

Üst sınıf fahişeliğinden devrimciliğe geçenlerden birinin adı Sempronia'ydı. Roma'nın tanınmış bir ailesinden gelen bu kadın:

Pek çok suça bulaşan Sempronia, bir erkeğe kafa tutabilecek kadar pervasızdı. Hem geldiği aile ve güzelliği hem de iyi kocası ve çocuklarıyla şans yüzüne gülmüştü. Yunan ve Latin literatürü için eğitim almış olan Sempronia, saygın bir ev kadınının hiç ihtiyacı olmadığı yetenekleri vardı: Lir çalmak ve dans etmek. Erdem ve ifteten daha az değer verdiği birşey yoktu. Tutkuları o kadar ateşliydi ki erkeklerden daha çok, o erkeklere yaklaşıyordu. Çoğu zaman kutsal bir anlaşmaya karşı gelmiş, yalancı şahitlikle bir borcu reddetmiş ve cinayetlerde suç ortağı olmuştu. Ama yetenekleri hor görülmemeli. Şiir yazabiliyor, espriler yapabiliyor, bazen nezaketle bazen de hassas bir duyguyla veya kayıtsızlıkla konuşabiliyordu; aslında bu kadın hazır cevap bir nüktedandı ve oldukça çekiciydi.¹¹

Sempronia bir süre için Jül Sezar'ın metresi olmuştu ve çocuklarından biri olan Decimus Brutus'un Sezar'dan olduğu kulaktan kulağa fısıldanıyordu (M.Ö. 44 yılında Sezar'ın ölümüyle sonuçlanan suikastı yapanlar arasında bulunan Brutus, suikastçı olarak annesinden daha başarılı olmuştu).

Catiline'nin darbesi ifşa edilmiş ve katılanlar ölüm cezasına çarptırılmıştı. Ancak Sempronia kaçarak kurtulmuştu ve daha sonra tarihçiler Sallust'un onun suç ortağı olabileceği suçlamalarını sorgulamışlardır. Reddetmeyle güçlü bir büyülenme karışımı duygularla bu tarihçinin Sempronia'nın portresini çizdiği kuşku götürmez bir gerçek. Sempronia dans ediyor, şiir yazıyor, adı aşk ilişkilerine karışıyor, asilerle işbirliği yapıyor, köleleri isyana kıskırtıyor; o zamanlar Roma'da marijuana olsaydı, Sempronia

¹⁰ Sallust, *A.g.e.*

¹¹ Sallust.: *A.g.e.*

hiç kuşkusuz onu da içmekten geri durmazdı. Bu kadın, yüzyıllarca ahlakçıların yararlanacağı ve veryansın edeceği özellikleri kendinde toplayan bohem entellektüel bir kadın prototipiydi. Sallust'a göre onun en büyük hatası, "modern" bir kadın olmasıydı. Sallust'un anlattığı, kadınların erkekler gibi açıkça zevklerinin peşinden koştuğunda neler olabileceğini gösteren bir uyarı anlamına geliyordu. Kadının taşkınlıktan aldığı zevk; onları sapkın cinsel davranışlara sevketmekte, bu da onları isyancılara dönüştürmekte ve sonuçta kölelerle işbirliğini hazırlamaktadır. Isyankâr kadınlarla huzursuz kölelerin işbirliği kadar Romalı yöneticileri korkutan ve endişelendiren başka bir şey olmamıştır.

Bu başarısız darbe girişiminden sonraki yıllarda Roma, sarsıcı bir iç savaşa sahne olmuş, bu da cumhuriyet rejiminin yıkılmasına ve Sezarların tek-aile yönetimiyle sonuçlanmıştı. Sınırları genişleyen imparatorluğun yönetimini ele geçirmek için bir avuç etkili aile birbiriyle savaşırken ve kamusal alanda siyasal eylemde bulunmak giderek zorlaşırken, kadınlar da rekabetin daha bilinen alanlarına geri dönmeye zorlanmışlardı. İktidara yakın olmak ancak hükümdara yakın olmakla ya da başka bir ihtimalle mümkündü; bu da özellikle doğurdukları erkek çocuklarını iletmeye çalışarak mücadeleye katılmak anlamına geliyordu. Emperyal Roma'nın kadın düşmanı ve ahlakçıların inşa ettiği, geleneksel olarak evli bir kadından beklenen uysallık, alçak gönüllülük ve pasiflik gibi standartlara kafa tutan hilekar kadın karakterleri çerçevesinde, kadınlar iktidarın kaynağına ne kadar yakınsalar, mücadele de o kadar ölümcül hale geliyordu.

Roma Cumhuriyeti'nin alacakaranlık yıllarında önemli roller almış bu kadınların önde gelenlerinin, evli kadın değerlerinin bir ikonu olmaları beklenemezdi. Kleopatra (M.Ö. 69-30) Romalı bile değildi; Büyük İskender'in Makedonyalı generallerinin bir tanesinin soyundan gelen Mısırlı bir firavundu. Romalılar Kleopatra'yı, kadınların devlet meselelerinde ve kamu politikalarında etki kazanmalarının yol açtığı felaketlerin dramatik kanıtı olarak değerlendirdiler. Etrafında yarattıkları söylence ile Kleopatra'nın Helena ile birlikte antik çağdan günümüze kadar gelen iki antik kadın kahramandan biri olarak tanınmasını sağladılar. Kleopatra'nın Roma ve Yunan tarihçileri, şairleri ve vakanüvisleri üzerinde bıraktığı etki, William Shakespeare'den Bernard Shaw'a ve sinema tarihinin en büyük fiyaskolarından bir tanesine konu

olan karakteri canlandıran Elizabeth Taylor'la Hollywood'a kadar geçmiştir. Canlandırdığı bu Mısırlı kadın hükümdar, sinema tarihinin en büyük olayının da baş kadın kahramanı oldu.

Kleopatra, Büyük İskender'in M.Ö. 323'te ölümünden sonra, bu görkemli imparatorluğun bazı bölgelerini tevarüs eden Makedon generallerden biri olan Ptolemy'nin soyundan gelmektedir. Kleopatra, Büyük İskender'in ölümüyle başlayan, M.Ö. 30'da kendi intiharı ve Mısır'ın Roma İmparatorluğu'na dahil edilmesiyle biten Hellenistik dönemin ürünüydü. Arada geçen üç yüz yıl boyunca Yunanlı kadınlar, klasik dönemin boğucu kısıtlamalarından kurtulmuş ve daha özgür evlilik sözleşmeleri ve eğitim imkanları da dahil olmak üzere statülerinde ilerleme kaydetmişlerdi. Siyasal meselelerde de aktif rol almışlardır. Kleopatra, İskender'den kalan imparatorluğun kontrolü için yapılan hanedan savaşlarında yer almış, en son ve en ünlü Helenistik kraliçeydi.

Kleopatra'nın Jül Sezar'la ve ona yapılan suikast sonrasında da veziri Marcus Antonius ile yaşadığı ilişki, trajedilere, aşk romanlarına ve Hollywood'un ucuz filmlerine konu olmuştur. Bu iki erkek onun güzelliğinden çok zekâsından etkilenmişlerdi. Plutarch'ın aktardığına göre Kleopatra on dil biliyor, Sezar'la sabahın erken saatlerinde konuşuyor ve Antonius'un müstehcen şakalarına aynen cevap veriyordu. Ptolemaios sülalesi içinde o, Mısır dilini konuşan tek kişiydi. Canlı zekasıyla pek çok alanla ilgiliydi -hatta saç modelleri ve kozmetik hakkında risaleler bile yazmıştı.¹² Ancak Romalı çağdaşlarının gözünde Kleopatra, her ne olursa olsun durdurulması gereken hileci, büyüleyici ve baştan çıkarıcı bir kadındı. Octavianus ile Antonius arasında mutlak emperyal iktidara sahip olmak için yapılan mücadelede, Antonius karşıtları tarafından akılsız bir asker olarak görüldü. Kleopatra'nın imparatorluğu kontrol etmek için Antonius'u kullandığı suçlaması, Octavianus'un propagandasının en önemli parçasıydı. Sempronia örneğinde olduğu gibi, düşmanları Kleopatra'nın entellektüel bağımsızlığını hafif meşrep cinselliğiyle bağlantılandırmaya çalıştılar. Bu, aslında çok eskiden beri var olan, bağımsız karar verebilecek kadar akıllı bir kadının ahlaklı olama-

¹² Özellikle eski Mısır'da yaşayan Mezopotamyalı kadınlar, aşırı makyaj yapımlarıyla tanınmışlardı. Tarihte ilk kez makyaj, M.Ö. 3000'li yıllara tarihlenen Mezopotamya kaynaklarında geçiyor.

yacağı düşüncesiydi. Bu nedenle, Horace ve dönemin başka şairleri, ağır hakaretlerini Kleopatra'nın sözümona hafif meşrepliğine yöneltmişlerdi. Ona Yunanca, "kendini on bin erkeğe alabildiğine açan kadın" anlamına gelen "*Meriochane*" lakabını yakıştırmışlardı. *Debbie Does Dallas*'ı gölgede bırakan pornografik bir fantezide, Kleopatra'yı küçük düşürmek isteyenler, onun bir günde 100 Romalı asille oral seks yaptığını tahayyül ediyorlardı.

Antonius'un zeki ve başarılı kadınların yanında kendini çok rahat hissettiği anlaşılıyor. Karısı Fulvia, Sempronia'nın kızıydı ve modern tarihçilerden biri tarafından "Amazon" olarak tanımlanmıştı.¹³ Siyasi rakipleri, bunu Antonius'un böyle kadınlar tarafından "erkekliğinden yoksun bırakıldığı" için imparatorluğu yönetmek için uygun biri olmadığına kanıt olarak sunuyorlardı. M.Ö. 31 yılında, Antonius'un yenilgisinden sonra Kleopatra, bu kez Octavius'u ayartmayı denedi ama Octavius ondan uzak durdu. Octavius'un kazandığı zaferi kutlamak için zincirlerle Roma'da sürüklenmek yerine Kleopatra, intihar ederek yaşamına son verdi.

Ama Kleopatra, insanların belleklerinde yaşamaya hep devam etti. onu aşagılıamak için sayılan müstehcenliklerin neler olduğu şimdi daha çok onları yaratan erkekleri alçaltmaktadır. Bir kadın için yazılmış en ünlü mısralarında Shakespeare'in yazdığı gibi, sonunda Kleopatra'nın zekâsı ve cazibesi kazanmıştır:

O hiç solmaz,
Her gün bakılsa da ona duyulan özlem hiç son bulmaz.
Hep değişik, hep yeni tadımlar.
Ya başka kadınlar?
Uyanan arzu bitiyor hemen, çabucak doygunluk veriyor,
Onda ise tutku her an büyüyor ve doruğa eriyor.
Kendini ne kadar sunsa da
Başkasında bayağı olan şey onda asilleşiyor,
O çapkın güzel, aziz rahiplere bile dua ettiriyor.¹⁴

Roma Cumhuriyeti sona ererken, tarihçi Valerius Maximus'un hakaretiyle sadece bir kaç kadının sesi kamusal olarak duyuldu:

¹³ Balsdon, J. P. V. D.: *Roman Women: Their History and Habits*, Harper and Row, 1962.

¹⁴ William Shakespeare, *Antony and Cleopatra*.

“Onların konuşmalarına uzun süre susarak izin veremeyiz. Bu yasaklamayı iki sebepten dolayı uygulamalıyız; birincisi onların doğasının buna izin vermeyişi, ikincisi de onların hiç de doğal olmayan sözlerini Forum’a ve mahkeme salonlarına yakıştıramayışımız”.¹⁵ Biz bu kadınların varlığı hakkındaki bilgiyi, onun bu yorumu sayesinde edinebiliyoruz. Bu kadınların en tanınmış, Roma’nın önde gelen hatiplerinden Quintus Hortensius’un kızı Hortensia’ydı. Tarih kitaplarının ancak bir dipnotunda yer alan bir olayda, olağanüstü belâgatı sayesinde siyasal meseleleri etkilemiştir. M.Ö. 42’de Roma; Marcus Antonius, Octavianus ve Marcus Lepidus tarafından muhaliflerden temizlenerek (üç adamdan oluşan diktatörlükle) yönetiliyordu. Bu üçlü iktidar döneminde sayısı 2300’e varan kurbanlar tutuklanmış ve idam edilmişti. Boşalan devlet kasaları nedeniyle hükümet, kenttin 1400 zengin kadınına yeni bir vergi koymuştu. Söz konusu kadınlar da bir protesto yürüyüşü düzenleyerek, seslerini bu üç diktatör hükümdarın kadın halkına duyurmaya çalışmışlar ve onların desteğini kazanmayı ummuşlardı. Bu arzuları kısmen gerçekleşti ve kadınlar hiç değilse Forum’un kürsüsüne ulaşmayı başardılar.

Valerius Maximus’a göre “Erkeklerden hiçbiri meseleyi gündeme almayı istemedi. İşte o zaman Hortensia öne atıldı ve “diktatörlere, kararlı bir ses tonuyla sorunlarını duyurdu.” Burada hem mizojininin tarihinde hem de kadın tarihinde (ki bu büyük ölçüde mizojiniye karşı mücadelenin tarihi anlamına geliyor) çok önemli bir olayın meydana geldiğini görüyoruz. Dolaylı da olsa, Hortensia’nın bu konuşmasında ilk kez kadınların oy verme hakkı söz konusu ediliyordu. Hortensia, öncelikle kadınların savaşta çektiği acılardan söz ettiği konuşmasında, yöneticilere şu soruyu yöneltmişti: “Eğer biz, birbirinizle rekabetiniz yüzünden çok kötü zarar verdiğiniz devlet yönetiminde değilsek, o zaman niçin vergi ödüyoruz?”¹⁶

Bu konuşmasında o, doğrudan kadınların seçim hakkından söz etmemiş olsa da yüzyıllar sonra ABD’li kadın hakları savunucularının taleplerine çok yakın şeyler söylemişti: “Temsil yoksa vergi de yok!”¹⁷

¹⁵ Lefkowitz ve Fant, *A.g.e.*

¹⁶ Lefkowitz ve Fant, *A.g.e.*

¹⁷ Richard A. Bauman, *Women and Politics in Ancient Rome*, Routledge, 1992.

M.Ö. 42'deki vergi yüküne karşı bu kadın protestosuyla, Roma'da kadınların siyasal eylemliliği doruk noktasına ulaşmış ve bu dönemdeki gösterilerden sonuncusu olmuştu. Aynı zamanda bu, 19. yüzyıla kadar Batı dünyasının tarihinde siyasal bir değişimi amaçlayan en son kamusal protestoydu. Bundan sonra ancak 19. yüzyılda süfraj hareketi, kadınların hakları için başlattığı kampanyada, seçim hakkını en önemli talep olarak ortaya atacaktı.

Roma'da cumhuriyet rejimini sona erdiren ve yönetimin tek bir ailenin eline geçmesine yol açan çalkantılar, kadına karşı muhafazakar bir tepki yarattı. Kadınların özgürlüğünü aşındıran ahlak bekçileri, "daha az zevk ve daha büyük aile" taleplerini yaygınlaştırdılar. Octavianus, M.Ö. 27 yılında Augustus namıyla imparator olduktan sonra, tarihçi Livy de Roma tarihini (kazanan bakış açısıyla) yeniden yazmaya başlamış ve yeni rejimin ahlak kurallarını açıkça ifade etmişti:

Herkesin tek tek ve titizlikle eskiden hangi yaşam biçimlerinin ve hangi ahlak kurallarının geçerli olduğunu, savaşta ve barışta hangi yöneticiler ve onların hangi yetenekleri yardımıyla devletin sınırlarının genişletildiğini düşünmesini isterim. Her bir kişinin, izleyen dönemde disiplin ve ahlakın giderek azaldığını, sonunda kaybolup gittiğini ve devleti çökerttiğini kendi iç dünyasında adım adım canlandırmasını beklerim; taa günümüze gelinceye kadar ve artık bunları düzeltmek için bir çare düşünmekten yoksun oluşumuzun da bilincine vararak...¹⁸

1960'lar ve 1970'lerde olduğu gibi sorun, kadınların daha çok seks ama daha az çocuk yapmalarıydı. "Aile değerlerinin" yeniden canlandırılmasıyla bu eğilimin üstesinden gelinmek isteniyordu. Tabii eski Roma İmparatorluğu'nun elindeki devlet gücü, 1980'lerin ABD'sindeki ahlakçı çoğunluğundan çok daha fazlaydı.

Kadını erkeğin mutlak egemenliği altına sokan eski aile hukuku, geçen yüzyıllar süresince orasından burasından esnetilmiş yerini daha gayri-resmi düzenlemelere bırakmıştı. Erkek eşler de artık Roma'nın kurucuları kadar sert ağaçtan yontulmuş değillerdi. İlerleyen yıllar boyunca onlar, çok daha hoşgörülü olmuş-

¹⁸ Titus Livius, *A.g.e.*

lardı. Bazıları eşlerinin ihanetini yakaladığı halde boşanmayı düşünmüyordu. Hatta bu erkeklerden bazıları, karısının ihanetinden çıkar sağlamakla suçlanmıştı. Romalı ahlak koruyucuları, bu tür serbestliklerin bakışlarını çevirdikleri her yerde ahlak düşkünlüklerine neden olduğunu görüyorlardı. Geleneksel Roma ailesini canlandırmak, erkeği ve kadını evlenmeye teşvik etmek için, imparator Augustus yeni bir yasa yayınlamıştı: *Lex Julia*. Bu yeni yasaya göre; belli bir yaşa kadar evlenmeyenler cezalandırılacak, evlenenler ve çocuk sahibi olanlar ise ödüllendirilecekti. Eski dönemlerde olduğu gibi, babalara kızlarının, kocalara da eşlerinin başka erkeklerle cinsel ilişki kurduklarını gördüklerinde, onları öldürmelerine izin veriliyordu. Erkek, sadakatsiz eşinden derhal boşanacak ya da ağır cezalara çarptırılacaktı. Augustus, sadakatsiz eşleri yargılama yetkisini ailelerin sorumluluğundan almış, kamu mahkemelerine devretmişti. Boşanma yeterli değildi. Augustus, günahkar evli kadınların mahkemece sürüklenip cezalandırılmasını istiyordu. Aldatılan erkeğe, boşanmadan sonra eski karısını mahkeme önüne çıkarması için 60 gün süre tanıyordu. Koca çok yufka yürekliyse, 25 yaşını bitirmiş her yurttaş, kadın hakkında dava açabiliyordu. Başka bir deyişle, kendini önemsetmek isteyen erkeklere yasa yoluyla kadınları aşağılama yolları açılmış oluyordu. Aynı yasaya göre kadınlara da evliliğe sadakat göstermeyen eşlerini boşama hakkı tanınıyordu. Ancak onlara bu konuda ne bir zorunluluk getiriliyor ne de bir dava açmalarına izin veriliyordu. Yani kısacası, evlilikte ihanet, ancak kadınlar tarafından yapılırsa kamusal bir suçtu.¹⁹

Yeni yasa metnine göre evli bir erkeğe, fahişeler dışında eşinden başka bir kadınla evlilik dışı cinsel ilişkide bulunmak yasaklanmıştı. Bu, asil ailelerden gelen henüz evlenmemiş kadınlar için hiçbir cinsel ilişkinin mümkün olmadığı anlamını taşıyordu. Bu durumu protesto etmek isteyen bazı asil genç kadınlar, isimlerini fahişe listelerine yazdırmaktan çekinmediler. Bu listelerin tutulmasıyla yetkilendirilmiş resmi daireye bağlı olarak kentte, devlet denetiminde 35 genelev hizmet verir duruma gelmişti. Yasadaki bu boşluk, daha sonra Augustus'un yerine geçen Tiberius tarafından yeni bir yasa çıkartılarak dolduruldu. Yeni yasayla, tanınmış ailelerden (orta sınıftan veya senatör ailelerin-

¹⁹ Pomeroy, *A.g.e.*

den) gelen kadınların, kendilerini fahişe olarak listelere kaydet-tirmeleri yasaklanıyordu.

Augustus, koyduğu yeni yasaları Rostra adı verilen eski dönemden kalma nutuk kürsüsünden duyuruyordu. Bu kürsü mermerle ve bronzla kaplatılmış ve bir gemi pruvasına benzer şekilde yeniden düzenlenmişti. Uzun hükümdarlığı süresince onun kendi ismini verdiği tek yasa paketi, *Lex Julia* idi. “Julia” adı, kendisinin Jül Sezar tarafından üvey oğul olarak içine alındığı *Julian* soyunun adından geliyordu. Bu isim, Augustus’un bu yasaya verdiği önemin derecesini de gösteriyordu. Kendi deyimiyle bu yasa, onun imparatorluk kariyerinin en gurur verici uygulamalarından biriydi. *Lex Julia* ile Augustus’un Roma’yı yeniden kurduğu ilan edildi. Hemen sonra, M.Ö. 2 yılında, kendisine -daha önce hiç bir Romalıya verilmeyen bir onur ünvanı- Senato tarafından “Ülkenin Babası” ünvanı verildi. Ancak *Lex Julia* Roma halkınca kabul görmemişti. Romalı erkeklerin ve kadınların yaşadıkları ahlaki özgürlüklere bakıldığında, bu yasaların geri tepmesi kaçınılmazdı. Böyle onurlandırılmış bir imparator için bu tepki en utandırıcı bir şekilde zuhur etti.

Senato’nun ilanının üzerinden henüz birkaç hafta, hatta birkaç gün geçmemişti ki imparatorun 37 yaşındaki kızı Julia, bu yasalarla alay eden ve babasının kurmaya çalıştığı yeni ahlâki düzeni sarsacak bir şey yaptı. Eğer sansasyonel bir gazete olsaydı, kuşkusuz baş sayfasına büyük ve renkli puntolarla şu manşeti atmış olurdu: “Julia’nın Cümbüşü: Rostra’da Seks Âlemi”.

Stoacı düşünür ve imparatorun danışmanı Seneca’ya göre: “Julia bir yığın sevgilisiyle kentte gece cümbüşleri yapıyordu ve bütün bu taşkınlıkları için babasının evlilikte ihanet yasasını ilan ettiği yeri -Forum’u ve Rostra’yı- seçmişlerdi.”²⁰ Julia, tanımadığı erkeklerle rastgele ilişkilere girmekle suçlanıyordu. Hatta onun fahişe olarak çalıştığı bile iddia ediliyordu. (Aynı tür iddialar, daha sonra imparator Claudius’un karısı Messalina’ya karşı da yapılacaktı).

İmparator Augustus’un tek çocuğu olan Julia hakkında yazılan anektodlar, onun zeki ve sağlam iradeli genç bir kadın olduğunu anlatır. Babası bir keresinde onu aşırı serbest giyimi nedeniyle azarlamıştı. Bu olayın hemen ertesi günü Julia kusursuz gi-

²⁰ Baumann, *A.g.e.*

yimiyle görüldüğünde ve babası laf arasında bunu söylediğinde o, babasına şu yanıtı vermişti: “Bugün babamın gözleri içim giyindim, dün ise giyimim bir erkeğin gözleri içindi.”²¹

Bir kız çocuğunun yetenekleri ve hırsları, onun erkek çocuk doğurma olasılığından çok daha az değer taşıyordu. İlk evliliğini yaptığı 14 yaşından 28 yaşına kadar üç kez evlenmişti. Her seferinde de onun eşini, tahta vâris yapmak için bir erkek çocuk doğurmasını dizginlenemez bir tutkuyla isteyen babası seçmişti. Julia kendisini, tahta hizmet eden bir kuluçka makinesi olarak duyumsamış olsa gerek. İkinci kocası -evlendiğinde kendisinin iki katı yaşında olan babasının sağ kolu- Agrippa'dan üç erkek ve iki kız çocuk doğurmuştu. Erkek çocuklarından hiçbiri, babasının birinci dereceden bir taht vârisi yapma hayallerini gerçekleştirecek kadar uzun yaşamamıştı. Ancak kızlarından biri olan Agrippina, özlenen taht vârisini doğurmuştu: İmparator Caligula.

Julia'nın davranışı anlık bir hakareten daha fazlasıydı. Rostra'daki cümbüşün zamanı ve yeri, en büyük etkiyi yaratacak biçimde seçilmişti. Tam babası Augustus'un “Ülkenin Babası” seçildiği yıl, kızı Julia onun aile babası olarak başarısızlığını gözler önüne seriyordu. O, babasının yaralanabilecek en hassas tarafını iyi biliyordu. Bu, kendisinin tek silahı olan rastgele cinsel ilişki ile babasına karşı isyan eden bir kız çocuğun babasından intikamıydı ve Seneca'nın öfkeyle ifade ettiği gibi, bu kız kendi zevkinin peşindeydi. Cinsel politika yapıyordu, daha doğrusu buna zorlanıyordu, çünkü bedeni artık siyasal bir meta haline gelmişti. Paradoksal bir şekilde, bedenini rastgele sunarak aslında kendine ait olarak geri kazanıyordu. Julia'nın eylemleri sadece siyasal bir başkaldırı eylemleri değil aynı zamanda kişisel bir protestoydu. Livy'nin kaydettiği gibi, Augustus yasaları toplumca hiç kabul görmemişti. Bu reddediş, en fazla Julia'nın da içinde bulunduğu ve bir karşı-kültür isyanına evrildiği entellektüel çevrede görülebilirdi. Benzer bir şey, bir önceki dönemin muhafazakar, ailemerkezli ahlâk kodlarına karşı gelişen 1960'ların cinsel devrimiyle ABD'de ve diğer Batı demokrasilerinde ortaya çıkmıştır.

Augustus kızına öyle öfkelenmişti ki, bu skandalı örtmeye bile kalkışmadı. Kızını ve arkadaşlarını rastgele cinsel ilişkiye girme, evliliğe ihanet ve fahişelik suçlamalarıyla hâkim önüne

²¹ Baumann, *A.g.e.*'de Macrobius'tan alıntı.

çıkarttı. Julia suçlu bulundu ve babası tarafından 16 yıl yaşaya-
cağı ve orada öleceği sürgüne gönderildi. Onun bir daha Roma'ya
ayak basması mümkün olmadı.

Şimdi artık sahne, kadın düşmanlığını yaratmak için hazır.
Çok daha önce, kadınlar gösterişli kıyafetler giyebilme hakkı ta-
lep ettiklerinde Yaşlı Cato, “arsız yaratıkların dizginlerinin iyi tu-
tulması gerektiğini, yoksa büyük bir anarşinin kapıyı çalacağını
ve her türlü ahlaksızlığın toplumda kol gezeceğini” diyerek dö-
nemin Romalılarını uyarıyordu. Onun bütün bu korkuları, impa-
rator Claudius'un (M.Ö. 10-M.S. 54) eşi Messalina'da kendini
gösterdi.

Messalina, Augustus'un kız kardeşi Octavianus'un torunu-
nun kızıydı. Octavianus, Marcus Antonius ile onun ilk karısı
Fulvia'nın ölümünden sonra evlenmişti. Claudius ile evlendiği
M. S. 37 yılında, muhtemelen henüz ergenliğe adımını atmıştı
(doğum tarihini kesin olarak bilmiyoruz) ve Claudius ise 47 ya-
şına yaklaşmıştı. Dört yıl sonra Caligula'nın öldürülmesi üzerine
Claudius onun taht vârisi olmuş ve 13 yıl tahtta kalmıştı. Clau-
dius, bir Roma İmparatoru için tipik olmayan, daha çok tuhaf
denebilecek bir yapıda, hastalıklı bir bilim adamı görünüşün-
deydi. En çok ilgi duyduğu alan, tarih araştırmaları alanıydı. İm-
paratorun tam aksine, genç karısı psiko-seksüel bir hastalıkla
anılagelmiştir: “dizginlenemez bir heteroseksüel” (rastgele cinsel
ilişki) veya bilinen şekliyle “Messalina Kompleksi”.²²

20. yüzyılın tanınmış seks uzmanı Havelock Ellis'e göre:
“Messalina Kompleksi olan biri için seks gerçek bir zevk unsuru
değildir, sadece derin mutsuzluktan kurtulma çabasıdır. Buna
seksin içine doğru bir kaçış diyebilirsiniz.”²³

Günümüzde “Messalina Tipinin” açıklanması için cinsel so-
ğukluktan, engellenmiş annelik içgüdüsüne, hatta örtük lezbi-
yenliğe kadar pek çok varsayım ortaya atılmıştır; nihayetinde
nemfomani (aşırı seks arzusu) olarak da sorgulanmıştır.²⁴ Fakat
tarihsel bir kişilik olarak Messalina, sadece psikolojik bir katego-
riden ibaret değildi. O, diğer şeylerin yanında, önyargının nasıl

²² Carol Groneman, *Nymphomania, A History*, Psikiyatrist Frank Caprio'dan alıntı, W.
W. Norton, 2002.

²³ Groneman, *A.g.e.*

²⁴ Groneman, *A.g.e.*

bir çeşit indirgemecilik olarak işlediğinin önde gelen örneklerindedir.

Messalina'nın tarihsel önemi, Roma imparatoriçeliğine kadar yükselen ikinci kadın olmasındandır. Herhangi bir evli kadının özel hayatındaki kadar kusursuz olan Augustus'un sert karısı Livia, onun rol modeli olmuştu. Sadece bir tek alanda Messalina'nın Livia'yı izlemeye çalıştığını görüyoruz: O da kendisinin ya da kocasının düşmanı olarak gördüğü ve oğlu Britannicus'un taht vârisi olmasını engelleyeceğini düşündüğü herkesi ama herkesi ortadan kaldırmak için gösterdiği kararlılıktır. Messalina bu alanda çok başarılı oldu ve Julia-Claudia sülalesinin iktidarının potansiyel rakiplerini tehlike olmadan önce zalimce ortadan kaldırdı. Onun hırslı bir politikacı olarak değil de bir nemfomani hastası olarak tarihe geçmesine, her şeyden önce şair Juvenal'in *Sixth Satire* (Altıncı Taşlama)'inde onun hakkında çizdiği portre neden olmuştur. O dizelerde şair, Messalina'yı kocası Claudius uykuya dalar dalmaz, başına geçirdiği bir perukla gece yarısı Roma'nın karanlık sokaklarına süzülen ve her zamanki geneleve koşan sarışın bir fahişe olarak suçlamaktadır:

Hele bakın, Tanrılarla boy ölçüşen imparatoriçenin büyük aybına!
Kocasını uykuya daldığında kulak verin Messalina'ya, bir bakın şu
kötü kadına,
Pis kokan eski bir şilteyi, nasıl da imparator sarayındaki görkemli
yatağına yeğliyor!

Ve başına çabucak örttüğü başlığıyla bu fahişe imparatoriçe,
Gecenin ilerlemiş saatinde böylesine gizlice,
Roma'nın kapkaranlık yollarında nerelere gidiyor?

Sadece hizmetçisinin eşliğinde dalıyor ışıklanmamış bir sokağa,
Kömür karası saçlarını saklamış sarı renkli bir peruğa,
İşte bak, şehvet kokan bir randevu evinin kapısına geliyor.

Orada Lycisca takma adını kullanarak kötüye,
Vuruyor duvarda paçavralar asılı bir pencereye,
Ve sessizce süzülüyor içeri, kendi odasına giriyor.

Altın gibi ışıldayan dolgun göğüsleri çıplak,
Ve asil Britannicus'u taşımış gergin beyaz karnını açarak,
Sevecenlikle karşılayıp konuklarını, kendini onlara nasıl bir
arzuyla veriyor!

Sonra evin sahibi, kızlarına yol vermek için el çırpınca,
O da kederli bir tavır takınıp, son konuğuyla vedalaşınca,
En son kadın olarak odasını ve randevu evini terk ediyor.

Gene hizmetçisinin eşliğinde dönüyor geri, yorgun ama hâlâ
doyumsuz,
Yüzü isli sokak lambalarının ışığında biraz solgun, biraz
huzursuz,
Pis kokulardan arınmadan, gene kocasının o görkemli yatağına
dönüyor.²⁵

Juvenal'ın (M.S. 50-127) bu azgın dişi cinselliği portresi, tıpkı Pandora ya da Havva mitleri gibi, kadını doymak bilmez bir vajinaya indirgeyen dizeleriyle insanlığın belleğine kazınmıştır. Juvenal, Messalina'yı tüm kadınlarla ilgili genelleme yapmak için kullanır:

Hepsinin arzusu aynı, hangi sınıftan geldiklerinin bir önemi yok
Yüksek ve aşağı, hepsinin şehveti birbirinin aynı...²⁶

Ama Juvenal'in çizdiği bu portre de bir mit olabilir mi? Çünkü şair bu dizelerini, Claudius'un ölümünden yaklaşık altmış yıl sonra ve hala Julius-Claudius sülalesi karşıtı yeni hanedanlık döneminde yaşarken yazmıştı. Roma'nın erdemli evli kadını, imparator Trajan (M.S. 98-117) ve Hadrian (M.S. 117-138)'in eşleri görünümünde yeniden dirildi. Juvenal'in bir taşlama şairi olmasından yola çıkarak, insanların ve toplumun ahlaksızlıklarıyla alay etmek isteyeceği unutulmamalıdır. Taşlamanın bir aracı da kuşkusuz abartıdır ve abartı, bir yandan komik bir etki yaratmak ama diğer yandan da zamanın ahlak anlayışıyla etkili bir biçimde alay etmek için kullanılır. İster 2. yüzyılın Roma'sında, ister gü-

²⁵ Juvenal, *Satires*, çev. Rolfe Humphries, Indiana University Press, 1958.

²⁶ Juvenal, *A.g.e*

nümüz ABD'sinde olsun, bütün çağlarda ahlakçılar, izleyicilerinin en derin korkularını ve önyargılarını uyandırmaktan anlatılamayacak kadar büyük bir zevk duyarlar. Juvenal'in kendisinin ne kadar kadın düşmanı olduğu tartışmaya açıktır, fakat okuyucularının kadından nefret duygularına seslendiği kuşku götürmez bir gerçektir. Ve o bunu, kadından nefren eden pek çok öncülü ve pek çok ardılı gibi şaşılacak ölçüde belâgatla yapmaktadır. *Sixth Satire*, mizojininin bir paradoks olarak görüldüğü örnekten sadece biridir: Hakkında herhangi bir başka önyargıdan çok daha fazla yazılmasına ilham vermiştir. Antisemitizmin veya başka bir bağnazlığın böyle iyi bir şiir üretmesi hayal edilemez. Bu paradoks, mizojininin özüne ve özündeki çelişkiye yöneliktir. Juvenal'in şiddetle eleştirdiği bir kadın portresi, yadsınamaz bir cazibe ve arzu da uyandırmaktadır. Onu belâgatli yapan, arzusu ve çekiciliği kadar aynı zamanda kızgınlığıdır.

Messalina ile Claudius'un evlilik yaşamı yedi yıl sürmüştü ve bu süre içinde imparator, anlaşıldığı kadarıyla karısının bu erotik kaçamaklarından tamamen habersizdi. Messalina'nın gözden düşüşüyle sonuçlanan olay, pek çok tarihçiyi şaşırttı. M.S. 48 yılında -o yıl Claudius Roma'dan uzaklarda bulunuyordu- Messalina bir Bacchus şenliğinde tanıştığı aristokrat yakışıklı sevgilisi Caius Silius ile evlendi. Bu evlenmenin Claudius'u tahttan indirmeyi amaçlayan bir isyanın parçası olduğu savı, Messalina'nın oğlunun taht vârisi olması için verdiği amansız uğraş düşünülürse her türlü temelden yoksundur. Onun, oğlu Britannicus'u bir üvey babanın vesayeti altına sokmak istemesi düşünülebilir miydi? Kaldı ki Silius'un kendi oğlan çocukları da vardı. Messalina'nın ve oğlunun menfaatleri, Claudius'un hayatta olmasını gerektiriyordu. Tarihçi Cornelius Tacitus, Messalina'nın bu evliliği için çok daha yalın ve akla daha yatkın bir açıklama getiriyor: "Messalina'nın sadakatsizliği o kadar pürüzsüzce devam ediyordu ki, sıkıntıdan alışılmadık bir ahlaksızlığa sürüklenmişti... Silius'un karısı olma fikri, büsbütün rezalet olduğu için onu cezbetmişti -tensel zevke düşkünlüğün nihaî tatmini."²⁷

²⁷ Tacitus, *The Annals*, çev. Michael Grant, Penguin Classics, 1956. Eski Roma'da, genellere uymayan evliliklere sık sık rastlanıyordu. Nero döneminde bir gladyator olarak da ün salmış bir asil, erkek arkadaşıyla evlenmişti. Nero da başını bir gelin duvağı ile örterek erkek sevgililerinin biriyle evlenmiştir.

Messalina'nın evlenmesi, Julia'nın babasının sadakatsizlik karşısı yasaları ilan ettiği Forum'un nutuk kürsüsünde yaptığı seks cümbüşüyle -cüretkar bir seks oyunu eylemi- ahlâkî açıdan birbirine eşdeğerti. Sadece Messalina, Julia'yı bu kıskırtıcı isyana yönelten politik bir motiften yoksun bulunuyordu. Messalina'nın evlendiğı çabucak duyuldu ve imparatoriçenin her gün biraz daha artan iktidar gücünden endişe duyan Claudius'un etrafındaki en yakın kişiler, imparatora eski eşinin, kendisiyle evli olduğu günlerden beri yaptığı taşkınlıkları uzun bir liste halinde sundular. Sonunda imparator, Messalina'ya intihar etmesini emretti. Ancak tam bu zor kararı uygulayacağı anda, güçlü kadın Messalina cesaretini kaybetti. O zaman imparatorun bir koruma subayı onu hançerleyerek öldürdü.

M.S. 1. yüzyıldaki Roma hanedanlık savaşlarının daha çağdaş anlatıları için, kara ve alaycı bir şekilde yazan Tacitus'a dönmeliyiz. O, Julius-Claudius ailesinin koca imparatorluğu ayakta tutmak için yönetim üzerindeki kanlı kontrolünü sıkılaştırdığı yıllarda kara kara düşünüyordu. Tacitus, bize Sezar hanedanları ve kadınlarının istisnâî portrelerini sunmaktadır. Nero'nun annesi Julia Agrippina'dan başka, imparatoriçe olarak yerine geçtiğı Messalina'yı anımsatan başka bir kadın olmamıştır. Agrippina, kendisinden önce gelen ve sonra gelecek olan hiçbir Romalı imparatoriçenin başaramadığı ölçüde iktidara yakınlaşmıştır.

Muhafazakarlar ve kadına nefret duyanlar, Agrippina'nın istisnâî yükselişini, 200 yıl önce Yaşlı Cato'nun kadının özgürleşmesinin getireceğı tehlikeler ve siyasal iktidarı ele geçirebilecekleri korkusuyla ilgili uyardığı zaman ne kadar haklı olduğunun kanıtı olarak kullandılar: "Eşitliğe ulaştıkları anda, kadınlar sizin efendiniz olacaktır."

Agrippina, imparator Tiberius'un sevilen yeğeni Germanicus ile Augustus'un sürgüne yolladığı Julia'nın çocuklarından biri olan Büyük Agrippina'nın dokuz çocuğundan biriydi. Üçü erkek üçü kız olmak üzere sadece altı çocuk yetişkinliğe ulaşmıştı. Bu çocuklardan sadece birisi, Agrippina'nın küçük kızkardeşi Drusilla eceliyle ölmüştü. Diğerlerinin hepsi, imparatorluğun erken dönemini yönlendiren hanedan savaşlarının kurbanı olarak vahşice öleceklerdi. Julia Agrippina, imparatorların kızkardeşi, karısı ve annesi olarak yaşayacaktı. Kötü dedikodular onun aynı zamanda bu üçünün sevgilisi olduğunu iddia etmişti.

Agrippina, Jül Sezar'ın kızkardeşinin torununun torununun torununun torunu olarak, hanedan geleneğini tevarüs etti ve anesi gibi hırslı bir karaktere sahipti. Büyük Agrippina kocasının Almanya'daki bir seferine eşlik ederken ve ordu birliklerinden bazılarının komutasını üstüne alarak, birliklerin savaş alanından kaçışını önlemişti. Ren ırmağı kıyısındaki bir kaleyi de daha içerilere tehlikeli bir akın düzenleyen kocası Germanicus geri dönünceye kadar elinde tutmuştu. Germanicus, zamansız (ve şüpheli) ölümüyle haksızca mutlak gücünün elinden alındığı ve "What Ifs" (öyle olsaydı) türü tarih örneklerinden biri olarak Roma'nın JFK'sıydı. Agrippina'nın annesi, onun ve çocuklarının istediği büyük güce kavuşmaları için uğraşan ve Tacitus'un "Agrippina partisi" olarak adlandırdığı Roma'daki güçlü bir hizipin desteğini almıştı. Daha önce askeri birlikleri yönetmiş olan Agrippina, şimdi bir hizibi yönetiyordu; "erkeksi/eril kadın" diye anılarak hakarete maruz kalmıştı. Fakat bundan daha da fazlası, erkeksi hırsıyla korku salmıştı. Tiberius, "Kızım, iktidarda değilsen, kötü yaptığını düşünüyor musun?" diye sordu ve sonunda Agrippina'yı sürgüne yolladı. Agrippina protesto olarak kendini açlığa mahkum etti ve M.S. 33 yılında öldü. Onun öldüğü yıl, kızı Julia Agrippina 18 yaşına basmıştı ve o, aynı isimle anılıp, aynı korkuyu yaymak için yaşayacaktı.

Genç Agrippina, M.S. 49 yılında üçüncü evliliğini, amcası Claudius ile yaptı. Bu evlilik için yasa değiştirilmiş ve kuzenlerle dayı ve amcalar arasındaki evliliklere izin verilmişti. Tacitus, "O tarihten itibaren ülke tamamen değişmişti," diye yazmıştı: "Memleket meselelerini kendi arzularını tatmin etmek için oyuncak haline getiren Messalina'nın tersine, kadınlar sorgusuz itaatle görevlendirilmişti. Bu çok güçlü bir eril despotizmdi."²⁸

Bir yıl içinde Agrippina, daha önce hayatta olan hiçbir imparatorun karısının sahip olmadığı bir onura hak kazanarak, Augusta ünvanıyla resmi sikkelerde kocası Cladius'la birlikte yer aldı. "Agrippina'nın yükselişinin önemi abartılamaz" diye yazan bir tarihçi şöyle devam ediyor: "Bu, tabî ki teknik anlamda hukuki olarak bağlayıcı kararlar alma otoritesine sahip olma anlamında değil, ama imparator makamının taşıdığı onura eşit bir

²⁸ Tacitus, *A.g.e.*

hak iddiasında bulunabilecek bir imparatoriçe nosyonunu ortaya koyduğu için çok önemliydi.”²⁹

M.S. 51 yılında, yeni eyalet Britanya’daki uzun savaşlardan sonra Kelt bir isyancı Caratacus zincire vurulmuş olarak Roma’ya getirildiğinde, Agrippina kocasının yanında kahraman lejyonları ve bazıları serbest bırakılacak esirleri selamlamıştı. Tacitus bu sahneyi şöyle anlatıyor:

Sonra zincirleri çözülmüş esirler, imparatorunkine yakın başka bir tribünde oturan ve bütün bakışları üzerinde toplayan Agrippina’ya da tıpkı imparatora gösterdikleri övgü ve şükran sözcükleleriyle, bir saygı gösterisinde bulundular. Tabii, bir kadının Roma standartlarına aykırı olarak orada oturması eşi benzeri görülmemiş bir yenilikti. Kendinden önceki nesillerin kazandığı iktidar gücü ortaklığını göstermek istemişti.³⁰

Sabah divanında Claudius’a bağlılıklarını sunan saray erkânı ve taraftarlarının taleplerini kabul etme hakkı da dahil olmak üzere, Agrippina’nın ayrıcalıkları artmaya devam ediyordu. O döneme ait baş heykellerinde, Agrippina o zamana kadar hiç görülmemiş bir onur nişanı olan taçla gösterilmektedir. Agrippina bir yandan kendi gücünü sağlamlaştırırken diğer yandan da oğlunun çıkarlarını pekiştiriyordu. Claudius’un Nero’yu evlatlığa kabul edişinden sonra, bu yeni oğul taht veraseti sıralamasında, birkaç yıl daha yaşlı olması nedeniyle, otomatik olarak öbür oğlu Britannicus’un önüne geçmişti. Fakat Agrippina’nın iktidardaki yükselişi düşmanlık ve çatışma yaratmaya başlamıştı. Sonunda imparator da onun bu iktidar hırsından şüphe duymaya başlamıştı, ama Agrippina ilk hamleyi yaptı. Claudius M.S. 54 yılında büyük olasılıkla zehirlenerek aniden öldü ve Nero 17. doğum gününden iki ay önce imparatorluk tacını giydi. Saray muhafızları komutanı yeni imparatora yeni şifreyi sorunca, o hiç tereddüt etmeden *Optima mater* (Annelerin en büyüğü) diye yanıt vermişti. Bu anne katliyle karartılabilecek bir taht için, acımasızca ironik bir başlangıçtı.

²⁹ Anthony A. Barret, *Agrippina: Sex, Power and Politics in The Early Roman Empire*, Yale University Press, 1996.

³⁰ Tacitus, *A.g.e.*

İlk başlarda Agrippina'nın siyasal konumu, her zamankinden daha sağlam görünüyordu. Bu dönemin sikkelerine anne ile oğulun birbirlerine dönük profilleri basılmıştı. Görünüşte her şey ortak bir devlet yönetimine, Roma hukukunda yeri olmayan bir hükümet modeline işaret ediyordu. Roma geleneğine aykırı olarak, ikisini birlikte gösteren rölyefte, Agrippina oğlunun başına askeri zafer sembolü olan bir defne çelengi koyarken gösteriliyordu. Romalılar Nero'nun annesi sayesinde imparator olduğundan zaten şüpheleniyorlardı, ama bunun cesaretle kabul edilmiş olmasından ürküyorlardı. Agrippina'nın bir kafes arkasından tüm Senato görüşmelerini izleme hakkına sahip olması da başka bir devrimci karardı. O, "hayal edilmesi zor" şeylerin hepsini başarmıştı."³¹ Agrippina'ya karşı bir kamusal muhalefet geliştirmek tehlikeli olsa da özel alanda onun "kadınsı kibri"yle ilgili homurtular gittikçe yükseliyordu.

Agrippina'nın kendi rolünün kamusal olarak kabul görmesindeki başarısı, "tahtın arkasındaki güç" gibi kadınlar için uygun görülen bu pasif rolü kabul edemeyecek bir karakteri ortaya çıkarıyordu. Nero'nun özel yaşamına karşı kızgınlığını da gizlemiyordu. Şüphesiz oğlunun, hoyrat ve zalim babası, kendisinin ilk kocası Domitius'a değil de büyükbabası Germanicus'a benzetmesini ümit etmişti. Ama Nero annesini büyük bir hayal kırıklığına uğrattı ve bunu bilmesi için herşey yapıldı. Sonra da Nero annesinden korkmaya başlamıştı. Claudius'un diğer oğlu Britannicus'u annesinin gözleri önünde zehirleterek öldürtmüştü, çünkü annesi Nero'yu, kardeşinin tahta geçmesine yardım edeceğini söyleyerek tehdit etmişti. Annesini ortadan kaldırmak için, Nero çok korkunç entrikalar tertip etmeye başladı. Trajediyle komedinin karışımı olarak, annesini Napoli Körfezi'nde ortadan kaldırmak için batacak bir gemi yaptırdı. Agrippina yaralandı ama yüzerek karaya çıkmayı ve böylece kurtulmayı başarmıştı. Halkın da annesini desteklemek için ayaklanacağından korkan Nero, bu kez en güvendiği celladını bu işle görevlendirdi. Tarihin bu büyük dramatik olayını yazan Tacitus, celladın ve yardımcılarının geceleyin nasıl gizlice Agrippina'nın yatak odasına süzöldüklerini ve yanan kandillerin ışığında celladın yatağa yaklaşmış hançerini Agrippina'ya saplamak üzereyken Agrippina'nın,

³¹ Baumann, *A.g.e.*

üzerindeki örtüyü birden fırlattığını ve geceliğini yırtarak, bir zamanlar Nero'yu taşıdığı karnını nasıl açtığını ve "Hançerini buraya sapla!" diye haykırdığını, bu sahneye bizzat tanık olmuştusuna canlı olarak anlatmaktadır.³²

Agrippina'nın trajedisi bir anlamda kaçınılmazdı. Romalı kadınlar, doktor, esnaf olabilir, hukuk alanında eğitim görebilir, hatta gladyatör olabilir ama yüksek düzeyde politikayla uğraşamıyorlardı. Geriye bakıldığında, 1999'da Taliban'ın Afganistan'da kadını ev dışında her alandan dışlaması gibi, bu gelenek aptalca ve yıkıcı gözükmektedir. Her iki durumda da mizojini, potensiyel bir yetenek kaynağının kullanımını önlüyordu. Bugün kim Agrippina'nın ve annesinin yetkin yöneticiler olabileceğinden kuşku duyar? Günümüzde pek çok bölgede olduğu gibi, o zamanlarda da bir kadının devletin başında olmasını düşünmek olanaksızdı. Sonuç olarak, tahtın vârisi olarak sadece erkeklerin söz konusu olması, Roma devletini insanları ve kaynakları yok eden yıkıcı bir seri krizin içine savurmuştur.

Agrippina'nın ölümünden sonra, imparatorluğun sürdüğü dört yüzyılda başka güçlü kadınlar yaşamış olabilir ama hiçbiri onun gibi, kadınları çevreleyen siyasi kısıtlamalara veya bunların temellendirildiği mizojiniye karşı açıkça isyan etmeye cesaret edemedi.

İmparatorluk önce güçlenip sonra zayıfladıkça, sansasyon yaratma, Roma imgelemi ve bunun mizojinistik tezahürü giderek kilit derecede önem kazanmıştı. Bu sansasyon yaratmanın merkezinde, düzenli olarak yapılan gladyatör oyunları halka sunulan katliam törenleri bulunmaktaydı. Daha önce cenazelerde ölenin onuru adına kahramanlık ve yeteneklerin sergilendiği bu gösteriler, emperyal dönemde katliam ve vahşetin sergilendiği pahalı ve ihtişamlı törenlere dönüşmüştü. Bu yarışmaların yapıldığı yerlerin en tanınmış, 90.000 kişilik Roma'daki Kolezyum'du. M.S. 80 yılındaki açılışında, yüz gün süren gladyatör dövüşlerinde yaklaşık 5000 vahşi hayvan öldürülmüştü. Kadınlar çok

³² Agrippina, herhalde ölümünden birkaç yıl önce bir otobiyografi yazmış ve burada ailesinin trajik yaşamını da anlatmıştı. Bu otobiyografinin varlığını biz ancak Tacitus'un ve Büyük Plinius'un eserlerinde, bu otobiyografiyi kaynak göstermelerinden öğreniyoruz. Söz konusu eserlerde, Nero'nun ters doğmuş olduğu bilgisine de rastlıyoruz. Bu, Agrippina'nın Nero'dan sonra başka çocuk doğurmayışının da nedeni olabilir.

nadir olarak gladyatör yarışmalarında yer alıyorlardı. Bir rölyefte Amazonia ve Achillia adlı iki kadın gladyatörün Kolezyum'da savaşımı görülmektedir. Bu kadınların ikisi de miğfersiz savaşıyorlardı, çünkü seyirciler onların yüzlerini görmek istiyordu. Juvenal'ın *Altıncı Taşlama'sının* bir bölümüne konu olan böyle bir savaşın betimlenmesi bize, o günlerin olağan hayranlık ve tiksinti karışımı duyguları tekrar yaşatmaktadır:

Başına miğferi giyen bir kadın, cinsiyetini inkar ederek edebini nasıl koruyabilir?
Yazlık ince elbiseleriyle bile ter içinde kalanlar onlar değil mi?
Taşıdıkları küçücük ipek sancakların tüy kadar hafif yükü altında bile ezilenler,
Hep o şımartılmış kadınlar değil mi?
Bak, mızraklarıyla saldırdıklarında birbirlerine,
Nasıl da soluk soluğa kalıyorlar.³³

Kadınların katılımını reddetmesi beklenen bu dizeler, bunun yerine yasaları ihlal eden kadın için duyulan şehveti nakleder. Ama aslında Kolezyum'da dövüşen kadınların çoğunluğu, orada bir kahraman olarak değil bir kurban olarak bulunuyordu. Bu yüzden Kolezyum bir mizojini anıtı gibi bilinmese de, bu nefretin tarihinde tesadüfen de olsa bir rol oynadığını söyleyebiliriz.

İlginç gladyatör yarışmalarının arasında genellikle bir suçtan hüküm giymiş mahkûmlar, vahşi hayvanlara yem olarak arenaya sokuluyordu. Cinayetten hüküm giymiş kadınlara daha da acımasız davranılıyordu. Gerçek bir olaya dayanmış gözükten kurgusal bir anlatı M.S. 2. yüzyıldan günümüze dek gelmiştir: Kocasını ve çocuklarını öldürmekten hüküm giymiş bir kadın, kolları ve bacakları iki yana açılmış olarak bir yatağa yatırılmış ve sıkıca bağlanmıştır. Bir eşek kadına tecavüz ederken, kenarda parmaklıklar arkasında homurdanarak koşuşturan aç arslanlar, kadına saldırıp parçalama sırasının kendilerine gelmesini beklemektedirler. Bu vahşi gösteri, seyircilerin arzusu üzerine düzenlenmektedir.³⁴ Zeus'un bir hayvan kılığına bürünerek ölümlü kadınların

³³ Juvenal, *A.g.e.*

³⁴ *Apuleius, The Golden Ass*, çev. E.J. Kennedy, Penguin Classics, 1998.

ırzına geçmesini anlatan mitolojik sahneler yaratılırken, bazı kadınlar arenada ölesiye tecavüze uğruyorlardı.

Hayvanların kadınlarla çiftleşmesi gibi cinsel fanteziler, tüm insanlık tarihi boyunca yaygındır. Toplumsal, ruhsal ve ahlaksal mekanizmalar, genelde bizim gerçekdışı ve gündelik fantezilerimizle, bunları gerçekleştirme yeteneklerimizi birbirinden ayırır. Ama Roma'da şiddet içeren fantezilerle gerçekler arasındaki sınır o denli sık aşılıyordu ki, en acımasız sadist gösteriler bile seyircilerde bir tür haz uyandırabiliyordu. Bunların erkek ruhunda yarattığı etkiler, en azından anekdot olarak, yazılı belgelerle bize kadar ulaşmıştır. Bu belgelerde anlatılanlara göre, arenadaki kanlı gladyatör yarışmaları bittikten hemen sonra, Kolezyum'un sütunları arasında canlı bir fuhuş manzarası yaşanıyor.

Roma halkı bu tür eğlencelere boğulurken, imparatorluk bir krizden öbürüne yalpalıyordu. O çağın karışıklıkları arasına yeni bir dinsel akım da karışmıştı: Hıristiyanlık. Bu yeni inanç, önce Roma İmparatorluğu'nu, sonra da o çağların bilinen tüm dünyasını ve o dünyada yaşayan insanları geri dönüşü olmayacak biçimde değiştirecekti. Bugün harabeye dönmüş Kolezyum'un, turistlerin akın akın ziyaretine koştukları bir köşesinde, isten kapkara olmuş bir haç duruyor ve her yıl milyonlarca hacı adayını Roma'ya çekiyor. Bu haç, ilk Hıristiyanların şehit oluşlarının anısına oraya konmuştur. Bu şehitlerin hepsi değilse bile büyük bir çoğunluğu kadınlardı. Uğruna can verdikleri bu dinin mizojininin tarihinde bugüne kadar çok önemli bir rol oynadığı düşünülmüşse bu, gerçekten bir ironiden başka nedir ki?

İlahi Müdahale: Mizojini ve Hıristiyanlığın Yükselişi

Hıristiyanlığın pek tanınmayan bir inanç olarak ortaya çıkıp dünyanın başat dinine dönüşerek yükselmesi, insanlık tarihinde eşi benzeri görülmemiş bir olguydu. Bu yeni dinin kadın düşmanlığına ilişkin güçlü ve karmaşık vizyonu, temel olarak üç kaynaktan beslenmişti.

İlk Hıristiyanlar, Yahudilerden “İnsanın Düşüşü” mitini ve aynı zamanda günah nosyonunu ve derin utanç duygusunu almışlardı. Daha sonra Antik Yunan’dan, Platon’un düalist felsefesini ve Aristoteles’ten de kadınların doğuştan getirdikleri değersizliklerinin “bilimsel kanıtlarını” devralmışlardı. Hıristiyanlık da bu derin karışıma, insanlığı ölümden, gınahtan, acıdan ve kadının neden olduğu inayetten uzaklaşmanın lanetli sonuçlarından kurtarmak için Tanrı’nın İsa’nın kişiliğinde insanlık tarihine müdahale ettiğine dair merkezi ve eşsiz bir anlatıyla katkı sağlamıştı.

Hıristiyanlar Yahudilerden, tarihin Tanrı tarafından tasarlanmış ve önceden belirlenmiş bir plan olduğu görüşünü devralmışlardı: Bu yeni dinde, tıpkı yüzyıllar sonra Karl Marx’ın tarihsel determinizm gömleğini “seçilmiş sınıf” a giydirmesi gibi, “seçilmiş kilise”, Yahudilerin “seçilmiş halk”ının yerini alıyordu. Ama Hıristiyanlıktan başka hiçbir din bu kadar serinkanlılıkla, Tanrı’nın tıpkı Jül Sezar ya da Marilyn Monroe gibi gerçek bir kişi olduğunu savlamamış ve sadece ona inananların, ruhsal kurtuluşu erişeceklerini müjdelememişti. Bu, Hıristiyan öğretiyeye “İlahi Vahiy” gücü sağladı. Saldırgan, kadir-i mutlak ve mücadeleci bir kurumla desteklendiğinde bu inanç, özellikle heretikler ve ka-

dınlar için ölümcül bir birleşim anlamına geliyordu. Buradaki acı ironi, kadınlara antik dönemlerde hiç rastlanmayan türden bir özgürlük verilmesinden dolayı, Hıristiyanlığın ilk üç yüzyılında kadınlar bu yeni inancın başarısı için önemli katkı sağlamışlardır.

Hıristiyan öğretinin içine alınmasından çok önce, Yahudi mizojinisinin çok uzun bir tarihi vardı. Fakat 1. yüzyıl ortalarında İsa adında tanınmayan bir peygamberin etrafında oluşan olaylar olmasaydı, dünyanın geri kalan bölümü belki bu geçmişten pek etkilenmeyecekti. Bu, Yahudiliğin çekişmeli cemaati içinde bir başka ayrım olarak çok az dikkat çekmişti. O zamanlarda büyük manşetli gazeteler olsaydı, bunlar herhalde daha çok imparator Tiberius'un gözdesi Sejanus'un kanlı mağlubiyetini, bunun sonucunda Roma'nın yönetici eliti içinde oluşan hengâmeyi haber yaparlardı. Eski Filistin'de olup bitenler, herhalde küçük bir haber değerini bile taşımazdı. Ama Hıristiyanlığın birkaç yüzyıl içinde kazandığı hiç beklenmeyen zaferi sayesinde, bu küçük ve siyasal yönden önemsiz halka ait gelenekler ve özdeyişler neredeyse evrensel bir statü kazanmıştır. Bu yeni dinin ortaya çıkış sürecinde yayılan yaratılış miti, bugün iki bilyonu aşan insanın -yani dünya nüfusunun üçte birinin- inancının merkezinde bulunuyor ve bu inanç, insanlığın uğradığı bütün kötülüklerin ve çektiği bütün acıların sorumluluğunu ve günahını kadınlara yüklüyor.

Eski Yunan mizojinisinin aksine, Yahudi versiyonu -Yahudi dininde de olduğu gibi- daha çok özdeyişler, kıssalar ve görenekler düzeyinde kaldı. Felsefe yerine, Yahudilerde kutsal metinlerin tefsir ve yorumlamaları önemli bir yer teşkil ediyordu. Fakat yaratılış ve İnsanın Düşüşü mitleri arasındaki benzerlikler çok açık. Eski Yunan mitinde olduğu gibi Musevi geleneğinde Tanrı, Cennet Bahçesi'nde mutlu ve memnun varlığıyla bağımsız yaşayan ilk erkek olarak Âdem'i yaratır. O sadece ilahî olanla birliktedir. Havva, Pandora gibi, çok sonra yaratılmıştır. Tanrı, Âdem'in bir "yardımcı"ya gereksinimi olacağını düşünerek, Havva'yı onun kaburga kemiğinden yaratmıştır. Ama Havva, tam da Yunanlı muadili Pandora gibi söz dinlemez biri olarak "Bilgi Ağacı"nın meyvesinden yememesi yolundaki Tanrı buyruğunu dinlememiş, "Yılan beni kandırdı, ben de meyveyi yedim" diyerek aldırma bir tavırla kendini savunmuştur (Tevrat, 1. Kitap, 3:13).

Ama Eski Ahit'in Tanrısı en az Zeus kadar kindardır ve Havva'ya şöyle der:

“Hamileliğinde sana öyle acılar çektireyim ki çocuğunu bu acılar içinde doğurasın. Kocana duyduğun arzun sürsün ama o da senin hükmedenin, efendin olsun” (Tevrat, 1. Kitap, 3:16).

Âdem için mesaj açıldı: “Ve karınla senin arana düşmanlık tohumları ekeceğim” (Tevrat, 1. Kitap, 3:15). Tanrı'nın sözü, kerameti kendinden menkul bir kehanetle sonuçlandı.

Musevilik ahlakî dünyası, Hıristiyanlık yoluyla mizojininin gelişimini derin bir şekilde etkileyecek klasik eski çağların dünyasından oldukça farklıydı. Eski Yunan ve Romalılar hiç bilmediği suç/günah kavramının tahakkümü altındaydı. Zeus ve onurlu tanrıların ölümlü bireylere karşı garezi ve şikayetleri vardı ama -Prometheus'un kibirli hırsı yüzünden insanlığın cezalandırılması istisnası dışında (Bkz. 1. Bölüm)- şunun ya da bunun ihlali yüzünden tüm dünyayı cezalandıracaklarına dair tehditlerine pek rastlanmamıştı. Oysa Yehova çabuk alınıyor, her köşede bir günah işlendiğine inanıyor ve neredeyse bütün Tevrat boyunca, sanki eli atom bombasının düğmesine basılmış gibi cennette oturuyordu.

Ve O dedi ki: Yarattığım insanları, insanlardan başlayarak hayvanlara, sürüngenlere ve gökte uçan kuşlara kadar bütün yaratıkları, yeryüzünden sileceğim. Çünkü onları yarattığıma pişmanım. (Tevrat, 1. Kitap, 6:7)

O, bu tehdidini en azından bir keresinde dünyayı sular altında bırakarak ve insan neslinin boğulmasıyla sonuçlanan bir felakete, Tufan'la somut olarak gerçekleştirdi. Sadece Nuh ve ailesi, Yehova'nın isteği ile yeni bir insanlığın ortaya çıkması için boğulmaktan kurtuldu.

Günahla birlikte Eski Yunan ve Roma dünyasına tamamen yabancı olan insan bedeninden utanç duyma ortaya çıktı. Utanç, Havva'nın yasayı ihlal etmesinin ilk sonucuydu: “İkisi de gözlemlerini açtılar ve çıplak olduklarını farkettiler. Hemen incir yapraklarıyla kendilerini örttüler (Tevrat, 1. Kitap, 3:7). Musevi geleneğinden Hıristiyanlığa geçen utanma duygusu, insanların cinsel

yaşamı üzerinde sıkı bir hakimiyet kurdu. Şaşılacak biçimde, bu denetim hala devam etmektedir. Kadın düşmanlığına, yeni ve yıkıcı bir boyut kazandırmıştır.

Utanmayla bağlantılı olarak, cinsel ilişkinin eğlenmek için değil, çocuk doğurmak için yapıldığına dair olan Musevi inancı Hıristiyanlara da geçti. Erkeklerin ve kadınların uygunsuz davranmamalarını sağlama çabalarının anlamsızlığı üzerine kafa yoran Romalıların ahlak reformcuları, Yahudi aile yaşamının ahlaki katılığına hayranlık duymuşlardır. Musevilikte evliliğe sadakatsizlik, ister kadın ister erkek tarafından yapılmış olsun, taşlanarak ölümle cezalandırılmaktaydı. Tevrat'ın 5. Kitabından (22:20-21) öğrendiğimize göre, bekâretini kaybeden evlenmemiş bir kadın için de ölüm cezası isteniyordu:

Genç kızın artık bakire olmadığı ortaya çıkarsa o, baba evinin kapısı önüne konulmalı ve baba evinde fahişelik yaparak İsrail'de bir günah işlediği için kentin sakinleri, onu ölünceye kadar taşlamalı, böylece etraflarındaki kötülüğü de uzaklaştırmalıdır.

Sodomi, mastürbasyon ve oral seks gibi erkek tohumlarını ziyan eden ilişki biçimlerinde olduğu gibi, homoseksüellik de yasaklanmıştı; bu çok değerli sıvının içerdiği her tohum tanecigi döllenme için kullanılmalıydı.

Solomon'un Şarkısı'nın o muhteşem şiiri istisna edilirse, Eski Ahit'in cinselliğe karşı tutumu katı ve acımasız, kadına karşı ise hemen hemen düşmancaydı. Eski Ahit'in Tanrısı, duygu evreni kıskançlık ve öfkeyle dolu olarak yükseklerde münzevi bir şekilde oturur. Yarattığı varlıkların güzelliği, ona çoğu zaman gurur duygusu vermemekte ve onu asla arzuyla doldurmamaktadır. Olympos Tanrılarının tersine, aşktan ve arzudan yoksundur. O, günlük yaşamlarının bütün boyutlarını yöneten 613 yasadan birini ihlal ettiği için seçilmiş halkını azarlayan ve cezalandıran; düşmanlarını yok etmeye hazır ve sadece inançlı Yahudilerin kurtulacağı ve insanlığın geri kalan bölümünün cehennem azabının alevlerine atılacağı Kıyamet Günü'nü hazırlayan, intikam psikolojisi ustasıdır.

Yahudiler pagan komşularıyla, bir toplumun ahlaki sağlığının büyük ölçüde kadınların erdemine bağlı olduğu önermesinde buluşmuşlardır. Yahudi Tanrı'nın kadınlara karşı en şiddetli

feveranı, kadınların süslenmekten keyif aldıkları zaman ortaya çıkmıştır:

Tanrı şöyle dedi: Zion'un kızları gururlu, başları dik, istek dolu bakışlarla ve ayaklarında değerli ayakkabılarla adım adım yürürken, dans ederken:

Tanrı onların saçlarını tam kökünden kesip kabak yapacak ve şakaklarını açığa çıkaracaktır.

Onların ayakkabılarındaki değerli taşlar, alın bağları, küpeleri, bilezikleri, peçeleri, başlıkları, ayaklarındaki küçük zincirler, kemerleri, koku şişecikleri, muskaları,

Parmaklarındaki yüzükler, burun halkaları, şenlik giysileri, mantoları, mendilleri, el çantaları, aynaları, gömlekleri, başörtüleri ve atkıları da ellerinden alınacaktır.

Güzel kokuların yerini pis kokular, kemerlerin yerini urganlar, kıvrıkcık saçların yerini kabak kafalar ve şık elbiselerin yerini de çuvalar alacak; pürüzsüz tenleri yerini yanık lekelerine bırakacaktır. (Yeşaya, 3:16-24)

Eski Ahit'in Tanrısı, diğer Tanrılar arasında eşsiz olmasa da, hem bir dev kadar görkemli hem de bir cüce kadar küçük, bir anda evreni yaratan ama hemen sonra kadınların saçlarını kökünden kestiren dikkat çeken bir Tanrı'ydı.

Ezekiel Tanrısı, kadınları saçlarını kestirmekle tehdit etmekten çok daha öteye gidiyordu. Kadınlar, göğüslerine basmaya izin verdikleri Asurlular ve Mısırlılarla zina, fahişelik ve putperestlik yapmakla suçlanıyor ve "korkunun ve dehşetin sürahisini zorla sonuna kadar içmek"le cezalandırılacakları söyleniyordu:

Bütün gücümü merhametsizce sana karşı kullanmak isterim. Kulakların ve burnun kesilmeli, bedeninden arta kalan her şey kılıç darbeleriyle parçalanmalı. Oğullarını ve kızlarını senden almalı ve senden geri kalan şeyler ateşte yakılmalı... Böylece ülkedeki yasalara karşı gelmeye bir son vermek ve bütün kadınları, bir daha böyle ahlaksızlık yapmamaları yolunda uyarmak istiyorum. (Ezekiel, 23:25, 48-9)

Ecclesiastes, Tevrat'ın mizojinisini kısa ve öz bir şekilde şöyle özetlemişti: “Bir elbisede güve ürer, bir kadında da kötülük!”¹

Eski Yunan ve Roma'da kadına nefreti körükleyenler, kadınları ahlakî kusurlarından dolayı sürekli azarlamıştı. Ama ilahi bir ayıplama, mizojininin tarihine yeni ve güçlü bir katkıydı. Kadından nefreti kozmik bir öneme dayandırıyor. Tevrat'ın Tanrısı, barışın ve sevginin egemen olacağı bir dini yaratmak için iyi bir model değildi. Fakat, Hıristiyanlığın tam da bu köklerden yeşerip boy vermesi, tarihin birçok çelişkisinden bir tanesini oluşturmuştur.

İncil'de (*New Testament*) karşımıza çıkan Yehova (*Jehovah*)-yani “Baba Tanrı”-Tevrat'ın şimşekler çakan göktanrısından ba-yağı yumuşatılmıştı. Gerçekten Marcion gibi bazı erken Hıristiyanlar, ikisi arasındaki karşıtlığı öyle inanılmaz buldular ki, Tevrat'ın tüm külliyatından tamamen vazgeçmeyi savunmaya başladılar.² Hıristiyanlığın esaslarına nakledilen, İsa'ya atfedilen kıssalar ve mesellerle ilgili en çarpıcı şey, kadın düşmanlığı ve intikamın bulunmamasıdır. Kadınlar, İsa'nın ilk takipçilerindendi. İncil'de havari Matta'nın (*Matthew*) yazdığı bölümde şöyle diyor: “Önceleri İsa'ya mesafeli duran çok sayıda kadın, Galilee'den çıktuktan sonra onun peşinden geldi ve ona hizmet etti.” Böyle yapmaları için önemli nedenleri vardı. Matta'dan öğrendiğimize göre içlerinde kanaması olan bir kadın, sağlığına kavuşmak için İsa'nın mantosunun eteğini bile öpmüştü (9:20-22). Yahudi yasaları âdet gören kadınların “temiz olmaması” nedeniyle erkeklerle temasını ve tapınağa girmelerini yasaklamak gibi çok katı sınırlamalar koymuştu. Ama İsa, bu kadını yanına çağırmış ve şöyle demişti: “Teselli bul kızım, inancın senin yardımcın oldu.” (28:55)

St. John'a göre, İsa'nın havarileri “onun bir kadınla görüştü-ğünü görünce çok şaşırdılar.” (John, 4:57) Bu anlamda İsa çok eşsiz bir kişilikti. Ne eski Yunan ve Romalı büyük filozoflar ne de “Vaftizci Yuhanna” (John the Baptist) gibi kendinden önce gelen Musevi Peygamberlerden biri, etrafına bu kadar büyük bir kadın taraftarı toplayamamıştı.³ İsa, Simon'un evine davet edildi-

¹ B. Russell, *A.g.e.*'de, 20. yüzyılda bulunmuş ve eski İbrance yazılmış “Ekklesiastes” kitabının çevirisinden Russell'ın kitabına alınmış bir deyim.

² Paul Johnson, *A History of Christianity*, Simon and Schuster, New York, 1976.

³ Pisagorda okuluna kadın öğrencileri kabul ettiğine dair bazı kanıtlar vardır.

ğinde, onu yağ sürüp kutsamak için değerli yağlar kullanan bir kadını, müsrif olduğu için suçlayan ev sahiplerine şöyle demişti: “Onu rahat bırakın! Nesini beğenmiyorsunuz? Bana iyilik yaptı.” (Mark, 14:6)

Aynı öyküye, Matta ve Luka İncillerinde de yer verilmiş. Luka'nın anlatısında kadın ayrıntılı biçimde günahkâr olarak yer alır. Simon İsa'ya bunu anlattığı zaman, İsa bunu bir kenara atar ve şöyle der: “Sana diyorum ki: Onun pek çok günahı silindi. Çünkü o, konuğuna sevgi gösterdi, yardım etti.” (Luka, 7:47) İsa, kadınları katı yasalara göre değil, onların deneyimlerini kabul ederek ve anlayarak yargılıyordu. Toplumda bir kadın, sadece çok sevmesi yüzünden taşlanarak öldürülebiliyorduyorsa, bu, İsa'nın niçin bu kadar çok kadın taraftarı olduğunu da kanıtlayan özgürleştirici bir alternatifti. Kadınların bu yeni dine olan eğilimi, Hıristiyanlığın daha sonraki dönemlerinde de sürdü. Luka (1: 24-80), bir kadının gebelik deneyimlerini ve bebeğin rahimdeki hareketlerinin hayret verici oluşunu anlatır -bu deneyimin dikkate alınması eski dönemlerin yazınında bir ilk olarak yer almaktadır. İsa'nın ahlakının radikal doğası, “zina sırasında yakalanan” bir kadın sürüklenirken açıkça görülmektedir. İkiyüzlü softalar, bu suç için öngörülen cezanın taşlanarak ölüm olduğunu bilmelerine karşın, ne yapılması gerektiğini İsa'ya sormuşlardı. İsa onların bu sorusunu duymaz göründü, eğildi ve parmağıyla topırağa bir şeyler yazdı:

Ona sormaya devam ettiklerinde O, ayağa kalktı ve onlara şöyle dedi: “Aranızda kim günahkâr değilse, ilk taşı o atsin!” Kadını suçlayanlardan hiçbiri bu tehdidi kabul edemedi, fakat peş peşe oradan uzaklaştılar ve İsa yazmaya devam etti. Sonra İsa baktı ve kadını yalnız bulduğunda şöyle dedi: ben de seni lanetlemiyorum; git ve bir daha günaha girme!” (Yuhanna, 8:4-11)

İsa'nın bu kadın için gösterdiği anlayış, Eski Ahit'e hâkim olan -Bertrand Russell'in deyişiyle çoğu kez “iyi bir vicdanla zalim bir ceza”dan başka bir şey olmayan anlayışın tam tersidir.⁴

Mark, İsa'nın çarmıha gerilişi esnasında “pek çok kadının” orada hazır bulunduğunu yazar. Havariler ortadan kaybolmuşlardır ama kadınlar dua etmek için kalmışlardır. Dirilişinden

⁴ Pinker, *A.g.e.*

sonra İsa, ilk olarak bir kadına, Meryem'e görünür (Mark: 16:9). Mecdelli Meryem, havarilere yaşadıklarını anlattığında, hiçbiri ona inanmaz. Ruhsal kurtuluşu sağlayan yeniden doğuş Hıristiyanlığın temel doktrinlerindedir. Bu mucizenin, bunu en fazla kabul edebilecek olana, yani kadına görünmesi, onlara bu yeni dine oynayacakları önemli rol için güçlü bir temel sağlamıştır.

İsa'nın kadınlara karşı tutumu devrimciydi ve bunun sonucunda kadınlar, Hıristiyanlığın ilk yayılma sürecinde itici güç olmuşlardı. Aradan 300 yıl geçip, Kilise yerini sağlamlaştığında, Augustinus din kardeşlerine şu sözlerle seslenmişti:

Ey, vaftiz olmakla üzerinize aldığınız yükün sorumluluğundan korkan erkekler, kadınlarınızdan ders alın! Temiz ve inancına sadakatla bağlı olan onlar, varlıklarıyla Kilise'nin gelişmesine katkıda bulunuyorlar.⁵

Bu yeni inanç, başından beri kadınlar için çekici olmuştu. 1. yüzyılın ortalarında St. Paul (Aziz Pavlus), Romalılara yazdığı risalede 36 inançlı insandan söz ediyor ve bunların 16'sının kadın olduğunu bildiriyordu. Hıristiyan olduğunun düşünüldüğünü bildiğimiz ilk insanlardan biri, Claudius'un imparator olduğu zamanlarda (M.S. 41-54) M.S. 43'te Britanya'yı işgal eden Romalı komutan Aulus Plautus'un eşi Pomponia Graecina'dır. Tarihçi Tacitus ondan, "yabancı batıl inançlara" -genellikle Hıristiyanlığa atıf yapılırken kullanılan deyim-bağlı olmakla suçlanan "saygıdeğer bir kadın" olarak söz etmektedir.⁶

Bu ve buna benzer ipuçları, yeni inancın ilk evresinde toplumun en yüksek mertebesinde bulunan kadınlardan takipçisi bulunduğunu göstermektedir. Hatta bu yeni din, 1. yüzyılın sonunda hanedan ailesinin içine girmeyi bile başarmıştı.⁷ Özellikle 20. yüzyılın ortalarından sonra, ABD'deki deneyimin gösterdiği gibi, orta ve yüksek sınıftan olan memnuniyetsiz kadınlar, sıkça

⁵ Peter Brown, *Body and Society: Man, Women And Sexual Renunciation in Early Christianity*, Columbia University Press, New York, 1988.

⁶ Tacitus, *A.g.e.* (Soruşturma kadının kocası tarafından incelenmiş ve kadın suçsuz bulunmuştur.)

⁷ İmparator Domitian'ın (M.S. 81-96) bir akrabası, havari Paulus Roma'ya geldiğinde hiç duraksamaksızın onun cemaatine katılmayı kabul etmişti. Rivayete göre çok güzel bir yapı olan Roma'daki St. Clement Kilisesi bu ailenin mülkiyetinde olan arsa üzerine yapılmıştı.

yeni mezheplere ve yeni dinlere taraftar arayanlar için verimli bir temel teşkil etmişlerdir. Roma İmparatorluğu'nda daha çok kadınları etkileyen "Bona Dea" ve "Isis" gibi Tanrıçalara inanan mezhepler de dahil olmak üzere diğer Doğu dinleri Roma İmparatorluğu'nun her tarafına yayılmıştı. Ama Hıristiyanlığın ahlak yasaları kadınlara, başka bir dinde bulunmayan bir avantaj sağlamıştı.

Hıristiyanlar, inançlı olan her bir kişinin ruhunda ilahi bir ateş taşıdığına inandıkları için, kürtaj gibi bebekleri öldürmek de yasaklanmıştı.⁸ Ölümüne terk edilen bebeklerin çoğu kız olduğu için bu, Hıristiyan olan kadınların oranının tedrici olarak artmaya başlayacağı anlamına geliyordu. Operasyonun tehlikeleri yüzünden birçok kadının ölümüne yol açan ve hayatta kalanların da çocuk yapma kapasitesini ortadan kaldıran kürtajın yasaklanmasıyla, kadınların sayısı daha da artmıştı.⁹ Antik dünyada, hem Roma'da ve hem de Eski Yunan'da kadını kürtaj olup olmamasına karar verenler, evin reisi olarak yasal gücü olan erkeklerdi. Aristoteles bunu nüfus planlaması olarak savunuyordu. Hıristiyan kadınlar, putperest hemcinslerinden daha geç evlendikleri için ilk hamilelikleri sonrasında hayatta kalma şanslarını arttırmışlardı. Hıristiyan inancında dul bir kadını, Roma hukukunun "Lex Julia"smda görüldüğü gibi (Bkz. 2. Bölüm) yeniden evlenmeye zorlamak da pek başvurulan bir uygulama değildi. Hıristiyanlarda evlilik, yaşam boyunca süren bir kurum olmuştu ve bu kuruma ihanet eden ister kadın ister erkek olsun, aynı derecede günahkâr sayılıyordu. Böylece bu yeni din, ahlak alanında kadınlara eşit şans tanımıştı. Bakirelik bu yeni dinde yüksek bir değer taşıdığından, kadınlar evlenmeye de zorlanmıyorlardı.

Eski Yunan ve Roma çağlarında geleneksel olarak erkekler, kadınların evliliğe direnmelerine karşı çıkmaya çağrılmışlardı. Oysa şimdi ilk kez bu yeni inançta, kadınlara erkekleri reddetme

⁸ Bunu gösteren kanıtlar hakkında bkz. Rodney Stark, *The Rise of Christianity: A Sociologist Reconsiders History*, Princeton University Press, 1996.

⁹ Anne karnındaki cenini, kadınlara çeşitli zehirler içirerek öldürüyorlardı. Eğer bundan sonuç alınmazsa, embriyo bıçak, iğne ve çengel gibi araçlarla ana rahminde parçalanıyor ve dışarı çekiliyordu. Diğer yandan kadının sevgilisi ya da kocası da onu düşük yapmaya zorluyordu. İmparator Domitian'ın kuzeni, bizzat onu hamile bırakan imparatorun zorlamasıyla yapılan böyle bir düşük müdahalesi sonucunda ölmüştü.

hakkı tanımıyordu. Evlenme ile bekâr kalma arasında tercih yapma şansına sahiplerdi. Evlilik tehlikeli bir durum olduğu için, pek çok kadın bekârlığı yeğliyordu. Bu, kadınların doğum kontrol hapları sayesinde ilk kez üretkenliklerini kontrol edebildikleri 1960'lı yılların cinsel devrimi sırasında Batı'da olanlarla ilginç paralellikler ve tezatlıklar sunar. Erken Hıristiyanlık dönemindeki devrim pek çok yönden cinsellik karşıtı olmasına rağmen, 1960'larla benzeştiği çok önemli bir boyut vardı: Kadınlara kendi kararlarıyla çocuk sahibi olup olmama hakkı sunmuştu.

Kadınların bekarlığı seçebilme özgürlüğü, kuşkusuz bu yeni inancı kadınlar için çekici yapan faktörlerden bir tanesiydi ve Hıristiyan kadınların erkeklere oranını arttırmıştı. Geniş Roma İmparatorluğu topraklarında yer yer ve peş peşe alevlenen Hıristiyanlığı yok etme girişimlerinde öldürülen insanları gösteren listeler bu saptamayı doğrulamaktadır. M.S. 177 yılında Lyon'da 24 erkek ve 23 kadın, üç yıl sonra da Sicilya'da 7 erkek ve 5 kadın bu yeni dini benimsedikleri için öldürülmüştü. Rodney Stark'a göre: "Eski kaynaklar ve modern tarihçiler, ilk dönemlerde Hıristiyanlığa giren kadın sayısının, erkeklerden daha fazla olduğu konusunda hemfikirler."¹⁰ Putperest kültürün daha geniş kültüründe kadınların sayıca azlığı nedeniyle, pek çok putperest erkek Hıristiyan bir kadınla evleniyor ve daha sonra kendisi de karısının dinine giriyordu. Stark, modern din hareketleri alanındaki çalışmalarında da benzer ihtida modellerine tanık olmuştur. Bunun Hıristiyanlığın hızlı yayılmasındaki etkisi rakamlarla daha iyi anlaşılabilir. M.S. 40 yılında -İsa'nın çarmıha gerilişinden 7 yıl sonra- yaklaşık olarak 60 milyonluk nüfusa sahip olan imparatorlukta, Hıristiyanlığı benimseyen 1000 kişi vardı. Varolan kaynakları inceleyen Stark, bu yeni inancın büyüme oranını her on yıl için %40 olarak tahmin eder. 2. yüzyılın başında 200 binden fazla Hıristiyan vardı ve M.S. 300 yılına gelinmesiyle birlikte bu sayı 6.299.832'ye ulaşmıştı. Sadece on yıl sonra, sayının böylesine artması Roma imparatoru Constantin'in Hıristiyanlığı tanımaya yol açan faktörlerden bir tanesiydi. Böylece Hıristiyanlığı benimseyen kişilere karşı zaman zaman uygulanan işkenceler de durdurulmuştur. M.S. 350 yılına gelindiğinde Hıristiyanlar, imparatorluğun %50'sini temsil ediyordu.

¹⁰ Stark, *A.g.e.*

Guttentag ve Secord'un, herhangi bir toplumda kadının toplumsal statüleriyle kadın-erkek nüfus oranları arasındaki ilişkiye odaklanan araştırmasının sonucuna göre, kadın-erkek nüfus oranının kadının lehine yüksek olması kadının yüksek statüsüne işaret etmektedir. Stark, Hıristiyanlığın erken döneminde kadınların, etraflarındaki pagan dünyadan daha yüksek statüye sahip olduklarına inanıyor.¹¹ Bu iddiayı desteklemek için St. Paul'un kadınlara kilise görevlisi olarak yaptığı atıflardan bahsediyor. St. Paul'e göre, kilise görevlileri ayin ve hayır işleriyle ilgilendikleri için kilisenin ilk dönemlerinde oldukça önemliydiler. St. Paul'un, kadınların kilise görevlisi olmalarını tamamıyla uygun gördüğü oldukça açıktır.¹²

Daha sonraki kaynaklar da kilisenin ilk dönemlerinde kadın görevlilerin yaygınlığına atıfta bulunmaktadır. İlk Hıristiyanlık döneminde kadının saygın yerine dair en inandırıcı kanıt, St. Paul'un Galatyalılara yazdığı risalede görülmektedir:

Çünkü İsa adına vaftiz edilen sizler, tek tek kendinizi İsa'ya beğendirdiniz. Burada ne Musevi ne Yunanlı ne esir ne hür ne erkek ne de kadın var. Çünkü sizler hepiniz İsa nezdinde birsiniz, aynı-sınız. (3:27-8)

Bunun yaptığı diğer etkiler ne olursa olsun, 400 yıl öncesinde Platon'un ideal devletinde yönetici sınıf içinde kadın Muhafızların yer aldığını dile getirmesinden beri (Bkz. Bölüm 1), kadın-erkek eşitliği anlamında eşitliği savunan en radikal söylemdi. Paul'un bu söylemi pek tabii İsa'nın kadına karşı tutumunun sarıh bir ifadesiydi. Marksizm için Lenin ne anlama geldiyse, o da Hıristiyanlık için -bütün dünyevî farklılıkların ortadan kalkacağı, kadınlarla erkeklerin İsa'da birleşebileceği geleceğin cennet krallığına Hıristiyanları hazırlama ve yeni inancı yayma peşinde koşan- biri anlamına geliyordu.

Ancak kadınlar için bu ruhanî eşitlik toplumsal gerçeklikte ne kadar yer bulabildi? Kadınla erkeğin Tanrı katında eşit oldu-

¹¹ Guttentag ve Secord, *A.g.e.*

¹² Stark, *A.g.e.* Paul'un Korintlilere yazdığı 1. mektubunun, cemaatteki kadınları susmaya davet eden o çelişkili sözlerini Stark, karşıt görüşleri ortadan kaldırmaya yönelik tavizler olarak yorumluyor. (Korintlilere Mektuplar, 14:34-6)

ğunu söylemek görece daha kolaydı. Ama erken Hıristiyanlık, birbirlerinin gözlerinden kendilerini eşit olarak görmeleri için kadınlarla erkekleri cesaretlendirmiş miydi? Bu soruya olumlu ve olumsuz cevap verenlerin her iki kanadı da St. Paul'e atıfta bulunmuşlardır. Platon gibi, o da bazıları tarafından "kadın düşmanı", diğerleri tarafından ise "feminist" olarak göklere çıkarıldı. Kürtajın ve bebek öldürmenin yasaklanması, kadınlar üzerindeki evlenmeyle ilgili baskıların azaltılması ve zina üzerine yazılmış ahlaki öğretiler, kadınlara karşı önyargılı olan pratiklerden bazılarını ortadan kaldırarak kadının statüsünü yükseltmiş olduğu inkar edilemez. Fakat bu, modern liberal demokraside anlaşıldığı gibi bir eşitlik değildir.

St. Paul ile Platon arasında başka bir benzerlik daha var. Onların sunduğu eşitlik, sadece kadınla erkek arasındaki cinsel farklılığın ortadan kalkmasıyla ortaya çıkar. Platon'un yönetici sınıfa dahil olan kadın Muhafızları, kadınlıkları yok edilerek onursal erkeğe dönüşürler. St. Paul'e göre, Cennetin Krallığı'nda cinsel farklılıklar ortadan kalkacaktır. Her iki düşünür de, insan doğasının bu çok temel ögesini feda etmeyi, cinsler arasındaki eşitlik için zorunlu bir bedel olarak görmüşlerdir. Fakat aynı zamanda, bazı patriarkal gelenekler de sürmeliydi. Korintlilere yazdığı 1. mektubunda (11: 3-16) Paul, erkeğin ve kadının kilisedeki yerini irdeliyordu. "Kadını yönetenin erkek olduğu"na dair İncil'deki erkek egemenliği geleneğini ve yaratılış mitindeki erkeğin önceliğine işaret ediyor: "Erkek kadının başıdır. Erkek kadından değil, kadın erkektendir. Ve erkek, kadın onu istediği için değil; kadın, erkek onu istediği için yaratılmıştır." Mektubun devamında Paul kadınlardan kiliseye giderken başlarını örtmelerini de istemiştir. Fakat hemen sonra erkekle kadının karşılıklı bağımlılıklarından söz ediyor: "Ama İsa'nın nezdinde ne erkek kadınsız ne de kadın erkeksiz bir şey ifade eder. Çünkü kadın erkekten, erkek de kadından ve her ikisi Tanrı'dan gelmektedir."

Paul'ün söylemini ayrıştırırsak, Yahudi feminist Pamela Eisenbaum'un yorumladığı gibi "kadınların erkeklere bağımlı oldukları kadar, erkekler de kadınlara bağımlıdır" sonucuna ulaşırız.¹³ Eğer bu yorumu kabul edersek Paul, Eski Yunanlıların ve

¹³ Pamela Eisenbaum, "Is Paul the Father of Misogyny and Anti-Semitism?", *Cross Currents*, Winter 2000-2001 (Yazar, bu yazısında her iki savı da eleştirmektedir).

Eski Ahit'in çok sevdiği en eski kadın nefreti fantezisini, yani özerk erkek mitini bertaraf etmiştir. Bu gerçekten büyük bir ilerlemedir. Ancak o, bir yandan kadın düşmanlığı anlayışının bir yönüne karşı çıkarken diğer yandan da mizojiniyi, medeniyetin insanın bedeniyle ilgili olarak nasıl düşüneceğini tamamen değiştirecek olan en güçlü silahlarından biriyle beslemektedir.

İlk bakışta, St. Paul'un kendisi gösterişsiz, çekiciliği olmayan, çelimsiz bir adamdı. Onun, büyük kabak kafası, çarpık bacakları, ortada birleşen koyu siyah gür saçları ve uzun burnuyla insan ruhundaki büyük değişimi kışkırtacağı hiç düşünülemezdi.¹⁴ Fakat St. Paul'un mektupları, insan duygusallığında depresyon etkisi yaratan bir devrimin başlangıcını temsil ediyordu. Romalılara mektubunda (7: 18-25) kendi bedenini şöyle anlatıyordu:

Çünkü biliyorum ki içimde, yani etimde kötü bir şey var. İstemediğim söylenemez ama iyi bir şeyi gerçekleştiriyemiyorum. Çünkü istediğim iyi şeyi değil, istemediğim kötü şeyi yapıyorum. Ama istemediğim kötü bir şeyi yapıyorsam bunu ben değil, içimdeki günah yapıyor. Böylece iyi şeyler yapmak istediğim halde içimde bana kötü şeyleri yaptıran yasayı buluyorum. Oysa ben Tanrı'nın, insanın içini aydınlatan yasasını istiyorum. Ama tüm uzuvlarımda başka bir yasayı görüyorum. Bu yasa, benim ruhumdaki yasayla çelişiyor ve beni, uzuvlarım içinde bulunan bir günah yasasının içine hapsediyor. Ben, zavallı insan, işte bu yüzden bütün ruhumla Tanrı'nın yasasına hizmet ediyorum ama etimle hâlâ günah yasasının tutsağıyım.

Bu, insan bedenine karşı bir savaş ilanıdır. Eğer bir erkek kendine savaş ilan ediyorsa, bunun ilk kurbanı bir kadındır. Yarı yolda kalır. Bu hala mücadelesi devam eden bir savaştır.

Platon gibi pek çok klasik düşünürler, yaradılışın temelinde yatan kusursuz ilkeleri kavramaya çalışarak dünyanın büyük bilgisine ulaşmayı isteyen düalistlerdi. Bu nedenle, beden ve onun ihtiyaçları ve arzuları da dahil olmak üzere ne yazık ki yetersiz ve gerçek bir engel olarak gündelik gerçekliği reddetmiş-

¹⁴ Johnson, *A.g.e.*'den alıntı (Bu betimleme, Hıristiyanlıkta M.S. 2. yüzyılda derlenmiş olan *Havariler Tarihi* kitabının "Paulus Dosyaları" adıyla bilinen bölümünde yapılmaktadır. ç.n.).

lerdir. Ama diğer taraftan onlar bedeni, St. Paul gibi daima lanet bir şey olarak görmemişlerdir. St. Paul'un isyancı bedenine karşı, çaresizliğe çok yakın acı dolu çılgılığı o güne kadar duyulmamıştı. Platon bedeni, bir filozofun gerçekliğe giden yolda bir şekilde es geçmek zorunda olduğu hoşsa gitmeyen bir engel olarak görmüştü. St. Paul'e göre beden, İlahi olanın reddini, uğruna oğul Tanrı'nın çarmıha gerilerek öldüğü en yüksek gerçeğe karşı isyanı temsil ediyordu. Kaçınılmaz olarak da kadına, bedeninin bu isyanının başta gelen kışkırtıcılığı yakıştıırılıyordu. Korintlilere yazdığı mektubunda St. Paul, bekar kalıp kalmamayı tartışan Hıristiyanlara şu öğütleri veriyordu (7:1-9):

Erkek için hiçbir kadına değmemek en iyisidir. Ama ayıplanacak bir ilişkiye meydan vermemek için her erkeğin bir karısı, her kadının da bir kocası olmalı. Erkek karısına, kadın da kocasına borçlu olduğu şeyi verir. Kadın, bedenine hükmedemez, ona hükmetme hakkı erkeğindir. Aynı şekilde erkek de bedenine hükmedemez, ona hükmetme hakkı da karısındır. Birbirlerinden hiç değilse bir süreliğine uzak duracaklarsa, bu ancak iki tarafın da isteği ile ve dua etmek için dingin olma amacıyla yapılır. Kendinizi tutamayacağınızı bilen şeytanın tuzağına düşmemek için sonra hemen yeniden bir araya gelin. Bunu size ben bir emir olarak değil bir izin olarak söylüyorum. Gerçi ben bütün insanların benim gibi olmasını isterdim ama Tanrı her insana farklı bir şey verir; bazılarına şöyle, bazılarına da böyle. Bekârlar ve dullara diyorum ki sizin için iyi olan, benim gibi kalmanızdır. Ama kendinizi tutamıyorsanız evlenmelisiniz, çünkü evlenmek, tutkular içinde kıvranmaktan iyidir.

Böylece evlilik "cinsel arzulara karşı bir koruma duvarı"¹⁵ haline gelmişti. St. Paul bütün Hıristiyanların evlilikten uzak kalmalarını istemiyordu, çünkü böyle bir isteğin yeni inanca bağlı olanların sayısını azaltacağını açıkça görüyordu. Ama onun cinselliği bir lanet olarak görmesi, Kilise'nin giderek artan kadın düşmanı tutumuna haklılık kazandıran bir gerekçe sağlamıştı. Kutsallık giderek dokunulmamışlıkla özdeşleşmişti. İsyankâr bedeni uslandırmak için o beden, tıpkı kaledeki düşman gibi oruçlar, perhiz-

¹⁵ Brown, *A.g.e.*

ler ve öncelikli olarak cinsel ilişkiden uzak durma gibi cezalarla kuşatma altında tutuluyordu. Eski Yunanlılar ve Romalılar tutkularını yönetmeyi öğrenmişlerdi. Hıristiyan bilgini İskenderiyeli Klement'e (M.S. 150-215) göre, "Bizim için ideal olanı, hiç cinsel arzu duymamaktır."¹⁶ Erken Hıristiyanlığın etkili ve güçlü isimlerinden biri olan Quintus Septimius Florens Tertullianus, daha iyi tanındığı "Tertullian" (M.S. 160-220) adıyla 2. yüzyılın sonlarında şunları söylemişti:

Kadından uzaklaştığında bir erkeğin kendi içinde nasıl hissettiğini düşünelim. Ruhani düşüncelerle birarada olur. Eğer Tanrı'ya dua ediyorsa cennete yakındır; kutsal kitapla uğraşıyorsa, kendisini tamamen din konularına vermiştir.¹⁷

En azından kuramsal olarak, eğer kadın akıllı ve uslu biçimde giyinirse, erkeğin kadınlarla seks yapma düşüncelerinden uzaklaşması daha kolay olacaktır. Tertullian'a göre, "kurtuluş -sadece kadınlar için değil, erkekler için de kurtuluş- her şeyden önce ahlaklı görünmekle mümkündür."¹⁸ Kadınlara ayin esnasında başörtüsü örtmeleri telkini zaten yapılmıştı. Tertullian kadınların kilisede temsilci olmalarını, onların inançlı dindarların dikkatlerini dağıtma gücüne sahip oldukları gerekçesiyle yasaklamıştı. Hıristiyan erkeğinin kendi bedenine karşı verdiği savaşta baştan çıkarıcı giyimiyle kadın, onun isyankâr ruhunun en büyük ortağıydı. Bu güçlü ortağı etkisizleştirmek için Tertullian, yazarlarından birini "kadınların giyimine" ayırmıştı. Ona göre kadınlar, bedenlerini süsleme ve boyanma sanatını sıkı işbirliği içinde oldukları cennetten kovulan meleklerden öğrenmişlerdi. Bu gözden düşmüş melekler, "sözün tam anlamıyla ve çok özel biçimde, kadınlarda süslenme tutkusu uyandırmışlar, kolyelere takılan parlak taşlarla onlara, çeşitli biçimlerde süslenmeyi, kolları bileziklerle donatarak ağırlaştırmayı ve yanakları renkli pudralarla, kirpik üstlerini de siyah tozlarla boyamayı öğretmişlerdi." St. Paul mektuplarında insan bedenini, "yaşayan Tanrı'nın tapınağı"

¹⁶ Brown, *A.g.e.*

¹⁷ Tertullian, *Corpus Christianorum*.

¹⁸ Tertullian, *The Writings of Tertullian, Volume I*den "On Female Dress", çev. Rev. S. Thelwall, Edinburgh, 1869.

çerçevesinde sunmaya başlamıştı.¹⁹ Şimdi kadınlar bu tapınağı süslenme tutkuları ve makyajlarıyla kirletiyorlar ve Tanrı'yı burayı terketmeye zorluyorlardı:

Çünkü Tanrı, ciltlerini yağlarla ovan, yanaklarını boylarla çirkinleştiren, kaşlarını kara tozlar sürerek uzatanlara karşıdır ve onlar için yoktur. Tanrı'nın tapınağı tabii onların hoşuna gitmeyecek ve onlar oradaki her şeyi ve her şeyin yaratıcısını eleştireceklerdir. Onlar bunu, sözümona o mekânı düzelterek, temizleyerek ve süsleyerek yapıyorlar. Bunun için gerekli araçları pek tabii rakip olan bir sanatçıdan, yani şeytandan alıyorlar. Çünkü başka kim bu araçları onlara verebilir ve insan aklının kötülöklere karşı biçimlendirdiği bedenleri değiştirme yollarını gösterebilir?²⁰

Eski Yunanlılar ve Romalılar da kadının kendilerini güzelleştirme çabalarını yermişlerdi. Ama bir Cato ve bir Juvenal için kadınların bu süslenme arzularının gösteriştten başka bir değeri yoktu. Bu, özdenetim ve özdisiplin gibi yüksek erdemlere ulaşmayı amaçlayan yüksek fikirli erkeklerin dikkatini dağıtmasına rağmen, aynı zamanda güzellik gibi geçici şeylere sahip olmaya çalışan kadınların da ne kadar aptal olduklarını göstermeleri için bir fırsat oluşturuyordu. Ancak Tertullian'la artık başka bir dünyadayız; doğa ile doğaüstü arasındaki sınırın birbirine karıştığı, Tanrı ile Şeytanın insan bedeninin savaş alanında hâkim olmak için birbirleriyle çarpıştığı ve karanlık güçlerin en etkili silahı olarak kullanılan cinsel arzunun karanlık güçler tarafında gösterildiği bir dünyadayız. İlahi olan, insan cinselliğini, daha doğrusu kadının cinselliğini bastırmak isteyenlerin tarafında olarak müdahale etmiştir. Tertullian kadınların şeytanın müttefiği haline gelmemeleri için bundan böyle, "mütevazi giysiler giymeleri, ahlaksız görünüşlerini ortadan kaldırmaları, Havva'dan onlara geçen namussuzluk cezasını (yani insanlığın lanetlenmesinin nedeni olarak Havva'ya atfedilen nefret ve ilk günah namussuzluğu) daha fazla çekebilecekleri için, pişmanlık elbisesiyle Havva gibi matem ve tövbe içinde yürümeleri" gerektiğini yazmıştı.

¹⁹ Korintlilere Mektuplar 2, 6:16.

²⁰ Tertullian, *A.g.e.*

Tertullian, başını örtmeyen bir kadının kiliseye girmesine izin verilmesi önerisine, onu lanetlemek kisvesi altında ahlakçıların mastürbasyon fantezilerinden nasıl zevk aldıklarını anlatan bir örnekle cevap verir: “O kadınlar, yabancı erkeklerin bakışlarıyla tepeden tırnağa kadar okşanıyor, onların kendisini işaret eden parmaklarıyla gıdıklanıyor ve hepimizin sevgilisi o kadınlar, hararetle sarılmalar ve öpücüklerle ısınıyorlar.”²¹

Simon de Beauvoir’ın Tertullian’ı *The Second Sex* (Öteki Cins) adlı kitabında alıntı olarak kullanmasından bu yana çok tanınan yazılarının birinde, kadınla şeytan arasındaki ilişkiyi de şöyle dile getirmektedir:

Bu dünyada Tanrı’nın seni cezalandıran özdeyişi henüz yaşıyor. Öyleyse senin suçun da henüz yaşıyor olmalı. Şeytanın girişine izin veren sendin, o ağacın mühürünü kıran da sen. Tanrı’nın yasasına önce sırtını dönen de sendin, şeytanın yaklaşmadığı kimse-leri ayartan da sen. Tanrı’nın kopyası olan erkeği sen kolayca yere yıktın. Senin kabahatin yüzünden Tanrı’nın oğlu ölmek zorunda kaldı ve sen hâlâ deri eteğinin üstünde süsler taşıyorsun.²²

Tertullian kadın cinsine karşı söylemlerini, bir defasında onları saçlarından sürüklemekle tehdit eden Eski Ahit’in Tanrısı gibi haykırıyor. Ama Tertullian’ın ses tonu ve sözcükleri daha sert ve tehditkâr tınıyor. Kadınlar sadece İnsanın Düşüşü’nden sorumlu tutulmuyor, aynı zamanda kurtarıcı İsa’nın acı çekmesi ve ölümüyle de -bundan ne Yahudiler ne de Roma hükümeti sorumlu değil- suçlanıyor. Şeytan onların bedenleriyle dünyaya geldi. İsa’nın kadınlara karşı tutumundan bihaber olan İskenderiyeli Klement, İsa’nın misyonunun “kadınlığın eserlerini yıkmak” -yani cinsel arzu, doğum ve ölümü ortadan kaldırmak- olduğunu iddia etmişti. Klement’in bu sözleri, Ecclesiastes’inkilerde yankılandı (3: 19): “Ve kadını evlilik izledi, evliliğin sonunda da üreme geldi. Üremeden sonra gelen ise ölümdür” diyor ve kadının yaşamını bu döngü içinde anlatıyordu.

Hıristiyanlıkla birlikte dünyada yeni bir kavram doğdu -ruhsal kurtuluş. İnançlarını tanımlamak için uğraştıkça, Hıristiyan-

²¹ Brown, *A.g.e.*

²² Tertullian, *A.g.e.*

lar ruhsal kurtuluşun ancak cinsellikten uzak durma ile kazanılabileceğine inanmaya başladılar. Bu kanı, 3. yüzyılda tahmin edilemeyecek kadar güç kazandı. Bu sürece buna daha önce görülmeyen bir gaddarlıkla radikal mizojini de eşlik etti.

Bu gelişmenin gerisinde, Batı uygarlığı neredeyse yok olmak üzereyken, İsa'nın çarmıha gerilişinden 200 yıl sonra, ortaya çıkan bir kriz yatmaktaydı. Bu krizin insanların kendileri ve dünya hakkındaki duyguları ve düşünceleri üzerindeki etkisi, M.Ö. 5. yüzyıldaki Pelopponez Savaşı'nın Atinalılar üzerindeki etkisinden çok daha sarsıcıydı (Bkz. 1. Bölüm).

Roma İmparatorluğu, bir dizi taht savaşı nedeniyle içerden zayıflamıştı: M.S. 235 ile 284 yılları arasındaki 49 yıl içinde tam 20 imparator tahta çıkmış ve ülkeyi yönetmişti.²³ Büyük bir enflasyon ekonomik çöküşü haber veriyordu. Barbar orduları sınırı geçerek o güne kadar barış içinde yaşamış olan eyaletlere girmişti. Kuruluşundan 700 yıl sonra Romalılar ilk kez, Roma kentini çepeçevre yüksek koruma surlarıyla çevirmek zorunda kalmışlardı.²⁴ Bir Roma imparatoru Pers kralı önünde diz çökmüştü.²⁵ Ayrıca şimdilerde çiçek ve kızamık hastalıklarının ilk örnekleri olduğu düşünülen iki ölümcül salgın hastalık, kentlerle çevrelerindeki kırsal alanlarda ortaya çıkmış, nüfusun yaklaşık üçte birinden fazlasını yok etmiş ve varolan demografik krizi daha da derinleştirmişti.²⁶

Dünya ender olarak bu kadar kırılğan ve bu kadar ölümlü görülüyordu. Bu felâket ve ümitsizlik yıllarında Hıristiyanlık, tarihinin en büyük taraftar artışını yaşadı. Kriz yıllarının sonunda Hıristiyan dinine inananların sayısı altı milyonu bulmuştu ve imparatorluk içinde artık görmezden gelinemeyecek toplumsal bir güç oluşturuyorlardı.²⁷

St. Paul'den itibaren Hıristiyanlıkta cinselliğe karşı ikircikli bir duygu hakimdi. Ama ilk Hıristiyanlar, İsa'nın kaçınılmaz olarak dünyaya dönmesiyle bütün bu sorunların çözülebileceği

²³ Oysa ilk 130 yıl içinde imparatorluğun başına geçen hükümdarların sayısı sadece 15 olmuştur.

²⁴ Kentin surlarla çevrilişi, M.S. 270-275 yılları arasında imparator Aurelian zamanında olmuştur. Bu surlar, bugün de kentin göze çarpan simgelerinin başında gelmektedir.

²⁵ Valerian'ın, M.S. 260 yılında Pers İmparatoru I. Şapur'a yenilmesinden sonra.

²⁶ İlk salgın M.S. 165'ten 180 yılına kadar sürmüştü, ikincisi de 251 yılında baş göstermişti.

²⁷ Stark, *A.g.e.*

inancıyla yaşadılar. Zamanla bu duygu değişti. Erken Hıristiyanlık döneminin ilk gerçek filozofu Origen (M.S. 185-254), Cennet Krallığını beklemek yerine bedenle ruh arasındaki çatışmayı kendi metotlarıyla sona erdirmeyi yeğledi ve kendini kısırlaştırdı.²⁸ 4. ve 5. yüzyıllarda, bedenin baştan çıkarıcı arzularına gem vurma isteği aşırı bir beden düşmanlığı akımına dönüştü. İngiliz tarihçi Edward Gibbon, *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyişi ve Çöküşü* adlı kitabında, Hıristiyanların “şimdiki varlıklarını” nefretle katlanılması gereken geçici bir dönem olarak hissettiklerini anlatmaktadır. Bazıları “rahim boykotu” ilan etmişlerdir. Hıristiyanlığa geçen genç bir kadın, yatağına gelen kocasını şu sözlerle reddeder: “Benim yanımda, herşeyden üstün olan İsa ile bütünleşmemden başka hiçbir yer yok”.²⁹ Başka bir genç kadın, evlendirilmeye ve çocuk doğurmaya karşı isyanını, yıkanmayı reddederək ailesine göstermişti. St. Jerome (M.S. 342-420), Hıristiyan kadınlığının ideali olarak Paula'nın “kir ile murdar” methiyelerini mırıldanacaktı.³⁰ Brown'a göre, “Yatağın büyüsunü kırmak, dünyanın da büyüsunü karşı çıkmaktı.”³¹ Bu ve benzeri duygular, erken Hıristiyanlığı -seks düşmanlığı, evlilik durumunun aşağılanması ve bekaret takıntısıyla- şimdiye kadar olmadığı kadar aile-karşıtı hareketlerin en önemlilerinden bir tanesi haline getirmiştir.

Aile-karşıtı bu duygu, en fazla Roma İmparatorluğu'nun doğu bölgelerinde militan bir çileciliğin yükselişiyle kendini gösterdi. Mizojininin en etkili ve en rahatsız edici tezahürünün de, mizojininin doğduğu yer olan Doğu Akdeniz'de ortaya çıkması hiç de şaşırtıcı değildir. Çölde yaşayan ve sadece çekirge ve balla beslenen “Vaftizci Yuhanna” (*John The Baptist*) kutsal bir teamül yaratmıştı. İsa da 40 gün 40 gece çölde kalmıştı. 3. ve 4. yüzyılda “çöl babaları” adıyla anılan binlerce keşiş Suriye ve Mısır'ın çöllerine geri dönmüşler; tek ya da küçük gruplar halinde mağaralarda, kulübelerde, hatta sütunlar üzerinde kurdukları der-

²⁸ Gerçekçiliğin tehlikesini acı bir şekilde gösteren Origen, Matta'nın sözlerini harfiyen uygulamıştı: “Cennetin Krallığı uğruna, kendilerini hadımlaştırın hadımlar bulunacaktır.” (Matta, 19:22)

²⁹ Brown, *A.g.e.*'de The Gospel of St. Thomas'tan alıntı.

³⁰ Bonie S. Anderson ve Judith P. Zinsser, *A History of Their Own*, vol. 1, Oxford, 2000.

³¹ Brown, *A.g.e.*

me çatma çardaklarda bazen tek başına bazen de cemaat olarak yaşamışlardı. Toplumdan uzaklaşmak, bedenden uzaklaşmaktan çok daha kolaydı. Halbuki o beden, özellikle kadınlarla alakalı olan arzu ve ihtiyaçlar karışımıyla onlarla birlikte gidecek olan bir alışkanlığa sahipti.

Yeni vaftiz ettiği bir Hıristiyana yaşlı bir keşiş şu öğüdü vermişti: “Duygularına eziyet et, çünkü işkence olmadan şehitlik mertebesine ulaşamazsın.”³² Yatağın büyüğü, kendinden nefret etme kabusunun yücelik kazanmasına dönüşmüştü. Mizojinistik eğilimlerin psikopatik düzeye gelmesi, üçüncü sınıf korku filmlerindekine benzer sahneler ortaya çıkarmıştı. Bedensel tutkuları yüzünden deliye dönmüş bir keşiş, kurtçukların kemirdiği bir kadın cesedini topraktan çıkarmış ve bu kokuşmuş bedene değdirdiği keşiş takkesini yüzüne gözüne sürerek kadına duyduğu tutkulu özlem hastalığından hayatı boyunca kesinlikle kurtulacağını ümit etmişti.³³

Aynı yıllarda Hıristiyanlık Batı’da da mizojininin tarihinde iz bırakacak değişimler gösteriyordu. Bir din ve kültürel bir güç olarak Hıristiyanlık öyle bir güç sahibi olmuştu ki, yöneticiler artık bu gücü tanımak zorunda kalıyordu. Nitekim 313 yılında I. Konstantin (306-337), yayınladığı *Edict of Milan*’la Romalılara dinlerini serbestçe seçme hakkı tanımıştı. Katoliklik formuyla, Roma Piskoposunun liderliğindeki evrensel Kiliseyle Hıristiyanlık, artık kadının rolünü sınırlamayı hedeflemiş bir rahipler sınıfı tarafından yönetilen resmi bir din görünümü kazanmıştı. Daha birkaç yıl öncesinde Elvira Kilise Konseyi, hem cinsel hem de toplumsal olarak kadınlar üzerinde katı kontroller getiren bir dizi kural yayınlamıştı. Bu kurallar gereğince bir rahip evli kalsa bile karısıyla cinsel ilişkide bulunamayacaktı. Hıristiyanların Yahudilerle cinsel ilişkide bulunması da yasaklanmıştı. 81 kuraldan 34’ü evlilikle ve kadınların davranışlarıyla, özellikle de kadının Kilise içindeki konumuyla ilgili kısıtlamalar getiren kurallardı. Konsey üyeleri kendilerine seksüel yasaklamış ve bundan duydukları öfkeyi de kadınlardan çıkarmak istiyor gibiydiler.³⁴

³² Brown, *A.g.e.*

³³ Brown, *A.g.e.*

³⁴ Fr. Paul Surlis tarafından 2002’de yapılan bir konuşmadan.

Dini tolerans getiren *Edict of Milan*'ın yayınlanmasından yedi yıl sonra, Roma İmparatorluğu'nun ilk Hıristiyan imparatoru Konstantin, yeni ve giderek mutlaklaşan bir ahlak anlayışını göstermeye başlamıştı. Bakire bir kız ile sevgilisinin kaçmaları durumunda ölümle cezalandırılmalarını emreden eski bir yasayı yeniden canlandırdı. Aile içindeki bir köle kızın, kaçma olayına dâhil olması durumunda (ki her zaman onların işbirliğinden şüphelenilirdi) onun boğazından aşağı kızgın kurşun eriyiği akıtılıyordu. Genç kızın kendi isteğiyle kaçıp kaçmadığı, kadınların "genelde hafifmeşrep ve kararsız oldukları genel anlayışı dikkate alınarak"³⁵ hiçbir anlam taşımıyor ve verilen cezayı etkilemiyordu. Burada Solon ve Cato'nun eski kadın düşmanlığı anlayışının yankılarını buluyoruz, hem de oldukça korkutucu bir zalimlikle.

Artan baskı başka şekillerde de kendini gösterdi. Sofu bir Katolik olan I. Theodosius'un (379-395) hükümdarlığı döneminde, Hıristiyan kitle Roma Forumu'nda bulunan *Vestal Virgins* heykellerinin başlarını parçalayarak (onların bu vandalizminin sonuçları bugün bile görülebilir), pagan tapınaklarına saldırarak ve bir Sinagogu yakarak adeta bir amok koşucusu gibi koşuşturuyorlardı.³⁶ İnsan bedenine karşı isyanın sonucu olarak, 393 yılında Olimpiyat oyunlarına bile son verildi, çünkü yarışmalar o dönemde çıplak bedenle yapılıyordu. Bu dönemi izleyen 1000 yıl boyunca insan bedeni bir sanat objesi olarak Batı dünyasında bir daha görünmedi. Kilisenin cinsel davranışlar üzerindeki kontrolünü güçlendireceğinin bir başka kanıtı, 390'da Roma'da yüzyıllardır büyük bir canlılık gösteren homoseksüel genelevlerine yapılan baskınlardı. Oralarda çalışan erkekler, yakalandıklarında diri diri yakıldı. Onların cinsel ilişkide kadın rolünü üstlenmesi, Hıristiyanlık doğması ile taban tabana zıttı, çünkü erkekle kadın arasındaki fark, değiştirilmesi mümkün olmayacak kesinlikte Tanrı tarafından belirlenmişti. Oysa ilk Hıristiyanlarda erkeklik ve kadınlık tanımlarının daha esnek düşünülmesine izin veriliyordu. Ama şimdi artık düşüncelerde ve davranışlardaki bütün

³⁵ Brown, *A.g.e.*

³⁶ Romalı görevliler Yahudilere karşı yapılan saldırıya karşı dava açmak istediklerinde, daha sonra St. Augustine'e de büyük ölçüde ilham verecek olan Milano Piskoposu Ambrose bu anti-Semitist saldırganları "iyi Hıristiyan" oldukları gerekçesiyle korumuştur.

esnekliklere veya geçişgenliklere son verilmişti. Katolik ortodoksisini; yaşamın toplumsal, ahlaki, dini, entellektüel ve cinsel bütün alanlarını tanımlamaya başlamıştı. Oluşturulan bu çerçeve içinde erkeklerin ve kadınların yerleri, gökyüzündeki yıldızların yerleri ve hareketleri gibi kesin olarak belirlenmişti.

Bedenle ruh, insanla Tanrı, erkekle kadın, ruhla deneyim dünyası arasındaki Hıristiyanlığın derin düalizmine felsefi bir temel oluşturulacaksa, daha pek çok düşünsel çalışmanın tamamlanması gerekiyordu.

İlk Hıristiyanlık, modern Amerikan Protestanlığı gibi felsefeden yoksundu. Onların öğretilerini akılcı bir düşünce değil, inanca dayalı ilahi vahiy biçimlendiriyordu. Tertullian “Yunanlıların” (Tertullian Eski Yunan filozoflarını böyle adlandırıyor) Hıristiyanlara herhangi bir yararı olabileceği önerisini nefretle ortadan kaldırmıştı. Onun için tek istisna, Yuhanna İncili’nin gerçekte Platon’u andıran girişiydi: “Başlangıçta Söz vardı. Ve Söz Tanrı’ydı, Tanrı da Söz.” (Yuhanna İncili, 1:1) Buradaki söz, Platon’un “Kusursuz İdea”sıyla eşdeğerdi. Bu İdea, zaman dışı bir kusursuzluk görünümünde ve duyu dünyasının ötesinde Mutlak bir Gerçekliktir ki Hıristiyanlıktaki tek gerçek Tanrı’yla eşdeğer tutulmuştu: “Ve söz, et kemik olup aramıza katıldı. Onun büyüklüğünü ve gerçekliğini gördük. O babadan doğan çocuğun bağışlama ve gerçek dolu büyüklüğünü...” (Yuhanna İncili, 1:14).

Bu yolla, Yuhanna sonsuz ilahi varlığın mükemmelliğinin tarih sahnesine girişini İsa’nın kişiliğinde ortaya koyar. Platon’un Kusursuz İdeası somut bir insan oluyor ve ideal gerçekle birleşerek düalizmi sonlandırıyor. Hıristiyanlığın belki de en önemli ironilerinden bir tanesi, onun Katoliklik haline dönüşürken Platonculuğu sistematik olarak içine almasıydı. Platonculuk, dünya hakkındaki Hıristiyan düşüncesinin dayanağı olan düalizme için bir felsefi meşrulaştırma olarak yer almıştı.

Katolikliğin, Platon’un düşüncelerini bu kadar kolayca almasının iki nedeni vardı. Platon’un çekiciliğinin hem entellektüel hem de toplumsal temelleri vardı. Platon’un İdealar Kuramı, öbür dünyanın önemini yücelten ve bu dünyayı hor gören bir inançla çok iyi uyuyordu. Platon’un *Devlet*’te geliştirdiği toplum kuramı da hiyerarşik yapıdaki Kiliseye ve onun içinde kurumlaşan -tıpkı Platon’un Muhafızlarına benzeyen- yönetici din adamları sınıfına çok uyuyordu. Bu din adamları mutlak gerçeğe

muhafızlık ediyorlar, onu yorumlamayı ve heretiklere karşı korumayı başta gelen görevleri sayıyorlardı. Bertrand Russell'a göre Origen (185-253), Platon düşüncesiyle eski Musevi kutsal metinlerini sentezleyen ilk din düşünürüydü. Fakat, kadın nefreti vizyonunu da içerecek şekilde Hıristiyan dünya görüşünü entellektüel olarak destekleyecek felsefi yapıyı kurmak, Platon'dan sonraki ilk büyük düşünür St. Augustine (354-430)'e kalmıştı.

Bugünkü doğu Cezayir'in Thagaste adlı kasabasında fakir bir ailenin oğlu olarak doğan Aurelius Augustinus, Hıristiyanlığın yükselişi sırasında tanık olunabilececek tipik bir aileden geliyordu: Annesi Monnica Hıristiyandı; babası ise ancak ölümünden hemen önce Hıristiyan olan bir pagandı. Zengin düşünsel ve ruhsal bir yaşamla birlikte cinsel tutkulara da sahip olan genç Augustine'in, henüz 17 yaşındayken Kartacalı bir kızla evlilik dışı ilişkisi olmuştu. Annesi derin bir üzüntü içindeydi; oğlunun Katolik olmasını ve kendini yüksek amaçlara adanmasını -daha sonra İrlandalı annelerin oğulları için dilediği gibi rahip olmasını istemişti. İlk önce öğrenci olarak daha sonra gramer ve edebiyat öğretmeni olarak Augustine Kartaca'ya, sonra Roma'ya ve Milano'ya gitmişti. Yıllarca Maniheizme (*Manichaeism*) bağlı kalmış, sonunda kozmolojisindeki tutarsızlığından dolayı bu inancı terk etmişti.³⁷ 386 yılında Milano'da, St. Ambrose'nin vaazlarından etkilenerek Katolikliği benimsemişti. Ancak Tanrı'yı bulmadan önce Platon'u keşfetmişti.

Augustine, tarihin dönüm noktasında yer alan önemli kişiliklerden biridir. Klasik Antik Çağ dünyasıyla (ki 1000 yıl kadar sürmüştü) Hıristiyan uygarlığının arasında bir çizgide durmaktadır. Antik dünyadan, *Confessions* (İtiraflar) adlı eserinde anlatıldığı üzere, bize kendi iç dünyasının karmaşıklığını açan ilk kişidir. Oprah Winfrey'in mülakatının sonuç almaya yönelik mülakatı gibi olsa da, 1700 yıl önce yayınlanan bir TV talk-show'unun davetlisi gibi en derin utancını, en büyük aşkını, en korkunç günahını ve en yüksek hedefini anlatır. Augustine'in

³⁷ Mani öğretisi çok belirgin bir düalizmle ve maddenin kötü olduğu inancıyla yoğrulmuştu. Bunun sonucu olarak da üreme, lanetin tekrarlanması olarak görülerek yasaklanmış, aynı şekilde Tanrı'nın, oğlunu maddi evrene soktuğu düşüncesi de reddedilmişti. Mani inancına bağlı tarikat üyelerinin gözünde İsa, bir seraptan başka bir şey değildi. Bu tarikatın kurucusu Mani, 276 yılında Persler tarafından idam edildi.

karmaşık Tanrı arayışının merkezinde, bedensel arzu ile irade gücü arasındaki çatışma yer almaktadır. Augustine, bu derin ikilemi Platon'un felsefî araçlarından yararlanarak Katolizmin kalbine yerleştirmiştir. Bir havariye uygun olmayan bir güç ve karmaşayla, onun ızdırabında St. Paul'un acılarının yankılarını duyuyoruz:

Kartaca'ya geldiğimde bütün çevremde utanmaz bir aşk ticareti hüküm sürüyordu. Böylece ben de arkadaşlığın saf ve duru kaynağını ten arzusunun çirkin çamuruyla bulandırdım ve onun temiz parlaklığını cehennem arzularıyla kararttım. Aşırı kendimi beğenmişliğim içinde o kadar tiksindirici ve onurdan yoksun olmama karşın, zarif ve aydın birisi olarak devam etmek istiyordum.³⁸

Bedensel tutkuları Augustinus'u esir almıştı: "Hastalıklı duyuşal tutkularla, ölüm getiren bedensel zevklere bağlı olduğum zincirlerimi sürüklüyor ve onları çözmeye korkuyordum." O artık arzularının esiridir. Ama diğer yandan, bir insanın bedenselliğine duyduğu tiksinti onda öylesine büyüktür ki, biz insanları, bir domuzla karşılaştırmakta ve "Beden ve kanla sarmaş dolaş olmuş, nasıl da yuvarlanıyoruz!" diye yakınmaktadır.

Daha sonraki eseri olan *The City of God*'da bu temaya geri dönerek, İnsanın Düşüşü'ne atfen şöyle yazmıştı:

O zamandan sonra beden, ruha karşı isyan edip onu arzulamaya başladı. Nasıl ölmeye mahkumsak, içimizdeki bu isyanla dünyaya geldik ve bozulmuş doğamızdaki ilk günahtan dolayı ya bedenle savaşmaya ya da beden tarafından yenilgiye katlanmaya mahkumuz.³⁹

Augustinus'tan bu yana arzu cehennemi bizi hiç bırakmadı. Augustine'e göre bu çatışma ancak daha yüksek bir düzlemde çözülebilirdi. Latince'ye çevrilen Platoncuların eserlerini okumuş ve bütün bu Platoncu kitaplarda Tanrı'nın ve onun sözlerinin her

³⁸ Aurelius Augustinus, *Confessiones*, çev. Henry Chadwick, Oxford University Press, 1991.

³⁹ Augustinus, *The City of God*, çev. Gerald G. Walsh, S.J., Demetrius B. Zema, S.J., Grace Monahan, O.S.U., Daniel J. Honan, Image Books, 1958.

an karşısına çıktığını görmüştü. *İdea*'yı, yani Saf Form'u -sonsuz ve değişmez- Tanrı ile özdeşleştirmişti. Platoncu yüksek entelektüel gerçeklik, bir ölçüde kendisinin bedensel arzusunun "prangalarını" kırmak için yaptığı umutsuz çabalara denk geliyordu. Ancak Platon'un entelektüel "cennet"i çok soyut ve çok uzaktı; en önemlisi ne bir kurtuluş ne de sonsuz bir yaşam vadediyordu: İşte bu yüzden bugün milyonlarca Hıristiyan varken bu kadar az Platoncuya rastlıyoruz. Ve Augustine 386 yılında Hıristiyan oldu.

Augustine'nin mizojiniyle alakası, onun *Confessions* (İtiraf- lar) kitabının ikinci bölümündeki şu cümlelerde çok iyi özetlenebilir:

Günahkarlığım için, günahkarlığın kendisinden başka hiç bir nedenim yoktu. Bu iğrençti ve ben bunu seviyordum. Kendi kendimi imha etmeyi sevdim, düşüşümü (senden kopuşumu) sevdim, düşmemin sebebi olan objeyi değil, düşmenin kendisini sevdim. Benim baştan çıkmış ruhum mahvolmak için senin gökyüzünden aşağı indi. Bu utançla bir şey kazanmayı amaçlamıyordum, kendi iyiliği için utançtan başka.

"Düşme" (fall) fikri, Musevi söylencesindeki insanın Cennet Bahçesi'nden kovuluşundan miras kalmıştır. İnsanın Düşüşü'ne -yani masumiyetini yitirmesine-Augustine çok daha korkunç bir boyut ekledi: Platonik düşüş. Bu Saf İdea'dan düşüştür; Hıristiyan anlayışına göre Tanrı'yla sonsuz ve mükemmel bütünleşmeden, yaşam, arzu, acı çekme ve ölümlü dolu olan değişken dünyaya düşüştür. Bu döllenmeyle olmaktadır. O andan itibaren bizler günah durumunun içindeyiz -İlk Günah. Psalms'dan alıntı yapan Augustine'nin söylediği gibi, bizler, annelerimizin rahimlerinde "günahla doğduk". İnyet ve merhametten düşüşün sorumlusu ise kadındır: Hem cennetten kovulmamıza yol açan Havva'nın itaatsizliği anlamında, hem de Platoncu anlayışla Havva'nın bedenini kendisini yeniden üretmesi inatçılığını temsil etmesi anlamında. Böylece bizler Tanrı'dan koparılarak (bedenlerimiz sayesinde) ona karşı isyan durumu içinde olduğumuz ölümlü bir yaşama sürüklendik. Bu üzerimizde kalacak ve bizim isyankarlığımız kendini en dolaysız olarak cinsel arzuyla gösterir. İlk Günah'tan dolayı "bedende ruhsal olabileceği yerde insan,

akılda dünyevi (cinsel) hale gelmiştir.”⁴⁰

Çoğu Hıristiyanlar gibi Augustine de bu isyan sarmalından kurtulmanın tek yolunun bedeni baskı altına almak olduğuna inanıyordu. Kendisi bunu uzun süre başaramadığı için Hıristiyanlığa geçmesi biraz gecikmişti:

Beni bundan alıkoyan, beyhude şeyler ve boş kafalılığın saçmalığıydı. Eski kız arkadaşlarım, bedenimi örten şalın ucunu tutup çekiştirerek bana sürekli şunu söylüyorlardı: “Nee, bizi terk etmek mi istiyorsun? Bu andan itibaren seninle sonsuza dek hiçbir zaman seninle birlikte olmayacağız. Sonsuza dek senin şunu ya da bunu yapman yasaklanmıştır.”⁴¹

İlk Günah Doktrini’nde kutsal bir yere konan Augustine’nin doktrininin mizojinik yorumuna rağmen, onun kadınlara karşı tutumu çok daha karmaşıktı. Augustinus’un gözünde kadınlar doğaları nedeniyle lanetli değildiler. *The City of God*’da “Kötülük kadının cinsiyeti değil, kötü olan doğadır” diye açıklar. Ama onun kendi bedensel arzularıyla boğuşmasının sonunda duyduğu ve güçlü sözlerle anlattığı korkunç çaresizlik, mizojininin temelinde aslında erkeğin kendisiyle savaşımının yattığını bütün açıklığıyla gösteriyor. Augustine için bütün kötülüklerin kaynağında insanın özgür istenci yatıyor. Bizim Tanrı yolundan ayrılmamıza neden libidomuz değil, egomuzdur. Bu yüzden Tanrı bizi istencimize boyun eğmeyen cinsel arzu ile cezalandırmıştır. Bizim Tanrı’ya karşı gelmemize neden olan libido değil egomuzdur. Ceza olarak Tanrı bize, irademizin üzerinde hiç bir kontrole sahip olmadığı cinsel arzuyu verdi. Biz nasıl Tanrı’ya karşı geldiysek, aynı şekilde arzularımız da bize isyan eder. Dolayısıyla seks hem zevk hem de ceza olarak bir savaş alanına dönüşmüştür. Onu arzulamamıza sebep olan arzuyu itham etme gibi kötü bir alışkanlığımız olduğu için, kadınlar acı çekmeye mahkum olmuşlardır.

Hıristiyan egemenliğinin daha sonraki yüzyıllardaki kadınlara neler bıraktığına bakmak için, pagan kadın felsefeci İskenderiyeli Hypatia’yı ele alalım. Eski çağlardan ismiyle tanınan çok az

⁴⁰ Russell, *A.g.e.*

⁴¹ Augustinus, *A.g.e.*

kadın filozof bulunmaktadır.⁴² Hıristiyan fanatizmi ve tolerans yoksunluğu sayesinde, Hypatia en iyi bilinendir.

4. yüzyılın sonlarına doğru İskenderiye’de matematikçi Theon’un kızı olarak dünyaya gelen Hypatia, zekâsı ve yeteneği sayesinde “zamanının bütün filozoflarını geride bırakmıştı”.⁴³ Hypatia, Diophantus’ın ve Apollonius’un geometrisi üzerine yorum yapmış, müzik aletleri çalmış, Atina ve İskenderiye’de açtığı akademide Platon ve Aristoteles felsefesi üzerine dersler vermiş ve astronomi üzerine bir eser yayınlamıştır. “Güzel ve endamlı” olarak anlatılmasına rağmen, Hypatia münzevi bir yaşam sürmüş, hiç evlenmemiştir. Bir kaynaktan öğrendiğimize göre, kendisine delice aşık olan inatçı bir öğrencisini kendisine duyduğu aşırı tutkudan kurtarmak için Hypatia, âdet kanı bulaşmış iç çamaşırını adamın eline tutuşturmuştur.⁴⁴ Bir hayranını kendisinden uzaklaştırmak için tutulan bu pek alışılmamış yol bize o çağ için tipik beden düşmanlığının sadece Hıristiyanlar için geçerli olmadığını göstermektedir. Ancak Hypatia’nın iffetliliği (her ne kadar Hıristiyanlar gibi olsa da) kentin tutucu Hıristiyan cemaatinin ona karşı düşmanlığını gidermeye yetmemiştir.

Eski çağların öğretim ve bilim merkezi olan İskenderiye, aynı zamanda siyasi ve ideolojik muhaliflerin linç edilmesinin eşlik ettiği sekter şiddetle de tanınmıştır. (Eski çağda Yahudilere karşı girişilen ilk katliamlardan biri M.S. 38’de gerçekleşmişti). 412 yılında fanatik bir Hıristiyan olan Cyril, İskenderiye’nin piskoposu oldu. Birkaç yıl çöl keşişi olarak kendini cezalandırmış, ama çoğu durumda olduğu gibi, bedeninin musibetleri fanatizmini ve hoşgörüsüzlüğünü daha da güçlendirmişti: Onu kökten dinci bir molla gibi düşünebiliriz. Çölde geçirdiği yıllar bile onun hırs ateşinin etkisini azaltmamıştı. Piskopos olarak, Roma’nın Mısır Valisi Orestes’in yönetimini tehdit etmiştir. Antik çağın bu alacakaranlığında -ortaçağ teokrasisinin öncülü olarak kilisenin artan gücü sivil otoritenin gücünün yerini almaya başlamıştı. Cyril bir heretik avcısı ve Yahudi düşmanıydı. 415 yılının Paskalya’sında Hıristiyan bir güruhu kışkırtarak kentteki Ya-

⁴² Lefkowitz ve Fant’in yazmaları, mektupları ve metinleri derledikleri *Women’s Life in Greece and Rome* adlı çalışmada, 3. yüzyılda yaşamış kadın filozof Hipparchia’ya ve 2. yüzyıldan da Appolonia’ya yer vermişlerdir.

⁴³ Socrates Scholasticus, *Ecclesiastical History*.

⁴⁴ Damascius, *Life of Isidore*, çev. Jeremiah Reedy, Phanes Press, 1993.

hudilerin üzerine saldırmış ve Yahudilerin oturduğu pek çok evi yakmış ve günahtan arındırmak için sinagoglara el koyarak kiliseye dönüştürmüştü. Uzun zamandan beri kentte yaşayan Yahudi cemaatini terke zorlamıştı. Orestes buna karşı çıkınca, Hıristiyan güruh ona da saldırmıştı.

Hıristiyanlar arasında dolaşan bir söylentiye göre, Hypatia Romalı vali Orestes'e büyü yapmıştı ve onunla piskoposun arasının açılmasına o neden olmuştu.⁴⁵ Daha sonra olacakları önceden sezmiş gibi, Hıristiyan bir yazar Hypatia'yı "kendini büyü, astrolob ve müzik aletlerine adamakla ve halkı Satanik hileleriyle büyülemek"le suçlamıştı. Akıllı, bilgili ve başarılı bir kadın bir yenilik değil, o zamanın Hıristiyan inanışına göre ancak şeytanla işbirliği içinde bir cadı olabilirdi. Cyril sivil g lerle yaşadığı sorunlar için günah keçisi olarak Hypatia'yı kullanmaktan memnundu. Cyril'in ateşli bir vaazından sonra onun taraftarlarından biri olan vaiz Peter (Nikiulu Johannes'e göre sofu bir İsa taraftarı), kalabalığı Hypatia'nın akademisine saldırmak için kışkırttı.

Bu güruh, "onu heybetli koltuğunda otururken buldu; ordan indirerek Caesarion adlı büyük kiliseyeye kadar onu sürüklediler."⁴⁶ Orada onu çırılçıplak soydular. İstiridye kabuklarıyla canlı canlı derisini yüzdüler.⁴⁷ şaşkına uğramış Gibbon'un sözleriyle, daha sonra "bedeninin parçalarını ateşe attılar."⁴⁸

Hypatia'nın katillerini mahkeme önüne çıkarmak için yapılan tüm çabalar, rüşvetle  nlendi. Cyril, Katolik kilisesindeki hiyerarşi basamaklarının en yükseğine kadar çıkarılmış ve aziz ilan edilmişti. Oysa bir azizin biyografisinde önemli olan işlediği cinayetler değil, gerçekleştirdiği mucizeler olmalıydı.

Hıristiyanlar bir r zg r hızıyla inanç şehitliğinden engizisyon h kimliğine doğru ilerlediler. İzleyen yüzyıllarda kilisedeki buhur kokusu, çoğu kez yakılan kadın etinin pis kokularıyla karıştı.

⁴⁵ Nikiu piskoposu John'un kroniklerinden.

⁴⁶ *A.g.e.*

⁴⁷ Socrates Scholasticus, *A.g.e.*

⁴⁸ Edward Gibbon, *The Decline and Fall of the Roman Empire*, Penguin Classics, 2000.

Cennetin Kraliçesinden İblis Kadına

Klasik dünyanın sonuyla modern dünyanın ortaya çıkışı arasında geçen bin yıl kadar zaman içinde, birbiriyle çelişen iki süreç yaşandı: Kadının ilahlaştırılması ve şeytanlaştırılması. Ortaçağ kadının cennete çıkarılmasıyla başladı ve binlercesinin cehenneme gönderilmesiyle son buldu. Fakat cehenneme gönderme, mistik ya da bir metaforik olmaktan daha öteydi. Yanan alevler fazlasıyla gerçektir. Bu çağ, insan imgeleminin cennetin merdivenlerine ayak basmış gibi görünen Fransa'nın Gotik katedrallerinin büyük kulelerine tırmandığı istisnâ bir döneme işaret ediyordu. Ama bu çağ aynı zamanda, insan ruhunun kitlesel histeri, katliamlar ve cadı avları patlamalarıyla sarsıldığı ve insanlığın kendisini yerin dibine batırduğu bir çağ da oldu.

431 yılında Katolik Kilisesi'nin Yüksek Konseyi, Filistinli bir köylü kızı olan Meryem'i "Tanrı'nın Annesi" olarak ilan etti. Tarihsel olarak hakkında adından başka hiçbir şey bilinmeyen bu genç kadın, yalnızca tanrının annesi değil -klasik dünyada tanrılar, bugünün ünlü insanları kadar çoktu- bütün evreni yaratan tek bir Tanrı'nın anasıydı. Diğer tanrılar Augustinus tarafından sürgün edilmiş ya da şeytana dönüştürülmüşlerdi; oysa Hıristiyan Tanrı tek başına dünya tahtına oturtulmuştu. Meryem işte bu Tanrı'nın anası ya da "Theotokos"u (Tanrı'yı Taşıyan) idi. Bu eşsiz iddiadan dolayı, Meryem sadece din tarihinde eşi benzeri görülmemiş bir rol oynamakla kalmadı, aynı zamanda kadına nefretin tarihinde de önemli ve belirleyici bir yer edindi.

Konseyn toplandığı Efes'in -bugünkü Türkiye'nin batısında yer alan antik kent- sokaklarındaki kalabalık (Meryem'in Theotokos mertebesine yükselmesi taraftarları ve karşıtları) gösteriler düzenlerken, toplanan piskoposlar, ateşli bir tartışmanın sonunda kararlarını ilan etmişlerdi. Bakire Tanrıça Diana'ya tapınanların inanç merkezi olarak meşhur olan Efes, 3. yüzyılda Gotların akınıyla yıkılmadan önce antik dünyanın yedi harikasından olan Diana tapınağına ev sahipliği yapmıştı. Efes'teki tartışmaları ateşleyenlerden biri de kitleyi harekete geçirmede oldukça deneyimli İskenderiyeli Cyril'di. 16 yıl önce verdiği ateşli bir vaaz sonunda, Hıristiyan bir grubun, pagan kadın filozof Hypatia'yı canice öldürmesine neden olmuştu. Ama bu defa Cyril, Meryem formunda bir kadının, düşünülebiyecek en yüksek mertebeye çıkarılmasını şiddetle savunuyordu. Amacına ulaşmak için, Konstantinopol (İstanbul) Başpiskoposu Nestorius'u kiliseden aforoz bile ettirmişti. Nestorius, ne Meryem'in ne de başka bir kadının, ne kadar erdemli ve mucizevi olursa olsun, Tanrı'nın anası olmasının imkansız olduğunu, böyle bir mertebeye yükseltilmesinin mümkün olamayacağını, çünkü Tanrı'nın ezelden beri hep var olduğunu savlıyordu. Nestorius, Meryem'in Theotokos olarak ilan edilmesinin onu bir tanrıça statüsüne yükselteceğinden paganizmi çağrıştıracığından endişeliydi: Belki de Konsey toplantısının yapıldığı "Bakire Meryem" kilisesine giderken Diana tapınağının kalıntılarına bakmış ve Katolik kilisenin eski bakire Tanrıçayı yenisiyle değiştirerek bir tehlike içinde olduğunu düşünmüştü. O tarihten yaklaşık 50 yıl önce de başka bir Kilise yüksek konseyi, Meryem'in ebedi bakireliğini ilan etmemiş miydi? Şimdi Cyril'in zaferi, kendisini izleyen kalabalıklar tarafından coşkuyla kutlanıyor ve bu zafer aynı akşam Efeslilerin düzenlediği meşaleli bir yürüyüşle taçlandırılıyordu. İşte burada doğan Meryem'e adanmışlık, Katolikliğin en dikkate değer ve en devamlı inançlarından biri olarak günümüze kadar yaşadı. 1950 yılında, yani Efes Konseyi'nden tam 1431 yıl sonra, milyonlarca inançlı Katolik, Roma'daki St. Peter Meydanı'nda toplanıyor, gözyaşı dökerek ve sevgi dualarıyla ilahiler söyleyerek Papa XII. Pius'un Meryem'in Cennete Kabul Edilme (Mary's Assumption into Heaven) dogmasını ilan edişini kutluyordu. Papalık dogmasını dinliyordu. Bugüne kadar sadece Roma'da, bu Filistinli köylü kızın adını taşıyan 28 kilise var; dünyanın çeşitli yerlerinde ise daha binler-

cesi... Bu isim ayrıca, insanlığın yarattığı en büyük mimari yapılara ve güzel sanat eserlerine de (şiir ve şarkı da dahil olmak üzere) esin kaynağı oldu.

Meryem'e tanınan statü tartışmaları, aslında piskoposların oğul İsa nedeniyle giriştikleri acımasız savaşımın bir yan ürünüydü: İsa bir insan mıydı, bir Tanrı mıydı, yoksa her ikisinin birlikteliğinden oluşan bir varlık mıydı? Ortodoks Kilisesi, sonunda İsa'nın bir insan ya da Tanrı olduğu tezini yadsımış ve eşözlülük (consubstantiation) terimiyle İsa'nın daha bütüncül bir varlık olduğu inancını kabul etmişti. Yani Tanrı'nın Oğlu olarak İsa, babası ile "eşözlü" idi; babasının ilahi doğasını paylaşıyordu ve aynı zamanda "insanla eşözlü" (consubstantial with the flesh), etten kemiktendi ve yani bir insan doğasının da sahibiydi.

Meryem Ana'nın statüsü, herhangi bir annede olduğu gibi, oğlununkine koşut olarak yükselmişti. İncil metinlerinde Meryem bakire olarak tanımlanmıştı. 5. yüzyılda Kilise onun İsa'yı doğurmadan önce bakire olduğuna, doğumu esnasında ve doğumundan sonra da bakire kaldığına karar vermişti. İsa'nın Tanrı ile "eşözlü" doğası kabul edildikten sonra, Meryem'in de Tanrı'nın annesi olduğunu açıklamak çok mantıklıydı.

Bundan sonra Meryem'in mitolojik basamaklardaki ilerleyişi, 16. yüzyılda yaşanan Reformasyon'a kadar önlenememiştir. O çağda, karmaşık göstergeleriyle Meryem kültü, Katoliklerin büyük çoğunluğunun inancının merkezi olan Tanrı'nın İsa'da vücut buluşu (Incarnation) ve İsa'nın Dirilişi (Resurrection) öğretilerini bile gölgede bırakmıştı. Kilise Babalarının Hıristiyanlığından Meryem kültürünün zirve yaptığı döneme kadar geçen 1000 yıllık dönemde, İsa'nın dünyaya tekrar dönüşünü bekleme ve sonsuz kurtuluşu ümit etme gibi inançlardan uzaklaşma gerçekleşmiştir. Ortaçağ bir ara İsa'nın dünyaya geri döneceği inancıyla (millenarianism) sarsılmıştı, ama pek çok inançlı Hıristiyan, yaşamlarının bunu görmeye yetmeyeceğini düşünüyor ve teselliyi Meryem kültüne bağlanmakta buluyor, ölümlü dünyadan öbür dünyaya göçüşün acılarını ve kederlerini, bu bağlılıkla en aza indirmeyi umuyordu.

Tanrı'nın annesinin de ölümünden sonra diğer ölümlülerin kaderini paylaştığı düşüncesi doğal olarak yersizdi. 600'den itibaren Kilise, Meryem'in bedeninin cennete alındığına inanıldığı

15 ağustos tarihini Meryem'in Göğe Çıkışı Bayramı (Feast of Assumption) olarak kutlamaya başlamıştı. Böylece onun, doğa yasalarına aykırı tek bir istisna olarak bedensel görünümüyle cennette İsa ile birlikte yaşadığı kabul ediliyordu.¹ Meryem, İsa'yla birlikte ve melekler eşliğinde cennette yaşamaya başladıktan sonra, Cennetin Kraliçesi'ne dönüştü. Sıra daha sonra onun hamileliğine geldi. Bazı Kilise teologları için Sonsuz Bakire'nin, Tanrı'nın Annesi'nin ve Cennetin Kraliçesi'nin İlk Günah'la lekelenmesi, cinsel arzularımız sonucu olarak ilahi takdirden uzaklaştırılma günahını bizimle paylaşması kabul edilebilir bir olgu değildi. Bu insan olma durumunun Tanrı'nın annesinin saf temizliğine gölge düşürmesi olasılığı, 14. yüzyıl skolastik yazarlarından Duns Scotus'a (1266-1308) dert oldu. Ama bu konuda verilecek kesin karar için bir 500 yılın daha geçmesi gerekecekti. 1854 yılında Papa IX. Pius, Meryem'in Lekesiz Hamilelik (Immaculate Conception) doktrinini ve böylece onun (İsa'nın dışında) İlk Günah'la lekelenmeyen tek insan olduğunu ilan etti. Başka bir deyişle Meryem (tabii İsa'nın dışında), içinde günah işleme eğilimi olmayan kusursuz tek insan olarak tasavvur edilmişti. Masumiyetlerini yitirip cennetten kovulmadan önce Âdem ile Havva'nın Cennet Bahçesi'nde nail oldukları kusursuzluk durumunu aşan, günahattan tamamen uzak bir yaşam sürmüştü.

Bütün bunlar, Filistin'den çıkan bir Yahudi köylü kızı için, özellikle de Incil'de kendisine olan atıfların azlığı düşünülürse, dikkate değer bir gelişmeydi. İsa'nın varlığından söz eden en eski belge olan ve havarilerden Paul'un Galaterlere yazdığı bir mektupta, Meryem'in adı hiç anılmamış, sadece İsa'yı "bir kadının doğurduğu" biçiminde bir ifade kullanılmıştı (Galaterlere mektuplar, 4:4). Havari Mark onun adını bir kez anmış, bir kez de İsa ile "annesi ile erkek kardeşleri" arasında geçen dışlayıcı bir alışveriş bağlamında söz etmişti. Bir kenara savrulmuş bir aile oldukları için, onların savunmaları ilgisini çekmişti.

İsa, "Benim annem ve benim kardeşlerim kimler?" diye sormakta ve kendi sorusunu gene kendisi yanıtlamakta, kendisine inananların hepsinin gerçek ailesi olduğunu söylemektedir.

¹ Musa peygamberin orada bedeniyle varolup olmadığıyla ilgili tartışma bulunmaktadır. Tevrat'ta adı geçen diğer iki Peygamber İdris ile İlyas'ın da ruhsal kurtuluş için gerekli uzun süreyi beklemeyip, doğrudan cennete çıktıkları düşünülmektedir.

Yuhanna, iki yerde İsa'nın annesinden söz etmektedir. İsa'nın doğumunu ve çocukluğunu anlatan ve böylece Hıristiyanlıkta "Noel" geleneğinin temellerini atan Matta ve Luka İncillerinde ise Meryem adına sıkça rastlanmaktadır. Ancak buralarda bile Meryem, olayların merkezinde bulunmamaktadır. Ama bu detay eksikliği yüzyıllarca Hıristiyanlığı ve özellikle Katolik Kilisesi'ni, en önemli dogmalarının inanılmaz ağırlığını Meryem'in omuzlarına yüklemekten alıkoymamıştır. Tam tersine, yazılı kaynaklarda onun adının çok seyrek geçmesi, etrafında üretilen söylencelerin daha çok artmasına ve kendisinin insanlık tarihinin en saygın kadını haline getirilmesine yardımcı olmuştur.

Hıristiyanlığın en merkezi düşüncesi olan Tanrı'nın İsa'da vücut bulması inancı, Meryem'in çocuğuna hamile kaldığında bekâretini koruyor olmasına dayanmaktadır. Bazı ilahi müdahalelerle bakirelerin hamile olması iddiası, iddiaya konu olan kişinin istisnai doğasını anlatmak için antik çağlarda da çok yaygın olarak kullanılmıştı. Büyük İskender ve Platon buna birer örnektir. Ama insan bedeninin şeytanın giriş kapısı olduğunu reddettikleri için Hıristiyanlar, mucizevi olaya sürükleyen deneyimin herhangi bir şekilde fiziksel yani cinsel zevkle ilgili olduğu iddiasından Tanrı'nın annesini korumak zorundaydılar. Kurtarıcı İsa kirliliği bir cinsel arzunun sonucu olarak dünyaya gelemezdi. 17. yüzyılın din bilgini Francisco Suarez bunu şöyle ifade ediyordu:

Kutsal Bakire bir oğlan çocuğuna hamile kaldığında ne bakireliğini kaybetmiş ne de cinsel bir zevk duymuştu. Zira bu, yani böyle bir arzunun oluşması ya da tutkunun istenmeyen bir kıpırdanışının uyanışı, Kutsal Ruha uygun bir şey olmazdı. Tam tersine, onun korumasının etkisi, ilk günahın ateşini söndürmekti.²

Dünyanın bu en saygın kadınının saygın olma unvanı ancak onun başka kadınlardan, doğalarının temelindeki seks deneyimi konusunda farklı olmasıyla mümkün olabilirdi. Bir kadın cennete çıkarılıyordu ama o bunun bedelini cinsel yaşamından vazgeçerek ödüyordu. Tanrı'nın annesi olan Meryem, annelik sancıla-

² Marina Warner, *Alone of All Her Sex: The Myth and The Cult of The Virgin Mary*, Vintage Books, 1983.

rından kurtarılıyordu ama aynı zamanda anne olma sevincinden de mahrum bırakılıyordu. İlk Hıristiyan teologları ise Meryem'in İsa'yı bekâret zarını yırtmadan nasıl doğurmuş olabileceği konusunda ateşli tartışmalar yapıyorlardı. Doğum esnasında yırtılan bekâret zarının daha sonra kendisini tekrar yenilediği tezi reddedildi. Yeni başlayan süreçte Meryem, kilisenin erkek egemen Hıristiyan tanrılarında kurtulmak için yüzünü ona çeviren kadınların deneyiminden kopuk ve soyut bir şeye dönüşüyordu. Tanrı'nın Söz'ü, oğlu İsa formunda beden (flesh) olarak somut bir gerçeklik olurken, onu doğuran annenin bedeni soyut hale dönüşmüştü. Meryem, soyutlaşan, nurlanan, giderek cinsiyeti olmayan, evet insan yapısından uzaklaşan ve Tanrısallaşan bir varlığa dönüşmüş, "İnsan Olan Tanrı" varlığını dengeleyen karşı bir kutup oluşturmuştu. Tanrı'nın İsa'da vücut bulması inancı tarafından tehdit edilen beden-ruh düalizmi, Bakire Meryem kültürüyle tekrar canlılık kazanmıştı. "Söz, et oldu" cümlesi düalizmin sonunu müjdelemişti ama Bakire Meryem kültürüyle maddenin hor görüldüğü eski inanç da yeniden güç kazanmıştı.

Bugün hâlâ mermer soğukluğunun ve loşluğun hüküm sürdüğü bir Meryem bazilikasına giren ziyaretçi, cennetin kraliçesi yapılan bâkire annenin diğer dünyalılığı duygusunun ağırlığıyla başbaşa bırakır. Roma'daki Santa Maria Maggiore Kilisesi'nde, değerli altın ve incilerle bezenmiş giysileri içinde, yumuşak halılara oturmuş cennetin kraliçesi Meryem ellerini hafifçe kaldırmış, ifadesiz bir yüzle başına taç koyan İsa ile birlikte görülmektedir. Bu kilise, söyleneceye göre 352-366 yılları arasında Papa I. Liberius tarafından yaptırılmıştır. Daha eski olan Tiber Irmağı'nın öbür yakasındaki Trastevere'de bulunan daha eski Meryem bazilikasında ise cennetin kraliçesi, yaklaşık iki metre boyundaki bir ikona yerleştirilmiştir. Burada Meryem, görkemli yastıklar üzerinde oturmakta ve oğlu İsa korurcasına, kolları onun omuzlarına uzanmış olarak görülmektedir. Meryem değerli bir alınbağı taşımaktadır ve yüzü kutsal ışıkla hafifçe aydınlanmıştır. Uzun ve kayıtsız yüzünde, bütün geçici şeylerin ötesinde olan bir dünyadan yeryüzüne bakan ruhani bir ifade görülmektedir.

İkonlar çelişkili değilse bile karmaşık mesajlar iletmektedir. Bu ikonlar kadınlarla ilgili olanlardan çok başka mesajlar vermeyi amaçlamışlardır. Roma'nın diğer piskoposluklardan üstün ol-

duğunu iddia ettiği bir zaman diliminde, bu tasvirler Roma'nın Katolik Kilisesi'nin başkenti statüsünün ilahi olarak tanındığı mesajını vermektedir. Fakat eğer bir kadının statüsü hakkında ne söylediğine bakarsak, Meryem'in Papa'ya hükmeden ve cennetin kraliçeliğine yükseltilmiş daha önce hiçbir insanın yüceltilmediği kadar yüceltildiğini ama kendi iftiharının faili olmadığını görürüz. Onun bu en yüksek makama yükseltilmesinin nedeni de zaten bu edilgenliği ("Bak, ben sadece Tanrı'nın hizmetkârıyım; o nasıl isterse öyle olsun!" Luka, 1:38) ve aseksüelliğidir.

Örnek bir kadın rolündeki Meryem, edilgenliğin, itaatin, anneliğin ve bekâretin ilahlaştırılmasını temsil ederek onlar için (olanaksız da olmayan) çelişkili standartlar koymuştu. Aslında o tüm kadınlara, sürekli olarak onların kendilerine özgü kadınsı doğaları yüzünden yetersiz olduklarını hatırlatıyordu. Meryem'in cinsiyetsizliği, aslında kadınların cinselliğine karşı bir sitem, onun itaati ise toplumsal ilişkileri düzenleyen normların aslında ilahi yaptırırına sahip olduğuna inanmak için bir teşvik ediciydi. Onun bakire anneliği, etten ve kemikten oluşmuş başka bir kadının hiç ulaşamayacağı bir mucizeydi. Başka bir deyişle, Meryem kadınlara karşı yapılan suçlamanın somutlaşmış bir temsilcisi olarak görülüyordu. Halbuki İsa'nın diğer erkekler gözünde böyle bir temsiliyeti yoktu. İsa'nın acı çekerek ölümü, sadece erkeklere değil tüm insanlığa karşı bir serzeniş, bir suçlama içeriyordu. Buna karşı Kilise, büyük bir coşku içinde Meryem'in bu yükselişini onun dışında kalan tüm kadınları aşağılamak için bir araç olarak kullandı.

Katolik kilisesinin ikonografi örneklerinde Meryem, hep ayağı ile yılanın başına basarken görülmektedir. Bu, şehvet duygularını içlerinde baskı altında tutmaları ve böylece erkekleri bu duygudan yoksun bırakmaları için genç kız ve kadınlara bir çağrı olarak yorumlanmaktadır. Bir kadının Meryem'e özenmesi, ancak kendi cinselliğini yok saymasıyla mümkün olabilirdi.

Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde binlerce kadın bu yolu tutmuş, genellikle ev veya villalarına çekilerek münzevi bir hayat sürmüşlerdi. 400 yıl sonra, yaklaşık M.S. 800 yıllarında kilisenin Meryem'i resmi olarak Tanrı'nın annesi olarak tanıması üzerine, bu hareket kurumsallaşmış ve birden bütün Avrupa'da manastırlar, dinsel vakıflar yaygınlaşmıştı. Hıristiyanlığın yayılmasındaki kadın katkısı ve gücü, onların Kilise'nin yetkili organlarına ka-

tılmaları için yeterli olamamıştı. Tam tersine, kadınlar büyük manastırların dört duvarı içine kapatıldılar. Böylece tarihte ilk kez evliliğe ve anneliğe karşı kadınlar için kurumsal bir seçenek -yaşam boyu sürecek cinsel bir perhiz ve manastır yaşamının sayısız zorlukları ve sınırlamaları pahasına- yaratıldı. Ama binlerce kadın bu bedeli ödemeye hazır dılar. 11. yüzyılda manastırlar, kadınlar için en önemli eğitim kurumları olmaya başladı. Onlar burada okuma-yazmanın dışında bilimsel ve felsefi konularda da bilgi sahibi oldular. 1250 yılı dolaylarında sadece Almanya'da 500 kadar rahibe manastırı bulunuyor ve bu manastırlarda 25-30 bin dolayında genç kız ve kadın rahibelik yaşamlarını sürdürüyordu.³ Bu kadınlar günlerini dua ederek ve yün ve ketenden dokumacılık yaparak geçiriyorlardı. Örneğin Normanların 1066 yılında Anglo-Sakson Kralı II. Harold'a karşı kazandığı Hastings Savaşını, dokuma üzerinde anlatan çok orijinal Bayeux halıları, Normandiya'daki manastırlarda dokunmuştu. Rahibeler, kiliselerdeki rahiplerin ve piskoposların dinsel giysilerini de dikiyorlar ve örüyorlardı (Bu iş bugün de çoğunlukla manastırlarda yapılmaktadır). Bu dönemde kadınlar başrahibe sıfatıyla manastırların yöneticiliğine getirildi ve çok azı yüksek makamlara gelebildi. Fransa'nın Brie kentinde St. Fara tarafından kurulmuş olan manastır gibi bazı karma manastırlarda başrahibelerin erkeklerden daha yüksek yönetici konumunda olduklarını da görüyoruz. Hatta başrahibeler ve diğerleri günah çıkarma görevinde rol almışlardı. İspanya'daki Las Huelgas manastırının başrahibesi, günah çıkartacağı kimseyi kendisi belirliyordu.⁴

13. yüzyılın başlarında manastırların bu özgürlüğü ve bağımsızlığı giderek sona erdi. Pek çok manastır sahip olduğu arazilerini kaybetti ve manastırların yönetimleri merkezileşti. Papa III. Innocent (1198-1216), Languedoc'daki Cathar'lara karşı bir haçlı seferi düzenlemiş ve kadının Kilise içindeki rollerini kısıtlamıştı. Bundan böyle kadın-erkek karışık cemaatler yasaklanmıştı. Kadın nefretini onaylayan bu yasak, bir başkeşişin yazdıklarından görülebilir:

³ Friedrich Heer, *The Medieval World: Europe 1100-1350*, Welcome Rain, 1998.

⁴ Anderson ve Zinsser, *A.g.e.*

Bizler ve Katolik Kilisesi'nin yasalarına sıkı sıkıya bağlı cemaat üyeleri, dünyadaki en büyük kötülüklerin kadınlardan geldiğini, kobra yılanının ve ejderhaların zehrinin erkeklere kadınlarla yakınlıklarından daha az zarar verdiğini bilen kimseler olarak, ruhsal ve bedensel sağlığımızı korumak için, bizim felâketimiz demek olan kadınlara yaklaşmamaya ve onlardan zehirli hayvanlardan olduğu kadar uzak durmaya oybirliği ile karar verdik.⁵

O zamana kadar hiçbir kadına kilisede rahiplik görevi buyurulmamasına rağmen, 13. yüzyıla kadar rahiplik görevi resmi olarak kadınlara kapalı da değildi. St. Thomas Aquinas, bir kadının erkekler üstünde bir otorite olamayacağını ve “üstün erkek özü”nün rahiplik görevinin vazgeçilmez koşulu olduğunu, çünkü Havva'nın Âdem tarafından değil, Âdem'in Havva tarafından baştan çıkarıldığını” dile getiriyordu. Bu nedenle rahipler, “ikinci bir kez kadının hafifliği tuzağına düşmemek için”⁶ erkek olmalıydı. O tarihten sonra günah çıkartmalar sadece (erkek) rahipler tarafından yapıldığından kadınlar bakirelik kuralına aykırı olan günahlarını bu şehvetli ve öfkeli erkek kulaklarına fısıldamak zorunda bırakılmışlar ve sık sık da bu erkekler yetkilerini kötüye kullanmışlardı.

Ertesi yüzyılın başlarında artık “Büyük Başrahibeler” dünyası tamamen geçmişte kalmıştı. Ama erken ortaçağ kadınlara, yeteneklerini gösterecek ve onlara toplumsal saygınlık kazandıracak başka olanaklar sunacaktı. Önce VII. Louis'nin eşi olan, sonra da ileride İngiltere Kralı olacak olan II. Henry (Plantagenet)'le evlenen Eleanor of Aquitaine (yaklaşık 1122-1204), “Avrupa Hıristiyanlığının en zengin mirasçısı ve saray kültürünün en etkili koruyucusu”⁷ olarak tanındı. Fransa'nın güneybatısındaki kadınlar, eski Roma eyaleti Aquitania'da etkisini sürdüren ve miras hakkı da dahil olmak üzere Roma hukukunun bazı faydalarını görmüşlerdir. Eleanor'un miras yoluyla edindiği topraklar, güney Fransa'nın büyük bir bölümünü kapsıyor ve güneyde Loire Vadisi'nden Akdeniz'e ve batıda Bordeaux'nün Atlas

⁵ Stephen O'Shea, *The Perfect Heresy: The Revolutionary Life and Death of the Medieval Cathars*, Walker and Company, 2000.

⁶ Anderson ve Zinsser, *A.g.e.*

⁷ Heer, *A.g.e.*

Okyanusu sahillerine kadar uzanıyordu. Burada, Eleanore'nin saltanatı boyunca troubadour şairlerinin göklere çıkardığı “saray aşkı” kültürü doruğa ulaştı. 1150 ile 1250 yılları arasında, adı günümüze kadar gelmiş 200'ü aşkın troubadour şairi yaşamıştı ve bunların 20'si kadındı. Bu erkek ve kadın şairler soylu ailelerden geliyorlardı; aristokrat patronlarına şiir ve nüktedanlıklarını gösteriyorlardı; en önemlisi de yüksek sınıftan gelen kadın ve erkekler arasındaki ilişki için centilmen bir davranış kodu geliştiriyorlardı.

Saray aşkının bu şekilde kabul edilişi din adamlarının kadın düşmanlığını, kadınları aşağılayan ve “kirli” bir olgu olarak gören Kilise öğretisine karşı bir anlayışı sergiliyordu. Troubadour şairleri, kadınla erkek arasındaki aşkı en yüksek perdeden haykırıyorlardı. Kadın erkeğin kurtarıcısı olarak görülüyordu. Batı uygarlığı açısından bu oldukça yeni bir olguydu. Gerçi klasik ozanlar da metreslerini öven şiirler söylemişlerdi ama kadının erkek tarafından tapılacak bir nesne olarak ele alınışı o çağa kadar görülmemiş bir şey değildi. Meryem'e Cennetin Kraliçesi olarak tapılması bir emsal teşkil etmişti. Fakat troubadour şairleri, seslendirdikleri yasak aşk konuları ile aile kurumunu hedef alıyor ve Hıristiyan ahlak kurallarına isyan ediyorlardı. Onların yaptıkları neredeyse sapkınlık sınırına yaklaşıyordu. Ünlü troubadour Renaut de Beaujeu, *Le Bel Inconnu* (Tanınmayan Güzel) adlı eserinde erkeğin, tüm iyiliklerin dışavurumu olan kadına hizmet etmek için yaratıldığını söyleyerek İncil'e karşı çıkıyordu.

Eleanore'nin sarayında hakkında tarihçi Friedrich Heer şunları yazıyor:

Poitiers'de öğretildiği gibi aşkın özü, kontrol edilemez tutkulara düşkünlük değildi. Fakat tutkuların, erkeğin hükümdarı olan kadın tarafından biçimleniydi.⁸

Heer'e göre romantik ilişkilerdeki devrim, güney Fransa'da başarılanların hepsinden ibaret değildi. Heer, kadınların oy kullanma hakkına sahip oldukları ve yerel yönetim seçimlerinde yer aldıklarına dair bazı kanıtların olduğuna inanmaktadır.⁹

⁸ Heer, *A.g.e.*

⁹ Heer, *A.g.e.*

Kadınla erkek arasındaki aşkın yüceltilerek kutsallaştırılması, Dante Alighieri'nin (1265-1321) eserine de öncülük etmiştir. Dante'nin Beatrice Portinari ile tanışması onun hayatını değiştirmişti. Dante onda iyiliğin ve güzelliğin ilahlaştırılmasıyla karşılaşmıştı ve bu, ilk eseri *La Vita Nuova* (Yeni Yaşam) için esin kaynağı olmuştu. Beatrice'in Floransalı bir tüccarla evlenip henüz 24 yaşındayken ölmesinden sonra Dante ustalık eseri *Divine Comedy* (İlahi Komedi)'yi kaleme almıştır. Bu eserde şair, Cehennem, Araf ve Cennet'in üç krallığı boyunca yaptığı yolculuğunu anlatmıştır. Yolculuğun Araftan Cennet'e olan kısmında saire Beatrice eşlik etmektedir. Yeşil bir manto ve başında zeytin dalından örülmüş bir taçla önünde durduğunda Dante, Beatrice'e duyduğu aşkı anımsar: "*d'antico amor senti la gran potenza*" ("Bu eski aşkın büyük gücünü hissettim").

Ama bu, troubadourların eşini aldattığı türden bir aşk değildir. Dante'nin Beatrice'e aşkı saftır ve ruhunun kurtuluşu bu aşka bağlıdır. Onun tasavvuruyla ilgili olarak dikkat çeken şey, Dante'nin insan olanı ihmal eden ya da hor gören hiç bir imasının olmaması ve ruhun bedene karşı bir zafer kazandığından hiç söz edilmeyişidir: Beatrice, her iki yönün de temsilcisidir. Yüceltilmesine rağmen o, insansı bir varlık olarak kalmıştır. Marina Warner'e göre Dante "...öylesine akıllı, büyük ve yaratıcı bir sanatçıdır ki, onun düalizme yenik düşmesi ve Beatrice'in kusursuzluğunu bütün insanlığı ya da diğer bütün kadın cinsini kötülemek için kullanması düşünülemez..."¹⁰

Ancak Dante'nin kadını bir insan varlığı ve diğerlerini başkalaştırma gücüne sahip bir güzelliğin ifadesi olarak görmesi, Hıristiyanlık tarihi boyunca süren kadın düşmanlığı akımına karşı duramadı. Dante eserini tamamladığında bu akım daha da güçlenmişti ve azgın bir sel olma eğilimindeydi.

Saray aşkı geleneğini sürekli olarak eleştiren Kilise, troubadourları sadece kadınlar hakkında isyankâr ve rahatsız edici tutumlarının değil, aynı zamanda sapkın Katharizmin beşiği olarak görüyordu. Nüfusun büyük bir bölümü, Katolik Kilisesi'nden tamamen uzaklaşmış ve dünyanın kötülüklerle dolu olduğu düşüncesini reddeden bu harekete katılmıştı. Papa ile piskoposla-

¹⁰ Warner, *A.g.e.*

rı, İsa'nın öğretisini terketmekle suçluyorlardı.¹¹ Katharlara yapılan eziyet, dini sapkınlığı, bir şekilde gelecek yüzyıllardaki cadı avlarının yolunu açacak olan kadınlarla ilgili düşüncelerle ilişkilendirmiştir.

Kathar hareketinin ilk vatanı, Hıristiyanlıktan önce başka düalist inançların da beşiği olan Doğu idi. Daha önceki sapkın inanışlar gibi ve aslında Hıristiyanlığın ilk döneminde olduğu gibi, kadına verdikleri önemli rol yüzünden, ortodoks düşünceyi çok şaşırtmıştı. Katharlar kadının vaaz vermesine ve hareketin ruhsal seçkinleri olan Kusursuzların bir parçası haline gelmesine izin veriyorlardı. Troubadour şairi de olan Languedoclu varlıklı kadınlar, Kathar vaizlerinin en önde gelen patronlarındandırlar.

1208 yılında Papa III. Innocent, Katharizme karşı bir mücadele başlattı ve çok vahşi şeyler yaşandı. Otuz yıl içinde bunlardan yüz binlercesi kılıçtan geçirildi, yakıldı ve asıldı. Kathar kadınlarının en önde gelenlerinden Lady Geralda'nın anlattığı gibi, kadınlar çok daha özel aşağılama ve tacize tabi tutulmuşlardır. Geralda yakalandıktan sonra bir çukura atılmış ve ölünceye kadar taşlanmıştı. Bir tarihçiye göre "Bu ceza, o günün standartlarıyla değerlendirildiğinde bile tüyler ürperticiydi."¹²

Katharlara karşı yürütülen bu savaş, saray aşkı geleneğini de besleyen kültürü önemli ölçüde eritti. Troubadourlar bundan sonra da aşk şiirleri yazmayı sürdürdüler ama bunlar ıslah edilmiş ve fazlaca Hıristiyanlaştırılmış şiirlerdi. Dini inkâr eden gruplara karşı sürdürülen din savaşları, aslında düşünce özgürlüğüne karşı yapıyordu. Sapkınlığa karşı tasfiye, erkekle kadın arasındaki ilişkilerle ilgili düşünceleri açıklamaya karşı da bir tasfiyeye dönüşmüştü. Şimdi şairler aşkın saflığının, onun kendi amacını inkâr ederek tanımlandığını dile getiriyorlardı: sevilene sahip olmak. Warner'e göre bu kavram, erken troubadourlar için bir saçmalıktı.¹³ Şimdi, Tanrı'nın annesi ve cennetin kraliçesi artık ideolojik mücadelelerin içine çekiliyor ve kendisine "Notre Dame" (Bizim Kadınımız) sıfatı veriliyordu. Şairler, eskiden sa-

¹¹ Kilisenin görkemli zenginliğine ve inançlı cemaatlerinden giderek uzaklaşmasına karşı yapılan eleştiriler, İsa'nın yoksulluğuna geri dönülmesini için vaazlar veren Peter Waldo'dan ilham alan cemaatler gibi diğer heretik hareketlerin temelini oluşturmuştur.

¹² O'Shea, *A.g.e.*

¹³ Warner, *A.g.e.*

ray kadınlarına duyulan aşkı, şimdi sadece tek bir kadına -Meryem- olan aşkla ikame ediyorlardı. Kuzey Fransalı şair Gautier d'Arras, Eleanore'ın sarayında egemen olan ruhu kınayarak şöyle sesleniyordu: "Hepimiz bakire Meryem ile evlenelim. Hiç kimse onunla kötü bir evlilik yapamaz."¹⁴ Böylece gerçek bir kadına olan aşk için ise nefretini dile getiriyordu.

Tanrısallaştırılma, bunun zıddı şeytanlaştırılma kadar kadını insanlıktan uzaklaştırıyordu. Her ikisi de kadının sıradan insan varlığını reddediyordu. Fakat bu insanlık, zayıflayan ortaçağın kasvetini aydınlatmak için 1387 civarında ortaya çıkmış şimdiye kadar yazılmış en önemli kadın portrelerinden birinin temasıydı. Bu eserde o dönemden 1700 yıl önce yazılmış olan Aristophanes'in komedilerinden beri ilk kez, bir kadın ne bir Tanrıça ne de bir baştan çıkarıcı olarak değil de zayıf ve güçlü yanlarıyla herhangi bir insan varlığı olarak karşımıza çıkıyor. Bu kadın, Geoffrey Chaucer'nin (1342-1400) *Canterbury Öyküleri* adlı eserindeki Bath'in karısı olan Alison'dur. Bu kadın kuşkusuz bir Beatrice değildi -hiç bir erkek ona duyduğu aşk ile ruhunu kurtarmayacaktı. O, Meryem'in erdemlerinin vücut bulmuş hali de değil. Meryem olmaya da çalışmıyor. Onun erdemleri kadar kötü özellikleri gündelik yaşamın dayattığı taleplerden kaynaklanıyor. Alison için erkekler idari bir sorun; fakat Alison'un bu sorunun ince zekasını kullanan kadınlar tarafından çözülebileceğine dair inancı tam. Daha da önemlisi, kadın nefretinin tarihini ve adaletsizliğini protesto eder. Alison, "Eski Roma"dan İncil'e kadar tüm kadın düşmanlarını ifşa eder; bunların içinde şarap içerken yakaladığı karısını öldürünceye kadar döven "pis herif" Metellus ve başı açık sokağa çıktığı için karısını boşayan Gaius Sulpicius Gallus da bulunmaktadır (Bkz. 2. Bölüm). Özellikle Kilise'nin kadınları karalama geleneğinin verdiği zarar üzerinde duruyor. "Bath'in Karısı'nın Açılış Bölümü"nde şöyle söyler:

Olanaksız! Bana güvenin, benden söylemesi,
Bilgin kimsenin kadın hakkında iyi şeyler demesi!

Ne birinin yaşamı bir Azize'nin yaşamına benzer,
Ne de onlar, biz Azizemiz diyerek etrafta gezer.

¹⁴ Warner, *A.g.e.*

Aslan resmini kayalara çizenler kimlerdi sanıyorsun?
Söyle bana onların cinsiyetini! Herhalde biliyorsun.

Tanrı korusun! İyi ki kadın değildi tarihsel öyküleri yazanlar,
Bir zamanlar oratoryoları yazanlar gibi yazsaldardı tarihi kadınlar,

Her halde daha çok, belki de hep, erkeklerin kötü oluşundan söz
ederlerdi,

Âdem'in soyunu iyileştirmeyi ise belki hiç ve hiçbir zaman
düşünmezlerdi.¹⁵

Sürekli kadın nefretiyle dolu olan öğütler koleksiyonundan pa-
sajlar okuyan (beşinci) kocası Alison'u çok kızdırır. Bir hiddet
sarmalı sonrası Alison kocasını, bu kitabı ateşe fırlatmaya ve
onun yönetimine girmesine razı eder.

The Wife Of Bath's Tale (Bath'in Karısı'nın Öyküsü), yüzyıl-
lar sonra Sigmund Freud'un üne kavuşturduğu bir soruya yanıt
aranıyordu: "Kadın ne ister?" Öyküde, bu soruya yanıt bulması
istenen zavallı şövalye, yaşlı bir kadın kendisine bu konuda yar-
dım edinceye kadar çaresiz kalıyor:

Kadınlar sevgililerinin üzerinde olduğu kadar eşlerinin üzerinde
de aynı türden bir egemenliğe sahip olmak; ve eşlerine hükmet-
meyi isterler; kocası ondan üstün olamaz.¹⁶

Alison için ortada çözülmesi gereken gerçek bir bulmaca bile
yoktur. Egemenlik, tüm kadınlık doğasıyla uyum içinde kendi
olabilme özgürlüğüdür.

Bath'in Karısı'nın Kilise'nin kadın düşmanlığına karşı duy-
duğu öfke, bu düşmanlığın en ölümcül ve aslında en korkunç
biçimini almasından sadece birkaç on yıl önce açığa çıkmıştı. Bu
biçim, Katharların ve saray aşkı kültürünün kökünü kazıyan Pa-
pa III. Innocent'in ifade ettiği insan cinselliğine karşı mizoji-
nistik nefrette görülebilir. Papa şöyle diyordu: "İnsan, bedensel
arzuların sonucu olarak doğdu; bu arzuların ateşiyle ve cinsel
zevkin pisliğiyle, daha da kötüsü günahla lekelenmiş olarak

¹⁵ Geoffrey Chaucer, *The Canterbury Tales*, Modern İngilizceye uyarlayan Nevill
Coghill, Penguin Books, 1951.

¹⁶ Chaucer, *A.g.e.*

doğdu”.¹⁷ Papa'nın gözünde tüm dünya kötülüklerle sarılmıştı. 1215'te yapılan Dördüncü Lateran Konseyi'nde, günah çıkartma her yetişkin Katolik için zorunlu hale getirildi. Bu karar sayesinde Kilise, inananların ruhlarını daha etkili bir şekilde kontrol altında tutabilecekti. Aynı zaman dilimi içinde kadınların Kilise içindeki rolleri en aza indirilmişti. O tarihten itibaren kadınların günah çıkartmaları ve vaaz vermeleri yasaklandı; hatta ayin esnasında dua ezgileri söylemeleri bile kısıtlandı. St. Thomas Aquinas'ın anlatımıyla gündelik hayatta kadınlara sadece “erkeğin yardımcısı” rolü biçilmişti. Ona göre erkek kadını, “insan cinsini sürdürmek ve yiyecek ihtiyaçlarını karşılamak için” kullanmalıdır. En büyük caydırıcı güç ise Mutlak Kilise tarafından kullanılan kaba kuvvetti. 20. yüzyıldaki totaliter devletlere kadar, böylesine sınırsız bir gücü elinde tutan başka bir kurum yoktu. Ancak bu sertliğin arkasında derin bir güvensizlik yatıyordu. Tek tehdit Katharlardan gelmiyordu. Kilise, İsa'nın katili olarak damgalamak için Yahudilerin sarı bir yama ve boynuzlu bir şapka gibi ayırt edici bir giysi giymelerine hükmetmişti. O dönemde gittikçe yaygın hale gelen dinsel histeri patlamalarında, halk en çok Yahudi cemaatine yönelerek şiddetli pogromlar gerçekleştiriyordu. Heer'a göre, “bir hayvanın ya da insanın her sakat doğmuş yavrusu, her ölü doğan çocuk, her açlık ya da bulaşıcı hastalık salgının ardında bir lanetli olduğuna inanılıyordu. Ortadan kaldırılana kadar Yahudiler günah keçisiydi, daha sonra onların yerini kadınlar, yani cadılar aldı.”

14. yüzyıl sonundan 17. yüzyıl sonuna kadar süren ve binlerce kadının ölümüyle sonuçlanan cadı çılgınlığı hala bizi şok etmeye devam etmektedir, çünkü kadın olmanın kendisinin muhtemel bir suçlu olarak tanımlanması ve bundan dolayı hapis, işkence ve ölüm cezalarına mahkum olması, işkence tarihinde bilinen tek örnektir. Bu, mizojinin tarihinde en ölümcül ve yüzyıllar geçtikten sonra bile hala en rahatsız edici ve en şaşırtıcı olaydı.

Günümüze kadar insanlık tarihi boyunca hem erkekler hem de kadınlar cadıların varlığına ve onların sihir yetilerini iyi ya da kötü yönde kullandıklarına inanmışlardır. Dönemsel olarak cadı-

¹⁷ Howard Bloch, *Medieval Misogyny and The Invention of Western Romantic Love*, University of Chicago Press, 1991.

lar cezalandırılmıştır.¹⁸ Oysa erken Hıristiyanlık döneminin Kilise öğretisine göre şeytan, insan olan Tanrı'nın oğlu tarafından yenilgiye uğratılmış, cadılar ve başka kimseler üzerindeki tüm gücünü yitirmişti. Bin yıldan biraz daha uzun bir süre Hıristiyanlıkta cadıların varlığına inanma, bilgisizlerin batıl inancı olarak kabul edilmişti ve Kilise, böyle insanlardan kaçınmayı emretmişti. Cadıları öldürenler çoğunlukla öfkeli veya korkmuş köylülerdi. Gerçi Kilise, resmi olarak bazı kadın ve erkeklerin sihir gücüne sahip olduklarına ve bu güçlerini özellikle kısırlaştırma ve ölü doğum yaptırma yönünde kullanabileceklerine inanıyordu. Ama cadıların geceleri göklerde uçtuklarına, biri için olan aşkı nefrete dönüştürebildiklerine, kendilerini veya başkalarını bir hayvana dönüştürdüklerine ve şeytanlarla çiftleştiklerine inananların günah işledikleri de ısrarla belirtiliyordu.¹⁹

13. yüzyılın sonlarına doğru bu anlayış değişti. Kilise'nin bu sağlıklı önleyici tavrı yerini koyu bir kötümserliğe bıraktı ve din alimleri şeytana, kötü ruhlara ve bunlara hizmet eden insanların statüsünü yeniden gözden geçirmeye başladı. Niçin?

Dini sapkınlıklar zaten Katolikliğin sağlam yapısını sarsmışlardı. Daha sonra 1347'de görülen "Kara Ölüm" salgını, Avrupa'nın yaşadığı en büyük felâketlerden biriydi. Yaklaşık olarak 20 milyon insan öldü. Ortaya çıkan bu dünya, korku ve belirsizlikle doluydu. "Ortaçağ kapanırken kasvetli bir melankoli insanların ruhlarına çökmüştü."²⁰

Ifade edildiği biçimiyle geç ortaçağın korku ve kuşkuyla karışık kötümser ruh hali, kadınların kaderini doğrudan etkileye-

¹⁸ M.S. 3. yüzyılda Roma İmparatorluğu'nda büyü sanatıyla bir insanın ölümüne neden olan bir cadı, yakılarak ölüm cezasına çarptırılmıştı. 6. yüzyılda Frankların kraliçesi Fredegond, en küçük iki oğlunun ölmesine neden olmakla suçladığı bir çok "büyücü" kadını, odun ateşinde yakarak öldürmüştü. Kadınlar yakılmadan önce işkence ile itirafa zorlanmışlardı. Burada ortaçağ cadı avı çılgınlığının iki önemli ögesi görülmektedir: İşkence uygulamaları ve bir kadının başka kadınların çocuklarını öldürmekle suçlanması.

¹⁹ 1080 yılında bir grup kadın, cadı oldukları ve fırtınalar kopartıp ürün kılığına neden oldukları suçlamasıyla öldürüldüğünde Papa VIII. Gregory, Danimarka kralını gelecekte bu tür kararları almaması yolunda uyarıyordu. Ama halk içinde bu kör inanç, çoğu zaman vahşi sonuçlarıyla beraber devam etmişti. 1090'da Bavyera'da üç kadın, halk tarafından yakılarak öldürülmüştü. 90 yıl sonra da Gent kentinde kent sakinleri tarafından cadı olarak suçlanan bir kadının karnı yarılmış ve iç organlarını elleriyle taşıyarak kentin sokaklarında dolaşmaya zorlanmıştı.

²⁰ J. Huizinga, *The Waning of the Middle Ages*, Peregrine Books, 1965.

çektii: iblislere aşırı ilgi, bunların gerçekten var olduklarını kanıtlamak için gösterilen çabalar ve şeytanın ve iblislerinin bu dünyanın dışında oldukları. Tarihçi Walter Stephens bu anlayışı şu cümle ile özetliyor: “Şeytanın varlığı kanıtlanmadan, Tanrı'nın varlığı da kanıtlanamaz.”²¹

Şeytanın varlığının en inandırıcı kanıtı ise onların insanlarla etkileşime geçebilmeleri idi. Bu ilişkinin en yoğun ve en somut biçimi seksten başka ne olabilirdi? Ama seks yapabilmesi için şeytanın da bir bedeninin olması gerekirdi. Pek çok bilgin keşif o kuytu hücrelerinde gece yarılara kadar eski elyazması kitaplara eğilmiş, şeytanın bedenselliği üzerinde kafa yormuşlardı; buna inanmış olanlar bu görüşlerini St. Augustine ve Thomas Aquinas (1225-1274) gibi büyük otoritelere dayandırmışlardı. Augustine'in dayanağı ise pagan Tanrılardı. O, bu Tanrıların şeytan olduğunu söylemiş, onların kadınların ırzına geçip hamile bırakma eğilimlerinin insanlarla ilişkilerinin bir kanıtı olarak düşünülmesi gerektiğini ortaya atmıştı. St. Thomas Aquinas ise şeytanların doğaüstü iki cinsiyet karışımı bir varlık olduğuna inanıyordu. Bunlar kadın görünümünde bir sukkubus olarak ortaya çıkabiliyor ve erkeklerin tohumlarını çalıyorlardı.²² Sonra da kendilerini erkek iblislere veya inkubusa dönüştürüp kadınları hamile bırakabiliyorlardı. Kuşkucular şeytanın sadece fantastik bir hayal ürünü olduğunu savlıyordu.

Bugünün okuyucusuna, şeytanın bedensel yapısı ve bu bedenle neler yapıp yapamadığı konusundaki tartışmalar, kadının konumuyla çok az ilişkisi varmış gibi görünebilir. Oysa o çağlarda binlerce kadının hayatı, bu tartışmanın sonucuna bağlı oldu. Soyut tartışmalar çoğunlukla somut, bazen de korkunç sonuçlar doğurmuştur.

14. yüzyılda şeytanın varlığına inananlar, Kilise'nin en yüksek tabakalarından destek aldılar. Papa XXII. John (1316-1334) cadılığa ve dinsel sapkınlığa takıntılıydı; ve şeytanın varlığına kesinlikle inanmış biriydi. İnsanlık tarihinde ilk kez bir kadın,

²¹ Walter Stephens, *Demon Lovers: Witchcraft, Sex and The Crisis of Belief*, University of Chicago Press, 2002.

²² Daha ilerideki dönemlerde bilim insanları, bu erkek tohumlarının nasıl ve ne zaman çalındığı ve geceleri ıslak düşlerle salgılanan tohumların da bu iş için uygun olup olmadığını konularında sayısız tahminler yürüttüler.

onun Papalık döneminde, şeytanla cinsel ilişkide bulunmakla suçlanmıştı. 1324'te yapılan bu suçlamanın muhatabı, İrlanda'da yaşayan Kilkennyli Alice Kyteler'di. Papa, kendisiyle aynı ta-kıntıları paylaşan Richard Ledrede'yi, güneydoğu İrlanda'nın Ossory kentinin piskoposu olarak atamıştı.²³ Alice Kyteler piskoposa şikâyet edildiğinde, dördüncü kez evlenmiş bir kadındı. Piskopos Ledrede, Alice Kyteler'in ilk üç evliliğinden olan çocuklarının onun babalarını cadı büyülerıyla öldürdüğü suçlamalarını şevkle dinlemişti. Kyteler ayrıca, Hıristiyanlığı yeminle inkâr eden bir tarikat kurmak ve ölmüş vaftiz edilmemiş çocukların kundak bezlerini bir zehir şurubu hazırlamak için kullanmak, bununla da dindar Katoliklere zarar vermekle suçlanmıştı. En çok heyecan uyandıran ifade ise Lady Alice'in oda hizmetçisi Petronilla'dan işkence altında alınmıştı. Petronilla, sahibesi ile şeytan arasında aşk habercisi olduğunu itiraf ediyordu. İlk kez tarih sahnesine çıkan şeytan, yakışıklı üç siyahi erkek görünümündeydi. Petronilla, bizzat kendi gözleriyle (ve herhalde gözlerini ayıramadan), hatta bazen gün ışığında, Lady Alice'in, onlarla seviştiğini gördüğünü söylemişti. "Bu utanç verici sevişmeden sonra o (Petronilla), hanımının yatak örtülerindeki iğrençlikleri silip temizlemek zorunda kalmıştı."²⁴

Lady Kyteler Hıristiyanlık karşıtı bir tarikatın lideri olarak suçlanıyordu; bu da cadılıkla, şeytanla sevişmeyle ve dinsizlikle ilişkilendiriliyordu. Büyücüler artık tek başlarına ıssız yerlerde, kulübelerde yaşayan ve zehirli iksirler hazırlayan kadınlar olarak görülmüyorlardı. Büyük bir komplonun parçası haline geliyorlardı.

Alice Kyteler, İngiltere'ye kaçarak ölüm cezasından kurtuldu. Oda hizmetçisi Petronilla onun kadar şanslı değildi ve canlı canlı yakıldı. Böylece o, İrlanda'da cadı olduğu için yakılan sadece iki kişiden biri -ve tek kadın- olarak tarihe geçti.²⁵

15. yüzyılda büyücülük ve şeytanla sevişmeyle suçlanan kadınların sayısı büyük artış gösterdi. 1428'de güney Fransa'nın Rhôn Vadisi yöresindeki ilk geniş ölçekli cadı avında 100-200

²³ Stephens, *A.g.e.*

²⁴ Stephens, *A.g.e.*

²⁵ Cadı çılgınlığı doruktayken bile İrlanda bundan çok etkilenmemişti. Daha önce de değinildiği gibi İrlanda-Kelt geleneğinde; Klasik, Yahudi ve Hıristiyan dünya görüşünde yaygın olan mizojiniye pek yer ayrılmamıştı.

dolayında kadın yakıldı.²⁶ Bundan yaklaşık 60 yıl sonra, mizojininin tarihinde çok önemli bir metin, kadınların büyük topluluklar halinde neden Kilise'ye sırt çevirdiklerini ve şeytan ve onun iblislerine teslim olduklarını açıklamaktadır. Bu, 1487'de yayınlanan *Malleus Maleficarum* veya "Hammer of The Witches" (Cadıların Çekici) adlı eserdir. Bunun önemi, kadın düşmanlığı konusunda yeni hiçbir şey söylememesinden ve sadece İncil'de ve antikçağ yazınında kadına yüklenen tacizleri tekrarlamasından dolayı değildi. Bu eser ilk kez kadın doğasının sözümona zayıflığı ile şeytanın baştan çıkarmasına ve cadı haline gelmeye eğilimli olması arasındaki ilişkiye dikkat çekiyordu. Matbaanın keşfiyle bunun etkisi oldukça artmıştı. İnsanların bilgiye erişimlerini devrimci bir şekilde değiştirebilecek olan bu keşfin; cahilliğin, korkunun ve önyargının en ölümcül biçimlerini göstermek üzere yayılmasında önemli bir araç olması bir ironiden daha fazla bir şey olsa gerek.

Malleus, Dominikan Engizisyon üyeleri olan James Sprenger ve Henry Kramer'in ortak eseri idi (Pek çok kimse eserin yazılmasından sorumlu olan kişinin Kramer olduğu görüşündedir). Sprenger, Almanya'da Engizisyoncu olarak bayağı vakit geçirmişti. Fakat kadınları yakmakla meşgul olmadan önceki asıl ününü, 1475'te kurduğu "The Confraternity of the Holy Rosary" adlı bir tarikata borçluydu. Bakire Meryem'e sadakati amaçlayan bu tarikata bugün bile iyi Katolik öğrencilerin katılması beklenen bir davranıştır. Sprenger'in kendisini hem Bakire Meryem'e hem de şeytanla seks yaptıkları için masum kadınların işkence edilmesi ve yakılmasına vakfetmesini, Hıristiyan mizojinisinin iki kutbunun en iyi anlatımı olarak düşünebiliriz.

Kramer hakkında daha az şey biliyoruz. 1460'ta Roma'da ruhunu şeytana satmış bir rahiple tanıştıktan sonra, büyücülük ve şeytana inanma konusuyla ilgilenmeye başlamıştı.²⁷ Bu rahibin anlattıkları, Kramer'i şeytanın fiziksel varlığı için kanıt bulabileceğine ve her tür şüphenin ötesinde şeytanların gerçek olduklarına ikna etmişti.

Bu iki yazar, kadınların şeytanla seks ilişkilerini kanıtlamak için yaptıkları kampanyada güçlü bir başarı elde etmişlerdi. Papa

²⁶ Norman Cohn, *Europe's Inner Demons*, University of Chicago Press, 2000.

²⁷ 1660'lardan itibaren ruhunu şeytana satan kadın olaylarına daha sık rastlanmaya başlandı. En ünlü örnekler Loudunlu rahibeler ve Salemlı kadınlardı. Bohemyalı rahip örneğinde olduğu gibi şeytana satılmışlık, çoğunlukla kilise âyinlerine katılmayı yadsıma biçiminde ortaya çıkmıştı.

VIII. Innocent'in (1484-1492) çok da masum olmadığı çok iyi bilinmektedir. O dönemin kronik yazarları, Giovanni Battista Cibo adıyla dünyaya gelen bu Papa'nın, dizginlenemez tutkuların esiri olduğunu ve çok sayıda evlilik dışı çocuğunun bulunduğunu yazmaktadırlar. Yaşamının son günlerinde onun midesinin anne sütünden gayri hiçbir besin maddesini kabul edemez durumda olduğu bilinmektedir. Bu, binlerce masum kadını ateşe atan bir kimsenin ironik kaderi olsa gerek. Kramer ve Sprenger Papa'yı; şeytanla sevişen, çocukları yiyen, erkekleri cinsel iktidarsız yapan, doğmamış çocukları düşürten, düşmanlarının hayvanlarını öldüren kadın hikâyeleriyle, büyücülüğün uygarlığa ve Kilise'ye karşı ciddi bir tehdit olduğuna ikna etmişlerdi.

1484'te Papa VIII Innocent cadı kadınların şeytanla cinsel ilişkide bulunduğu iddialarına dogmatik bir meşruiyet sağlayacak bir fetva yayınladı. Şöyle ilan etmişti:

Son zamanlarda, bizim inanılmaz ölçüde üzülmemize neden olan olaylar kulağımıza geliyor: hem kuzey Almanya'nın bazı bölgelerinde hem de Mainz, Köln, Trier, Salzburg ve Bremen'deki eyaletler, kentler, bölgeler ve piskoposluklarda her iki cinsten oldukça çok insanın kendi kurtuluşlarına kayıtsız kalarak ve Katolik İnancından saparak kendilerini erkek ve dişi şeytanlara terk ettiklerini ve onların sihirli sözleri, büyülerini ve diğer lanetli cazibeleri ve şer' dolu berbat saldırılarla insan ve hayvanların doğumunu engelledikleri, toprağın ürünlerinin, üzüm bağlarının... kurumalarına neden oldukları duyulmuştur. Bunlar ayrıca zavallı erkeklerle ve kadınlara acı ve azap veriyorlar... erkeklerin döllemesini ve kadınların döllemesini engelliyorlar, kadınların kocalarına, kocaların da karılarına karşı evlilik görevlerini yerine getirmelerine engel oluyorlar... ve "İnsanlığın Düşmanı"nın teşvikiyle, bu perişan insanlar kendi ruhlarını ölümcül tehlikelere sokan pis menfur şeyleri ve mundar aşırılık suçlarını işlemekten kaçınmıyorlar...

Dolayısıyla biz... adı geçen engizisyon üyelerine (Kramer ve Sprenger) Papalık yetkisiyle herhangi bir kişiyi, hiçbir engel veya izin olmaksızın her şekilde uyarma, tutuklama ve cezalandırma yetkisi tanıdık.²⁸

²⁸ Henricus Institoris, *Malleus Maleficarum*, çev. Rev. Montague Summers, John Rodker, 1928. Çevirmen; giriş, kaynakça ve notlar olarak eklemeler yapmıştır. Bu alıntı, Summers'in giriş kısmından alınmıştır. Bundan sonraki *Malleus*'tan yapılan alıntılarda, aksi belirtilmedikçe, Summers'in çevirisi kullanılmıştır.

Bu bir savaş ilanı gibiydi ve *Malleus* bu savaş ilanına meşruiyet sağlamıştı. Kadınlar bunun en önemli kurbanları olacak ve izleyen yüzyıllarda cadı avlarında öldürülenlerin yüzde 80'ini kadınlar oluşturacaktı.

Engizisyoncuların cadıların çoğunun neden kadın olduğuna ilişkin çok yalın bir açıklamaları vardı: “Tüm büyücülük kadınlardaki doyumsuz cinsel şehvetten kaynaklanmaktadır.” Sözlerinin kanıtı olarak bazı atasözlerine (Proverb XXX) atıfta bulunurlar: “Üç şey doyumsuzdur... Ve dördüncüsü kimsenin dilinin varmadığı... Yeter: Evet, dördüncüsü doyumsuz klitoristir. Bu nedenle kadınlar, arzularını doyumak için Şeytanla bile cinsel ilişkiye girerler.” Yazarlar, kadınların baştan çıkarılmalarını kolaylaştıran çeşitli özelliklerinden söz ediyorlardı: Kendini beğenmişlik, kararsızlık, gevezelik ve saflık. Ama bu iki engizisyon üyesine göre cadılığın asıl itici gücü, kadınların doymak bilmeyen cinsel arzularıydı. Bu kusurun özellikle kadınlara atfedilmesi yeni bir şey olmadığından, Kilise'nin şeytanla cinsel ilişkisinin ağır bir suç olduğunu ilan ettiği 1400'den önce niçin kadınların şeytanla bu tür ilişkilerinden söz eden hiçbir belgeye rastlanmadığı sorulabilir. *Malleus*'un buna “erkek görünümündeki şeytanın kadınları onların istekleri dışında gebe bıraktığı” şeklindeki eski güzel günlerde söylenenlerden başka bir açıklaması yoktur. Fakat yeni dönemin cadıları ise “bu iğrenç ve sefil hizmeti istekle kucaklamışlardır.” Ne kadınların ne de cadıların eskiden oldukları gibi olmadıklarına dair bu iddia, Büyük Cato'dan modern kadın ahlakının uğradığı çöküntüyü vaazlarında anlatan son dönem TV evangelistlerine kadar her mizojinist tarafından dile getirilen eski bir söylemin grotesk bir biçimidir. Sonuçları bu kadar korkunç olmasaydı, bu bir komedi olabilirdi.

Malleus'da komik olan hiçbir şey yoktur; Hitler'in *Mein Kampf*'ını (Kavgam) okumaya sevkeden iticiliğe benzer soğuk bir fanatizmin toplayacağı ölümcül bir ciddiyetle yazılmıştır. Hiçbir şey, kaybolan penis hikâyesi bile, bu iki yazarı gülmeye zorlamadı.²⁹ Kramer ve Sprenger'in kadınları safdil seksle iştilgal etmekle suçladıklarını akılda tutarak, cadıların erkeklerin penisle-

²⁹ Cadıların penis çalmayla suçlanmaları Afrika'da hâlâ görülmektedir. BBC'nin Kasım 2001'deki haberine göre, bazı erkeklerin penislerinin kaybolduğunu söylemesi üzerine, Benin'de, Cotonou'da halk beş kişiye saldırmış ve dördünü yakarak öldürmüştü. Bir erkeğin penisinin el sıkışmayla ya da büyüyle kaybolabileceğine inanılıyordu.

rini çaldıklarına dair suçlamaları nasıl ele aldıklarını bir düşünün. Bazı cadıların “20-30 kadar çok sayıda penisi topladıkları ve onları bir kuş yuvasında ya da bir kutuda sakladıkları ve bu kutuda bunların hayatta olan uzuvlar gibi kendilerini hareket ettirdikleri, yulaf ve mısır yedikleri” iddia edilmiştir. Kanıt olarak şunu anlatıyorlar:

Bir adam uzvunu kaybettiğinde tekrar sağlığına kavuşmak için büyücü bir kadına başvurduğunu anlatır. Büyücü kadın adama bir ağaca çıkmasını ve oradaki kuş yuvasına yığılmış organlardan beğendiği birini almasını söylemiş. Bu adam, organlardan en büyük olanını almak isteyince sihirbaz kadın, “Bunu almamalısın, çünkü o, kilisenin rahibine aitti” demiş.

Aslında *Malleus*'ta yer alan bu öykü, (herhalde hiç farkına varmamışlardı) din-karşıtı klasik bir fıkradan ibaret. Tarihçi Walter Stephens'a göre: “Kramer'in fıkraları mahkeme tutanakları gibi kullanmasının başka örnekleri de bulunmaktadır; *Malleus* tarafından yayılan bu delilik izlenimleri, Kramer'in cadıların ve iblislerin gerçek olmasına dair kanıt olarak sunulan her şeye inanma isteğinden gelmektedir.”³⁰

Bu iki engizisyon üyesi, erkek şeytanın bir cadı kadınla sevişirken başkalarınınca görülüp görülmedikleri ve bir kadının şeytan ile sevişirken duyduğu hazzın, kendi kocasıyla sevişirken duyduğu hazdan daha çok olup olmadığı hakkında da spekülasyon yapmışlardır. *Malleus*'ta şeytanla ilişkiden duyulan hazzın, daha fazla olmasa bile, en az başka bir erkekle ilişkide duyulan haz kadar olduğuna işaret ediliyor. Zaman içinde bu düşünce değişti. 16. yüzyıldan itibaren cadıların itiraflarında, Şeytan'ın uzvu gideerek büyüyerek “eşeğinki kadar uzun ve kol kadar kalın” hale gelmesine ve hatta çatal bile geliştirerek oral, anal ve vaginal seksin hepsinin aynı anda mümkün olabilmesine karşın, iblislerle olan seks daha az zevk verici ve hatta acılı hale gelmiştir.³¹

Kramer ve Sprenger'in iddialarında yer alan aktörler, hemen her zaman kadınlar ve onlarla ilişkide bulunan şeytansı varlıklardı. Erkeklerin kadın şeytanlarla cinsel ilişkide bulduklarını

³⁰ Stephens, *A.g.e.*

³¹ Stephens, *A.g.e.*

anlatan olaylar çok enderdi. Bu iki yazar, bir erkeğin bu tür ilişkiden ne kadar haz duyacağını merak etmemişlerdi. Bunu da onlar, erkeklerin şeytana karşı kadınlar kadar arzulu olmadıkları biçiminde açıklıyorlardı. Bu iki yazar, kitaplarında âdeta dua edercesine, “erkeği bu tür zararlı eylemlerden koruyan Tanrı’ya şükürler olsun,” sözlerine yer vermişlerdi.

İnsan cinselliğini, özellikle de kadını ele alan bölümlerinde *Malleus*’un dili, soğuk bir nefretten ibarettir. Yazarlar sözcük seçimlerinde, sanki “şeytanla utanç verici” ilişki kurmakla suçlandıkları özneleriyle aynı türden değillermişçesine, konu ile aralarına bir mesafe koymaya dikkat ediyorlar. Daha da itici olan, engizisyoncuların “Tanrı’nın Yüceliğine karşı ihanet” için yasal çözümlerle uğraşırken gösterdikleri soğuk mesafedir. Bu, ancak konsantrasyon kamplarında günlük ölüm oranlarını toplayan Nazi bürokratının mesafeliliğiyle karşılaştırılabilir.

Suçlananların eline düştüğü Engizisyon kurumu gerçekten 20. yüzyılın totaliter devletleri tarafından yaratılan terör kurumlarına benzemektedir. Engizisyonun görevi, inanç yolundan sapanları bulmak ve cezalandırmaktı. Kurbanlar hiçbir zaman kendilerini suçlayanların kim olduğunu bilmiyorlardı. Kanuni temsil pratik olarak olanaksızdı. Onların kanuni savunmasına eşlik edecek kadar çılgın biri, kendisinin de din düşmanı olarak lanetleneneğine ilişkin uyarılıyordu. Cadı avlarından en kötü şekilde etkilenen bölgelerden biri olan Trier’in piskopos yardımcısı Peter Binsfeld şu uyarıyı yapmıştı: “Cadılara yardım etmek isteyen herkes, aslında onların en acımasız düşmanlarıdır. Çünkü bu kişiler cadıları, kazığın geçici acılarını duymaları yerine, hiç bitmeden devam eden alevlere maruz bırakılmaktadırlar.”³²

Suçlanan kimseler mahkeme huzuruna çıkarılıncaya kadar geçen (genellikle çok uzun) süre içinde zindanda tutuluyor ve bunlara sadece su ve kuru ekmek veriliyordu. Suçlular işkence yapılarak itirafa zorlanıyorlardı. Mahkeme kararlarının temyizi yoktu. Engizisyon üyesi; hâkim, savcı ve jüriyi kendi kişiliğinde tek başına temsil ediyordu. Kilise, ölüm cezasını bizzat infaz etmiyordu. Çünkü Hıristiyan inancı öldürmeyi yasaklıyordu. Kurbanlar, cezayı uygulayacak resmi otoritelere teslim ediliyordu.

³² Henry Lea, *Materials Towards a History of Witchcraft*, 2. cilt, der. Arthur Howland, Thomas Yoseloff, 1957.

Resmi otoritelerin tabii ki engizisyonun bulgularına razı olmaları gerekliydi.³³ Henry Kramer ve James Sprenger Kilise'nin rolünü, "Biz onları yakmadık, yakılmalarına neden olduk"³⁴ cümlesiyle özetlemişlerdir.

Engizisyoncular, "sorgu gününü sürekli erteleyerek" suçluların bir endişe durumunda tutulmalarını öğütlüyor. Eğer hâlâ bir itirafta bulunmazlarsa, "vaftiz edilmemiş çocukların uzuvlarından" yapılmış büyü araçlarını gizleyebilecekleri gerekçesiyle "ceza hücrelerine atılmaları ve orada iyi karakterli namuslu bir kadın tarafından soyulmaları" gereklidir. Onların saçlarının ve tüyelerinin tamamının tıraş edilmesi ya da yakılması da iyi bir fikirdi. Ancak Almanya bir istisnaydı, çünkü "orada tüylerin, özellikle de vücudun mahrem parçalarının tüyelerinin tıraş edilmesi genellikle nazik bir davranış olarak görülmediği için biz engizisyon üyeleri de bu yola başvurmuyoruz" diye uyarıda bulunuyorlardı. Başka ülkelerde bu kadar hassasiyet olmadığı için "Engizisyoncular cadıların bedenlerindeki tüm saç ve tüylerin tıraş edilmesini emrediyorlardı." *Malleus*, Kuzey İtalya'dan şu bilgileri aktarıyor: "Como'daki engizisyoncu bize, geçtiğimiz sene 1485'te 41 cadıyı, bedenlerindeki bütün saç ve tüyleri tıraş ettirdikten sonra yaktırdığını bildirdi." Bu detayı böylesine vurgulamaktan Kramer ve Sprenger'in aldıkları gerçek zevk, arka planda onların sadizmini göstermektedir.

Hapishanenin sefaleti, bedeninin çırılçıplak soyulması ve tıraşlanmasıyla duyumsatılan aşağılama ve tüm bunları izleyeceği bilinen işkenceyi beklemenin tırmandırdığı korku, itirafta bulunmak için yeterli olmazsa, o zaman yargıç gardiyanlara bu kadınları, "urganla bağlayıp işkence uygulamalarını; bu görevlerinden dolayı rahatsızlık duymak yerine bu emirleri hemen yerine getirmelerini" emrediyordu. İlk işkence aleti olarak genelde filistin askısı kullanılıyordu. Kadının elleri kalın iple arkasında bağlanıyor ve makaradan geçirilen ip aniden hızla çekilince, kollar da omuz eklemleri yerlerinden çıkıncaya ve sinirler kopuncaya kadar yukarı çekiliyordu. "Ve yerden ayağa kaldırılınca", engizisyoncular bir devlet memuru soğukkanlılığıyla şöyle yazarlardı: "eğer bu kadına bu şekilde işkence edildiyse, hâkim ona

³³ O'Shea, *A.g.e.*

³⁴ Summers, *A.g.e.*

isimleriyle beraber tanıkların ifadelerini okuduktan ya da okuttuktan sonra, 'Bak, tanıklar tarafından mahkûm edildin.'

Suçlu hâlâ direnirse o zaman sırada diğer işkence metotları vardı; mum ile ya da kızgın yağla deriyi yakmak, kadının cinsel organlarını sıcak zift kürecikleri batırarak yakmak, kadının ağzına sokulan bir huniyle karnı bir balon gibi şişinceye kadar su dökmek ve sonra da karnına bir sopa ile vurmak. Ayrıca sanık kadın, bir "cadı iskemlesi"ne -ucu sivri çivili ve kelepçeli bir çeşit dar bir kafese- oturtulmaya zorlanabilirdi. Kerpetenle tırnak sökmek, ayak ve bacakları ezen bir takım aletler kullanmak vb. daha niceleri sayılıyordu. Bazen inanılmaz derecede pis koşullarda elleri ve ayakları demir zincire vurulmuş olarak uzun süre tutulan kadınların, mahkemeye çıkmadan kangrenden öldüğü de oluyordu.³⁵ Ama engizisyoncular sempatiden yoksun değillerdi. Hamile kadınlara doğum yapıncaya kadar işkence uygulanması yasaktı.

Bir yargıç, suçluları yalan söyleyerek tuzağa da düşürebilirdi. Örneğin sanık kadına suçunu itiraf ettiği takdirde hayatının bağışlanacağı sözünü verir, kadın itiraf ettikten sonra da onu başka bir yargıca havale ederek gene ölüm cezası almasını sağlayabilirdi. Yargıç, kadına "merhametli olma sözü verebilir ve bunu yaparken kendine ve devlete karşı merhametli olmayı kastettiğini; devletin güvenliği için ne yapılırsa, onun merhametli olacağını" söyleyebilirdi. 20. yüzyılın totaliter sistemlerinde olduğu gibi, rejimin emirlerince her şey tam tersine dönüşüyordu. Bu, bize George Orwell'in 1984 romanındaki "SAVAŞ BARIŞTIR, ÖZGÜRLÜK ESARETTİR, CEHALET GÜÇTÜR" sloganlarının hakim olduğu kabus gibi bir dünyayı hatırlatır. *Malleus*'un yazarları da herhalde yukarıdaki sloganlara "ZALİMLİK MERHAMETTİR" sloganını eklerlerdi. Nazi Almanya'sında ve Stalin Rusya'sında olduğu gibi burada da aile büyüklerinin ve çocukların karşılıklı olarak birbirlerini ihbar etmeleri olanaklıydı. Peter Binsfield, 18 yaşındaki bir gencin nasıl "çocuksu bir dindarlıkla" anesini ihbar edişinin öyküsünü anlatıyor. Anne 1588'de odun ateşinde yakılıyor, aynı ateşte kadının üç çocuğu da can veriyordu.³⁶

³⁵ Rossell Hope Robbins, *The Encyclopaedia of Witchcraft and Demonology*, Crown, 1959.

³⁶ Lea, *A.g.e.*

Sanık suçlu bulunursa cezasını çekmek üzere devletin sivil mahkemelerine teslim ediliyor, başka bir deyişle acılarla dolu bir ölümle yüz yüze bırakılıyordu. Devlet mahkemelerinin, Kilise'nin verdiği kararlara uymaması olasılığı hemen hemen yok gibiydi. Bunun mantıklı bir nedeni de vardı. Bu nedeni bir Fransız engizisyon yargıçısı şöyle kurallaştırmıştı: “Engizisyonunda suçlu bulunmuş olan bir cadı kadının cezasını infaz ettirmeyen bir devlet yargıcının kendisi ölümle cezalandırılır.”³⁷ Odun ateşine götürülen hükümlünün ağzına uçları sivri ve demirden yapılmış bir gem vuruluyordu. Gemin sivri ucu, kadının diline üstten batarak bağırmasını ve suçsuz olduğunu haykırmasını önlüyordu.

Böyle metotlarla 200 yıllık bir süre içinde sayısı tam olarak bilinmeyen kadın ölüm cezasıyla cezalandırıldı. Bunların çoğu canlı canlı yakılarak öldürüldü. Bunlar içinde kaçının cadı suçlamasıyla öldürüldüğü bilinmiyor. Tahminler 60 binden birkaç milyona kadar değişiyor.³⁸ Ölüm cezası alanların sayısı ve kullanılan metotlar ülkeden ülkeye farklılıklar gösteriyordu. En katı cadı avları Almanya'da, İsviçre'de, Fransa'da ve İskoçya'da görülmüştür. Bu ülkelerdeki kurbanların sayısı, bölgeden bölgeye farklılık gösteriyordu. Fransa'da cadı avının en yoğun olduğu bölge, Katharizm gibi sapkınlıkların yeşerdiği güneybatı bölgesiydi. Almanya'da da benzer bir durum görülüyordu: Burada en büyük cadı avlarının görüldüğü bölgeler, daha sonra Reformasyon ayaklanmalarının doğacağı ve 1600'lerin din savaşlarının yaşanacağı bölgelerdi. Ülkenin güneybatısında 1561 ile 1670 yılları arasında cadılıkla suçlanan 3229 kadın yakılarak öldürülmüştü. Weisenteig kasabası ve çevresinde sadece 1662 yılında 63 kadın öldürülmüştü. Bunun anlamı, her hafta birden fazla kadının öldürülmüş olduğudur.³⁹ Gene Trier kenti yakınlarında 1585 yılında Katoliklerin Protestanlardan geri aldığı yerlerden sadece iki köyde birer kadın canlı bırakılmış ve bunun dışındaki bütün kadınlar yakılmıştı. *Daemonolatreia* adlı eserin sahibi din adamı, Latince şiirler yazan engizisyoncu Nicholas Remy, 1616'da ölmeden önce büyücülükle suçlanan ve yakılarak öldürülen 2000 ile 3000 arasında kadın cesedi bırakmıştı. Almanya'da Philip Adolf

³⁷ Lea, *A.g.e.*'de Jean Bodin'den alıntı.

³⁸ Stephens, *A.g.e.*

³⁹ Cohn, *A.g.e.*

von Ehrenberg, 1628-1631 yılları arasında içlerinde çocukların da bulunduğu 900 kişiyi cadılık suçlamasıyla yaktırmıştı. Aynı yıllarda üç ya da dört yaşını tamamlamamış çocuklar bile şeytanla cinsel ilişkide bulunmakla suçlanmışlardı. Ebeveynleriyle birlikte cadıların pagan ayinlerine katılmaktan suçlu bulunan bu çocuklar, anne babaları odun ateşinde yakılırken, alevlerin önünde kırbaçlanıyorlardı.⁴⁰ Jean Bodin 1580'de yayınlanan cadılarla ilgili *De la Démonomanie des sorciers* adlı el kitabında, "Büyücülükle suçlu bulunan çocukların canları bağışlanmamalıdır, fakat yaşları göz önüne alındığında eğer pişmanlık göstermişlerse yakılmadan önce boğulabilirler"⁴¹ diye yazıyor. On iki yaşından yukarı kız ve on dört yaşından yukarı oğlan çocukları yetişkin olarak kabul ediliyordu.

İngiltere'de 200 yıllık bir dönemde yaklaşık olarak 1000 cadı öldürülmüştü. Bu sayı, cadı avlarıyla çalkalanan diğer Avrupa ülkelerinden daha azdı. Orada şeytanla yatmak bir suçlama olarak görülüyordu; ayrıca Kıta Avrupası'nda uygulanan işkence metotları burada yasaktı. Bunun yerine sanıkların, itiraflarını yapınca kadar uyumaları türlü yollarla engelleniyordu.⁴² İngiliz kadınlarının şeytanla ilişki içinde görülmesi, 1642-1649 İç Savaşı sırasında cadıları bulmak için general olarak görevlendirildiği püritan Matthew Hopkins'in ortaya çıkmasıyla aynı zamana rastlıyor. O zamana kadar büyücü kadınların, şeytani kurbağaları ve kedileri göğüslerinde besledikleri savıyla yetiniliyordu. Buna karşın Hopkins, 14 ay içinde 200 kadını astırmıştı. Bunlardan 19'u Essex'in Chelmsford kasabasında bir gün içinde asılmıştı. Kurbanlardan biri, Cholchesterli Rebecca West, büyücülükle bir çocuğu öldürmekle suçlanmış, şeytanla evlendiğini itiraf etmişti. Hopkins, idam sehpasında sallandığı her cadı kadın başına bir ikramiye alıyordu ve efsaneye göre emekli olduğunda oldukça zengin bir kimseydi.

⁴⁰ Hugh Trevor-Roper, *The European Witch Craze of the 17th Century*, Penguin Books, 1966.

⁴¹ Lea, *A.g.e.*

⁴² Uykuyu engelleme cezası, 1930'larda Stalin'in Bolşevik Parti'ye uyguladığı tasfiye hareketinde de kullanılan bir işkence metodu idi. Önde gelen parti entelektüellerinin adeta bir show'a benzeyen kamuya açık duruşmalarında, üç yüz yıl önceki cadılar gibi, kuyuları zehirleyerek ve büyükbaş hayvanları öldürerek kırsal bölgeleri süründürdüklerini itiraf etmişlerdi. Kuzey İrlanda'daki İngilizler de uykusuz bırakmanın bir başka çeşidini 1971'de şüpheli IRA eylemcilerine karşı kullanmışlardır.

Ama sınırın kuzeyinin öte tarafında, kıta Avrupası'nın işkence metotlarının geçerli olduğu İskoçya'da şeytanla yatmak, Fransa'da, İsviçre'de, kuzey İtalya'da ve Almanya'da olduğu kadar yaygındı. İskoç cadıları çoğu zaman kendi çocuklarını yediklerini bile itiraf ediyorlardı. Bu ülkedeki cadı avı sırasında 4000 kişi ölmüştü, bu sayı ise nüfusa göre çok yüksekti.

İngiliz Püritanları, cadılar karşısında duyulan korkuyu ve aynı zamanda Eski Dünya'nın mizojinisini de beraberlerinde Yeni Dünya'ya getirmişlerdi. Ama bu cadı çılgınlığı, kolonilerde Avrupa'dakiyle aynı vahşette değildi. Sadece iki kez yoğun bir patlama yaşandı: Birincisi 1662-1663'te Connecticut eyaletindeki Hartford kentinde, daha az bilineni ikincisi ise Aralık 1691'de Massachusetts'deki Salem'de. Hartford'ta 13 sanıktan dördü asıldı; Salem'de ise 200 suçludan 19'u idam sehpasında can verdi. Avrupa'da olduğu gibi burada da kurbanların dörtte üçü kadındı. Suçlanan erkeklerin yarısı ya cadı kadınların kocası ya da erkek çocuğuydu. Hüküm giyenlerin oranları, Avrupa'dakinden çok düştü. Daha demokratik bir adalet sistemi bulunmaktaydı; sanıklara kararı daha yüksek bir mahkemede temyiz etme hakkı tanıyor, davalar da daha kısa sürede sonuçlanıyordu. Davalar çoğunlukla suçluların şeytan tarafından satın alındığı iftirasına dayanıyordu. Sadece tek bir davada sanık kadına şeytanla yattığı suçlaması yöneltilmiş, o kadın da kendi ifadesinde bunu yaptığını, çünkü şeytanın kendisine ölen çocuğu olarak görüldüğünü anlatmıştı. Salem'deki olaylardan bir nesil sonra, Sarah Spencer adlı bir kadını cadılıkla suçlayan bir karı-kocaya mahkeme, akli durumlarını bir doktora muayene ettirme önerisinde bulunmuştu.⁴³

Kuzey Amerika'da cadı avının çok uzun sürmemesinin nedenlerinden biri de Eski Dünya'nın mizojinisinin Yeni Dünya'ya taşınmasında tam bir başarı elde edilememesidir. Püritan geleneği ilk Hıristiyanlığın insanların Tanrı karşısında eşit oldukları inancını paylaşıyordu. Sömürgelerde kadınlar daha yüksek bir statüye sahiptiler. Cadı çılgınlığının üzerinden yaklaşık 200 yıl geçtikten sonra Alexis de Tocqueville (1805-1859), Amerika hakkında şöyle bir gözlemden bulunmuştu: "Kadının toplumsal yönden daha aşağıda olduğu yargısının devam etmesine izin verseler

⁴³ Carol Karlsen, *The Devil in the Shape of A Women: Witchcraft in Colonial New England*, Vintage Books, 1989.

de, bunu onları ahlaki ve entelektüel olarak erkeklerin seviyesine çıkarmak için yaptılar ve bu anlamda bu bana onların demokratik ilerlemenin gerçek ilkesini anlamış olduklarını göstermiştir”⁴⁴ (Bkz. Bölüm 6). Kökleri 17. yüzyılın toplumsal ve dini radikalizminde bulunan bu büyük demokrasi deneyimi, kadınları cadı avı çılgınlığının aşırılığından korumaya yardım etmiştir.

En son resmi cadı yakılması 1787’de İsviçre’de görüldü. 1793 yılında Polonya’da cadı suçlamasıyla yakılan son kadın olayının arkasında resmi bir kurum yoktu. O yıllarda artık bu tür çılgınlıklar çoktan sona ermiş ve şeytan, ona eşlik eden tüm dişi yoldaşlarıyla birlikte gücünü yitirmişti. Bugün biz Kramer, Sprenger ve diğer cadı avcısı yazarların ve engizisyoncuların yazdıklarını inanılmaz bir şaşkınlık, bir tiksinti ve mide bulantısı karışımı duygularla okuyoruz.

Geriye şu soru kalıyor: Eğitimin ve sanatın en verimli dönemine girdiği ve bilimsel, felsefi ve toplumsal devrimlerin çok yakında insanların kendilerine ve dünyaya bakışını bir daha geriye dönmeyecek biçimde değiştireceği bir toplumda, nasıl olmuş da kadınlar yaklaşık 300 yıl boyunca şeytanın işbirlikçisi olarak görülmüşlerdi? Ya da sorumuzu başka sözcüklerle sorarsak, kadına nefret nasıl olmuş da bu kadar uzun süre (aslında insani ilerleme ile bağlantılandırılabilir bir dönemde) Hıristiyan düşüncesinin temel bir ögesi olarak varlığını sürdürebilmiş ve en ölümcül formunu alabilmişti?

Tarihçi Walter Stephens, cadı avı çılgınlığının kadından nefretten değil, kuşkudan kaynaklandığını savunuyor. Toplumunu derinden sarsan düşünsel, toplumsal ve ahlaki değişiklikler, insanların inançlarını tehdit etmişti ve eski ilahi düzene ait olan geleneksel inançlarını savunacak ve kanıtlayacak yollar aramışlardı. *Malleus*’un ayrıntılı bir analizini yapan Stephens, kadınların şeytanlarla cinsel ilişkisiyle bu kadar meşgul olmanın her şeyden önce şeytanların var olduğunun kanıtlanmasına yönelik bir mesele olduğunu iddia etmiştir; yani kadınların şeytanlarla olan sözde deneyimlerinden ne kadar fazla detay alınırsa o kadar iyiydi. Engizisyon yargıçlarının, bugün bize daha çok pornografik fanteziler gibi görünen kadınlarla ilgili seksüel takıntıları, aslında bütün kuşkuları ortadan kaldıracak kanıtlar bulma yolunda yapı-

⁴⁴ Alexis de Tocqueville, *Democracy in America*, Everyman’s Library, 1994.

lan girişimlerden başka bir şey değildi. *Malleus*, “cadı kadınların inandırıcı beyanlarının kendisinin bütün bu fantezileri inanılır kıldığını” bize anlatıyor. Bu anlatıma dayanarak, engizisyon yar-gıçlarının kadınlara, şeytanın varlığı hakkında kanıt elde etmek için işkence yaptıklarını söyleyebiliriz. Onlar metafiziği fiziğe teşmil etmeye çalışıyorlardı. Cadı avı, görünmeyen varlıkları ger-çekliklere dönüştürmeyi amaçlayan korkunç deneyimdi. Şeytan-ların varlığı kanıtlanınca, tüm ruh dünyasının da bir fantezi de-ğil, bir gerçeklik olduğu kanıtlanmış oluyordu. Stephens, cadı avında kadın düşmanlığı ögesinin bulunduğunu ve Hıristiyanlı-ğın kadına karşı nefreti ve düşmanlığının uzun tarihinin kadınla-rın erkeklerden daha fazla tutuklanmasına ve işkence görmesine neden olduğunu kabul eder. Ama yine de onun gözünde o çağın dehşetinin arkasındaki asıl itici güç, şeytanların varlığına kanıt bulma arzusuymdu.

Mizojininin cadı avının ikincil bir nedeni olduğu argümanı- nı kabul etsek bile bu, ortaya çıkan tablonun dehşetini hafiflet-miyor. Olsa olsa binlerce kadının odun ateşinde yakılmasının ya da asılarak öldürülmesinin, erkeklerin şu ya da bu kuşkularını ortadan kaldırmaya hizmet ettiği anlamına gelmektedir. Odun ateşinin alevleri, Platon’dan tevarüs eden maddi dünyanın utanı-lacak bir olgu, ruhsal dünyanın ise asıl gerçeklik olarak görüldü-ğü Hıristiyan düalizmini onaylıyordu. Kadınlar açısından her-halde, düalizmin bundan daha fazla dehşet dolu sonuçları ola-mazdı.

Cadı avının ortaya çıkması için gerekli duygusal, ahlaksal ve toplumsal bir bağlamın yaratılmasında üç ögenin bir araya geldi-ğini söyleyebiliriz. Bunlardan birincisi cadı avlarının habercisi olan 14. yüzyıl, tıpkı Eski Yunan’da M.Ö. 5. ve Roma İmparator-luğu’nda 3. yüzyılın korkunç felaket dönemi gibiydi. Salgın has-talıklar ve savaşlar toplumu derinden sarsmıştı. Korku ve kuşku sarmalındaki insanların, dünyayı karanlık ve uğursuzluklar için-de görmelerine neden oluyordu. İkincisi, gerçek sapkınların ya da öyle oldukları sanılan kimselerin bir zamanların çok güçlü kurumunu, yani Kilise’yi ve onun mutlak gerçekliğinin tecessümü olma iddiasını tehdit ediyor olmalarıydı. Üçüncüsü ise, Hıristi-yan toplumunun kökleri çok derinlerde olan mizojinisi, bir ka-dın formunda, ihtiyaç duyulan günah keçisi işlevi görmüştür. Tıpkı yüzyıllar boyunca Hıristiyan dünyasındaki antisemitizmin

Nazilerin Yahudilere yaptığı soykırım için ideolojik bir temel sağlaması gibi, kadından nefretin uzun geleneği de cadı avlarını mümkün kılmıştı.

14. yüzyıl krizleri atlatılmıştı, ama Katolik Kilisesi'nin karşı karşıya olduğu krizler devam ediyordu. Reformasyon ile bin yıldır ayakta kalan büyük yapıda çatlaklar oluşmuştu. Cadı avı konusunda yeni Protestan Kiliseleri de en az kötuledikleri Katolikler kadar fanatiktiler. Ancak tüm Hıristiyan dünya görüşünü temelinden sarsacak bir günün geldiğine dair daha derin bir kriz bulunmaktaydı. İlk sarsıntı, 1543'te Nicolaus Copernicus adında kendi halinde çekingen bir rahip tarafından yayımlanan *On the Revolutions* kitabıyla geldi. Copernicus, kitabında sözünü ettiği buluşunun bilincindeydi ama bu buluşunun ancak ölümünden sonra, yani engizisyonun uzun kollarının kendisine ulaşamaya-çağından emin olunca kamuya açıklanmasını istemişti. Ona göre gökyüzünde dünya güneşin etrafında dönüyordu. Bu buluş, Hıristiyanlığın entelektüel temelini derinden sarsmıştı. Çünkü artık Tanrı'nın ve Aristoteles'in buyurduğu gibi, değişmeyen ve olduğu yerde duran kozmozun merkezinde değildik. Hıristiyanlık, ortaya çıkan bu yeni buluşun yarattığı tatsız duygudan hiçbir zaman kendini tam olarak kurtaramadı.

Büyücülük modern zamanlarda da çekiciliğini korumuştur. Büyücüler ve büyücülük üzerine yazılan kitapların ve çekilen filmlerin -son zamanlarda Harry Potter romanları- başarısı bunların bitmeyen cazibesini göstermektedir. Fakat hayret verici olan, büyü temasının modern dönemde cazibesini koruması değil, mizojininin nasıl canlı kaldığıdır. Bu, *Malleus Maleficarum*'ün varolan tek İngilizce çevirisini yapan Rev. Montague Summers'ın Sprenger ve Kramer'in kadın düşmanlığına müsamahalı görünen bakış açısında görülmektedir. Feministler ve bilim insanları sık sık bu kitaptan alıntı yapmalarına karşın, eserin giriş bölümü göz ardı edilmiştir. Summers, Sprenger ve Kramer'in cadı avcılığını açıkça kabul eder; büyücülüğü sosyalizmin öncülü olarak görür ve sosyalizmin yükselişiyle başa çıkmak için cadı avcılarının o çağda ölmeyip, halen yaşıyor olmalarını arzu ettiğini ifade etmektedir. Summers "çeşitli pasajların kadın nefreti eğilimine" işaret etmiştir; ancak aynı zamanda da "cinsiyetlerin kafasının karışmış olduğu ve çoğu kadının temel hedefinin erkeği taklit etmek gibi gözüksüğü bu feminist çağda, bunların erdemli ve ge-

rekli bir panzehir olduğunu” yazar. Kadınların şeytanlaştırılmasını ve kitlesel olarak katlini görmezlikten gelen bu istisnai cümleler, 1928’de ABD’de ve İngiltere’de kadınlara seçme hakkının verilmesinden dokuz on yıl sonra söylenmişti.

Son zamanlarda devletler ve diğer kuruluşlar tarafından -kadınlara karşı işlenmiş olanları da dahil olmak üzere- geçmişte işlenen insanlık suçlarının çoğu kabul edilerek bu suçlardan sorumlu olanlar o zamanki mağdurların bugün yaşayan kuşaklarından özür diledi. Örneğin 1431 yılında Jeanne adındaki bir Fransız köylü kızı, Fransız ordusunun İngilizlere karşı savaşmasına liderlik etmesini emreden Tanrı’nın sesine uymuş ve oldukça başarılı olmuştu ama sonunda sapkın olarak suçlanmış ve yakılmıştı. Onu esir alan İngilizlere göre bu kızın duyduğu ses, Tanrı’nın değil, şeytanın sesiydi. Jeanne bir cadı olarak da lanetlenmişti. Jeanne d’Arc, Kilise tarafından itibarı geri verilen ve aziz mertebesine yükseltilen tek cadı kadın oldu.⁴⁵ O zamandan itibaren Kilise, Papa aracılığıyla Yahudilerden anti-semitizminin dolaylı özür diledi ve sadece bir kaç yıl önce güneş sisteminin merkezinde dünyanın değil, güneşin bulunduğunu iddia eden Copernicus’un haklı olduğunu söylediği için öldürülen astronom Galileo’dan da özür diledi.

Ortaçağ tarihçisi Huizinga şöyle diyor: “Büyük kötülükler tarihin temelini oluşturur.”⁴⁶ Diğer Hıristiyanlara örnek olmak üzere Papa’nın; cadı avlarının büyük kötülüğünü, binlerce masum kadına uygulanan korkunç haksızlıkları kabul edip onların masumiyetini tanımasının ve onların korkunç ölümleri için özür dilemesinin zamanı gelmedi mi?

⁴⁵ Tarihçi Bonnie Anderson ve Judith Zinsser’e göre, 1920 yılında Jeanne d’Arc başarılı askeri kariyerinden ötürü değil, fakat erdemli yaşamından dolayı 1920’de “Azize” mertebesine yükseltildi. *A.g.e.*

⁴⁶ *A.g.e.*

Ey Cesur Yeni Dünya: Edebiyat, Mizojini ve Modernliğin Yükselişi

Avrupa'nın üzerinde hâlâ cadı avlarının azgın yangınından çıkan duman bulutu devam ederken, 16. ve 17. yüzyıllarda başlangıçta bellirsiz bir biçimde algılansa da yeni bir dünya oluşmaya başlamıştı. Bu dünya, mizojiniden arındırılmamıştı. Aslında mizojini kavramının kendisi ilk kez 1656'da kullanılmıştı.¹ Ancak bu dünya, dogma ve doktrinleriyle mizojininin temellendiği otoritelere karşı bir tehdit oluşturmuştu.

1500 ile 1800 yılları arasında sadece Avrupa'yı değil bütün dünyayı değiştirecek bir dizi entellektüel, toplumsal, ekonomik ve siyasal devrim ortaya çıkmıştı. Bu zamana kadar sorgulanmayan otorite inceleniyor, kutsal olarak görülene karşı meydan okunuyor ve eski katılıkların çoğu çöküyordu. Bu enkazın üzerinde modern dünya biçimlenecekti.

Bu ne dolambaçsız ne de tutarlı bir süreçti. Ayrıca kadının statüsüyle de alakalı değildi. Galileo Galilei (1564-1642), 1609'da Venedik'te San Marco Meydanı'ndaki çan kulesinin dik merdivenlerini tırmanıp gecenin karanlığında "teleskop" denen basit optik aracına işaret ettiğinde, uygarlığın kadına bakışını değiştireceğini nereden bilebilirdi? Onun, teleskopuyla gördüğü şey, 2000 yıldan beri öğretildiği gibi sabit ve değişmez dünya-mer-

¹ *Oxford English Dictionary*'nin 1656 baskısında "misogyny" sözcüğü, kadından nefret ya da kadını aşağılama olarak tanımlanıyor. Ama "misogynist" sözcüğü çok daha önceleri, ilk kez 1630 yılında "Swetman Arraigned" başlıklı bir kitapçıkta kullanılmıştı. Swetman kadınlara saldıran önemli bir risalenin yazarıdır (aşağıya Bkz.): "Swetman'ın adı şimdiye kadarki tüm mizojinistlerden daha fazla kadınların kulaklarını tırmalayacaktır".

kezli bir kâinat değil, hareket halinde olan bir evrendi. Onun -Kopernik'in güneş-merkezli güneş sistemi teorisini desteklediğine inandığı- gözlemleri, dünya ve kadınla ilgili ortaçağ düşüncesinin dayandığı temellere; Kilise, Incil ve Aristoteles'in öğretilerine meydan okudu. Galileo'nun keşifleri, Incil de dâhil olmak üzere eski otoritelerin evrenin doğasını yanlış anladığını gösteriyorsa, doğa ve kadının statüsü de dâhil olmak üzere diğer meselelerde nasıl güvenilir olabilirlerdi? Ama gelişmeler, dünyanın güneş etrafında döndüğüne inanmanın, geleneksel olarak kabul görmüş mizojinik önyargıların ve eylemlerin değişmesinden çok daha kolay olduğunu ortaya koydu.

1600 itibarıyla, düşünsel ve toplumsal olarak Avrupa'nın en ileri ülkelerinden biri olan İngiltere'de kadın, yerel geleneklerin sağladıkları dışında hukuksal olarak hâlâ hiçbir alanda hak sahibi değildi. Babasının velayeti altında bulunuyor ve evlendiğinde bütün kişisel mülkleri kocasına geçiyordu. O dönemin kanunu şöyle yazmaktaydı: "Kocanın tüm malları kendi mülküdür, kadının sahip olduklarıysa kocasınındır."² 16. yüzyılda kadınlar, Kraliçe I. Elizabeth örneğinde görüldüğü gibi, korkulan ve sayılan bir taht vârisi olabilirken, 17. yüzyılın başlarından itibaren kadınların statüleri gerilemeye başlamıştı. O dönemin Platoncuları, kadınların bir ruha sahip olup olmadıklarını tartışmışlardı.³ Statülerinin bir göstergesi olarak kabul edilen giysiler düzeyinde bile, kadınların acıları hafife alınmıştı. 17. yüzyıl sonlarının modası, kadınların bedenlerini sınıksız saran bir korse içine hapsediyordu. 20 yaşında ölen bir genç kadına yapılan otopsi sonucunda verilen raporda şu cümleler yer almıştı: "Kaburga kemiklerinin karaciğeri deldiği ve diğer karın organlarının da az çok zarar gördüğü saptandı. Çünkü annesi, genç kızının giyinmesine yardım eden odalıklara, kızının elbise kemerini iyice sıkmasını tembihliyordu; öyle ki, çoğu kez acıdan genç kızın gözlerinden yaşlar boşanıyordu."⁴ "Tenlerinin modaya uygun biçimde solgun görünmesini"⁵ sağlamak için genç kadınlara ishal ilaçları veriliyor

² Antonia Fraser, *The Weaker Vessel: Women in 17th Century England*, Alfred A. Knopf, 1984.

³ Lawrence Stone, *The Family, Sex and Marriage in England 1500-1800*, Pelican Books, 1979.

⁴ Stone, *A.g.e.*

⁵ Stone, *A.g.e.*

ve lavman yaptırılıyordu. Karılarını öldüren kocalar ölüm cezasına çarptırılıyor ve asılıyorlardı. Buna karşılık kocalarını öldüren kadınlar, vatan hainlerinin korkunç kaderini paylaşıyor ve odun ateşinde yakılıyordu. 18. yüzyılın sonlarına doğru, eğitilmiş insanların çoğunun güneş-merkezli bir sistemi kabul ettikleri bir dönemde, evlilik yasalarının kadınların lehine değiştirilmesi mücadelesi daha başlangıç aşamasındaydı. Evlilik hâlâ kadının hukuki varlığını “ortadan kaldırıyor”, “kocasının kanatları ve koruması altında her şeyi yapabilen” bir varlık olarak onu kocasının varlığı içinde eritiyordu.⁶

Ama Reformasyon’la başlayan dinsel, toplumsal ve siyasal devrimler, kadın nefretini eskiden hiç görülmemiş biçimde sarsmıştı. Her ne kadar evlilik içinde kadının hukuksal konumu baskıcı olarak kalsa da, Reformasyon evlilik statüsünün kendisini dramatik bir değişikliğe uğratmış ve bu, pek tabii eşlerin birbirleriyle ilişkisini de etkilemişti. Ayrıca kadınların eğitimi meselesine yeni bir bakış açısı getirmişti.

Katolik Kilisesi’ne karşı oluşan başkaldırının merkezinde, reformcuların rahiplerin evlenme yasağına karşı geliştirdikleri isyan bulunmaktaydı. Rahiplerin evlenmelerine izin vererek, Katolik Kilisesi’nin çok alçak düzeyde gördüğü evlilik kurumunun konumunu da yükseltmişti. Bu, kadın ve erkeği, eskiden yaygın olandan farklı olarak, daha eşit bir düzeye getirmişti.

Martin Luther’in 1517’de Katolik Kilisesi’nden tamamen kopmaya yol açan 95 tezi ilanından sonra, kadınlar dini ayaklanmalarda önemli bir rol oynamışlardır. Fakat kadınları aktif ve kamusal roller almaya, hatta içlerinden bazılarının kürsülerden konuşmalarına izin veren değişiklikler kaçınılmaz olarak büyük zorluklar yaratmıştı. Yeni Protestan inancı istikrara kavuştukça ve devrimci ruhu yatıştıktıkça, reformcuların kadınlara eşitlik vermeye yönelik istekleri de azalmıştır. 1558’de İskoç Protestanlığının kurucusu John Knox, yeni inanç sisteminde kadınların aldıkları önemli rollere karşı çıkan “The First Blast Against the Monstrous Regiment of Women” (Korkunç Kadın Alayına Karşı İlk Darbe) başlığını taşıyan bir kitapçık yayınlamıştı. Ataerkil ai-

⁶ Oxford hukuk profesörü William Blackstone’dan alıntı, Mary Wollstonecraft, *A Vindication of the Rights of Woman*, Penguin Classics, 1992, Miriam Brody’nin girişiyle birlikte.

le yapısı tekrar güç kazanıyordu: Şimdi baba sadece her şeyi en iyi bilen değil rahipten bile daha iyi bilendi. Baba, rahibin rolünü o derece üstlenmişti ki aileye günlük ibadetleri yaptırıyor ve İncil'den okumaları yönetiyordu. Büyük İngiliz Püritan şair John Milton'un (1608-74) cümlesinde özetlendiği gibi kadının ikincil konumu giderek yeniden güçlendiriliyordu: "Erkek sadece Tanrı için, kadın ise erkekteki Tanrı içindir."

Lawrence Stone'a göre:

Tıpkı 1630'ların Massachusetts rahibinin 'özellikle kendisine karşı eşsiz uysal tabiatından' dolayı göklere çıkardığı karısı gibi, 16. ve 17. yüzyılların ideal kadını; zayıf, boyun eğen, yardımsever, erdemli ve alçak gönüllü bir kadın tipi idi.⁷

Ama durum bu kadar basit değildi. Evlilik içindeki ilişkiler, çekirdek aileyi ortaya çıkarana kadar geri döndürülemeyecek bir yakınlığa doğru gidiyordu.

Kopernik'in başlattığı astronomi devrimiyle bilimin yıkıcı güllesi ilk büyük darbesini İncil'in otoritesine karşı gönderdiği gibi, Reformasyon da İncil'e ait olan kitabî otoritenin, inanç için elzem olduğunu ilan ediyordu. Fakat ironik bir şekilde bu ilan kadınlar için iyi bir şeydi, çünkü kutsal kitaba bu bağlılık, bütün Protestanların -erkek-kadın ayırımı yapmaksızın- okuma-yazma kabiliyetlerini geliştirmelerine işaret ediyordu, dolayısıyla kadınların eğitimi meselesini gündeme getiriyordu. Kadınların eğitimi daha önce savunanlar da olmuştu. 15. yüzyılın şair ve yazarı Christine de Pisa, "Küçük kız çocuklarını okula göndermek ve onlara oğlan çocuklarına öğretilen aynı şeyleri öğretmek âdet olsaydı, onlar da tüm iyi şeyleri öğrenecek, bilimin ve sanatın inceliklerini kavrayacaklardı,"⁸ diye yazmıştı.

1552'de İngiltere'de yayınlanan bir kitapçık, kadınların yetersizliklerinin doğalarından değil "yetiştirilme ve eğitilme şeklerinden" kaynaklandığını savunmuştu.⁹ Platon'un *Devlet*'inden sonra ideal toplumun en iyi tasarımını ortaya koyan *Utopia* adlı eserin yazarı filozof St. Thomas More'un taraftarı olan ka-

⁷ Stone, *A.g.e.*

⁸ Rosalind Miles, *Who Cooked The Lust Supper: The women's history of the world*, Three Rivers Press, 2001.

⁹ Anderson ve Zinsser, *A.g.e.*

dınların eğitimini savunan bir hareket de mevcuttu. More, “Öğrenmenin niçin her iki cinsiyet için de geçerli olmamasının nedenini anlamakta güçlük çekiyorum”¹⁰ diye yazmıştı. Bir sonraki yüzyılda bu fikre özellikle yüksek makam sahipleri tarafından karşı çıkmıştır. Örneğin Kral I. James kadınların eğitimine muhalefetini şu sözlerle açıklamıştır: “Kadınları bilgili kılmanın, tilkileri ehlileştirmenin tek bir sonucu vardır: onları daha da kur-naz yapmak.” Bu saptama ile Kral, kadınların zekâsından çok ka-rakterlerine saldırmış olmasına rağmen, yüzyılların mizojinistik önyargısını tekrar etmişti.¹¹

Kral I. James’in düşünceleri bir süre daha devam edecekti. Tahminlere göre Shakespeare dönemi Londra’sında, yaklaşık 1600 yılında kadınların sadece %10’u okuma-yazma biliyordu. Ancak 40 yıl sonra bu oran iki katına çıktı.¹² 1754’te ise İngiltere’de her üç kadından biri, artık evlilik belgesini imzalayacak du-rumdaydı. Erkekler de ise oran, aynı yıllarda üçte iki kadardı.¹³ İngiltere’nin o yıllardaki toplam nüfusu altı milyona yaklaşmıştı. İşin tuhaf yanı, kadınların eğitime karşı çıktığı düşünülüğün-de, Incil’in ilk İngilizce çevirisi Kral James’in hükümdarlığı dö-neminde gerçekleşmişti. Bu, İngiliz Protestanlarına kutsal kitapla ilk elden temas kurmalarını sağlamak üzere kızlarına okumayı öğretmek için bir teşvik sağlamıştı ve aynı zamanda hâlâ çok güçlü olan Katolik Kilisesi’nin tatlı sözlü kandırmalarına karşı önemli bir savunma hattıydı.

Newcastle Düşesi Margaret, “Eğer biz kadınlar da okula gön-derilseydik ve beynimizi geliştireydik, bizim kavrayışımız da erkeklerinki kadar berrak olurdu,”¹⁴ diye yazmıştı. Fakat New-castle Düşesi gibi üst sınıf ve iyi eğitilmiş kadınlarla sahnedeki Yunanca ve Latince okumadaki yeteneklerinden dolayı acımasızca alay ediliyordu. “Eksik etekli Platon” sözü, kadınların ente-lektüel kapasiteleri hakkındaki küçümseyici erkek bakışına karşı koymaya cüret ettikleri onlarla dalga geçmek için kullanılan bir tasvir haline gelmişti. Bütün bunlara karşın, kadınların eğitim al-malarının geniş faydaları giderek kabul görmeye başlamıştı.

¹⁰ Stone, *A.g.e.*

¹¹ Fraser, *A.g.e.*

¹² Fraser, *A.g.e.*

¹³ Stone, *A.g.e.*

¹⁴ Stone, *A.g.e.*

17. yüzyılın ortalarından itibaren orta sınıfın yükselişiyle kadınların eğitim ve öğretimi için bir başka önemli motivasyon oluşmuştu: evliliğin bir yol arkadaşlığı ve eşlik etme nosyonu olarak görülmesi ve kadının, kocası için entelektüel sohbetler edebileceği uygun bir yol arkadaşı olması gerektiği düşüncesinin gelişimi. 1697 itibarıyla kendi döneminin en etkili yazarlarından olan Daniel Defoe (1660-1731), kadınların eğitiminden yana olanların başında geliyordu. Onun kendine göre nedenleri de vardı: Zamanının en etkileyici yazarı olarak o, kabarık okuyucu sayısının giderek artan bir bölümünü kadınların oluşturduğunu ve yaygın bir eğitimle bunun daha da artacağını biliyordu. Bütün bu gelişmeler, daha derinlere inen toplumsal bir değişimin de ifadesiydi ve sonuçta kadının statüsünü etkilemesi kaçınılmazdı.

Bertrand Russell'a göre, "Dünyaya bakış açısı sözkonusuysa modern dünya 17. yüzyılda başlar".¹⁵ Bu dünya görüşünün en önemli bölümü, Hollanda'da, İngiltere'de ve Kuzey Amerika kolonilerinde ortaya çıkmıştı. Bunlar bireysellik, eşitlik ve kişisel mutluluk hakkıydı. Erken modern dönemde ortaya çıkan bireysel özerklik kavramı, insanların hükümetle ve toplumla ilişkilerinin ve her birinin diğerine karşı sorumluluklarının yeniden tanımlanmasıyla ilgiliydi.¹⁶ Tanrı yerine bireyleri evrenin merkezine koymak, kadınların toplumsal statüleri bağlamında da devrimci sonuçlar doğuracak bir vurgu değişimiydi.

Bu fikirler, liberalizm felsefesinin temellerini kuran İngiliz felsefeci John Locke'un (1632-1704) düşüncesinde çok merkeziydi. Locke aile yapısının toplumun ataerkil yapısının bir yansıması olması gerektiğini, kralın devlet üzerinde egemen olduğu gibi babanın da evinde egemen olması gerektiği düşüncesini şiddetle reddediyordu. Aile, devlet ve bireyin devletle olan ilişkisi konusunda daha akıcı bir kuram öneriyordu. Locke, özerklik kavramıyla bağıntılı olarak eşitlik düşüncesinden ve bireysel mutluluk hakkından bahsetmişti. "Herkesin doğuştan eşit olduğunu" ve "gerçek mutluluğun peşinden gitme zorunluluğunun tüm özgürlüklerin temeli olduğunu" savunuyordu.¹⁷

¹⁵ Russell, *A.g.e.*

¹⁶ Eski Yunan ve Musevi cennetten kovulma mitleri, erkeğin mutlak bağımsızlığı ve özerkliği ilkesine dayandırılmıştı. Buna göre erkekler kadınlardan önce yaratılmış ve kadınlar olmaksızın tanrıyla ya da tanrılarla ayrıcalıklı bir ilişki içinde mutlu ve bağımsız olarak yaşamışlardı.

¹⁷ Russell, *A.g.e.*

Aynı şekilde önemli olarak Locke, bütün insanların doğduklarında boş bir levhaya benzediklerini, daha sonra bu levhanın üzerine özellikle yetiştirilme şekli ve eğitimle bizim “insan doğası” dediğimiz şeyin yazıldığını iddia eden bir deneyciydi. Boş levha hipotezi insan davranışının nedenlerini beyne değil, temel olarak dışarıdaki dünyaya yükliyordu. Sonunda, bu hipotez İlk Günah’ın bütün insanların doğuştan getirdiği temel bir varoluş durumu olduğu düşüncesiyle yer değiştirdi. Bunun çıkarımları kadınlar için çok önemliydi. Eğer kadın da erkek gibi doğuştan boş bir levha idiye, onun “daha aşağı bir konumda oluşu” da doğuştan getirdiği ya da doğası tarafından belirlenmiş bir şey değil, fakat yetiştirilme ve eğitilme şeklinin bir ürünüydü.¹⁸

Böyle bir görüş, kadına duyulan nefretin temellerini sarsmıştı. Çünkü yaradılış öyküsünde, kadının erkeğe tabi kılınmasının ve kadının doğumda çektiği sancıların, insanın masumiyetini yitirmesinde Havva’nın oynadığı rolün cezası olduğu belirtilmişti. Locke, *Two Treatises of Government* (Hükümet Hakkında İki Risâle) adlı eserinde sağduyulu bir yorumla şöyle söyler: “Eğer kadının koşulları ve kocasıyla yaptığı sözleşme onu erkeğe tabi olmaktan muaf tutarsa, kadını tabi olmaya zorlayan başka bir yasa kalmaz. Yine kadının günahının bir parçası olarak anlatılan, kadının çocuk doğururken acı çekmesine karşı da çözüm bulunabilir.” Locke, iyiyi keyifle, kötüyü de acıyla eşit tuttuğu için, kaçınılması mümkün olan acıya katlanmak oldukça saçmaydı. O, moda uymak için kadınların acılar çekerek dar korseler içine hapsedilmelerine karşı çıkan ilk düşünürlerden biri olmuştu.

Bu düşüncenin, kadının ikincil konumunun ilahi bir planın parçası olduğu ve evrenin mutlak yapısına bir örnek teşkil ettiği bu egemen düzene nasıl bir tehdit oluşturduğunu hayal etmek çok zor olmasa gerek. Kadınların biyolojik kaderi olarak farzedilenden kaçabilecekleri fikri, bazıları tarafından inandıkları Tanrı’ya ve onun yaratma planına hakaret olarak görülmüş ve yüzyıllar boyunca buna karşı çıkmıştır. 19. yüzyılda Kilise, kloroform yoluyla doğum sancılarının dindirilmek istenmesine karşı çıkmış (Bkz. 6. Bölüm) ve 20. yüzyılda ise tutucu Katolikler ve radikal Protestanlar doğum kontrol haplarına ve kürtaja karşı savaş açmışlardır.

¹⁸ Bu kuram, bugün evrim biyolojisinin bulgularıyla kısmen sorgulanmakta olsa bile, hâlâ toplumbilimcilerin egemen görüşü olarak kalmıştır.

Temel ilkeleri tanımlanır tanımlanmaz, liberalizmin etkileri de kaçınılmaz olarak ortaya çıktı. Tam olarak tanımlanamadan alev aldı. İngiliz kadınlarının bütün sonuçlarıyla birlikte yeni bir felsefe ortaya koymak için Locke'u beklemeye ihtiyaçları yoktu. Roma Cumhuriyeti'nin son döneminden beri ilk kez 1642'de kadınlar siyasi bir protesto eylemi için sokağa çıktılar. Dört yüz kadın İngiliz Parlamentosu'nun önünde, mali zorluklarını protesto etmişlerdir. Radikal tarikatlerden bir tanesine ait olan kadınlar, İngiliz İç Savaşı (1642-1649) sırasında şöyle bir şarkı söylediler:

Biz hiç evlenmeyeceğiz!
Ve yaşamımızı,
Bu berbat esarete zincirletmeyeceğiz¹⁹

Locke'un ölümünden iki yıl sonra, ilk İngiliz feminist olarak görülen, *A Serious Proposal to the Ladies* (Kadınlara Ciddi Bir Öneri) (1694-7) ve *Some Reflections Upon Marriage* (Evlilik Üzerine Bazı Düşünceler) (1770) kitaplarının yazarı Mary Astell (1668-1731), çoktan sorulması gereken soruyu sordu: "Bütün insanlar hür doğdularsa, o zaman nasıl oluyor da bütün kadınlar esir olarak doğdularlar?"

Bireysel haklar konusunda liberal düşüncenin etkisi, Kuzey Amerika kolonilerindeki kadınların konumlarında hissedilir iyileşmeler getirmişti. 1647'de Massachusetts'de çıkarılan bir yasa ile erkeklerin eşlerini dövmeleleri yasaklandı. Liberalizmin etkisi daha da öteye gitti. Otoriteye olduğu kadar yakınlığa dayalı bir birim olarak, tamamıyla yeni bir aile anlayışının yaratılmasına yardım etti. Locke aileyi, anne ve babanın aynı derecede hak sahibi olduğu bir güç-paylaşımı birimi olarak görmüştü.²⁰ Bu, kadın ve erkeğin evlilik içindeki cinsiyet rolleriyle ilgili kuralları değiştirmişti. Ebeveynler, çocuklarının kiminle evleneceği üzerindeki karar verme yetkilerini kaybetmişlerdi. Stone'un belirttiği gibi, "Genç çiftler artık birbirlerine duydukları sevgi ve yakınlık nedeniyle birleşiyorlarsa, ebeveynlerin çocuklarının eş seçiminde hâlâ karar vermeleri nasıl mümkün olabilir?"²¹

¹⁹ Stone, *A.g.e.*

²⁰ Locke, *A.g.e.*

²¹ Locke, *A.g.e.*

Eşlerin hem “karşılıklı zevk” hem de üreme için birlikte olabilecekleri düşüncesi, Kilise ve diğer otoritelerin cinsel davranışlar üzerindeki kontrolünü kaybetmeye başladığına işaret etmişti. Geçmişte de Kilise’nin, kadın düşmanı dünya görüşüne karşın, eşlerin cinsel ilişkide bulunmalarına büyük bir pişmanlıkla tolerans gösterdiği dönemler olmuştu, çünkü maalesef insanlar için üremenin tek yolu buydu (Katolik kilisesinde bu anlayış aslında günümüze kadar sürdü). Ama aslında St. Paul’den bu yana Hıristiyanlığın cinsel ilişkiye karşı tutumu şöyle özetlenebilir: Cinsel ilişki utanılacak bir eylemdir, hele taraflar bundan bir de zevk duyuyorlarsa daha da utanç doludur. Ancak toplum sekülerleştiği oranda, cinsellikte de eski katılıklar çözülmeye başlamıştı. Bu gelişme, kuşkusuz hiç zikzak yapmadan giden dümdüz bir çizgi üzerinde olmadı. Daha geniş cinsel özgürlük dönemlerini daima daha tutucu karşı hareketler izledi. Fakat cinselliğe karşı daha liberal bakış açısının gelişmesi, özellikle İngiltere’deki Püritan Devrim’in (1647-1660) yenilgisinden sonra gerçekleşti. Oliver Cromwell’in yönetimi sırasında, meyhaneleri ve tiyatroları kapatan, horoz dövüşlerini yasaklayan dinci tutuculuğuna karşı ahlaki bir isyan hareketi başladı. Püritanlar, İç Savaşı kazanmışlardı ama cinsel arzuya karşı yürüttükleri savaşı açıkça kaybetmişlerdi.

İlahi Plan’dan bağımsızlaşması, cinselliğin üreme işlevinden ziyade eğlence işlevine vurgu yapılmasına yol açtı. Prezervatifin bulunmasıyla bu daha da kolaylaştı. 17. yüzyılda artık Londra ve Paris’te prezervatif edinmek mümkün oluyordu. Önce cinsel hastalıklardan korunmak için düşünülen bu araç, giderek doğumu önlemek için kullanılmaya başlandı. Prezervatif, cinsel ilişkinin sadece zaman zaman değil, zevk veren bir uğraşıya dönüşmesinde önemli bir adımı temsil etmiştir.²² Kadınların kendilerini koruyabilmeleri ve gebeliği önleyebilmeleri, mizojininin en önemli dayanağı olan biyolojik determinizme meydan okumuştur. 17. yüzyılda olduğu gibi bugün de bunun yarattığı endişenin üstü, gebeliğin önlenişinin kadınları daha fazla erkeklerin arzularının objesi haline getirebileceği gibi bir ahlakçı bir tonla örtülmeye çalışılmıştır. Bu, yeniden-üretim fonksiyonlarını kontrol eden ve

²² İkinci adım 300 yıl sonra, 1960’larda doğum kontrol haplarının kullanılmasıyla gündeme gelecekti.

dolayısıyla bütün mizojinistlerin nefret ettiği özerkliği başaran kadınlardan duyulan derin korkuyu saklayamaz.

Özerkliğin bir biçimi bir olasılık olarak görünmeye başlarken, bilim başka bir fantezinin sonunu getirdi. Bu fantezi, Antik Yunan yaradılış söylencesinde vurgulanan özerk erkek fantezisi ve Aristoteles'in üremede kadının ikincil bir rol oynadığı, hatta ondan tamamen vazgeçilebileceğine ilişkin "bilimsel" kanıtlar getirmesiydi (Bkz. Bölüm 1). Binlerce yıl kadının rolü sadece, yaşam veren tohumların beslendiği bir taşıyıcıya indirgenmişti. Mikroskobun icadıyla artık en az teleskobun kullanılmasının ortaya çıkardığı kadar büyüleyici bir başka evreni de açığa çıkarmıştı. 1672'de kadının yumurtalıkları keşfedilmişti. Giderek döllenmede kadının sadece edilgen bir kuluçka makinesi görevi görmediği anlaşılmaya başlanmıştı. Aristoteles'ten bu yana, erkek tohumunun yaşamın bütün unsurlarını, hatta ruhu bile içinde taşıdığı fikri pompalanmıştı. Şimdi yumurtaların yaşamın oluşması ve devamı için vazgeçilmez olduğu gösterilmişti. Birgün Athena bir bakteri üretme kabından doğabilirdi, ama asla babası Zeus'un kafasından değil.

2000 yıl önce Yunanlı filozofların entelektüel başarıları gibi; bilimin gelişmesi, mantığın ilerlemesi, demokratik düşüncelerin doğuşu ve bireyi ön plana çıkararak bir felsefenin gelişmesi de toplumun kadın düşmanlığına dayalı temel görüşlerini ortadan kaldırmamıştı. Diğer bütün önyargılar gibi mizojini, en fazla kendisinin temel önermelerini tehdit eden değişim dönemlerinde bir reaksiyon olarak güçlü bir şekilde hissedilirdi. Kadına şiddetin doruğa ulaştığı 17. yüzyıl cadı avları sürecinin, Locke'un bireysel hakları savunduğu ve daracak korselerin kaldırılması için savaştığı dönemle aynı olduğunu düşünmek yeterlidir. Şair T. S. Eliot'un belirttiği gibi, her çağ bir geçiş dönemi demektir.²³ Ama 17. yüzyılda insanlık, tarihinin en baş döndürücü değişimlerini yaşamıştı. Bu yüzyıl, ahlaki, felsefi, toplumsal ve siyasal çatışmaların bitmek bilmeden yaşandığı yüzyıldı ve etkileri gelecek yüzyıllarda da duyulacaktı.

Modern dünyanın doğuşu olarak tanımladığımız bu dönemde, Avrupa'da kadından nefret hiçbir zaman tedavülden kalkma-

²³ T. S. Eliot, "The Poetry of 18th Century", *The Pelican Guide to English Literature*, Volume 4: *From Dryden to Johnson*, der. Boris Ford, Pelican Books, 1973.

mıştır. 16. yüzyıl ve 17. yüzyılın başlarından bize bayağı verimli bir mizojinistik yazın kaldı. Bunlar, 1616-1634 yılları arasında tam on baskısı yapılan John Swetnam'ın, "The Arraignment of Lewd, Idle, Forward and Unconstant Women" (Arzulu, Tembel, Geveze ve Kararsız Kadınlar ve Onların Kaprislerine Karşı Soruşturma) adlı eseri gibi hakaret dolu kitapçıklardan, Kraliçe Elisabeth ve Kral Jakob dönemlerinin en ünlü şair ve dram yazarlarının çalışmalarındaki dehşet dolu ve itham edici temsillere kadar uzanıyordu.

Kadınların güzelliğini öven bir şiirin peşinden kadın düşmanlığı ile dolu bir çirkefliliğin gelmesi hiç de ender bir şey değildi ve çoğunlukla her ikisi de aynı yazarın kaleminden çıkmış olabiliyordu. Fransız şair Clément Marot'un kadınların göğüslerini öven şiiri nedeniyle kadın göğüsleri yazınsal bir moda olmuştu:

Onu görenlerin çoğunun elleri arzuyla titriyor,
Hepsi ona değmek, onu okşamak istiyor.
Ama ya onlara dokunmadan yanında durmaya razı olmalı
Ya da insanın içini bambaşka arzular doldurmalı...
Haklı bir nedenden ötürü kadınlar mutlu oluyorlar,
Göğüsleri sütle dolduran Tanrı'ya dua ediyorlar.
Bir genç kızın göğsünü, ergen bir kadın olduğu zaman,
Tanrı değil mi bu kadar güzel yapacak olan?

Aynı şair daha sonra bu övgüsünü tamamen tersine çeviriyordu:

Sadece bir deri gibi sarkan göğüs,
Bayrak misali asılı duruyor bedende, öksüz...
Ucu kapkara çirkin bir göğüs ise
Bir bacaya benziyor sanki bulaşmış dumana, ise
Göğüs, cehennemde Lucifer'in çocuklarını emzirmeye durmuş.²⁴

Kadınlara karşı bu saldırıların çoğu, geleneksel retoriğin bir parçası ve eski Yunan ve Roma'nın mizojinik geleneğine kadar geriye giden eski klişelerden oluşmaktadır. Bu, 18. yüzyıl boyunca İngiliz yazınında temel bir gelenek olarak devam etmiştir. Ben Jonson'un *Epicoene: or, The Silent Woman* adlı eserinde Kaptan

²⁴ Marilyn Yalom, *A History of the Breast*, Ballantine Books, 1997.

Thomas Otter, kendi karısını eski Romalı şair Juvenal'in anlayacağı tarzda şu sözlerle betimliyor:

...Ve tamamıyla çirkin bir yüz. Buna karşın yüz yağı ve sabun masrafı bana yılda kırk liraya patlıyor. Bütün dişleri kara manastırda yapılmış, kaşları sahilde ve saçları gümüş sokağında. Kentin her mahallesinde onun bir parçası var. Akşam yatmaya gitmeden önce kendini parçalara ayırıyor ve yaklaşık yirmi ayrı kutuya koyuyor. Ertesi gün öğle vakti, büyük bir Alman saati gibi parçalar yeniden yerlerine monte ediliyor.²⁵

Mizojinistler, her çağda makyaj karşıtı bir propagandayı az ya da çok ama hep aynı sıkıcı sızlanmayla etkin bir şekilde kullanmışlardır. Fakat burada kadınların bağımsızlaşmasına yönelik psikolojik olarak çok daha fazla rahatsız edici bir endişe açığa çıkıyor. *Epicoene'de*, "Collegiates" adı verilen ve sık sık bir araya gelerek şiir, politika ve felsefe konularını tartışan bir grup bağımsız kadından söz ediliyor. Bu kadınların bağımsızlığı, Londra çevresinde kendi arabalarıyla gezebilmeleriyle vurgulanıyor. Onların erkeksi hatları, eşlerini disiplin altında tutamayan Thomas Otter gibi kadınsı erkek karakterlerle tam bir çelişki oluşturuyor. Burada cinsiyetlerin rolleri değişmiş, bağımsız kadınlar erkeksi, erkeklerse efemine hale gelmişlerdir. "Collegiates" kadınları, aynı erkekler gibi sadece zevk için cinsel ilişkide bulunmaları ve sık sık bunu kendi aralarında yapmaları yüzünden suçlanırlar. Bunun sonucu ahlaki ve toplumsal kaos ve kargaşa olarak sunulur.

Bu kadınlar, Jonson ve çağdaşlarının sert taşlamalarının hedefi haline geldiler. Alaycı yazılar yazan William Goddard, Morrilla adlı bir kadının, tıpkı Jonson'un "Collegiate" kadını gibi kendi arabasında gezintiye çıkma cesaretini gösterdiğini şöyle yazıyordu:

Söyleyin! Bu kadını, erkekten daha aşağı olarak görebilir misiniz? Eğer öyleyse o zaman onun en azından bir kısmıyla erkek, bir kısmıyla kadın ve bir kısmıyla da hayvan olduğunu teslim ediyorsunuz demektir.²⁶

²⁵ Ben Jonson's Plays, vol 1, Felix Schelling'in önsözüyle, J. M. Dent and Sons, 1960.

²⁶ Ian Frederick Moulton, *Before Pornography: Erotic Writing in Early Modern England*, Oxford University Press, 2000.

(1) zamanın gelecek vaat eden genç bir yazarı olan *William Shakespeare* (1564-1616), *The Taming of the Shrew* (Hırçın Kız) adlı eserinde, kadınların ev-içi isyanlarının yarattığı egemen korkularını anlatmaktadır. Biraz kaba saba erotik bir komedi olan bu popüler oyun, kalıcı bir ilgi gördü. Oyun, cinsellik ve güç üzerine kuruludur ve görünüşte erkeğin zaferi ile sonlansa da bu biraz muğlak bir şekilde bırakılmıştır.

Bir kocaya hizmet etmek ve itaat etmek olasılığına karşı sürekli isyan durumunda olduğu için Padualı kadın kahraman Katherine Minola ile kimse evlenmeyecektir. Ekonomik sebeplerden dolayı evlenmeye ihtiyacı olan Petruchio ise tam da ona uygun bir aday olarak görünmektedir. Gene de oyunun ikinci sahnesindeki Katherine'in konuşması, hakimiyet için erkeklerle mücadelesini terk eden ve teslim olan kadınlar için bir çeşit müdafidir:

Tüh, tüh, ağırlar içinde yanan alnını kırıştırma!
Ve öfkeli gözlerinden yaralayan oklar yağdırma,
Kralına, kocana, sana hükmedene...

Bu isyan güzelliği öldürüyor; soğuşun bitkileri öldürdüğü gibi,
Ününü yok ediyor, fırtınanın çiçekleri yok edişi gibi...
Kocan senin sahibin, koruyanın; ışığın, başın; öyle bak Prensine!

Ve geçimin için bedenini harcıyor zorlu işlerde; hem denizde hem karada,
Nöbet tutuyor geceler boyu fırtınada ve gün boyu dondurucu soğuklarda;
Sen sıcacık evinde, güven içinde yaşamını sürdüresin diye...²⁷

Bir kadının bariz bir şekilde beyaz bayrağı çektiğini görmek, erkek kitle için tatmin edici olabilir. *The Taming of the Shrew* (Hırçın Kız), kadının hizmetkâr erkeğin de efendi olduğu statüskoya dönüşü kutlar gibi gözükmektedir.

Ama Shakespeare'in oyunu görünüşle gerçeklik birbirine karışmıştır. Çoğu kez bunun oyun içinde bir oyun olduğu unutu-

²⁷ William Shakespeare, *The Complete Works*, der. Stanley Wells ve Gary Taylor, Oxford, 1988.

lur. İki asil insan, eğlenmek için, Sly adlı bir kılıbık ve alkolik bir dilenciye kendisinin asil sınıfından olduğuna inandırarak bir oyun sahnelerler. Oyun bittiğinde dilenciye yeniden sokağa atarlar ve o da tekrar eski sarhoş yaşamına döner. Asillik rüyasından uyandığında Sly, bütün gece içip sarhoş olduğu için sinirlenen karısıyla yüzleşmek zorunda kalır ve şöyle der: “Artık, hırçın bir kadının nasıl evcilleştirileceğini biliyorum.” ve aceleyle ekler: “Bütün bir gece bunun rüyasını gördüm.” Huysuz kadının evcilleştirilmesi sarhoş adamın rüyasıydı, uyanmasıyla buharlaşan bir gerçeğin saf görüntüsüdür. Shakespeare, seyircisini rahatsız edici bir muğlâklıkla baş başa bırakır. İsyankâr kadının evcilleştirilmesi ve bastırılması bir görüntü müdür, yoksa gerçeğin kendisi midir?

Shakespeare’in kadınlarla ve kadınların erkeklerle ilişkilerini ele alan eserlerinin çoğunda, bu tür nahoşluk ve muğlâklık bulunur. Duyguların şaşırtıcı çeşitliliğini istisnâ bir karmaşa ve derinlik içinde keşfetmesinden dolayı, Shakespeare’in bakış açısını genellemek mümkün değildir. Böylece Shakespeare, 5. yüzyılın Atinalı dram yazarlarından sonra en büyük bir dramatik yazın bütününü üretmiş ve bunu Homeros, Virgil ve Dante ile eşit tutulacak düzeyde bir şairlikle tamamlamıştır Dolayısıyla eserlerinde mizojini duygusuyla uğraşması çok şaşırtıcı olmasa gerek. En ünlü iki dramında bu duygular, belki de eşi benzeri görülmeyen bir şiirsel yoğunlukla ifade edilmiştir. Aynı zamanda dünyanın bu en büyük şairinin çok derinlerde yatan kadından nefret duygusunu taşıyıp taşımadığı sorusunu geride bırakmıştır.

Shakespeare’in eserlerinin çoğunda kadınlar önemli bir rol oynamaktadırlar. Komedilerinde onların aşk serüvenleri, öykünün en can alıcı yanını oluşturmaktadır. Bunlarda başka hiçbir yazarda rastlanmayacak çeşitlilikte; aşk hastası, ironik, romantik, isyankâr, zeki, aldatici, cesur ve bağımsız kadın karakterler görülmektedir. Ama Atinalı dram şairlerinden farklı olarak Shakespeare’in 1599 ile 1609 arasındaki şairlik kariyerinin en başarılı on yılında yazdığı trajedilerinde, hiçbir kadın başkaraktere rastlanmaz. Gerçi onun bütün tragedyelerinde kadınlar konunun parçalarıdır ama konunun merkezinde hep bir kahraman erkek ve onun kendi sonunu hazırlayan zayıflıkları bulunur. Bu tragedyalarda Shakespeare, erkeğin güce ve otoriteye sahip olması için gerekli özelliklere yoğunlaşır. Atina’nın tragedyelerinde yaptıkları

rı gibi, bu tragedyalarda kadınlar erkeğin otoritesine meydan okumaz. Ama onların eserin kahramanı ile ilişkileri, çoğu kez bu kahramanların sonunu getirecek güçtedir. Bunlar arasında en ünlüleri; kocasını kral olmak için cinayete ve hatta kardeş katline sevkeden Lady Macbeth'in hırsı ve kraliçe olarak kendisiyle birlikte Roma İmparatorluğu'nun tek egemeni olacağına inandırdığı Antonius'un Kleopatra'ya olan büyük aşkıdır.

Bu eserlerin hiçbirinde zavallı kahraman, kendisini uçuruma sürükleyen kadını suçlamaz. Shakespeare, (kadın düşmanı bir yazarın ideal olarak değerlendirebileceği), ne Lady Macbeth'le Cennetten Kovulma temasını ne de Kleopatra'yı erkeğin yıkımını getiren Havva veya Pandora rollerine sokma fırsatını kullanmamıştır. Macbeth ve Antonius, kendi kaderlerinin bütün sorumluluğunu yüklenmiş ve ölüme gitmişlerdir.

Buna karşı *Hamlet* ve *Kral Lear*'da ise kadına sadece birey olarak değil aynı zamanda bütün kadın cinsi olarak, olay kahramanlarının çektiği acıların ve gördüğü zararların suçu yüklenmiştir. Bu iki eserin Shakespeare'in en önemli sahne eserleri olması nedeniyle, şaire kadın düşmanı ya da "kadınların değeri ve cinselliği konularında çelişkili düşüncelerin sahibi olduğu"²⁸ suçlaması yapılmıştır.

Hamlet'i ele alarak Shakespeare'in kadınlara ve cinselliğe karşı tutumunu değerlendirmek kolay değildir. "Yazın sanatının Mona Lisa'sı"²⁹ olarak tanımlanan bu eser gerçek bir bilmece-dir. *Hamlet*, hem "bütün zamanların en büyük oyunu" olarak övüldü hem de "sanat yönünden bir başarısızlık" olarak yerildi.³⁰ Gerçekten *Hamlet*'in konusunun ne olduğunu söylemek kolay değil. *Macbeth*'te ana fikir iktidar hırsı; *Antonius ve Kleopatra*'da tutkular; *Coriolanus*'ta gurur; *Othello*'da kıskançlık; *Kral Lear*'de nankörlüktür. Ama aslında içlerinde en kolay kategorileştirilebilecek ve yüzeysel olarak bakıldığında klasik bir intikam oyunu olduğu söylenebilecek *Hamlet*, böyle basitçe özetlenemiyor. Bu eserin konusu sorulduğunda şunları söyleyebiliriz: Amcası Claudius, Hamlet'in kral olan babasını öldürür ve annesi Gertrud ile evlenir; ve böylece Hamlet'in taht için varis olmasının önüne geçer. Hamlet de babasının intikamını almak zorundadır. Fakat

²⁸ David Gilmore, *Misogyny: The Male Malady*, University of Pennsylvania Press, 2001.

²⁹ T. S. Eliot, *Selected Essays*, Faber and Faber, 1969.

³⁰ Eliot, *A.g.e.*

bunu söylemekle, şimdiye kadar yazılmış en büyük şiirlerden bazılarına saçılan çok yoğun, karmaşık ve çalkantılı duygulara henüz temas etmemiş olacağız. Ama Hamlet'i mizojiniyle bağlantılı kılan şey, bütün oyunda belki de en güçlü olan duygunun -Hamlet'in annesinin amcasıyla evlenmelerine karşı duyduğu öfke ve iğrenme duygusunun- anlatımıdır.

Hatta amcasının bu lanetli eylemi için babasının hayaleti aracılığıyla ikaz edilmesinden çok önce Hamlet'i, annesinin bu kadar çabuk evlenmesinden dolayı çaresizliğin sınırında derin bir melankoli içinde kıvrandığını görürüz. Onun annesine öfkesi giderek dünyadan ve insan bedeninden genel bir iğrenmeye dönüşmüştür ve bu iğrenme Hamlet'in şu sözlerle başlayan ilk monoloğunun konusunu oluşturur (1. Perde, 2. Sahne):

Ah, keşke eriseydi bu sımsıkı et,
Dönüşseydi çiğ damllarına...

Bedeni "lekeleyen" annesinin arzusudur ve konuşma devam ederken açığa çıkacağı gibi tüm dünyayı karartmıştır:

...Vahşi bir bahçe o,
Tohum atıldıkça istenmeyen otlar fışkıran ve tüm bahçeyi
dolduran.
Sonu böyle mi olmalıydı?
Ölümünün üzerinden henüz iki ay! - Hayır, o kadar değil, iki bile
değil
Nasıl da kusursuz bir hükümdar!
Bir Satyr'in yanındaki Hyperion gibi.
Onu, yüzüne sertçe vuran rüzgârdan bile sakındığı annemi, bu
kadar seven insanı,
Tanrım, babamı mı anmalıyım, yoksa sevdiği bu insanla,
Gemleyemediği arzularının doruğuna varan annemi,
Salt tutkularından beslenen kadını mı? ...
Ve sadece bir ayda! -Hayır, hiç düşünmeyeyim!-
Zayıflık
Kadın senin adın!

Hamlet'in ilk monoloğu, tekrar evlenmesinden bile önce Hamlet'in annesine öfke duyduğunu gösteriyor. Hamlet'in babasını

hanedanlığın kusursuz bir örneği olarak resmettiği göz önüne alınır, annesinin babasını çekici bulması bir sürpriz olmamasına rağmen, Gertrude'un babasına karşı olan cinsel bağlılığı bir iğrenmeyle ele alınır. Kocasının ölümünden sonra doymak bilmeyen arzuları Gertrud'u, bir başka erkeğin kollarına sürüklemiştir. Hamlet bu adamı, hayvani arzusunun cisimlendiği ve çoğu zaman penisi olağandan çok büyük olarak resmedilen Yunan mitolojisinin yarı-insan, yarı-keçi bir figürü olan Satyr ile karşılaştırıyor. Hamlet'in annesini ithamı, o herkesçe bilinen bütün kadınlara saldırıya dönüşür. Onun iğrenmesinin arkasında, kadının bir kez uyandırılınca cinsel arzusunun kontrol edilemeyeceği ve durdurulamayacağı düşüncesi yatmaktadır.³¹

Eserin başka bir yerinde, Hamlet annesini babasının portresiyle birlikte sunup yeni kocasıyla karşılaştırma yaparken, yeneden annesinin seksüel iştahı temasına geri döner (3. Perde, 4. Sahne):

Buna aşk demeyin! Çünkü sizin yaşınızda,
Kanın kaynaması durulmuştur artık.
Ve bekler karar vermeyi,
Nasıl bir karar ki bu? Birinden ötekine mi?

Öfkesi giderek artar Hamlet'in ve Gertrude ile Claudius'u birlikte yatakta düşününce midesi bulanır âdeta:

Hayır!
Berbat bir yatakta terler içinde çürüyerek yanmaya,
Oynaşan, çiftleşenlerin yaşadığı bu iğrenç yuvada yaşamaya,
Hayır!

St. Augustine'in kaleminden dökülebilecek bu dizelerde Hamlet, Hıristiyanlığın kadın düşmanlığı geleneğine ait olan insan cinselliğinden korkuyu dile getirir. Ama Hamlet'in annesine öfkesi, bu kadının yetersizliğinden de beslenir. Gertrude, Shakespeare'in yarattığı en olumsuz kadın tiplerinden biridir. O ne çok kötü ne de çok kurnaz ya da hilebazdır; kesinlikle cesur da değildir. Onun,

³¹ Othello da kıskançlık anında karısı Desdemona'ya benzer şeyler söylemektedir: "Evliliğe lanet! O benim için kırılğan bir varlık ama senin için sadece bir zevk aracı!" (*Othello*, 3. Perde, 3. Sahne)

ölen kocasının kardeşiyle çabucak yeniden evlenmesinin gerisinde bir kadının, çağının göreneklerine başkaldıran medeni cesareti değil sadece zayıflığı yatmaktadır. Hamlet'in onun hakkında söylediklerine rağmen, annesi bir arzu canavarı olarak da görünmez. Aslında onun en belirgin kişilik özelliği edilgenliğidir. Hamlet'in kendi annesinin şehvetini oldukça abarttığını ve böylece annesinininkinden çok kendisinin seksüel takıntılarını açığa vurduğunu düşünebiliriz.³²

Oyundaki diğer kadın karakter Ophelia'dır. O da Hamlet'in kadın cinselliğine karşı duyduğu tiksintinin üzüntüsünü yaşamaktadır. Hamlet ona, kendisini artık sevmediğini söylerken bağırarak şunları ekler: “Bir manastıra kapan! Niçin dünyaya günahkâr insanlar getirmek istiyorsun?” (3. Perde, 1. Sahne). Bundan sonra gelen cümleler, yazın sanatının en ünlü kadın düşmanlığı dışavurumlarından biri sayılır:

Sizin boyanmalarınız hakkında yeterince bilgim var; Tanrı size bir yüz vermiş ve siz kendinizi başka bir şey yapıyorsunuz: Geziniyorsunuz, salına salına yürüyorsunuz, peltek peltek konuşuyorsunuz ve Tanrı'nın yaratıklarına lakaplar veriyorsunuz ve sonra da tüm bunları hafife alarak bilmezden geliyorsunuz.

Hamlet'in konuşmasında açıklanan güçlü duygular arasında, Ophelia'nın “dünyaya günahkâr insanlar getirme” isteğiyle ilgili olarak ortaya çıkan gerçek bir öfke ve zalimlik bulunmaktadır ki, bu yine bir kere daha (Hıristiyan teolojisine göre) İlk Günah lanetini tekrarlamak için kadına yöneltilen derin kızgınlığa işaret etmektedir. Hamlet aynı konuşmada, Claudius ve Polonius'u mutsuzluğunun temelinde amcasının tahtı ele geçirmesinin değil Ophelia ile yaşadığı sorunların yattığına inandırmak istemektedir. Başka bir deyişle, Hamlet açısından bakıldığında, edebiyattaki en ünlü mizojini patlaması aslında bir retorik alıştırmasından başka bir şey değildir ve onun bu sözleri Ophelia'ya ya da genel olarak kadınlara karşı duygularını yansıtmaktan çok sadece karşısındaki rakiplerini aldatmaya yönelik bir hile olarak yorumlanmalıdır.

³² Ya böyle ya da T. S. Eliot'un iddia ettiği gibi, Shakespeare Gertrude'in annesine ölçüsüz nefretini haklı kılacak bir anne figürü yaratamadığı için Gertrude karakterinde başarılı olamamıştır. Bu, oyunun birçok muammasından biridir.

Hamlet'in ana odağı daha çok anne-oğul ilişkisidir. Mizojininin temel bir tema olduğu bir başka oyunda, *Kral Lear*'de ise asıl tema bu kez bir baba ile kız çocukları arasındaki ilişkidir. Bu dram, duygusal vurguda dikkat çekecek bir değişimi gösterir. Shakespeare'in biyografisini yazan bir yazara göre, "yaklaşık olarak 1606 yılından itibaren baba-kız çocuk ilişkisi, şairin eserlerinde neredeyse takıntılı bir tema haline gelmiştir."³³

Psikoloji, mizojininin kökenlerini temel olarak ana-oğul ilişkisinde arar. Genellikle bir baba kız çocuğu sahip olana kadar, karakteri ortaya çıkmıştır. Doğan kız çocukları Goneril ve Regan gibi doğuştan lanetlenmiş olsalar bile, onların davranışları, babanın kadınlara karşı tutumunu belirlemeyecek, olsa olsa kadınlar hakkındaki düşüncelerini destekleyecektir. Bu nedenle kadından nefret duygusu *Kral Lear*'de güçlü bir şekilde yer almasına rağmen, oyunun iç dinamiğinde *Hamlet*'te olduğu kadar merkezi değildir. Oyundaki bir sahne, Lear'e sadece öfkesini açığa vurma fırsatı vermektedir. Krallığını budalaca bir kararla kızları Goneril ve Regan'a bırakan kral, kızlarının entrikaları sonucu vatanından olmuş ve korumasız kalmıştır ve yaşadıklarını edebiyatın en güçlü sahnelerinden birinde şöyle dışa vurur (4. Perde, 6. Sahne):

Oradaki zarif kadına bak,
Yüzü, kucagında kar taşıyormuş kadar tedirgin,
Sonra terbiyeli bir geriniş,
Ve birden her şeye sırt çeviriş.

İstedığı yalnız arzudan söz edilmesi,
Kokarca değil, azgın bir kısrak tepiniyor göğsünde.
Kemerden aşağısı Centaur'dur tümüyle,
Kemere kadar yukarısı, kadındır bütünüyle.

Bunlar hep Tanrılara özgü şeyler,
Diğer yanda ise şeytana ait olan, onun mülkü nesnelere.
Orası cehennem; yanan, kaynayan,
Kükürt bataklığı bu, her an pis kokan.

³³ Park Honan, *Shakespeare: A Life*, Oxford University Press, 1998.

Veba kokusu, çürümüşlük sarmış her yanı,
Tüh, tüh! Ah, vah! Nerdesin benim iyi eczacım, dostunu tanı!
Mis kokuları üfle hayallerime,
Onlar aroma olsun benim fantezime...

Hamlet'te olduğu gibi burada da belli bir kadına (ya da belli bir kadın tipine, sahte bir tevazu sergileyen kadınlara) yapılan bu suçlama, giderek kadın cinselliğini kötileyen sert sözlerle son bulmaktadır. *Othello*'da Gertrude ve Desdemona ile olduğu gibi bir kere daha kahramanını bezdiren ve imgelemine bozan şey, kadınların cinsel "şehvet"idir. Ancak Hamlet'in aksine Kral Lear, sonunda bir kadın -en küçük kızı Cordelia- eliyle ruhsal kurtuluşa erişmektedir. Cordelia oyunun başında, kadın düşmanlığını yok eden bir dürüstlikle Kral Lear'e yaklaşır. Yalan övgülerle babasına dalkavukluk yapmak yerine, Cordelia gerçekte sevgi arasındaki bağlantıyı gösterir ki babası bunu ancak kendisini kurtarmak için hayatını kaybeden Cordelia'nın yaşamı pahasına anlayacaktır. Kadın düşmanlığı ögesi, Shakespeare'in trajedilerinde insanların mutsuzluğuna neden olan başka saçmalıklardan daha fazla devam etmez. Erkek veya kadın tarafından gösterilmiş olsun insanlık durumuna dair içe işleyen bir sempatiden doğan merhamet ve acıma onun en büyük oyunlarının hâkim duygusu olarak yer alır. Shakespeare'in trajedilerindeki bu merhamet, erkek ve kadın arasındaki ayrım da dahil olmak üzere tüm farklılıkların önemini yitirdiği ortak bir insanlığı paylaştığımızı ortaya çıkarmaktadır.

The Tempest (Fırtına) ve *The Winter's Tale* (Kış Masalı) gibi kariyerinin son yıllarına ait eserlerinde, retorik veya derin duygulara hitap eder şekilde olsun kadınlara karşı sert eleştirilere rastlanmaz. Bu eserlerde hakim söylem, genellikle baba ve kız arasındaki uzlaşmadır. Erkeklerle kadınlar arasındaki çatışmalar -babanın kızıyla ilişkisinde olduğu gibi- memnurluk verecek biçimde çözümlenir.

Başka yerlerde kadın düşmanlığı, on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda kadınların statüsünü derinden değiştirecek siyasal, toplumsal, ahlaki ve ekonomik gelişmelerin karşısında direncini sergilemiştir. İngiltere'de ikili bir süreç görülür. Giderek güçlenen orta sınıf içinde kadınla erkek arasındaki karşılıklı yakınlığı vurgulayan yeni bir aile modeli gelişirken, 1660-sonrası döne-

min saray çevrelerinin bazen nihilizme yaklaşan anlayışında ısc geleneksel cinsel ahlakın çöküşü yaşanıyordu. Bununla birlikte Juvenal'dan beri (Bkz. 2. Bölüm) kadınlara karşı küfür dolu edebi saldırılar ortaya çıktı.

İngiliz dilinde çok zarif aşk şiirlerinden bazılarını kaleme alan şair Rochester Kontu John Wilmot (1647-1680), “Kadını kucaklayan çağ geçip gitti/ Şimdi bir kış günü gibi gözükür” gibi dizelerle başlayıp, kadını “aptalların içinde vakit geçirdiği pasif bir çanak” (lazımlık) olarak betimleyebiliyor ve kadının cinsel organını lağımına benzetebiliyordu.³⁴ Rochester Kontu; özgür bir yaşam stilinden yana, müstehcen, açık-fikirli, isyankar, dinden uzak, siyasal olarak ilerici olan, çapkınlıkla ünlü genç üst-sınıf erkeklerin neslinin ilk temsilcisiydi. Aynı zamanda insanları sevmeyen (misanthropic) bir çaresizliğin göstergesi olarak mizojinik mısralar kaleme alan sert yergicilerdi. Onlar geçmiş kuşaklara egemen olmuş resmi Püritanizmin şiddetli eleştirmenleriydiler; onlar Batı'da cinsel muhafazakarlığı hedonist bir patlamanın izlediği, bunun da muhafazakar bir reaksiyonla devam ettiği ve günümüze kadar süren bir ahlak döngüsünü başlatmışlardır.

Yeni çapkın nesil, Restorasyon döneminin (1660-1688) saray çevresinde seksin sadece zevk için yapıldığı bir alt kültürü yarattı. Kıta Avrupasında da benzer bir hedonizm XIV. Louis

³⁴ *The Complete Poems of John Wilmot, Earl of Rochester*, der. David M. Vieth, Yale University Press, 1968. Bu Rochester'in şiirlerinin sansür edilmiş ilk tam derlemesidir. Bir başka şiirde, şair metresine yalvarırken kişisel hijyen mizojininin yerini alır:

Kirli güzel kız, temizlen ve nazik ol

Bütün keyfim yerine gelecek

Hala arkandaki kağıdı kullan

Süngerle temizlenmeden önce

Bu örnekte Rochester, sınıf farkı olmasızın tüm İngiliz kadın ve erkeklerinin herkesin bildiği üzere kirli olduğu ve kişisel hijyenden uzak olduğu gerçeğini yansıtmış ve Roma İmparatorluğu'nun sona ermesiyle birlikte, onun muhteşem hamamlarının, su kemeri sisteminin ve sokaklardaki oluklardan durmadan akan sularının da ortadan kalktığını ve Avrupa'da bin yıldır pisliğin hakim olduğunu hatırlatmıştır. On yedinci yüzyıl Londra'sında kişisel hijyen genellikle sadece ellerin ve yüzün yıkanması anlamına geliyordu. Yaşadığı çok sayıda cinsel ilişkinin açık tasvirleri de dahil olmak üzere gündelik yaşamını kaleme alan günlük yazarı Samuel Pepys (1633-1703), karısı Elizabeth'in (hayatında ilk defa) hamama gittikten sonra kendisinden cinsel olarak uzaklaştığını ve kendisi hamama gidene kadar onunla birlikte uyumadığını kaydeder. Üç gün sonra, cinsel ilişki ihtiyacı onun hamama gidip yıkanmaya karşı olan muhalefetini ortadan kaldırır. Fakat genellikle kadınlar, kirli olmaktan çok daha fazla sorumlu tutulup suçlanmışlardır.

(1643-1713)'nin saray çevresinde yaşandı. Bu, İtalyan Rönesansı'nın hümanizminden ilham alan Yahudi-Hıristiyan cinsel ahlakına karşı bir başkaldırıydı. Roma Cumhuriyeti'nin son dönemlerinde ve imparatorluğun ilk yıllarında olduğu gibi geçmişte de yönetici sınıfın içinde benzer nitelikte klasik ahlak anlayışının "çöküşleri" ortaya çıkmıştı. Ancak genellikle çok sert biçimde cezalandırılmışlardı. Fakat 17. yüzyılın sonunda kilisenin otoritesinin aşınmaya başlaması ve orta-sınıfın dünya görüşüne uygun olarak yeşerecek tutarlı bir ahlak anlayışıyla birlikte, yeni hedonizmi sınırlayacak güçlü bir kurum yoktu.

Çapkın orta-sınıf erkeklerin çevrelerinin parçası olan kadınların toplumsal konumları, alt-sınıf fahişe ve tiyatro oyuncularından (o zaman için toplumsal hayatında bir yenilik) erkekler kadar rastgele cinsel ilişkide bulunan -en azından böyle şöhret bulmuş- asil hanımefendilere kadar farklılık gösteriyordu. İngiltere tarihinde ilk kez bu kadınlardan bazıları, şiirsel kudreti dönemin fikirleriyle çarpıştırarak yoğun bir şekilde meşgul oldukları erotik ve sözcük oyunlarla ilgili görüşlerini arkalarında miras olarak bırakmışlardır. Bunların en ünlüsü başarılı bir oyun yazarı ve şair olarak bilinen ve iftira edilen ve büyük edebi bir şöhret kazanan ilk İngiliz kadını Aphra Behn'dir (1640-1689). Bir eserinde genç bir kadının kocasını nasıl bitap düşürdüğünü ve onu titreyen bir enkaza dönüştürdüğü anlatma cesareti gösterdiğinden "iffetsiz fahişe" olarak aşağılanmıştı. Erken boşalmanın kadın versiyonunu yazarak edebiyat tarihine geçmiştir ki genellikle erkek şairler bu konuda hep "saf peri"lerini suçlamışlardır. *The Disappointment* (Hayal Kırıklığı) adlı şiirinde, ilişki esnasında duyduğu zevki uzatmak isteyen ancak "partnerine karşı beslediği büyük sevgi nedeniyle bunu başaramayan" "zavallı bir delikanlı" suçlanır ve dolayısıyla "delikanlının güçlü zevk duyma isteği giderek acıya dönüşür."³⁵

Restorasyon döneminin asil sınıftan gelen çapkın erkek şairlerinin, kadınlara karşı tutumları ilk elden kibar ve kabaydı, hayal kırıklığından ve reddedilmekten kaynaklanmış olan hayranlıkla aşağılama duygusu arasında gidip geliyordu. Ayrıca bu şairler, kendi cinsel performansları konusunda da sürekli olarak

³⁵ David Farler-Hills, *Rochester's Poetry*, Rowman and Littlefield, 1978.

kaygılıydılar. Böyle olmasaydı eserlerinde sık sık iktidarsızlıktan ve kadınların giderek artan ölçüde “dildo” kullanımından söz etmezlerdi. İtalya'nın efemine erotiklikle alakalandırılması yüzünden, bu tür yapay cinsel organların 1660'lardan itibaren genellikle İtalya'da üretilmiş olması gerçeği yüksek-sınıf İngiliz erkeklerinin seksüel kaygısını arttırmıştı. Bir İngiliz erkeği için bir “İtalyan dildo”su tarafından emekliye ayrılmaktan daha büyük bir aşağılanma düşünülebilir miydi?³⁶ “İngiliz Restorasyonu” döneminin bu çapkın erkekleri, belki mizojini tarihinde bir yenilik yaratmadılar ama eserlerinde kullandıkları açık saçık ve kaba dil nedeniyle pornografinin öncüleri olarak tanındılar. Örneğin Wilmot çok yakın zamanlara kadar bu tür yazının tipik bir örneği sayıldı. Onun şiirleri 1926'da New York'ta polis tarafından toplandı ve basılan kitapların tamamı imha edildi.³⁷ Ama gene de İngiliz şairler, birkaç önemli noktada pornografi yazarlarından ayrılmaktadırlar. Bu şairler bir yandan hayal kırıklıklarından ve aşkın verdiği cinsel hazdan söz ediyor ve kendi iktidarsızlıklarını da cinsel başarılarını da aynı açıklıkla anlatıyorlardı; diğer yandan onların eserlerinde, özellikle de Rochester Kontu örneğinde cinsel doyumunu aramanın, yaşamın türlü saçmalıklarından biri olduğu hissi etkiliydi.

17. yüzyılın sonlarında artık pek çok insan için cinsel ilişki, aşk ve üreme bağlamından bağımsız olarak düşünölmeye başlanmıştı. Prezervatiflere ve dildolara bağılı olmaksızın, biyoloji tabii ki hala erkeklerin ve daha çok kadınların bu görüşe uygun hareket etmelerini engelliyordu. Bununla birlikte cinsel bağımsızlık düşüncesi, birden fazla muhafazakar ve ahlaki ters tepkiyle karşılaşmasına rağmen, bunu bastırmaya veya içermeye yönelik tüm teşebbüslerden bağımsız olarak Batı toplumunda giderek büyümeye devam etmiştir.

Fakat bu, egemen ahlak anlayışı olmaktan uzaktı ve kadın düşmanlığı olgusunun ileriki yüzyıllardaki gelişim çizgisini etkileyecek güçte de değildi. 18. yüzyıl başlarında deniz aşırı ticaretteki büyük genişleme sayesinde İngiltere'de ve Hollanda'da tica-

³⁶ Erkeklerin bu iktidarsızlık korkusu, bir dizi hicivde açıkça dile getirilmiştir. Bunların en ünlüsü Rochester Kontu'nun şiirindeki “Senyör Dildo”dur.

³⁷ Walter Kendrick, *The Secret Museum. Pornography in Modern Culture*, University of California Press, 1987.

retle uğraşan orta sınıf, hatırı sayılır bir siyasi güç kazanmıştı ve kendi önceliklerini yansıtan bir ahlak yasası düzenlemişti. Bazı açılardan muhafazakar olan bu yeni yasa; azla yetinme, tutumluluk, sıkı çalışma ve cinsel sınırlamalar gibi meziyetleri vurguluyordu. Fakat bireyin ihtiyaçları ve önemine yapılan devrimci vurgu, kadınlara erkeklerle eşit haklar tanımayı kolaylaştırırken, mizojini ise kendini yeni egemen ahlakın kurallarına uydurmak için şeklini değiştiriyordu.

18. yüzyılın başlarında bireycilik yeni bir edebi türde ifadesini bulmuştu: Roman. Bu yeni tür, kadınların bundan sonraki tarihinde çok önemli bir rol oynayacaktı. Romanda ilk kez karakterler, belli bir zaman dilimi içinde ve belli bir mekanda yaşamış bireyler olarak gösteriliyor ve kadınların deneyimlerini o zamana kadarki yazın türlerinde görmediğimiz kadar doğrudan aktarıyordu. Önceki dönemlerin büyük şairleri ve dram yazarları, mitolojiden ya da tarihten devşirilen evrensel tiplere sadık kalan karakterleri ve sahneleri sunmuşlardı. Amaçları bir bireyi temsil etmek değil daha çok yaşam hakkında genel bir gerçeği somutlaştırmaktı. Bu gerçekler bireysel deneyimlerin geçiciliğiyle karşılaştırılarak, zamandan bağımsız, değişmez ve Platonik anlamda mutlak olanlar olarak kabul edilirdi. Oysa başından itibaren roman, Daniel Defoe (1660-1731)'nin eserlerinde görüldüğü gibi, karakterlerinin öykülerini anlatmak için gerçekçi detaylara dayanıyordu. Defoe'nun roman kahramanları olan Moll Flanders ve Roxana'yı, Medea ve Kral Lear'ı tanıdığımızdan çok daha başka bir şekilde tanıyoruz. Roman, tanınmış insanların kişisel hayatlarını keşfetmek için ve böylece kadın karakterleri ve ilişkilerini yepyeni bir tarzda sunmaya izin veren bir araçtı. Roman türünün kadınların zevkleri ve ilgileriyle de biçimlenen ilk edebi formun olması bir rastlantı olmasa gerek. İlk roman yazarları erkekler olsa da, kadınların da roman yazarı olarak başka yazın türlerinden çok daha büyük başarılarla imza atması bizim için bir sürpriz değildir. Daha 18. yüzyıl sonlarında İngiltere'de kadın roman yazarlarının erkek yazarlardan daha fazla olduğunu görüyoruz.³⁸

İngiltere'de orta sınıfın artan refahı, giderek artan okumaz yazma öğrenimi ve Londra'nın pek çok yerinde matbaaların ku-

³⁸ Ian Watt, *The Rise of the Novel*, University of California Press, 1957.

rulmasıyla ve buralarda kitapçıların, ilk gazetelerin ve dergilerin basılmasıyla yaşanan bilgi patlaması ile paralellik göstermiştir. Ayrıca kadınlar artık daha çok serbest zamana kavuşmuşlardı. Protestanların haysiyete aykırı olarak gördükleri tiyatroya karşı olan güvensizliği nedeniyle, pek çok kadın eğlenmek ve boş zamanlarını geçirmek için romana yönelmiştir. Romanın orta sınıf içinde ve kadınlar arasında bu kadar sevilmesini anlamak zor değildir. *Moll Flanders*'i okuyup zevk almak için klasik bir eğitim almış olmak ya da eski Yunan ve Roma tarihini iyi bilmek gerekmiyordu. Bu eserin yazarı da gençlik yıllarında bir ticaret okulunda okumuş, sonra da önce seyyar satıcılık, en sonunda da gazete yazarlığı ile yaşamını kazanmıştı. Pek çok roman kahramanının kadın oluşu da bu yazın türüne karşı kadınların ilgi duymasına neden olmuştu. Defoe'nin dört ünlü romanının ikisinde bir kadının öyküsü anlatılmaktadır. Bunlar *Moll Flanders* (1722) ve *Roxana* (1724) adlı romanlardır.³⁹ Daniel Defoe, kadınların erkeklerle eşit eğitim görmesi için savaşım verenlerden biriydi. Başarılı bir yazar olarak kadınların okur olarak önemini kavramıştı. Ayrıca bu yazar, çok yaygın bir gelenek olan genç kızların arzu etmemelerine karşın aileleri tarafından zorla evlendirilmelerine kararlı bir biçimde karşı çıkmış ve bunu tecavüzle eş tutmuştu. Orta sınıfın sözcüsü olarak evlilikte aşkın önemine vurgu yapıyordu ve şöyle diyordu: "Evlilik kararı için aşkın önemli olmadığını söyleyen kimse haklı olabilir. Ama kim, aşkın mutlu bir evlilik yaşamı için önemsiz olduğunu söylüyorsa... o, çok yanılmaktadır."⁴⁰ Diğer yandan içinde Tanrı korkusu olan bir Protestan olarak Defoe, sadece cinsel arzular veya "çapkınlık" nedeniyle evlenenleri uyarıyor ve kitapçılarından birinde bunun sonuçlarını sıralıyordu: Çılgınlık, umutsuzluk ve bunların sonucunda zarar gören aileler, intiharlar, evlilik dışı yapılan çocukların öldürülmesi vb.⁴¹

Defoe'nun romanlarına yansıyan ahlak öğütleri çok da belirgin değil. Çünkü genelde romanlarındaki tüm karakterler aslında onun ilk ve en tanınmış kahramanına benziyor: Robinson Crusoe. Kahramanlarının hepsi birer kazazede. Crusoe fırtınada

³⁹ Diğer iki önemli eser *Robinson Crusoe* (1719) ve *A Journal of the Plague Year* (1722)'dir.

⁴⁰ Stone, *A.g.e.*

⁴¹ Daniel Defoe, "Conjugal Lewdness", 1727.

batan bir gemiden kurtulan bir kazazede, Roxana ise aptal ve egoist bir kocanın beş çocukla beş parasız sokağa attığı bir kazazede. Defoe, en güç koşullarda yaşam savaşı veren kimselerin öykülerini anlatıyor. Roxana yaşam savaşını zengin erkeklerin metresi olarak kazanan ve refaha ulaşan bir kadın. Güzel bir kadın için takip edilecek çok saygı değer olan bir yol olmasa da, bu durum önceden kestirilebilecek bir seçim olarak düşünülebilir. Ve Defoe, öyküye yer yer kattığı yorumlarla kadın okuyucularına romanın kahramanını örnek almamalarını ve onun tuttuğu yolu izlememelerini öğütlemektedir. Ama Roxana, çağının kadın prototiplerinden çok farklıdır. Defoe, onun para kazanma biçimine ahlaksal açıdan karşı çıkmak için büyük çaba harcamasına karşın, onun yaşamını ekonomik yönden bir başarı örneği saymaktan da kendini alamamaktadır. Roxana yaşam biçimine aşkın yön vermesine izin vermemekte, sadece ekonomik başarısı sayesinde kazandığı bağımsızlığını korumayı arzulamaktadır. Öykünün büyük bir bölümünde onun servetini nasıl yönettiği anlatılmaktadır. Bunu yapabilmek için o, erkekleri yeniden tanımlamak zorundadır. Onu seven bir erkeğin evlenme önerisine Roxana şu nedenle hayır der: “Erdemimden vazgeçip kendimi teşhir edebilirim ama servetimden asla vazgeçem.” Ve sonra da sözlerini şöyle sürdürür:

Kalbim Servetin Bağımsızlığı için atıyor; ve ona şöyle söyledim: Kölelik bağı gibi olmasa da en azından kadını aşağılayan ve ikincil yapan bir izdivaç durumuna karşıyım; böyle bir şeyi hiç düşünmedim; şimdi doğduğum zamanki kadar özgürüm ve mutlak özgür bir hayat yaşadım ve büyük bir servetim de var; namus ve itaat kelimelerinin, özgür bir kadının bağımsızlığıyla nasıl bağdaşacağını bilemiyorum.⁴²

Hamile kaldığında bile Roxana evliliğe direnir. Burada Defoe, alışılmış şablonu ters çeviriyor. Bu kez erkek ondan, henüz doğmamış ortak çocuklarının hatırı için kendisiyle evlenmesini istiyor. Roxana bu isteği reddedince erkek ne yapacağını bilemiyor:

⁴² Daniel Defoe, *Roxana: The Fortunate Mistress*, David Blewett'in girişiyle, Penguin Classics, 1982.

Bir kadının, daha önce kendisiyle yatmış, hatta onu hamile bırakmış bir erkeğin evlenme önerisini reddetmesi dünyada görülmüş mü? Ama sen, dünyadaki diğer bütün kadınlardan başka türlü düşünüyorsun ve bunu bu kadar inandırıcı biçimde savunuyorsun ki, bir erkek olarak ben sana ne diyeceğimi bilemiyorum. Ancak bunun doğaya karşı bir şey olduğunu söyleyebilirim.⁴³

Roxana'nın servetini korumak için takındığı bu tutum, 18. yüzyılda evli kadınların eski Roma'ya kadar geriye giden erkek ege-men bir gelenek tarafından yönetilen hukuki durumu yansıtı-yordu. Evlilikle birlikte kadının serveti kocaya geçiyordu (Bu durum on dokuzuncu yüzyıla kadar devam etti).

Sonunda Roxana soylu ünvanı almak için evlenir ama servetini korumak için gereken bütün önlemleri aldıktan sonra. Romanın en güçlü karakterleri istisnasız kadınlardır ve onların ara-larındaki ilişkiler romanın en yoğun bölümlerini oluşturur. Buna karşılık erkek karakterler sönük ve kişiliği belirsiz figürlerdir, öyle ki onların isimleri bile yoktur ve onlar sadece Roxana'nın başarı basamaklarını tırmanmasına yardımcıdırlar.⁴⁴ Robinson Crusoe ise tam tersine güçlü bir erkek portresi çizmekte ve tüm olumsuz dış etmenlere karşın bağımsız bir yaşam sürmektedir. Roxana onun adeta dişi bir kopyası gibidir ve edebiyatta ilk bağımsız kadın örneğidir. Romanda sık sık "Amazon" -erkekler ol-madan yaşayan efsanevi savaşçı bir kadın kabilesi üyesi- olarak adlandırılması bağımsız kadın anlayışının yarattığı derin ve hala devam eden bir korkunun göstergesi olduğunu söylemek müm-kündür.

⁴³ Defoe, *A.g.e.*

⁴⁴ Bir fahişenin hayatıyla ilgili bir hikâye olmasına rağmen, *Roxana*'nın bir başka tuhaf özelliği de Roxana'nın cinsel hayatıyla ilgili okuyucuya hemen hemen hiçbir şey anlatmamasıdır. Kitaptaki tek erotik sahne aslında Roxana ve onun sadık hizmetçisi Amy arasındadır. Roxana'nın sevgilisinin gözü Amy üzerindedir; Amy onun bakışla-rına cevap verir ama herhangi bir inisiyatif almak için çok utangaç ve "dişil"dir. Roxana Amy'yi sevgilisiyle sevişmeye davet eder ve Amy reddedince ısrar eder. Amy hala utangaçlığını korurken, Roxana onu soymaya başlar. İlk başta Amy karşı koyar, fakat cebelleşmenin ardından, genellikle bir kadının erkeğe teslim olduğunda başvu-rulan bir deyim, "Ne yapabileceğim onu yapmamı sağladı" kullanarak Roxana'ya teslim olur. Daha sonra Roxana Amy'yi çıplak olarak sevgisiyle yatması için yatağa sürükler ve ikisi sevişirken seyredir. Bu sahnenin amacı, utangaçlıkla tanımlanan di-şil klişeye aykırı biçimde kadın kahramanın kararlı davranabilme yeteneğini ortaya koymaktır. Roxana Amy'ye bir erkek kadar kararlı bir şekilde hükmeder. Tıpkı kendi amacı için kullandığı parasına ve erkeğine tahakküm ettiği gibi.

Bireyselliği merkeze alan orta sınıf değerleri, kadınlar için muğlaklıklarla doluydu. Orta sınıfın yeni ahlak kuralları, kadının değerini namusluluğuyla tanımlayan eski değerlere benziyordu. Yeni aile modelinde kocasının eşi ve çocukların annesi olarak kocasını cinsel açıdan “memnun” etmesi beklenmekle birlikte, kadını kendisi için cinsel zevkin önemli olmadığı bir kişi olarak temsil edilmeye başlanmıştı. Onun namusu, orta sınıfın yozlaşmış aristokrasiye karşı yürüttüğü ahlak savaşında propaganda aracı olarak kullanılıyordu. 18. yüzyılın namuslu ideal eş imajı, 19. yüzyılın cinsiyetten arınmış ve sürekli olarak çaresizlik sınırında dolaşan Viktoryen dönemdeki bakirelik anlayışının yol taşlarını döşemişti.

Kadın düşmanlığının dirençliliği, mizojinistlerin iki özelliğinde yatmaktadır. Nazi propagandalarında Yahudilerin hem Bolşevik hem de banker olarak sunulmalarına benzer şekilde mizojinistler de kadınları ya seks düşkünü olarak ayıplamışlar ya da onların herhangi bir seksüel arzuları olabileceği fikrini reddetmişlerdir. Bu çelişkili düalizimde kadınlar, ya cinselliğe doymayan canavarlar ya da saf ve namuslu cinsel kurbanlar olarak tanımlanmışlardır.

1740’lı yıllarda bu düalizm çok açık olarak kendisini göstermektedir. Zamanının en çok saygı gören şairi Alexander Pope (1688-1744), “Bir Kadına” başlığını taşıyan dizelerinde bu mizojinik düşünüşün bir yanını şöyle açıklamaktadır:

Bazı erkekler kendilerini işe, bazıları da zevke verirler. Ama her kadın yüreğinde bir hovardadır.⁴⁵

Kadına tamamıyla buna ters bir bakış açısı, aynı zaman dilimi içinde Samuel Richardson’un yayınlanan ilk romanı *Pamela: or, Virtue Rewarded*’da (Pamela: veya Ödüllendirilmiş Fazilet) anlatılmaktadır. Bir marangozun oğlu olan ve matbaacılık yapan Richardson’a bir yayıncı, asillerin yanına hizmetçi olarak alınan namuslu -ya da namuslu olduğu düşünülen- orta sınıftan genç kızların tutumlarının ne olması gerektiğini açıklayan bir mektup di-

⁴⁵ Juvenal’dan Defoe’nin zengin ve orijinal Roxana portresine kadar bu eskimiş mizojinistik klişeleri karşılaştırmak ilginç olabilir. Romanı bulaşıkhaneye hizmetçilerine layık bir edebiyat çeşidi olarak aşağılayan Pope gibi kadınlar hakkındaki şiirsel dışa vurumlar ise şimdi acınası, öngörülebilen ve modası geçmiş olarak görünüyolar.

zisi yayınlamasını önermiş ve kendisini desteklemişti. Pamela, ifletli genç bir kadının, aklını çelmeye çalışan hizmetinde çalıştığı hovarda Mr. B.'nin ısrarlı ve sarkıntılıklarına karşı nasıl direndiğini anlatan bir öyküdür.⁴⁶ O, namusunu o denli inatla korumuştur ki, sonunda Mr. B. yenilgiyi kabul etmiş ve genç kadına evlenme önerisinde bulunmuştur. Evlenme önerisi üzerine Pamela, bir kez ona karşı ahlaki eleştirilerini değerlendirmiş ve Mr. B.'nin hiç de kötü bir adam olmadığı sonucuna vararak onun bu önerisini kabul etmiştir. Saflık timsali olan karısı sayesinde bu zevk düşkünü hovarda erkek, sonunda bir Püritan haline gelmiştir. Pek tabii namuslu bir kadının çapkın bir erkeğin sataşmalarına karşı kendisini savunması yazın tarihinde ilk kez olmuyordu. Ancak ilk kez kahramanlık rolü bir hizmetçi kıza veriliyor ve bununla da aristokrasinin toplumsal olarak yükselen orta sınıftan üstün olduğu ancak ahlak yönünden aristokrasinin fersah fersah üstünde bulunduğu anlatılmak isteniyordu.

Pamela, önce kısa sürede dört baskısı yapılan İngiltere'de, sonra da Fransa'da büyük bir başarıya ulaştı; Kitaba en büyük ilgiyi orta sınıftan kadın okurlar göstermişti. Böylece bu roman, edebiyat tarihinde olduğu kadar kadın tarihinde de bir kilometre taşı oluşturuyor. Kadınların yardımıyla *Pamela*'nın kazandığı büyük ve yaygın başarı nedeniyle, artık kadınlar ilk kez yazarlardan neler beklediklerini açıkça belirtiyorlardı. Onların seçimi, orta sınıf genç kızlarının namusluluklarını cinsel arzu düşkünü seçkin sınıf erkeklerine karşı korumaya örnek oluşturan *Pamela* gibi kadınlardı. Kitabın başkahramanı, tüccarların, matbaacıların, kumaş satıcılarının kızları için de örnek olmuştu. Fakat hikâyeden çıkan kıssa, oldukça derin bir ahlaki muammaydı. Pamela saf olmak adına mı saftı yoksa sadece Mr. B'yi baştan çıkarıp tuzağa düşürmek için mi?⁴⁷

Pamela'nın saflığı Mr. B için karşı konulmaz bir heyecan ve arzu yaratır. Namuslu kadınların güçlü seksüel cazibesini ilk

⁴⁶ Samuel Richardson, *Pamela*, Vol 1., George Saintsbury'nin önsözüyle, Everyman's Library, 1960.

⁴⁷ Yazar Henry Fielding'in yanıtın nasıl olacağı konusunda hiçbir kuşkusu yoktu. "Shamela" başlıklı bir kitapçıkta Richardson'u ikiyüzlü olmakla suçlar. Fielding'in ilk romanı *Joseph Andrew*, *Pamela*'nın parodisi olarak düşünülebilir; yakışıklı genç bir uşağın şehvet düşkünü Lady Booby tarafından ele geçirilmesini konu alır. Fielding sadece erkeğin arzuya sahip olduğunu farzetmenin çok gülünç olduğunu düşünmüş ve aynı temayı büyük eseri *Tom Jones*'da da tekrar etmiştir.

keşfedenler sadece İngiltere'nin orta sınıfları değildi -ilk "iyi kız" Lucretia'nın saf temizliği seksüel olarak o kadar kıskırtıcıydı ki tecavüze uğramıştı. Shakespeare, *Measure for Measure* (Kısasa Kısas) adlı eserinde aşırı Püritan Angelo şöyle anlatılır (2. Perde, 3. Sahne):

Mümkün mü Angelo,

Alçakgönüllülüğün hislerimizi hafifmeşrep kadınlardan daha çok açığa çıkarması?...

Onu iyi yapan şeyler için onu tam olarak arzular mısın?

Dünyadaki bütün Mr. B.'lerin bu soruya yanıtı, kulakları patlatırcasına yankılanan bir "Eveet!" olacaktır.

Pamela'nın kadın okurlar arasındaki başarısı, bir başka ve daha ilginç bir soruyu da beraberinde getiriyor. Kadınların büyük bir bölümünün, kendilerini bir roman figürüyle, hem de en iyi yorumla inanılmaz derecede naif, en kötü yorumla da büyük hilekâr bir roman figürüyle niçin bu kadar özdeşleştirdikleri sorusu. Gerçi kadınların mizojinistik bir klişeyi zaman içinde içselleştirmiş olmaları şaşırtıcı olmasa da burada belli bir ironinin de bulunduğu itiraf etmeliyiz. Bu ironi kuşkusuz, ilk kez okuyan bir grup olarak güçlerini kanıtlayan orta sınıf kadınlarının seslerini duyurmaya başladıkları bir dönemde, böyle bir klişeyi işleyen bir romanı en çok okunan kitapların ilk sırasına yükseltmeleridir.

Orta sınıfın giderek artan gücü ve etkisiyle cinsiyetsiz kadın ideali yalnız İngiltere'de değil, on sekizinci yüzyıl sonlarında Fransa'da Jean-Jacques Rousseau'nun felsefi ve toplumsal yazılarında ve Kuzey Amerika'da da toplum için bir norm haline gelmiştir. Bu norm kadınla erkek arasındaki farkların onların farklı özelliklerinden kaynaklandığına vurgu yapmaktadır. Bu farklı özelliklerden en önemlisi, erkeklerde bulunan güçlü cinsel arzu ve kadınlarda ise görelî olarak bunun yokluğu. Kadınlar bu sefer de saflık adına yine insanlıktan uzaklaştırılmıştı.

Herhalde tüm zamanların en etkili kadın düşmanı Jean Jacques Rousseau (1712-1778), namusunu cinsel arzu uyandırmak için kullanan ve bunu da kaçınılmaz bir doğa olayına çeviren saf kadın idealini ele alır. İkiyüzlülük ve sahtekârlık, kadının en tanımlayıcı özelliğidir. Rousseau, uluslararası çok satanlar lis-

tesine girecek olan ideal kadını ve eğitimiyle ilgili olan kitabında şöyle yazar:

Kadın erkeğin tutkusunu paylaşa da paylaşmasa da ve erkeğin arzusunu doyurmak istese de istemese de erkeği daima reddeder ve her zaman aynı coşkuyla olmasa da ve dolayısıyla hep aynı başarıyla olmasa da kendini savunur.⁴⁸

Bu neredeyse kadınların içlerinden “evet” diye düşündükleri zaman bile “hayır” dediklerini iddiasının dolambaçlı bir şekilde ifadesidir. Aynı mantık, tecavüz duruşmalarında savunma amaçlı olarak sıklıkla kullanılmıştır.

Rousseau'nun yaşamı, Fransız Devrimi'nin eşiğindeki bir dönemde geçti. O, Aydınlanma Çağı'nın ürünüydü, fakat aynı zamanda düşünce, sanat ve ahlak alanındaki dönüşümlerle aydınlanma dönemiyle yer değiştirecek Romantik hareketin de müjdecisiydi. Eski felsefi ve dinsel otorite yıkılmıştı. Artık evrenin insan zekâsının keşfedeceği ve mantığını kullanarak anlayabileceği yasalarca yönetildiği düşünülüyordu. Fakat Rousseau'nun “kadınların itaat etmesi gereken cinsiyet” oldukları inancını meşrulaştırmak için başvurduğu mantık, ironik bir şekilde, modası geçmiş önyargılardan kurtulmak anlamına gelen mantıkla aynıydı.⁴⁹ Rousseau'nun iddiası şöyle:

Kadınlar erkek eliyle yapılmış kanunların (inan-made laws) eşitsizliğinden şikayet ederlerse yanlış yaparlar; bu eşitsizlik erkek tarafından yaratılmış değildir ve her halükarda sadece bir önyargının da sonucu değildir. Tam tersine bu, mantığın sonucudur.⁵⁰

Bu mantık, onun görüşüne göre eşyanın doğal düzeninin sonucuydu. Doğa, kadını çocukların beslenmeleri ile görevlendirdiği için anne olarak o, babaya karşı çocukların eğitiminden de sorumluydu.⁵¹ Rousseau'nun düşüncesinin temelini insanların doğadan uzaklaştıkları ölçüde ahlaklarının bozulduğu iddiası oluş-

⁴⁸ Jean-Jacques Rousseau, *Emile*, (çev.) Barbara Foxley, Everyman Library, 1911.

⁴⁹ Susan Moller Orkin, *Women in Western Political Thought*, Princeton University Press, 1979.

⁵⁰ Rousseau, *A.g.e.*

⁵¹ Rousseau, *A.g.e.*

turur. Bencillik, eşitsizlik ve aç gözlülük gibi kötülükleriyle birlikte uygarlık, “doğal insanın” Rousseau’nun masumiyetle özdeşleştirdiği doğal durumundan koparılmasıyla oluşmuştur. Ama bir şey hiç değişmemişti -ve hiç de değişmeyecekti-, o da kadının “doğası gereği” erkeğe göre ikincil konumuydu. Kadınların kaderini ve toplum içindeki yerini artık Tanrı değil, doğa belirliyordu.

Bu nedenle Rousseau’nun görüşüne göre, insanlığın ilk dönemlerinde kadın ve erkek birbirinden ayrı yaşamlar sürdürüyor ve ancak birbirleriyle karşılaştıklarında çiftleşiyor, sonra gene kendi yollarına gidiyorlardı. Kadınlar çocuklarını babalarının hiçbir katkısı ve yardımı olmaksızın büyütüyordu. Bu, eski erkeğin bağımsızlığı mitinin 18. yüzyıl versiyonundan başka bir şey değildi. Kadınlara nasıl davranılması konusunda da Rousseau, yüzünü eski Yunanlılara dönmüştü ve eski Atina’da uygulanan kadınlarla erkeklerin yaşam alanlarının kesin olarak ayrıştırılması politikasına hayran olmuştu. Kadınları aşağılamayı Rousseau, sevgilisi Thérèse le Vasseur’dan olan beş çocuğunu, doğumlarından hemen sonra yetimhaneye göndermekle de göstermişti. Thérèse okuma-yazma biliyordu. Herhalde entelektüel açıdan ondan üstün olma duygusu, Rousseau’nun hoşuna gidiyordu. Karısına yazmayı öğretmişti ama Thérèse ne okumayı ne de saymayı öğrenebilmiş ne de yılın aylarının adlarını ezberleyebilmişti.⁵² Rousseau’nun, Richardson’un romanlarını zevkle okuması da bizleri şaşırtmamalıdır. Çünkü o da, Richardson gibi kadın bekâretinin erkekler üzerinde uyarıcı bir etki bıraktığı ve yerini bilen aptal gülümlü bir bakireden daha erotik bir şey olamayacağı görüşünü paylaşıyordu.

Fakat Defoe’nun *Roxana* adlı romanında yakaladığımız bir başka kadın imajı, Rousseau ve Richardson’un mizojini modelinden çok farklıydı. Kadınların bağımsızlık ve statü kazanmaya muktedir olan oldukça seksüel bireyler olarak görüldükleri bu karşı-imajın en çarpıcı ve uzlaşmaz anlatımını 18. yüzyılın pornografisinde bulması bir çelişki olarak görülebilir. Gerçekten de mizojini, pornografi ve toplumsal statü arasındaki ilişki, her zaman tartışmalı bir tema olarak gündemde kalmıştır.

⁵² Russell, *A.g.e.*

Filozofların ve din adamlarının kadınlara genel olarak porno yazarlarından daha fazla zarar verdikleri savı bugün pek taraftar bulmayacaktır. Pornografi hakkında insanların kabul edemeyeceği pek çok şey bulunmaktadır. Pornografinin aslında tam olarak ne anlama geldiği sorusu bunlardan bir tanesidir. Bir şeyi pornografi olarak tanımlamak, şöyle şöyle bir örgütün terörist olduğunu iddia etmeye benzer: Bu, onaylamadığımız bazı eylem veya amaçları tanımladığımız bir değer yargısı gibidir; onaylanmayan bir şeyin tanımlanması yapılmaktadır. Ama değer yargıları değişir. Viktoryen bir genç kız için pornografik olan, örneğin rap müzik dinleyen Amerikalı okul öğrencisi bir kız için böyle sayılmayabiliyor.

Ancak bir şey değişmez: Pornografi, modernliğin ortaya çıkışıyla yakından bağlantılıdır. Gerçi o zamanlarda pornografi olarak adlandırılmıyordu. Bu kavram bugünkü anlamıyla İngiltere’de ilk kez 19. yüzyılın ortalarında ortaya çıkmıştı. Ama bu üslubun birçok ögesi modern çağın doğuşuyla ortaya çıkmış ve kendine özgü özellikleri bugüne kadar pek de değişmeden kalmıştı. Pornografinin bugüne kadar değişmeyen en belirgin özelliği, cinsel eylemin kelimelerle ya da resimlerle hiç sakınmadan açıkça anlatılmasıdır. Oysa pornografinin hicivsel ve siyasal yönü, Fransız Devrimi’ne kadar Kilise ve hükümet karşıtı eylemlerin çok önemli bir aracı haline gelmişti ama 1790’ların sonu itibarıyla ortadan kalkmıştı. O zamana kadar pornografi, Fransa’da devrime yol açan olayların gelişmesinde önemli bir propaganda rolü oynamıştı. Pornografiyle toplumsal kaos ve siyasal radikalizm arasındaki yakın bağ yüzünden daha sonra İngiltere’de bastırılmıştı.

16. ve 17. yüzyılda pornografi sadece seçkinler sınıfı içinde dolaşımdaydı. Ama 20. yüzyılda videonun ortaya çıkışı nasıl etki yaptıysa, yeni bir yazın türü olarak “roman”ın keşfi de pornografik türün dolaşımında benzer bir etki yaratmıştı. 18. yüzyıl başlarında Fransa’da çok canlı bir pornografik yayın piyasası oluşmuştu. Aynı yüzyılın ortalarında İngiltere’de de durum aynıydı. 1748’de, herhalde bütün zamanların en çok satan pornografik romanı olan James Cleland’ın, *Fanny Hill: or, The Memoirs of A Woman of Pleasure* adlı kitabı yayınlanmıştı.⁵³

⁵³ Lynn Hunt, (der.), *The Invention of Pornography: Obscenity And The Origins of Modernity 1500-1800*, Zone Books, 1993.

Fahişelerin hayali otobiyografisi veya “itirafları”, on sekizinci yüzyılın pornografik yazının en popüler formlarından bir tanesiydi. Bu, İngiltere’de burjuvazi arasında yaygınlaşmış ve Fransa’da Rousseau’nun eserlerinde yüceltilmiş olan erkek şehvetinin kurbanı, cinsiyetsiz, edepli kadın imajına tamamen zıt bir kadın figürü sergiliyordu. “Özgür düşünceli fahişe” olarak adlandırılan kadınların anıları; cinsel olarak saldırgan, sınırsız cinsel zevke sahip, kendine güvenli ve zenginliğe ulaşmada başarılı kadınları anlatıyor. Bu kadınlar genellikle evlilik ve annelik gibi geleneksel olarak dişiliği tanımlayan sıradan mefhumlara ya kayıtsızlık gösteriyor ya da toptan karşı bir tutum sergiliyordu. Erotik macera aramada, cinsel doyuma ermede ve egemen bir duruş sergilemede erkekle kadın arasındaki fark neredeyse silinmişti. Özgür düşünceli fahişe dünyasında kadınlar, erkekler kadar tutkuluydular ve aynı zamanda kendi arzularını tatmin etmeyi de düşünüyorlardı.⁵⁴ Bunun uç örneği ise Marquis de Sade’in *The History of Juliette: or, The fortunes of Vice* (Juliette, Erdemsizliğe Övgü) adlı eseridir.

Adı neredeyse “sadism” kelimesyle hatırlanan Sade (1740-1814), tarihe bütün zamanların en kötü şöhretli yazarı olarak geçmiştir. Yaşamının neredeyse yarısını bugün çok önemsiz ya da hiç ceza gerektirmeyen suçlar nedeniyle hapistede geçirmiş ve eserlerinin çoğunu hapisane duvarları içinde yazmıştır. Bu eserlerin dörtte üçü ya kayıptır ya da yok edilmiştir. Geri kalanlar da sansüre takılmıştır.⁵⁵ Bunlar, Broadway müzikallerindeki danslarla koreografisi yapılan edebiyat tarihinde eşi benzeri görülmemiş sadistik orgazmlara yer vermişti.

Bu çalışmasından dolayı Sade’in insan olma fikrini yerle bir etmekle suçlanması çok sürpriz olmasa gerek. Ancak bu suçlama değerlendirilirken, onun eserlerini yazdığı dönemde Avrupa’da son cadının işkence görüşünden ve canlı canlı yakılarak öldürülüşünden bu yana henüz yüz yıl bile geçmediği de düşünülmelidir. Bugün bizler 20. yüzyılın başka korkunç felâketleri hakkında samimi değilken, Sade’in insan kalbinde gizlenen iktidar arzusu hakkındaki ifşaları artık bizi şok edemiyor.

⁵⁴ Lynn Hunt, *A.g.e’de Kathryn Norberg’den alıntı.*

⁵⁵ *Justine: or Good Conduct Well Chastised* 1814’te ve *The History of Juliette: or The Fortunes of Vice* ise 1815’te yasaklanmıştır. Sade’in bu eserlerinin İngilizcesi ancak 1965’ten sonra geniş kitlelere ulaşabilmiştir.

Juliette yeni ve özel bir tipi simgeliyor: Seksin bir tür zorba yaratığı, *Tyrannosaurus Sex*. Bağımsızlık peşinde koşan özgür düşünceli fahişe geleneğinde olmasına rağmen, Juliette bunu (hem erkek hem de kadın) kurbanları olan, cinsel doyum için işkence ettiği ve öldürdüğü diğer insanlara verdiği zararı hiç düşünmeksizin yapar. Juliette'in dünyasında kadın ve erkek değil; sadece güçlü ve zayıf, efendi ve esir, amacına ulaşmak için gücünü kullanmaya muktedir ve istekli olanlar ve buna yeteneği olmayan, bu yüzden başkalarının kurbanı olanlar vardır. Ateşli bir eşitlikçi olarak krala şöyle hitap eder: “Yaşayan hiçbir yaratığın bir diğerinden daha iyi olduğunu düşünmedim ve ahlaki erdemlere hiçbir inancım olmadığı için insanların ahlaki değerliklerine göre ayrıştırılabileceğine de inanmadım”.⁵⁶ Sade, Rousseau'nun ideal kadın modeliyle alay edip kahkalarla gülmektedir. Eğer Rousseau'nun inandığı ve tarihin de ona arka çıktığı gibi iktidar işgüdücü insan doğasının bir parçasıysa, o zaman kadınlar da erkekler kadar iktidar hırsına sahip olabilir ve gücü kullanırken onlar kadar zalim olabilirler. Juliette, herhangi bir erkek gibi barbarlığın derinliklerine bataabilir. Onun kötülüğe olan eğilimini cinsiyeti belirlemez. Böylece şiddet kullanan Juliette, edebiyat tarihinde zalimlikle de olsa “erkek eşitliği” elde eden ilk kadın olmuştur. Fakat bu sadece kadına olan nefretin zayıf olana yöneltilen mutlak nefretle yer değiştirdiği bir dünyada gerçekleşmiştir.

Kadınların gerçek yaşamda ulaşmak istedikleri eşitlik biçimi aslında bu değildi. Bu eşitlik, bir sonraki yüzyılda Aydınlanma'nın mirası olarak gözler önüne serilerek ortaya çıkacaktı. Aynı zamanda hem Avrupa hem de yeni veya az bilinen dünyalarda mizojininin yeni bağlamlarıyla yüzyüze gelmek çelişmesini de yaşayacaklardı.

⁵⁶ Marquis de Sade, *The History of Juliette or The Fortunes of Vice*, Grove Press, 1968.

Viktoryenlerin Sırları

Mizojini sadece Batı kültürüne özgü bir olgu değildi. Avrupalılar 16. yüzyıl başlarında dünyanın daha önce hiç tanımadıkları ya da çok sınırlı ve yüzeysel ilişkiler kurdukları başka bölgelere açılmaya başlayınca, bu ülkelerin kültürleri hakkında da deneyim sahibi oldular. En az kendilerinininki kadar eski ve hatta bazı yönleriyle kendilerinden daha yüksek uygarlıklarla karşılaştılar. Ama aynı zamanda, dünyanın o güne kadar hiç bilinmeyen ve keşfedilmemiş bölgelerinde teknolojik ve toplumsal düzey bakımından oldukça ilkel toplumları da tanıdılar. İster ilkel ister karmaşık olsun bütün toplumların ortak noktası kadına karşı önyargıların varlığıydı.

Bazı alanlarda -örneğin âdet görmenin tabulaştırılması konusunda- bu önyargılar âdet evrenseldi. İlk kez âdet gören genç kızları yüksek bir hamak içine yatırarak kırbaçla döven Güney Amerika'nın Macusis Kızılderilileri'nden,¹ âdet gören bir genç kızla karşılaştığında bunun uzun ve mutlu yaşamını engelleyecek yedi günahtan biri olduğuna inanan Hindistan'daki Hindu-Brahmanlar'a kadar² tüm dünyada âdet gören kadınlarla ilgili yaratılan bu terör, erkeklere istisnai bazı güçler kazandırmıştı.

Ama modern çağın başlangıcındaki Avrupalıları en fazla etkileyen olgu, bazı konularda hâlâ taş devri düzeyinde yaşayan ilkel kabilelerin batıl inançları olmadı. Onları asıl şaşırtan, özellikle Çin ve Hindistan gibi Doğu'nun güçlü uygarlıklarıyla ticari

¹ James Frazer, *The Golden Bough: The Roots of Religion and Folklore*, Avenel Books, 1981.

² Johann Jakob Meyer, *Sexual Life in Ancient India: A Study in The Comparative History of Indian Culture*, Barnes and Noble, 1953. Meyer'in analizi eski Hint destanı *The Mahabharatâ*'ya dayanmaktadır.

ilişkiler geliştirdikleri zaman karşılaştıkları karmaşık ve çoğu kez çelişkili kadın imajıydı. Hindistan'da Budizm ve Hinduizm M.Ö. 1500-500 yılları arasındaki 1000 yıllık dönemde, Çin'de ise Taoçuluk ve Konfüçyüçülük M.Ö. 7. ve 5. yüzyıllar arasındaki 200 yılda gelişmişti. Her iki uygarlıkta anaerkil unsurlar gibi daha eski kültürlerin izlerini de görüyoruz. En eski Çin yaradılış mitinde, örneğin Nu Wa adlı Tanrıçanın insanı balçıktan yarattığı anlatılıyor. Dünyadaki en eski uygarlıkların geliştiği Indus vadisinde yapılan kazılarda, balçıktan yapılmış çok sayıda çıplak kadın figürleri bulunmuştu. Daha sonra Hindu tapınaklarında Parvati, Durga, Sakti ve Kali gibi çok güçlü Tanrıçaların yer aldığı görüldü.³ Bu eski toplumlarda kadınların statüleri hakkında ne söylenirse söylensin, bir şey çok belirgindi: Hem Çin hem de Hint uygarlıklarında cinsel ve törensel alanlarda kadının rolü bazen göklere çıkarılarak övülüyor ama aynı zamanda, özellikle Konfüçyüs inancıyla Hinduizm ve Budizm çok derin bir kadından nefret duygusuna da sahipti.

18. yüzyılın ortasından 1947'de bağımsızlığını kazanana kadar Hindistan, İngiltere'nin hem siyasi hem de iktisadi egemenliği altındaydı. Ancak Hintlilerin cinsel tutumları ve davranışları, İngilizleri ve diğer Avrupalıları çok şaşırtmış, onlarda adeta şok etkisi yaratmıştı. Hindistan'da rastladığı çok sayıda "tapınak fahişeleri" hakkında yazan 18. yüzyıl misyonerlerinden Abbé Du-bois şunları söyler: "Uygar insanlar arasında bundan daha utanç verici ve rezil bir dine rastlanmamaktadır," demektedir.⁴

Avrupalılar, Hindistan'da kadınların daha aşağı toplumsal statülerine dair kanıtları kolayca bulmuşlardı. Bu aslında, Batı-merkezli kadına karşı gelişmiş önyargıları pekiştirmişti. Aynı zamanda Avrupalılar Hindistan'da taşkın bir cinsel şehvetin varlığıyla alakalı kanıtları da görmezden gelemiyorlardı. Konark'ta bulunan güneş tapınağındaki sıra dışı taş kabartmalarda -Batı imgeleminin çok dışında- miskin bir doğallıkla sevişen çiftlere (bazen de gruplara) tanık oluyorlardı; şehvet dolu bir asma gibi

³ Tüm Batı Avrupa'da benzer kadın figürleri bulunmuştu ve bunlar kabaca M.Ö. 8000 ve 3000 arasında, yani yazılı tarihten çok daha önce anaerkil bir uygarlığın varlığına dair kanıt olarak kullanılmıştı. Fakat bu figürlerden sosyal ilişkiler hakkında sonuçlara ulaşmak oldukça zordur. Ortaçağ hakkında bütün bildiğimiz Bakire Meryem portreleri olsaydı, Katolik Avrupa'nın anaerkil olduğu sonucuna varabilirdik.

⁴ Clifford Bishop ve Xenia Osthelder (der.), *Sexualia: From Prehistory to Cyberspace*, Koneman, 2001.

kutsal bir mekândaki olgunlaşmış meyveler yerine, dolgun göğüslü kadınlarla birbirlerine kenetlenmiş çıplak bedenler görüyorlardı. 3.-5. yüzyıllar arasında kaleme alınmış seksüel zevke ulaşmak için utangaçlıktan oldukça uzak, kılı kırık yaran bir rehber olan *Kamasutra*'yı okuyorlardı. Buradaki cinsellik, Ovid'in *The Art of Love*'unda (Aşk Sanatı) olduğu gibi sadece erkeğin doyumunu amaçlamakla kalmıyor, kadının cinsel gereksinimlerinin de tam olarak karşılanmasına da önem veriyordu. Bu şekilde Hindistan, kadınla erkek arasındaki erotik ilişkileri Batı'da hiç tanımayan bir zeminde yüceltmmişti. Gerçekten de bazı Hint ve Budist topluluklarda taşkın sevişme törenleri -Meksikalı şair Octavia Paz'ın "düalist tuzak" olarak adlandırdığı şeyden bir kaçış bir yolu- aydınlanmaya giden en önemli yol olarak görülüyordu.⁵

Ağırlıklı olarak felsefi ve teolojik yönelimlerinin olmaması nedeniyle Doğu uygarlıklarının büyük dinleri, Hıristiyanlıktan ayrılıyorlar. İnsanlığın kurtuluşu için mutlak bir gerçeğin sahipleri oldukları ve bu gerçeği yaymanın tarihsel bir görev olduğuna inanan bir misyonu da bulunmuyordu. Bunun yerine, Doğu dinleri dünyayla ve insan ırkının bu dünyadaki yeriyle ilgili oldukça karmaşık etik kurallar geliştirmişlerdi. Fikirlerinin çoğu da törenselleştirilmişti. Ayrıca geliştirilen bu etik kurallar tamamen tarih-dışıydı. Yani onların inançlarının tarihsel değil, sadece kişisel sonuçları bulunmaktaydı; onların amacı bireyin bu dünyada mutluluğu gerçekleştirmesi (Hinduizm, Taoizm ve Konfüçyüs inancı) ya da her türlü ben duygusunu yok ederek acılardan kurtulmasıydı (Budizm). Hıristiyanların ve Müslümanların, "inanmayanları" kendi dinlerine döndürme ya da yok etme misyonları, söz konusu Doğu dinlerinin hiçbirinde yok. Bunun sonucu olarak bu dinlerin kadın düşmanlığı, Hıristiyanlık ve Müslümanlığın tersine çok daha içsel durumdu. Ancak bu dört Doğu dininin Hıristiyanlık ve İslam'la ortak bir yönü de var. O da temelleri çok derinlerde bulunan bir düalizmdir; bedenle ruh, insanla doğa, teklikle çokluk, yaşamla ölüm, erkekle dişi ve olmakla olmamak arasında çatışma değilse de sürekli bir gerilim bulunmaktadır.

Dinden ziyade etik kurallar bütünü olarak düşünebileceğimiz Konfüçyüsçülüğün dışındaki diğer Doğu dinleri Hıristiyan-

⁵ Octavio Paz, *Conjunctions and Disjunctions*, İngilizceye çev. Helen R. Lane, Seaver Books, 1982.

larla ve Platoncularla ortak bir inancı paylaşırlar; o da duyular dünyasının bir illüzyon olması ve varlığımızın daha yüksek bir duruma kavuşmasını engellemesidir. Fakat Hıristiyanlığın aksine bu dinler, düalizmin bazı törenlerle ortadan kaldırılabileceğini öne sürerler. Beden bu amaca ulaşmada bir engel oluştursa da Hıristiyanlıkta olduğu gibi ilahi olandan uzaklaşmanın bir göstergesi olarak “günahkâr” olarak algılanmaz. Doğu dinlerinden hiçbirinde Hıristiyanlıktakine benzer bir günah algılaması yoktur. Bu algı, 17. yüzyılda Hindistan’a ve Çin’e giden ilk misyonerleri oldukça hayal kırıklığına uğratmıştır. Dünya nimetlerinden tamamen vazgeçmiş olarak, sadece tefekkür içinde yaşayan kutsal dervişlerin bulunduğu ve Doğu inançlarının en münzevi açıklamasını bulduğu hem Budizm hem de Hinduizmde bile Batı’nın anladığı biçimde bir Püritanizm bulunmuyordu. Her ne kadar bilim insanları Doğu münzevilikini Hint ve Çin toplumlarında var olan kadın düşmanlığı ile ilişki içinde gösterebilirler de bunun kadının toplumsal statüsü üzerindeki etkisi çelişkilerle doludur. Taoizm’de olduğu kadar Hinduizm’in Tantrik versiyonlarında ve Budizm’de beden ve özellikle de cinsel haz, ölümsüzlüğe giden bir yol olarak görülmektedir. Tantra inancında cinsel haz, doğum-ölüm-yeniden doğum (reincarnation) çemberini kıran, benliğin çözüldüğü Nirvana’ya giden yol olarak biliniyor. Bütün törenlerde kadınlar önemli bir rol oynuyorlardı.

Taoizm’e göre dünya, iki gücün dışı Yin ile erkek Yang’ın karşılıklı ilişkisiyle dengede kalır. *I-Ching* ya da *Book of Changes*’e (Değişimler Kitabı) göre, bu karşılıklı ilişki değişime yol açar. Uzun bir yaşamın iki anahtarı var: Birincisi, erkek tohumlarının muhafazası ki buna dünyadaki pek çok başka kültürlerde de inanılıyor. Yine çok hayati ikinci anahtar ise kadının vajinal salgısının emilmesi. Taoistler, erkeğin çok değerli olan tohumunu sadece çok sınırlı bir miktarda ürettiğine, buna karşılık kadının vajinal salgısının ise sonsuz olduğuna inanıyorlardı. Bu, Çin’de erkeği değil de kadını orgazma götürmeyi amaçlayan cinsel törenlere yol açmıştı. Dolayısıyla, Çinliler arasında oral seks oldukça yaygındı: Bir kaynağa göre, “Bu uygulama, bu değerli sıvıyı emmek için olağanüstü iyi bir uygulamaydı.”⁶ Sui hanedanlığından Ming hanedanlığı dönemine kadar (MS 581-1644) yazıl-

⁶ Philip Rawson, *Erotic Art of The East*, Octavio Paz’dan alıntı, *A.g.e.*

mış *Bed Treatises* (Yatak Risâleleri) olarak bilinen pek çok metinde en ince ayrıntısına kadar erkeğin tohumlarının en iyi nasıl muhafaza edileceği ve kadının vajinal akıntısının da mümkün olduğunca en çok nasıl soğurulacağı anlatılıyor. Nihai amaç, cinsel düalizmi ortadan kaldırarak erkek ve kadın akıntılarını birleştirmek ve dolayısıyla bir çeşit ölümsüzlüğe ulaşmaktır.⁷ Bu metinler, Ming sülalesi dönemine ait erotik romanlar gibi, tutucu Qing hanedanı döneminde (1644-1912) yasaklandı ve ancak az sayıdaki nüshası Çin karaborasına düştü.

Hindistan'daki Budistler arasında Tantra inancı, katı Hindu kast sistemine ve bu sistemin yeniden doğum (insanın bu dünyadaki davranışının, öbür dünyadaki konumunu belirlediği) inancına dayanan dini ritüellerine karşı bir isyandı. Tantrizmin törenlerinin temelinde cinsel orgazm yer alıyordu. Tören, ziyafet yemeğinin yüzüstü uzanan çıplak bir kadın bedeni üzerinde sunulması ile başlıyordu. Daha sonra törende hazır bulunanlar ale ni olarak birbirleriyle sevişiyorlardı. Cinsel esrimeyle yeniden doğuş çemberini sonlandıracaklarına ve Nirvana'ya ulaşabileceklerine inanıyorlardı. Bir tarihçi Tantrizmi, ahlaki, toplumsal ve siyasal otoriteye karşı bir başkaldırıcı olarak cinsel özgürlüğü savunan 1960'ların cinsel devrimiyle karşılaştırmıştır.⁸ Bu on sekizinci yüzyılda Hindistan'ı ziyaret eden Abbé Dubois'ı dehşete düşürdü ve bu törenleri “berbat festival” olarak adlandırmıştı.

Ama Hintlilerin cinsel uygulamalarının Batı'dakinden farklı olduğunu ve burada kadının bir cinsel varlık olarak kabul gördüğünü anlamak için taa Tantrik Budizmin aşırılıklarına kadar gitmeye gerek yok. *Kamasutra*'dan Tantrik törenlere kadar Hint erotizmde, kadın aktif bir katılımcıdır ve amaç erkeğin ve kadının her ikisinin de karşılıklı olarak birbirlerine zevk vermesidir. Benzer şekilde Çinlilerde de kadın ve erkek arasındaki cinsel ilişkiler, utanç ya da günah duygusuyla tahakküm altına alınmamış, tam tersine arzu ve tutkuları yönlendirme ihtiyacıyla tanımlanmıştır. Konfüçyüs öğretisinde yer alan *The Book of Rites* adlı eserde, erkeklere “metreslerden biri yaşlansa bile, henüz 50 yaşına ulaşmamışsa, beş günde bir bu kadınla cinsel ilişkide bu-

⁷ Paz, *A.g.e.*

⁸ Reay Tannahill, *Sex and History*, Abacus, 1981.

lunması” gerektiğine dair öğütlere yer verir.⁹ Kadının cinsel doğasını tamamıyla reddeden Batı’da gelişen mizojininin tersine Çin’de cinsel bir denge yaratılmış oluyor. Ama Hint ve Çin kültürlerinde kadının cinsel bir varlık olduğu tanınmasına rağmen bu, kadınların başka şekillerde aşağılanmasını da önleyememiştir.

Çin düşün yaşamını en az 2000 yıldır önemli ölçüde etkilemiş olan Konfüçyüs’ün (M.Ö. 551-479) öğretilerinde, bir dizi etik davranış kuralları ve toplumsal ilişki modelleri sıralanmıştı. Bunlar, aile içindeki ilişkilerin hem kozmik düzeni hem de devletin yapısını yansıttığı ataerkil bir sistemdi. Çin, imparatorluğun sona erdiği 1912 yılında çıkarılan bir yasa ile ortadan kaldırılana kadar çok eşli bir toplumdu. Toplumda güçlü bir orta sınıf vardı ve erkekler en az üç ve bazen bir düzineye varan eş ve metres sahibi olabiliyordu. Bununla yetinmeyen zenginler için ayrıca lüks genelevler de vardı. Gerçi erkek eş, Konfüçyüs’ün denge ve düzeni kollayan öğretisi gereğince eşlerinin ve metreslerinin ekonomik ve cinsel gereksinimlerini karşılamak zorunda idiye de kadınların durumu hiçbir şekilde iç açıcı değildi. Çağının ünlü Çinli ozanı Fu Hsuan (MS 217-278), onların acıklı durumunu şu sözlerle betimlemişti:

Kadın olarak doğmak gerçekten acı. Böylesine aşağılanmış bir şey düşünülemez!

Kimse bir damla gözyaşı dökmez, bir kadın evlendiği zaman,
Oysa kocanın sevgisi, samanyolu kadar uzakta bu kadından.

Gene de dönmeli kocanın etrafında, tıpkı bir günebakanın yüzünü güneşe döndüğü gibi,

Oysa yürekleri apayrı, ateş ve suyun karşıtlığı benzeri.

İyi gitmeyen ne varsa, hepsinden kadın sorumlu,

Ne zaman olursa olsun, her şeyde ilk o suçlu...¹⁰

Kadınlar ilk gençlik yıllarından itibaren erkeklerden ayrı tutularak yetiştiriliyorlardı. Böylece erkeklerle kadınların rastlantısal bile olsa, bir biçimde cinsel arzu uyandıracak tensel temasları önleniyordu. Gerçi Konfüçyüs, bedeni kötü bir şey olarak görmüyor ama onun tehlikeli olduğunu da söylemeden edemiyor.¹¹

⁹ *A.g.e.*

¹⁰ *A.g.e.*

¹¹ *A.g.e.*

The Book of Rites'de Konfüçyüs, "Bir erkekle bir kadın birbirlerinin eline değmemeli. Eğer erkek kadına bir şey veriyorsa, kadın onu bambu tepsisi içinde almalı," diyor.¹² Eğer şenlik günlerinde bir kadın herkese açık bir gösteriye gidecekse, etraftan görülmemesi için bir paravanı da birlikte götürmeli ve onu açmalıydı.¹³ Kamu görevleri kadınlar için yasaktı. "Eğer bir kadına dış dünya ile teması zorunlu kılacak bir görev verilirse, bunun devlet içinde düzensizliğe ve karışıklığa yol açacağına ve imparatorluk sarayına utanç getireceğine" inanılıyordu. MS 2. yüzyılda yaşayan devlet adamı Yang Chen, "kadınların devletin işlerine karışmasına izin verilmemesi gerektiğini"¹⁴ yazıyordu.

Bilindiği kadarıyla üst sınıfların kız çocukları bile iyi bir eğitim almıyorlar ve okuma-yazma bilmiyorlardı. Eski Yunanistan'da olduğu gibi, sadece saray kadınlarının okuma-yazma bilmesi gerekiyordu. Kadınlar için dikiş dikmek, örgü örmek ve belki de bir çalgı çalmayı öğrenmek eğitimleri için yeterliydi. Saray çevresinden gelen eğitilmiş ve bilgin bir kadın olan tarihçi Ban Zhao (MS 40-120) bile kadınların eğitim hakkını savunsa bile yumuşaklığı, alçak gönüllülüğü, özveriyi ve itaati "kadınlara özgü" erdemler olarak öne çıkarıyordu. Bir genç kızın yazgısı, bir erkeğe itaatli bir eş olmak ve ona oğlan çocuklar doğurmaktı. Oğlan çocuk doğurmayan kadın kenara itiliyor ve yerini başka bir kadına bırakıyordu. Kız çocuğuna karşı bu önyargı modern zamanlara kadar devam etti: Çoğu hamile kadın, karnında taşıdığı bebeğin erkek olmadığını öğrenince kürtaja karar veriyor. Bu durum, bazı bölgelerde kız ve erkek çocukların dağılımında belirgin bir dengesizliğe yol açıyor. Çin'in genel nüfusu göz önüne getirildiğinde, araştırmalara göre yüzyıl boyunca 111 erkeğe karşılık 100 kadın nüfusun düştüğüne işaret ediliyor.¹⁵ Başka bir sonuç ise hukuka aykırı bir çocuk ticaretinin ortaya çıkmasıdır. Taşralı bir-iki çocuk sahibi fakir aileler, yeni doğan kız çocuklarını büyük kentlerde yaşayan çocuksuz ailelere satıyorlar.

Çinlilerin dışı güzelliğinde aradığı standartlar; ufak, narin, kırılğan ve özellikle de küçük ayaklı olmak. Bu nedenle daha 10. yüzyılda başlayan acılı bir uygulamaya başvuruluyor. Çok küçük

¹² *A.g.e.*

¹³ Bishop ve Osthelder, *A.g.e.*

¹⁴ Tannahill, *A.g.e.*

¹⁵ *New York Times*, 20 Temmuz 2003.

kız çocukların başparmağıyla birlikte üç ayak parmağı birbirine sıkıca bağlanıyor ve aşağıya doğru bükülerek sargılanıyor. Acı içinde geçen birkaç yıl sonra ayaklar çözülüyor ve sözümona bir “nilüfer çiçeği” biçimini alıyor. 19. yüzyıl sonlarında Çin ve Japonya’ya seyahat eden arkeolog Heinrich Schliemann şunları yazmıştı:

Çiçek bozuğu tenli, dişleri yer yer çürük ya da saçları seyrelmiş ve darmadağın olan, ayakları başparmağının üç buçuk katından büyük olmayan bir genç kız, ayakları başparmağının dört buçuk katı olan bir genç kızdan yüz defa daha fazla güzel sayılıyor. Oysa bu ikinci genç kız, Avrupa ölçülerine göre çok güzel olarak değerlendirilebilir.

Onun anlatımına göre böyle sakatlanmış genç kızlar “kaz” gibi yalpalayarak yürüyorlar.¹⁶ Özellikle sarayın ve elit sınıfın kızları, ayaklarının bu yolla sakatlanmasına katlanmak zorundaydılar. Ancak 1949’da, Çin Halk Cumhuriyeti’nin kurulmasından sonra bu korkunç mizojinik geleneğe kesin olarak son verildi. Taoizm (veya onun bazı versiyonları) bir kült olarak yaşamaya devam etmesine rağmen, 1950’li yıllarda karşı-devrimci olarak damgalanan Konfüçyüsçülük ise baskı altına alındı.

Hindistan’da da kadın cinselliğini yücelten erotizmle kadınların sosyal statülerini aşağı çeken ayrımcı uygulamalar birlikte yaşanmıştır. M.Ö. 5. yüzyılda yazılmış olan eski Hint söylencesi *Muhabharata*’da bir kız çocuğun doğumu felâket olarak değerlendiriliyordu, çünkü “Kadınlar hafifmeşrep oldukları için bütün kötülüklerin nedenidir.”¹⁷ 2000 yıl sonra bile durum pek değişmedi, sadece bugün bilimsel ilerlemeler anne babalara kız çocuğu dünyaya getirmeme olanağı veriyor. Yasaların yasaklamasına karşın bugün, henüz doğmamış bebeklerin cinsiyetlerinin belirlenmesi işlemine başvuruluyor ve doğacak çocuk kız ise birçok ebeveyn çocuğu aldirmaya karar veriyor. Bu uygulama Çin’de olduğu gibi Hindistan’da da giderek daha fazla erkek çocuğun ve daha az kız çocuğun doğmasına neden oldu. 2001 yılında yapılan bir nüfus sayımında, cinsiyet oranlarının 927 kız çocuğuna

¹⁶ Bishop ve Osthelder, *A.g.e.*

¹⁷ Meyer, *A.g.e.*

karşılık 1000 oğlan çocuğun varlığını ortaya koydu.¹⁸

Hindu tapınaklarında fahişe olarak çalışmayan Hintli kadınlar, Çinli kadınlar gibi genel eğitim hakkına sahip değillerdi. Abbé Dubois bu konuda şöyle diyor:

Fahişeler, Hindistan'da okuma yazmayı, dans etmeyi ve şarkı söylemeyi öğrenme şansına sahip olan tek kadın sınıfı. İyi bir ailenin saygın bir kadını, bunlardan birini öğrense, utancından yüzü kızarıır.¹⁹

Thanjavur'daki görkemli Rajarajeshwara Tapınağı'nda bir zamanlar 400 tapınak fahişesi oturmuş.²⁰ Kadınların eğitilmesinin fahişelerle özdeştirilmiş olması taa 19. yüzyıl sonlarına, bu konuda bir şeyler yapılanaya kadar sürdü. İngiliz sömürge hükümetinin fahişeliğin yasaklanması için yasalar çıkarmasına ve yerel yönetimlerin bu yöndeki tüm çabalarına karşın, tapınak fahişeliği kurumu bağımsızlıktan sonra da varlığını sürdürdü.²¹

Mahabharata'dan öğrendiğimize göre Hinduizm özellikle âdet gören kadınlara karşı çok katıydı ve bu kadınlarla ilişkiyi tabu olarak görüyor, kesinlikle yasaklıyordu. Âdet günlerinde bir erkekle herhangi bir şekilde temas etmiş olan, örneğin bir erkeğin eline değmiş olan kadınların kırbaçla dövüldükleri oluyordu. Âdet günlerindeki bir kadını gören bir Brahman'ın yemek yemesi yasaktı.²² Ortaçağdan bu yana "çocuk gelinler"e giderek daha çok rastlanıyordu. Henüz ergenlik çağına girmemiş kız çocukları evlendiriliyorlardı. Bunun sonucunda doğum esnasında ölen annelerin sayısında büyük bir artış görülüyordu. Dul kalan kadınların kaderi de hiç kiskanılacak durumda değildi. Onlar (*Mahabharata*'da istisnalardan söz edilse de), genellikle yeniden evlenemiyorlardı. Onlardan özverili bir yaşam sürmeleri, örneğin yerde yatmaları, günde bir öğün yemek yemeleri ve son günlerine kadar eşlerinin matemini tutmaları isteniyordu. Bir tarihçinin be-

¹⁸ Associated Press, 10 Kasım 2002.

¹⁹ Bishop ve Osthelder, *A.g.e.* Abbé'nin kızgınlığının Batı Avrupa'daki kadınların çoğunluğunun da benzer şekilde erkeklerle eşit eğitim hakkından mahrum edilmiş olduğu gerçeğine de yöneltildiğini umut edelim.

²⁰ Bishop ve Osthelder, *A.g.e.*

²¹ Bishop ve Osthelder, *A.g.e.*

²² Meyer, *A.g.e.*

lirttiği gibi “dul kadın kötü şeyleri hatırlatan can sıkıcı kişiydi”.²³ *Mahabharata*, kocalarının cesetleri yakılan kadınlar arasında, kocaları olmaksızın yaşamlarını sürdürmek yerine kahramanca kocalarının yakıldığı ateşe atlayarak yanan kadınlardan söz etmektedir. Bu töreye, erdemli kadın anlamına gelen “Sati veya Suttee” adı veriliyordu. Bazen kocalarının arkasından ateşte yanmaya çok istekli olmayan ama buna zorlanan dul kadınlarda vardı. Marwar Rajası 1780 yılında öldüğünde, geride bıraktığı 64 karısının hepsi, kocalarının yakıldığı ateşte yanarak ölmüştü.

İnsan yaşamını hor gören Sati töresinin temelinde, Hıristiyan, Batı ve İslam uygarlıklarında çok iyi bilinen düalizm anlayışı yatmaktadır. Buna göre, kadınların yapısında doğa, erkeklerin yapısında ise ruh egemendir.

Kadınların Samsara'nın (duygu dünyası) takipçileri olduğunu tüm erkekler bilsin. Kadınlar doğanın ve maddenin ürünleridir... erkeklerse kendilerini ruh olarak gösterirler; dolayısıyla kadınlar erkeklerin arkasında kalsın.²⁴

Bu, idea ile değişken duygu dünyası arasındaki ayrıma vurgu yapan Platoncu düşünceye benzerliği nedeniyle bize tanıdık gelebilir. Kadının doğayla erkeğin ruhla özdeşleştirilmesi, kadınların aşağılanması anlamına gelmez, çünkü kadınlar maddenin temsilcileridir. Budizmin bedensel varlığı ve duygusallığı erkekle kadında eşit olarak gerçekleşir ve böylece her iki cinsin daha yüksek bir varoluş düzeyine ulaşması mümkün kılınır. Burada beden yadsınmamış, tam tersine erotizm aracılığıyla aydınlanmaya ulaşmadaki yollardan biri olarak görülmüştür.

Hindistan'da rastladıkları ikilem, Avrupalıları özellikle de sömürge yöneticileri olarak Hint kültürüyle en yoğun biçimde ve en uzun süre ilgilenen İngilizleri şaşırtmıştı. Onlar bir yandan kadın cinselliğiyle ilgili bu duyusal zevki itici bulmuşlar, diğer yandan da buna karşın kadının toplumsal yaşamda çok belirgin olarak aşağılanmasını yadırgamışlardı. 19. yüzyıldan itibaren oradaki sömürge yönetimi, yeni doğan kız çocukların öldürülmesini suç saydı. Ölümünden sonra kocalarıyla birlikte yakılmak iste-

²³ Tannahill, *A.g.e.*

²⁴ Meyer, *A.g.e.*

yen dul kadınların bu töresine karşı ciddi bir savaş açıldı. Daha 12. yüzyılda Hindistan'ın Müslümanlarca fethinden sonra da İslam yasalarıyla uyuşmayan Sati töresi yasaklanmış ama pratikte değişen çok bir şey olmamıştı. İngiliz yasaları da bu törenin tamamen ortadan kalkmasını sağlayamadı. Son olay Madhya Pradesh eyaletinde 2002 yılında görüldü ve 65 yaşındaki bir dul kadın, gönüllü olarak kocasının yakıldığı ateşte yanarak öldü. 1856'da çıkan Dul Kadınların Yeniden Evlenmesi Yasası'na rağmen bu gelenek devam etmiştir. Kadınların eğitimi konusunda da İngiliz yönetimi başarılı olamadı. 1939 yılında Hintli kız çocuklarının sadece %2'si okula gidiyordu.²⁵

Hindistan'da geleneksel kadın anlayışı, tüm çelişkileri ile Viktoryen İngilteresi'nin ve Amerika Birleşik Devletleri'nin kadınlara bakış açısına tam bir tezatlık oluşturmaktadır. Hindistan'da kadın cinselliği göklere çıkarılıp kadının toplumsal konumu yerlerde sürünürken, Batı dünyasında kadına verilen toplumsal ve siyasal değer giderek artmasıyla onun cinselliğinin yadsınması el ele yürüdü. Bunda o denli ileri gidilmişti ki, Viktoryen dönemde doktorlar nefeslerini tüketircesine kadının hiçbir cinsel gereksinimi olmadığını büyük bir inançla savunuyorlardı. Bir Hintli, Batılıların bu savını ne denli saçma bulacaksa, bir İngiliz centilmeni de Hindistan'da kadının cinsel aşk oyunları ile içsel bir nurlanma yaşayacağını o denli gülünç bulacaktı.

Aydınlanma ve 18. yüzyılın devrimleri, Avrupa ve Kuzey Amerika'da toplumsal ve siyasal değişimlere yol açmıştı. Ama ne ABD'nin yeni cumhuriyetçi hükümetleri ne de Fransa'da devrimden sonra kurulan Ulusal Meclis, kadınlara erkeklerle eşit haklar tanımamıştı. Bir sonraki yüzyılda toplumsal ve ekonomik konumları ne olursa olsun hütün erkeklerle tanınan seçim hakkı, hala kadınlara verilmiyordu. Ama kadınlar, siyasal ve toplumsal hakları uzun süre ellerinden alınmış olarak kalamazdı. Thomas Paine (1737-1809), *Common Sense* (Sağduyu) adlı elden ele dolaşan yazılarıyla sadece Amerikalı göçmenlerin İngiltere'den bağımsızlıklarını kazanmalarına değil, kadın haklarının kazanılmasına da büyük katkılar sağladı. Bu kitabından bir yıl önce, 1775 yılında Paine şu yakınmayı dile getirmişti:

²⁵ Tannahill, *A.g.e.*

Kadınların mutlu sayıldıkları ülkelerde bile onlar mülklerini kendileri yönetemezler, yasalarla düşünce özgürlükleri kısıtlanmıştır, kamuoyunun bir tür esiridirler ve en ufak şeylerden kendilerine suç yüklenmektedir. Etrafları, zalimce ve despotça hükmeden ama aynı zamanda onları iğfal eden yargıçlarla kuşatılmıştır... Çünkü insanlar ve yasalar zaman içinde değişikliğe uğrasalar da kökleri derinlerde olan baskıcı önyargılar yaşamaya devam ediyorlar ve kadınlar her dakika, her gün, kendilerini bu önyargılarla kuşatılmış duyumsuyorlar.²⁶

Fransız Ulusal Parlamentosu'nda Thomas Paine 1792'de, sonuç alamaksızın kadınların seçim hakkı için büyük çaba göstermişti. Aynı yıl Mary Wollstonecraft (1759-1797), *A Vindication of the Rights of Women* (Kadın Hakları Hakkında Bir Savunma) adlı kitabını yayınladı. Kimileri için “feminist bağımsızlık bildirgesi” ve “kuvvetli bir ahlaksal temele dayanarak kadınların özgürleşmesini savunan ilk tutarlı” metin olarak yüceltilmişti.²⁷ Kitabı yayınlandığında kendisine “eteklik giymiş sırtlan” yakıştırması yapılmıştı. 1792'de geçici olarak Paris'e taşınan Wollstonecraft, Fransız Devrimi'ne desteği yüzünden İngiltere'de kuşkuyla karşılanmış ve eleştirilere uğramıştır. Hatta “Cumhuriyetçi Fransa'nın Allahsız Amazonu” olarak etiketlenmişti.²⁸ Yazarın ana tezi çok yalındı: İnsan hakları kadınlar için de geçerlidir! Aydınlanma felsefesinin etkisiyle Mary Astel gibi başka İngiliz kadın yazarlar da daha 100 yıl önce kadınların özgürleşmesini savunmuşlardı (Bkz. 5. Bölüm) Ancak soyut özgürlük ilkesini somut siyasal talebe dönüştüren Fransız devrimi, Mary Wollstonecrafts'ın çağdaşı pek çok aydını, eşitlik ve evrensel kardeşlik düşüncesinin artık gerçek olacağı yolunda umutlandırmıştı.

Mary Wollstonecraft altı çocuklu bir ailenin kızıydı. Babası oldukça despotik bir çiftçiydi, “belirsiz ve zayıf” olarak tanımlandığı annesi ise taparcasına büyük oğlunu seviyordu. Çok memnun kalmadığı ev eğitimiyle geçirdiği birkaç yıldan sonra Mary Wollstonecraft, 1787'de *Thoughts on the Education of Daugh-*

²⁶ Isaac Kramnick, (der.) *Common Sense*, Penguin American Library, 1976'da editörün yazdığı giriş bölümünde “An Occasional Letter to the Female Sex”den alıntılanmıştır.

²⁷ Mary Wollstonecraft, *A Vindication of the Rights of Woman*, Penguin Books, 1992'nin editörü Miriam Brody'nin yazdığı giriş bölümünden alınmıştır.

²⁸ Brody, Giriş, *A.g.e.*

ters (Genç Kızların Eğitimi Hakkında) adlı bir çalışma, bir yıl sonra da *Mary, A Fiction* adlı romanını yayınlamıştı. Yazar olarak yaşamını sürdürmeyi tasarlayarak taşındığı Londra'da radikal çevrelere girmiş ve burada Thomas Paine'i, şair William Blake'i, filozof William Godwin'i ve kimyacı Joseph Priestley'i tanımıştı. Ev eğiticiliği yaptığı yıllarda, üst düzey aile kadınlarının yaşam biçimlerine karşı derin bir nefret duymuş, bu kadınların bütün günlerini süslenmeyle ve yüzeysel uğraşlarla geçirdiklerini gözlemlemişti. Bu nedenle kendisi, bunun tamamen aksi bir yolu seçmiş ve giderek bohem bir feminist arketipine dönüşmüştü. Kendine hiç özenmeyen giyim kuşamı, dağınık saçları ve hiç de hoş görünmeyen siyah çorapları nedeniyle bir arkadaşı ona "felsefe yapan pasaklı" yakıştırmasını uygun görmüştü.²⁹

Aynanın önünde çok uzun zaman harcayan kadınlara yaptığı eleştiri, Wollstonecraft'ın *Kadın Hakları Hakkında Bir Savunma* adlı eserinin ana konusuydu ve bu daha sonraki feminist yazın için esin kaynağı olmuştu. Gerçekten yazar bu makalesinde, kadına nefret duyan erkek yazarların düşüncelerine benzer bir biçimde, kadınların yüzeyselliğini ve özellikle de kendini beğenmişliklerini ele alıyordu. Yazısının bir yerinde o, "Bugün geçerli olan toplumsal anlayışa göre, kadının hayattaki en büyük işi haz almak ve bu böyle devam ettiği sürece, bu denli zayıf bir yaratıktan çok şey beklemek olanaksızdır" diyordu. Yazar, Hamlet'in kadınlar hakkındaki sert eleştirilerini büyük bir keyifle tekrarlıyordu. Wollstonecraft'ın kadınlar hakkındaki eleştirileri, geleneksel mizojinistlerin çalışmalarında bulunan görüşleri hatırlatıyordu. Onun eserleri üzerine çalışan bir otorite, Wollstonecraft'ı iğneleyici tarzından dolayı "kadın karşıtı" olarak yanlış tanıtlara karşı savunmak zorunda kalmıştı.³⁰ Wollstonecraft gerçekten düalist anlayışı benimsemişti. Ona göre bedene tapınmak, ahlakî ve aklî olarak aşağılanmanın işaretiydi. Kadınlar bundan kurtulamadıkça, onun anlayışına göre haklı olarak aşağı yaratıklar sayılacaklardı. Ona göre, "güzelliğin gücü yakıştırmasından ayrılmadıkları sürece, erkeklerden daha az akıllı olduklarını kanıtlayacaklardır."³¹ Eski beden-ruh düalizmi, René Descartes'ın

²⁹ Brody, Giriş, *A.g.e.*

³⁰ Brody, Giriş, *A.g.e.*

³¹ Brody, *A.g.e.*

(1596-1650) eserlerinde yeni bir felsefi boyut kazanmıştı. O, ünlü “düşünüyorum, öyleyse varım” sözü ile varoluşun kanıtının düşünmenin kendisi olduğunu inandırıcı bir biçimde ortaya koymuştu. Mary Wollstonecraft bunu, bedenın akılcı olmadığı ve bunun için de akla göre daha alt bir düzeyde bulunduğu biçiminde yorumluyordu (Platon’dan beri bilinen, kadının bedeni, erkeğin de akılı temsil ettiği düalist kavramında olduğu gibi). Onun görüşüne göre, dış görünüşleri için aşırı zaman harcayan kadınların, zamanlarını felsefi kitaplar okuyarak geçirenlerden daha aşağıda olmaları gerekir.

Mary Wollstonecraft, *Kadın Hakları Hakkında Bir Savunma* adlı eserinde mantığın önemini vurguluyordu. İnsanı insan yapan şeyin mantık olduğunu, onun bizi hayvanlardan üstün yaptığını anlatıyordu. Yazara göre salt bu nedenle kadınlar eğer aşağı düzeydeki konumlarını yükseltmek istiyorlarsa, erkeklerin bir zevk nesnesi ve modanın esiri olmakla yetinmek yerine, kendilerini eğitim yoluyla geliştirmeliydiler. Onlar sadece mantık yoluyla kibirlerinden ve günahlarından arınabilirlerdi. Mantıklı bir kadın her türlü ahlaksızlıktan, ahmaklıktan ve müstehcen şakalardan tiksinen kadındır. Böyle bir kadın ahlaklıdır, alçakgönüllüdür ve başka kadınlarla da çok yakın değildir. Wollstonecraft, sayılan bütün bu kadınsı davranışları tiksindirici bulmaktadır. Onun kibirli bakış açısına göre, mantığını kullanan kadın, tıpkı Viktoryen dönemin ideal dişi modeli olan “temiz, saf kadın”ına benzemeye başlamıştı. Tek bir farkla ki bu kadınlar daha iyi bir eğitim göreceklardı.

Bütün bunlara bakarak, “ilk önemli feminist kadın” aynı zamanda bir mizojinistti diyebilir miyiz? Gerçi onun eleştirileri, geleneksel mizojinistlerinkine çok benzese de Wollstonecraft’ın mantığı çok farklıydı. *Kadın Hakları Hakkında Bir Savunma* adlı eserinin sonuç bölümünde şu cümleler yer almıştı:

Bir dereceye kadar kadınlara mahsus birçok aptallık bulunmaktadır; bunların hepsi cahillikten veya önyargıdan kaynaklanmaktadır. Erkekler, birçok nedenden ötürü, bu aptallıkların sürmesine gayret göstermişlerdir.

Ama kadından nefret edenlerin aksine Wollstonecraft, kadınların budalalıklarını doğuştan gelen ve sürekli var olan bir olgu olarak

değil, onların eğitimsizliklerinin veya yanlış eğitim almalarının sonucu olarak görüyordu. Locke'la benzer şekilde o, insanın tamamen toplumsal şartların bir ürünü olduğuna inanıyordu. Bilgisizlik ve önyargı aşıl原因an etkenler ortadan kaldırıldığı ölçüde kadınlar mantıklı ve özgür vatandaş kimliği kazanacaklardır. Yazar Bertrand Russell'ın dediğı gibi, "İnsanlar aptal değil, cahil doğuyorlar. Onları aptal yapan aldıkları eğitim."³² Onun bu yaklaşımı kadınlar için de geçerli.

Sonuçta Wollstonecraft'ın inandığı idealler ya onu başarısız kılmış ya da o bu ideallerini gerçekleştirme yolunda başarısız olmuştur. Devrimin kanlı süreci onu çok korkutmuştur. Ve o, ölesiye bir aşkla, kadınları daima uyardığı bir erkek tipi olan Amerikalı Gilbert Imlay'e âşık olmuştur. Eserlerinde kadınların zaaflarına örnek gösterdiği bu tutku, onu derinden sarsmış, kocası kendisini ve küçük kızını terk edince de intihar girişiminde bulunmuştur. Daha sonraları Wollstonecraft, eski arkadaşı olan William Goldwin ile evlenmiş, onunla mutlu ve doyumlu bir yaşam sürmüştür. Malesef kendi adı verilen ikinci kızının (1797-1851) doğumu esnasında kan zehirlenmesinden ızdırap içinde ölmüştür. Bir din adamı, "onun ölümünün kadının kaderine ve kadınlara mahsus hastalıklara işaret ederek cinsiyetler arasındaki farklılığı" gösterdiğini ve duyarsızca "onun ölümünün tüm kadınlara ders olması gerektiğini" söylemişti.³³ Wollstonecraft'ın bu kızı ileride radikal yazar Percy Bysshe Shelley ile evlenecek ve Mary Shelley adıyla *Frankenstein* adlı romanın yazarı olarak dünyaca ünlenecektir.³⁴ Mary Shelley, 1848 yılında New York'ta Seneca Falls kentinde toplanan ve elli yıl önce annesinin savunduğı kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi ve kadınlarla ilgili diğer reform konularını görüşen ilk kadın hakları toplantısına katılacaktır. Mary Shelley'nin ölümünü izleyen yüz-yılda, kadınlar nihayet ABD'de tıp okullarına ve üniversitelere, İngiltere'de ise Cambridge Üniversitesi'ne girmeye hak kazanmışlardır. Hatta 1948'de ilk kez bir kadın, diploma almıştır.

³² Russell, *A.g.e.*

³³ Adrienne Rich, *Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution*, W.W Norton, 1986.

³⁴ Dublin Trinity College'de 1998'de yazdığı yayınlanmamış doktora tezinde Jenny Holland şu tezi ortaya atmıştır: Hayat veren adam hikâyesi, 19. yüzyılda ıpta çok hızlı bir ilerlemeyle doğum yaptıran ebelerin yerini bilimin devralmasına karşı alegorik bir eleştiridir.

Mary Wollstonecraft adının bir mizojini tarihi kitabında geçmesinin nedeni, onun çelişkili düşün mirasının doğasından kaynaklanmaktadır. O, bir yandan güçlü bir biçimde kadının özgürleşmesine olan ihtiyaçtan bahsetmiş ama diğer yandan bunun geleneksel olarak kadınlarla ilişkilendirilmiş tutku ve güzellik gibi kavramlarla bağdaşmadığını dile getirmiştir. Böylece pek çok yönden kadına zarar veren eski beden-akıl düalizmi düşüncesini sürdürmüştür. Maalesef ardından gelen Amerikan ve İngiliz feministleri, onun bu gerekçelerini benimsemiş ve kadının siyasal ve toplumsal haklarını savunmanın kadın doğasının daha erotik yönlerinden nefret etmek anlamına geldiğine inanmışlardır; çünkü bunların kadınları kendi zevkleri doğrultusunda kullanmayı amaçlayan erkek icatları tezini savunmuşlardır. Bu anlamda, 1970'lerin sütyen yakıcıları, Mary Wollstonecraft'ın doğrudan ardıllarıdır. Ama maalesef bu söylem, pek çok kadını kadın hareketinden uzaklaştırmıştır.

18. yüzyılda Batı Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da siyasal ve düşünsel dünyada büyük bir değişim vardı; 19. yüzyılda ise bu bölgelerin fiziksel çevresi dönüşmüştü. Kadınların hayatları üzerindeki etkisi, daha önceki deneyimlerden çok farklı olabilirdi. Sanayi Devrimi ve özellikle biyoloji ve kimyada bilimin egemenliği, çağın bu çok hızlı düşünsel ve teknik ilerlemesinin göstergeleriydi. Ancak mizojininin tarihi, her zaman olduğu gibi bu defa da insan yaşamının başka alanlarındaki ilerleme çabalarının, kadınlar için de ilerleme anlamına gelmediğini açıkça göstermişti.

Sanayi devrimi, kırsal kesim insanların kentlere göç etmelerine ve kentlerin giderek büyümelerine yol açmıştı. Kentlerdeki fabrikalarda ise ucuz işgücüne ihtiyaç vardı. Sanayileşmeyle küçük ev ve aile işletmeleri giderek yok olmaya başlamıştı. Oysa bu işletmeler kadınlara yün eğirmek, dokumak, bira yapmak, ekmeği pişirmek, tereyağı çıkarmak vb. geleneksel el işleriyle uğraşma, böylece aile gelirinə katkı sağlama olanağı veriyordu.

Kentlerin kalabalık fakir mahallelerinde yeni bir sınıf, işçi sınıfı doğmaya başlamıştı. Bu sınıfın mensupları genelde düşük ücretliydi ve bu nedenle iyi beslenemiyorlardı. 1861'de sanayi devriminin beşiği olan İngiltere ve Galler'de 15 yaşın üzerinde yaklaşık üç milyon kadın, yani toplam kadın nüfusun %26'sı evlerinin dışında çalışıyor, bunlardan sadece 279'u büro hizmeti görüyordu. Geri kalanlar ya fabrikalarda işçi ya da evlerde hiz-

metçi olarak çalışıyorlardı.³⁵ Kadınlar tıpkı erkekler gibi ücretli köleler haline gelmişlerdi. Kadınların aldıkları ücret, aynı işi yapan erkeklerinkinin genel olarak yarısı düzeyindeydi. 19. yüzyılın ortalarında İngiltere’de bir erkek dokuma işçisi haftada 14-22 şiling kazanırken, bir kadın işçinin haftalık kazancı yaklaşık 5 şilingdi; Amerika Birleşik Devletleri’nde pamuk sanayinde çalışan bir erkek işçi haftada 1,67 dolar, bir kadın işçi ise 1,05 dolar ücret alıyordu. Fransa’da erkek bir matbaa işçisinin günlük ücreti iki frank iken, aynı yerde çalışan bir kadının günlük ücreti bir franktı.³⁶

Bu farklı çalışma koşullarına ek olarak kadınlar biyolojik rollerinin ağırlığını taşımak ve çok zor koşullar altında hamileliklerini sürdürmek zorundaydılar. İşçi sınıfı kadınları, İrlandalı devrimci sosyalist James Connolly’nin deyişiyle, “esirlerin esiri”ydiler. Prezervatif üretiminde hatırı sayılır ilerlemeler yaşanmış olmakla birlikte, işçi kadınların bunlara ulaşması çok enderdi. Çünkü doğumdan korunma hala erkeklerin tekelindeydi ve ulaşma imkânına sahip olan erkeklerse preservatifi hemen hiç kullanmıyorlardı.

19. yüzyılda İngiltere’nin sanayi kentlerindeki işçi mahallelerinde görülen zavallılığa, insanlık tarihinde ender olarak rastlanmıştı. Buralarda yaşam savaşı veren insanlar başka yaratıklar olarak görülüyordu ve bu mahallelere gitmek “kara Afrika”yı keşfetmek gibi bir şeydi. Britanya Müzesi’nin çok yakınındaki böyle bir fakir mahallesini 1851’de gezen Charles Dickens (1812-1870), kavramakta güçlük çektiği bu gezisinde gördüklerini şu sözlerle anlatmıştı: “On, yirmi, otuz, kırk, kim bunları sayabilir ki? Erkekler, kadınlar, çocuklar, hepsi yarı çıplak, yerlerde kaynaşıyorlar. Tıpkı peynirdeki kurtçuklar gibi!”³⁷ 20 yıl sonra Londra’yı ziyaret eden bir Fransız da şunları yazmıştı:

On dakika içinde üç defa, özellikle kadınlar arasındaki kavgaları izlemek için kapı önlerinde biriken kalabalıklar gördüm. Yüzünde kan lekeleri görülen ve gözü yaşlı sarhoş bir kadın, bir erkeğe sal-

³⁵ Tannahill, *A.g.e.*

³⁶ *A.g.e.*

³⁷ Charles Dickens, *Selected Journalism (1850-1870)*, der. David Pascoe, Penguin Classics, 1997.

dırıyor, etraftakiler ise gülerek onlara bakıyordu. Bu curcuna sanki bir işaretmişçesine, komşu sokaklarda oturanlar, paçavralar içindeki çocuklar, dilenciler, sokak fahişeleri, içinde buldukları lağımlardan dışarı fırlıyor, kavgayı seyre koşuyorlardı.³⁸

Fakirlik belki kadından nefreti doğurmuyor ama en azından onu güçlendirdiği bir gerçek. Erkekler işlerini kaybetmekle ve büyük ailelerini besleyememekle ya da gündemde olan başka pek çok aşağılanmayla karşılaştıklarında “esirlerin esiri” olan kadınlar, onların öfkelerinin ve düş kırıklıklarının ceremesini çekmek zorunda kalıyorlardı. *London Labour and London Poor* adlı kitabın yazarı Henry Mayhew (1812-1887), sık sık Londra’nın sefalet içindeki mahallelerini dolaşmış ve oralarda yaşayan insanların yaşam koşullarını yakından görme olanağı bulmuştu. Onun saptamalarına göre, bu mahallelerde evli kadınların ırzına geçilmesine ya da dövülmesine kimsenin aldırdığı yoktu, çünkü bu tür olaylar sürekli gündemdeydi ve artık olağan sayılıyordu. Bu, 20. yüzyıla kadar böyle sürdü. Amerikalı yazar Jack London (1876-1916), 1902’de Londra’nın doğu ucunda (East End) işçi kılığine girerek insanı iliklerine kadar titreten “sosyal röportajlar” yapmış, yaklaşık bir milyon insanın yaşam tarzını araştırmıştı.

Kadınlara kötü davranış, erkeğe evlilikle verilmiş bir haktı. Erkek demir ve pirinç kakmalı çizmeler giyiyor ve çocuklarının annesi olan evin kadını döverek gözlerini morarttıktan sonra, onu yere fırlatıyor ve kakmalı çizmeleriyle üzerine çıkararak çiğniyordu, tıpkı vahşi Batı’da bir atın çingiraklı yılanı ezip çiğnemesi gibi... Erkekler ekonomik yönden işverenlerine bağımlı idiler, kadınlar da erkeklerine. Bunun sonucu olarak işyerinde onları ezen üstlerini dövmek isteyen erkekler, bu öfkelerini evde eşlerinden çıkarıyor, onları öldüresiye dövüyorlardı. Kadınlar bütün bu kaba güç gösterilerine katlanmak zorundaydılar.³⁹

Eğer kadın, kocasının tüm bu işkenceye varan kötü davranışları sonucunda ölmemişse genel olarak kimse bunu şikâyet konusu yapmıyordu. Evler öylesine küçük ve dardı ki, çoğu kez dört,

³⁸ Ronald Pearsall, *The Worm in The Bud: The World of Victorian Sexuality*, Pelican Books, 1969’da Hippolyte Taine’den alıntılanmıştır.

³⁹ Jack London, *The People of the Abyss*, Pluto Press, 2002. Brigitte Koenig’in girişiyle.

beş, hatta bazen altı kişi, cinsiyete ve akrabalık derecesine hakmaksızın aynı yatağı paylaşıyordu.

Pek çok kadın, yaşamlarını sürdürürebilmek için fahişelik yapmak zorunda kalıyordu. 1841'de iki milyon nüfuslu Londra'da yaklaşık 50.000 fahişe vardı. Bu kadınların çoğu cinsel hastalıklara yakalanmışlardı. 1866'da yapılan bir araştırma, ulaşılabilen bu kadınlardan yüzde 76'sının mikrop taşıdığını ve istisnasız hepsinin tehlikeli bir hastalığa, en çok da çiçek hastalığına yakalandığını ortaya koymuştu.⁴⁰ Bu kadınlardan şanslı olanlar kapağı bir geneleve atıyor ve böylece hiç değilse yeme-içme ve giyinme gereksinimlerini karşılıyordu. Londra'daki bir genelevini işleten "Anne Willit" kızlarını her zaman temiz ve iyi giysilerle müşterilerine gönderiyor olmakla böbürleniyordu. Yasalar, böyle kadınları en kötü aşağılamalara maruz bırakıyordu. Sosyal reformcu Elizabeth Fry, Newgate Hapishanesi'ni ziyaretinden sonra yaşadıklarını yazan bir yazarın kitabından şu alıntıyı yapmıştı:

Her suçtan hapis yatan yaklaşık 300 kadın tutuklu, yüz yirmisi koğuşta, altlarında bir şilte olmaksızın yarı çıplak ve sarhoş yatıyordu... Ağza alınmayacak en kötü küfürler kulağımı tırmalıyordu.⁴¹

Orta sınıf misyonerleri, bu "düşkün kadınları"ı kurtarmak için ellerinden geleni yapıyorlardı. Kraliçe Victoria 1837'de tahta çıktığında *Religious Tract Society* adlı İngiliz Incil Derneği, 500.000.000 adet el ilanı dağıtarak fahişelere yaşam tarzlarını değiştirme çağrısı yapmıştı. İzleyen yıllarda benzer duyurular sayılamayacak kadar arttı ama belirgin bir sonuç alınamadı.⁴² Bu kadınların büyük çoğunluğu yaşadıkları fakirlik ve açlık nedeniyle bu yola sürüklenmişlerdi. Aynı zamanda Viktoryen toplumun, cinselliği sofu bir anlayışla ele alışı, erkek müşterilerin akın akın bu kadınlara koşmalarına neden oluyordu. Bu erkekler için "namuslu kadınlar", yani evlendikleri eşleri pratikte cinselliği olmayan varlıklardı. Cinsellik, bir şekilde insandan daha aşağı bir yaratık olarak görülen ya "düşkün kadınların" ya da çok

⁴⁰ London, *A.g.e.*

⁴¹ Pearsall, *A.g.e.*'de Elisabeth Fry'dan alıntı.

⁴² *A.g.e.*

fakir kadınların yaşayabileceği bir şeydi. Cinsel arzu yadsınan bir güdüydü, daha çok erkekleri ilgilendiriyordu. Onların eşleri olan kadınlar zaman zaman kendilerini erkeklerinin bu arzularına katlanmak zorunda hissediyorlardı. Bu çağ, burjuva sınıfına mensup evli kadınların sırtüstü yatıp İngiltere'yi ya da Amerika Birleşik Devletleri'ni düşündükleri bir çağdı. Mizojinik kadın imajı çok eski zamanlardan beri bilinen düalist ve çelişkili bir anlayışın damgasını taşıyordu. Fakir mahallelerin birden çok erkekle cinsel ilişkide bulunan kadınları, insan türünün dışında varlıklar olarak görülüp aşağılanırken, orta sınıfın saygın kadınları doğuştan getirdikleri sanılan cinsiyet duyarsızlıkları nedeniyle insan türünün en yüksek düzeyine çıkarılarak "evcil melekler" olarak tanımlanıyordu. O çağın ünlü doktorlarından biri olan William Acton (1813-1875) iyi bir eşin, kocasının kucaklamalarına ancak onun hatırı için ses çıkarmadığını, "bu davranışa sadece anne olma arzusu nedeniyle katlandığını" söylemişti. Buna neden olarak Acton, "kadınların her türlü cinsel duyguya karşı ilgisizliğini" gösteriyor, bu yargısına cinsel duygusuzluğun toplumca da benimsendiğini ekleyerek, cinsel ilişkiden zevk almanın rahim kanserine ve deliliğe yol açabileceği uyarısında bulunuyordu.⁴³

Gerçi doktorların çoğunluğu, cinsel ilişki esnasında kadınların da cinsel bir zevk duyabileceklerine işaret ediyorlarsa da, bu zevk duymanın bir kendinden geçme ya da kontrolü kaybetme boyutuna gelmesini ahlaksal bozulmanın bir işareti ve ruhsal dengesizlik olarak değerlendiriyor, bunun da hastalıklara ve delirmeye yol açabileceğini vurguluyorlardı.

O çağda hem İngiltere'de hem de Amerika Birleşik Devletleri'nde cinsel davranışlar araştırma konusu yapıldı ve bu davranışlar toplumca kabul edilen ve edilmeyenler olarak sınıflara ayrıldı. Dünyaya objektif olarak bakabilme imkanı veren bilim, insan bedeni ve davranışlarına da yönelmişti. Ama "hastalık" olgusunun yeni ve sözümona bilimsel sınıflandırmasının gerisinde, çoğu kez eskiden beri bilinen ahlaksal anlayışlar yatıyordu. Aynı cinsiyetten biriyle cinselliğin tercih edilmesi, "homoseksüellik" adı verilen bir hastalık olarak kabul edildi. Kadın cinselliği alanında, "hastalık" nosyonuna çoğu zaman güçlü bir ahlaksal bir

⁴³ *A.g.e.*

reddediş eşlik ediyordu. Örneğin cinsel zevk duyan kadınlar, nemfomanyak kadınlar olarak damgalandı ve “tehlikeli, doğallıktan yoksun ve kontrolsüz” varlıklar olarak kabul edildi.⁴⁴

Eski Yunan ve Roma dönemlerinde kadınların erkeklere göre daha güçlü cinsel güdülerine olduğuna ve onların cinsel aktivitelerinin sınırlandırılması, kontrolden çıkmamaları için en azından denetim altında tutulması gereğine inanılırdı. İmparator Claudius’un genç karısı Messalina’nın kaderini düşünmeliyiz. Odukça yanlış kaynaklara göre, Messalina öylesine seks düşkünyüdü ki bir fahişe gibi kılık değiştirerek bir genelevde bu arzusunun doyuruyordu (Bkz. 2. Bölüm). Ama 18. yüzyılın sonlarından itibaren kadınların “ölçü dışı” cinsel güdülerinin ahlaksal olmaktan çok fiziksel bir sorun olduğu görüşü yaygınlaşmaya başladı. Viktoryen dönemde bu görüş giderek, değişik ve çoğu kez kendi içinde çelişkilerle dolu semptomlarıyla bedensel bir hastalık düşüncesini ortaya çıkardı.

ABD’de 1950’lere kadar konuşulan bir konu olan Viktoryen bir saplantı olan mastürbasyon, bir genç kız için ileride oluşabilecek sorunların kesin işaretiydi. Bir genç erkeğin mastürbasyon yapması kötü bir şeydi; bir genç kız için ise aynı şey, önlem alınmazsa toplumu temellerinden sarsacak bir hastalıktı. Kadın sadece klitorisine yoğunlaşarak cinsel zevk duyma ile ilgileniyorsa bu onun biyolojik işlevi olan doğurganlığına karşı bir isyan, bir başkaldırı olarak algılanmalıydı. Vajinasını unutan böyle bir kadının “erkeksi” eğilimler taşıdığı düşünülüyor, bu ise tehlike işareti olarak görülüyordu. Çünkü başka kötü sonuçlarının yanında bu alışkanlık; nemfomaniye de yol açabilir, lezbiyenliğe götürebilir, kanamalara, rahim düşüklüğüne, omurga iltihaplarına, kramplara, güç yitmeye ve kalp hastalıklarına neden olabirdi. 1894’te yetkin bir tıp dergisi olan *New Orleans Medical Journal*’da, mastürbasyonun “veba, çiçek, savaşlar ve insanlığı tehdit eden diğer bütün yığınsal olaylardan daha yıkıcı bir alışkanlık olduğu” yazılıyor ve “Bu kötü alışkanlık insanlığın yıkımına yol açacaktır,”⁴⁵ deniyordu. Bunun sonucunda çok sert önlemler alınmasının istenmesine şaşmamak gerek.

⁴⁴ Carol Groneman, *Nymphomania: A History*, Norton, 2001.

⁴⁵ John Duffy, “Masturbation and Clitoridectomy”, *Journal of the American Medical Association*, 19 Ekim 1963.

Alınması istenen bu önlemlere bir örnek olarak dergi, aynı sayısında on dokuz yaşında bir kız çocuğunun mastürbasyon yaptığı yolunda bir annenin kuşku duyduğunu anlatıyordu: Çocuk jinekoloji uzmanı Dr. A. J. Block tarafından muayene edilmişti. Doktor çocuğun vajinasına ve iç dudaklarına eliyle dokunmuş, ancak hiçbir reaksiyonla karşılaşmamıştı. Doktor daha sonrasını şöyle anlatıyor: “Elim klitorise değince, çocuk birden bacaklarını genişçe açtı, yüzü solgunlaştı, nefesi sıklaştı ve bedeni heyecanla sarsıldı. Dudaklarından hafif bir inleme duyuldu.” Bu çocuk için önerilen tedavi “klitoridektomi” oldu.⁴⁶

British Medical Journal dergisinde 1867’de yayınlanan bir makalede, Viktoryen jinekolog Dr. Isaac Baker Brown’un yönettiği böyle bir ameliyat bütün ayrıntılarıyla anlatılmıştı:

İki enstrüman kullanıldı: Birincisi Dr. Brown’un her klitoridektomi ameliyatında kullandığı çengelli pens, diğeri de ovaryotominin kaslarını birbirinden ayırmaya yarayan kızgın bir demir çubuk... Klitoris cımbızla tutuldu, sonra kızgın demirin sivri ucu ta içeri kadar sokularak organ alındı ve sonra kızgın demir ileri geri hareket ettirilerek dudaklar birbirinden ayrıldı. Klitoris ve küçük dudaklar alındıktan sonra Brown ameliyatı bitirdi ve kızgın demirin geniş tarafıyla vulva üzerine bastırıldı; böylece dokular, makasla kesilmekten daha kesin bir biçimde yok edildi.

Dr. Brown ateşli bir klitoridektomi taraftarıydı ve bu metodun, kendi deyimiyle mastürbasyon yapan kadınları melankoli, histeri ve nemfomani gibi kadın hastalıklarından koruduğunu savlıyordu. 1866 Aralık ayında *The Times* gazetesinde yer alan coşkulu bir yazıda Doktor Brown, yaptığı insanlığa yararlı çalışmalarını nedeniyle övülüyordu.⁴⁷ Bu yazı, tıp çevrelerinde çok tartışıldı. Pek çok hekim, bu iğrenç konunun basına yansımalarını yadsıdı. Başka meslektaşları da Royal College üyesi Brown’u sahte hekimlik ve

⁴⁶ Groneman, *A.g.e.*

⁴⁷ Peter Stothard, “Women At Our Mercy”, *The Times*, 27 Mart 1999. Brown daha sonra kendisiyle yapılan söyleşiyi veya akıl hastalarını ameliyatla iyileştirebileceğini söylediğini inkâr etmişti. Ama gazete, verdiği haberin doğruluğunda direndi. *British Medical Journal* daha sonraki bir sayısında Brown’un ameliyat ettiği kadın akıl hastalarını tanıttı. Bunun üzerine Brown, *Royal College* üyeliğini kaybetti ve mesleğini sürdürürebilmek için İngiltere’den Amerika Birleşik Devletleri’ne göç etti.

şarlatanlıkla suçladılar. Ama Kilise onun tarafını tuttu. Anglikan Kilisesi'nin başında bulunan Canterbury Başpiskoposu ve York Başpiskoposu onun yaptıklarını yüksek sesle övdüler.

Klitoridektomi Batı'da giderek gündemden düştü ama kadın mastürbasyonu daha uzun süre tıp çevrelerinin yadsıdığı bir olgu olarak kaldı. Dokuz yaşında bir kız çocuğunu bu nedenle sakat bırakmaktan çekinmeyen bir hekim, Dr. Block, bu olguyu “ahlaksal bir cüzzam” olarak tanımlamıştı. Ama Block, ABD'de bu metodu kullanan son hekimlerden biri oldu.⁴⁸ Ancak dünyanın başka köşelerinde, örneğin Müslüman Afrika ülkelerinde, Arap Yarımadası'nda ve Asya'nın bazı yörelerinde kızların ve kadınların bu yolla sakatlanması günümüze kadar sürdü (Bkz. 8. Bölüm).

Bir toplumun kadını cinsiyeti olmayan “melek gibi bir varlık” olarak görmesi, ona hayranlık duyması ve onu kadınlığından mahrum bırakması, ama aynı zamanda bir küçük kız çocuğu kültü yaratıp geliştirmesi bizleri şaşırtmıyor. Bir Viktoryen centilmenini, çocuksu saflığın sembolü olan güzel bir kız çocuğunun etrafa aldırmandan çiçekli bir çimenlikte koşup oynamasından başka hiçbir şey bu kadar çok heyecanlandırmazdı. O çağın en başarılı kadın ressamlarından biri “nazik, saygın, siyahlar giyinmiş bir orta-sınıf hanımefendisi” olarak betimlenen Kate Greenaway'di (1846-1901). Bu ressam yaşamını, bıkırtıcı şekilde çiçekleri koklayan ya da çocuk odasının küçük penceresinden özlemle dışarısını seyreden utangaç küçük kız çocuklarının görüldüğü suluboya resimlere adanmıştı.⁴⁹

Kadın düşmanlığı bu kez erkeklerin yetişkin kadınlarla olgun bir ilişki kurmakta tamamen yetersiz olmasıyla oldukça nemteli bir şekilde sergilenmişti. Böyle etkili bir cinsel ayrışım kaçınılmaz olarak başka bir çıkış bulmuştu: Kadınların saflığına ve masumiyetine duyulan hayranlığın diğer ucunda her zaman onların aşağılanması ve küçük düşürülmesi bulunmaktaydı. Londra'daki çocuk genelevlerinin sayısı, Viktoryen erkeklerin sadece küçük kızların değersiz resimlerini seyretmekle yetinmediklerini gösteren açık bir kanıttı. Fransız gazetesi *Le Figaro*'nun bir yazarı, tek bir akşamda yaşları beş ile on beş arasında değişen 500 kız

⁴⁸ Duffy, *A.g.e.*

⁴⁹ Pearsall, *A.g.e.* Kate Greenaway Fransa ve Almanya'da da büyük başarı kazandı.

çocuğunun, Piccadilly Circus ile Waterloo Place arasında kalan ünlü semt West End'de, kendilerini sokak fahişesi olarak sunduklarını yazıyordu. Bir genelev sahibi kadın, "Evimde küçük kızların çığlıklarını zevkle dinleyebilir ve bu sesleri sizden başka kimsenin duymadığından emin olabilirsiniz," yazılı el ilanlarıyla müşteri topluyordu.⁵⁰

Viktoryen erkeğin yetişkin bir cinsel ilişki kurma yeteneğini gösterememesi, hiçbir yerde çağın yazınsal eserlerine yansıdığı kadar belirgin olmamıştı. Charles Dickens'in *The Old Curiosity Shop* (Tuhaf Eşyalar Dükkânı) adlı romanındaki küçük Nell'in ölümünün Viktoryen edebiyatın en ünlü sahnesi haline gelmesi rastlantı değildi. Kadınların cinsel doğasının reddedilmesi anlamına gelen bu tutumun sonucunda, o güne kadar İngiliz edebiyatında ilk kez, içinde erkek-kadın erotizmine hemen hiç yer verilmeyen edebi bir dönem başlamıştı. Söz konusu cinsellik alanı tamamen porno yazarlarına ve müzik salon işletmecilerine bırakılmıştı. Bu olgunun kökleri Viktoryen dönemin öncesine dayanıyor ve 18. yüzyıl ortalarına kadar geriye götürülebilir. Yeni yükselen orta sınıfın ideali, erkeğin tutku dolu arzularına karşı gelen edepli bir kadındı. Ve bu ideal, *Pamela* romanının kazandığı başarı ile açıkça ortaya konmuştu.

1801'de İngiltere'de "Kötü Alışkanlıklara Karşı Savaş - Din ve Erdemin Desteklenmesi Kurumu" kurulmuştu. Bu kurum bütün dikkatini, yazın eserlerinde ahlaki korumaya ve yazarlığa özenen kimselerin bedeninin işlevlerinin özellikle de cinsel eylemlerin yok sayılması anlamına gelen toplumun beğeni sınırlarını aşmalarına karşı önlem alma konularına yoğunlaştırmıştı. Bu kurumun kuruluşundan sadece 17 yıl sonra, İngiliz hekim Thomas Bowdler (1754-1825), Shakespeare'in eserlerini, dildeki kabalıklarını ve cinsellik kokan tüm sözcüklerini ayıklayarak aileler için *Family Shakespeare* olarak yeniden yayınladı. Viktoryenler kadınlara yaptıkları gibi, yazın sanatının başyapıtlarını da sakatlamaktan hiç kaygı duymadılar.

Çağın (hatta belki bütün İngiliz yazın tarihinin) en büyük roman yazarı Charles Dickens, 15 romanının ve sayısız öykülerinin hiçbirinde etkileyici cinsel olarak olgun bir kadın portresi çizmedi. Herhalde en iyi ve otobiyografik olduğu kesin olan ro-

⁵⁰ Pearsall, A.g.e.

manı *David Copperfield*de, romanın kahramanının ilk karısı Dora, Viktoryen ideale uygun bir çocuk kadındır. Copperfield aynı şekilde zayıf, pasif ve olgunlaşmamış bir kadın olan annesine çok benzediği için Dora ile evlenme yanılığısına düşmüştür. Roman, ideal olan çocuksu saflığın aslında kadını aşağılamaktan başka bir şey olmadığı acı gerçeğini göstermekte ve bu idealin yalnız kadınları değil onların eşlerini de nasıl derin bir mutsuzluğa sürüklediğini gözler önüne sermektedir.⁵¹

Viktoryen dönemde mizojini, sadece çocuksu kadını ortaya çıkarmadı, aynı zamanda hayranlık uyandıran asil ve özverili olma güdüsü ile yaşayan kadın idealini de yarattı. Charlotte Brontë'nin *Jane Eyre* ya da George Eliot'un *Middlemarch* gibi klasik Viktoryen romanlardaki kadın kahramanlara, sadece tek bir amaç yüklenmiştir: Eşinin iyiliği için kendini feda etme ya da onun mesleksi başarısı için didinme. Kadına eşinin yardımcı rolü biçilmiştir. O, saflığı ile eşine ışık saçan bir örnek olurken, onun kaba bedensel varlığını etkileyerek asil duygu dünyasına eşini de ortak etmesi kendisinden istenmiştir. Burjuva sınıfı kadınlarının bu yükü taşıması istenirken, onun insan yapısının önemli bir ögesi -cinselliği- gözardı ediliyordu. Örneğin, Emily Brontë'nin başyapıtı *Wuthering Heights* (Uğultulu Tepeler) romanında, Heathcliff ile Catherine arasında yaşananlara benzer tutkulu duygular; şeytanca, karanlık ve yıkıcı olarak yorumlanıyordu.

Edepli yazın eserlerinden kovulan erotizm ve cinsellik, zorunlu olarak yeraltına itiliyordu. Böylece müstehcen romanlar ve kaba saba resimlerle bezenmiş erkek dergilerinin karaborsada satışı, canlı bir piyasa boyutu kazanmıştı. 1857'de bu tür yazın ürünleri için bir terim bulundu: "Pornografi". Bu terim sözcük olarak, "fahişeler ve fahişelik üzerine yazılar" anlamını taşıyordu. İşçi sınıfının eğlendiği müzik salonlarında da sahnede duygusal, komik ve müstehcen şarkılar söyleniyor ve erkeklerle kadın

⁵¹ Dickens'ın çalışması, romanlarında cinsel olarak olgunlaşmış kadınların canlı portrelerini çizen ama bu romanların hiçbirinde çocuk tasvirlerine yer vermeyen çağdaş Fransız romancı Emile Zola'nın eserlerine ciddi bir tezat oluşturur. Dickens'ın *La Terre* adlı romanı İngiltere parlamentosunda ateşli tartışmalardan sonra müstehcen olarak sınıflandırılmış ve yasaklanmıştı. Bir parlamenter, "bu tür yazın eserlerinin" İngiliz ahlakının altına dinamit koyduğunu ifade etmiş, romanın İngiliz yayımcısı üç ay hapis cezası ile cezalandırılmıştı.

arasında süregelen savaşımlı belirgin bir erotizm ile anlatan monologlar, parodiler sahneleniyordu.

Viktoryen kadından bir yandan belli konularda doğasının dışında bir tutum sergilemesi istenirken, diğer yandan da aynı kadının başka belli konularda doğasının gereğini yapması bekleniyordu. Bu başka konulardan biri, kadının doğum sırasında çektiği acılardı. Hıristiyanlık ona, bütün kadınların çektiği bu acının, Havva'nın günahının cezası olduğunu öğretmişti. Daha 200 yıl önce, Kral VI. James döneminde (1566-1625), Euphanie McCalyane adlı bir kadın, doğumunu yaptıracak olan ebe Agnes Simpson'dan doğum sancılarını dindirecek bir şey vermesini isteyince, bunu duyan ve çok öfkelenen Kral, kadına odun ateşinde yakılarak öldürülme cezası vermiş ve bu ceza infaz edilmişti. İncili İngilizceye çevirtip ülkenin bütün insanları, bu arada bütün kadınları tarafından okunup anlaşılabilmesini sağlayan kimse, bizzat Kraldan başka kim olabilirdi? Tevrat'ta, Tanrı'nın Havva'ya söylediği, "Ey kadın... Sana çok acı çektiririm, çocuğunu acılar içinde doğurursun!" sözleri bulunmuyor muydu? Yeteri kadar açık olması için, bu mesaj Yeşaya'da (26:17) şu sözlerle tekrarlanmamış mıydı: "Hemen doğuracak bir gebe kadın gibi korkması ve acılar içinde bağırması..." Tanrı, sözünü söylemişti!

İskoçyalı bir doktor olan James Young Simpson (1811-1870), Tanrı sözünü nasıl aşabileceğini düşünüp bir buluş gerçekleştirdiğinde, tüm ülkede bir çılgılık kopmuştu. Simpson henüz çocukken çevresindeki büyüklerinden, annesinin doğum esnasında çektiği sancılar nedeniyle nasıl ölümden döndüğünü defalarca dinlemişti. Sonraları doğum doktoru olarak o, pek çok kadının doğum esnasında nasıl acılar içinde kıvrandığını bizzat yaşayarak görmüş, bu acıları azaltmak için bir çare aramaya koyulmuştu. 1847'de Simpson ilk kez, kalça kemiğinin darlığı nedeniyle doğumda uzun süre sancıdan kıvranan hastalarına eter koklattı. O, hastalarının bilinçsiz halde yattıklarında da kas kasılmalarının sona ermeyip aynı şekilde sürdüğünü kanıtladı. Daha sonra bulduğu Kloroform ilacının anestezi etkisinin daha güçlü olduğunu gördü ve doğum yapan kadınlar için kullanmaya başladı.

Simpson bu buluşunun bedelini kiliseden aforoz edilmekle ödedi. Din adamları için, "Kloroform, şeytanın eseri ve kadınları ferahlatma aldatmasıyla, toplumun dinsel duygularını köreltiyor ve onların güç anlarında Tanrı'ya yalvararak içten yardım

istemmesini ve böylece Tanrılarını yaklaşmasını engelliyordu.” İskoçya’nın Kalvinist Kilisesi, Edinburgh’taki tüm doktor muayenehanelerine el ilanları dağıttırarak, Simpson’un yönteminin insanlardaki Tanrı korkusunu yok edeceğini ve bunun sonucunda toplumun çökeceğini duyurmuştu.⁵²

Meslektaşları da Simpson’a saldırmakta gecikmediler. Ciddi bir tıp dergisinde, “Tanrı’nın düzenlediği harika bir süreç olan sağlıklı ve doğal bir doğum engellenmemeli,” deniyordu.⁵³ Bütün bunlara karşın, uzun süre içinde bu doktora duyulan sevgi hiç azalmadı. Onun ölüm törenine katılan 30.000’i aşkın insan, bu arada çok sayıda kadın, ona son kez saygısını belirtti. Kraliçe Victoria bile son iki doğumunu Dr. Simpson’un gözetiminde yapmıştı. Kraliçe’nin bu tutumu, Simpson’a karşı yapılan tüm eleştirileri susturdu ve koyu tutucu bir tarihsel dönemde kadın hakları savunucularına, hiç değilse küçük bir alanda var olma olanağı sağladı.

19. yüzyıl boyunca Batı Avrupa’da ve Kuzey Amerika’da kadınların statüsü siyasi, hukuki ve bilimsel savaş alanına dönüşürken, “Tanrı buyruğu” veya “doğanın gerekleri”ne dayanan mizojinistik argümanlar da artan sıklıkla harekete geçirilmişti. Yüzyıl, Fransa’da bir yasal düzenleme paketiyle başlamış ve bu yasalarla kadın haklarına, tıpkı 1990’lara doğru Afganistan’da Taliban’ın yaptığı gibi büyük kısıtlamalar getirilmişti. 1804’te çıkarılmış olan ve “Code Napoléon” adı verilen bu yasa paketiyle, büyük devrimin kadınlara getirdiği haklar, özellikle boşanma hakkı yeniden geriye alınmıştı. Napoléon’a göre bir erkeğin eşine, “Madam, siz tiyatroya gitmeyeceksiniz, şunun bunun gibi kimselerle beraber olmayacaksınız, doğurduğunuz çocuklar bana ait olacak!” deme hakkı ve gücü olmalıydı.⁵⁴ Bu yasa paketiyle Napoléon, kendisinin “Kadınlar daima bir kementle bağlı tutulmalıdır!” görüşüne hukuksal bir meşruluk kazandırmış ve ona Avrupa’nın savaş alanlarını kana bulamak için yeterli zaman bırakmıştı. Fakat büyük general bu mücadele alanında yenilecekti.

⁵² Rich, *A.g.e.*

⁵³ Pearsall, *A.g.e.*’de *The Lancet*’ten alıntı.

⁵⁴ Miles, *A.g.e.* Miles’a göre bu yasayla koca, kayıtsız şartsız kansının ikamet yerini belirleme, boşanma durumunda onun bütün mülküne el koyma, eğer ihanete uğramışsa onu iki yıla kadar hapis cezasına çarptırma ve çocukların bütün haklarını onların elinden alma hakkına sahip olmuştu. Kendisi aynı suçu işlerse hiçbir cezası almıyordu. Miles, “Fransız kadınlarının Karanlık Çağ’da çok daha iyi bir pozisyonda oldukları” sonucuna varır.

1857’de, Code Napoléon’un yürürlüğe girmesinden 50 yıl sonra, İngiltere’de nihayet kadınlara boşanma hakkı tanındı. Ama bu tam bir zafer demek değildi. Çünkü bir erkeğin karısını boşaması için sadece karısının kendisine ihanet ettiğini söylemesi yeterli sayılıyordu. Oysa bir kadının boşanabilmesi, ancak kocasının ensest ilişkide bulunduğu, onun ikinci bir karısının olduğu, başka bir kadının ırzına geçtiği, hayvanlarla cinsel ilişkide bulunduğu ya da kendisine ihanet ederken aynı zamanda inanılmaz ölçüde acımasız davranışlar sergilediği vb. nedenlerden en az birini kanıtlaması durumunda mümkün olabiliyordu. İzleyen 30 yıl içinde bu yasaların bazı maddelerinde önemli sayılabilecek değişiklikler yapıldı. Artık bir yargıç, kadının eşi tarafından şiddet görmesi durumunda boşanma kararı verebiliyor, bir erkek sebepsiz yere evini ve eşini terk ederse eşinin geçinmesi için yeterli bir nafaka ödemek zorunda bırakılıyordu. “Married Women’s Property Act”in (Evli Kadınların Mülkiyet Yasası) 1870’te yürürlüğe girmesiyle, bunun evliliğin şiiresel anlamlarına ters düşeceğinden hayıflanan Lord Shaftesbury’nin muhalefetine rağmen, kadına kendi servetini yönetebilme, başka bir deyişle parasal konularda bağımsız hareket edebilme hakkı da tanınmıştı.⁵⁵ Ama yoksul kadınların yasal durumlarının iyileşmesi daha uzunca bir zaman aldı. Jack London’un Londra’nın East End’indeki yoksul mahallelerinde yaptığı gözlemler, buralarda yaşayan kadınların, kocalarından şiddet görseler bile suç duyurusunda bulunmadıklarını, çünkü onların özellikle parasal yönden tamamen kocalarına bağımlı olduklarını, kocaları hapse girerse onların, kocalarının kazancı olmaksızın yaşama şanslarının bulunmadığını göstermişti.

Boşanma hukukunun kadınların lehine iyileştirilmesini birçokları, toplum için tıpkı kadınların mastürbasyonu gibi bir tehlike olarak görüyordu. Bu tür iyileştirmeler, cinsiyet eşitsizliğinin “doğal” olduğu yolundaki önyargıları sorgular nitelikte görülüyordu. *Saturday Review* gazetesinde şunlar yer almıştı: “Bir kadının kocasına ihaneti, evli bir erkeğin sadakatsizliğinden çok daha ciddi bir olgudur.”⁵⁶ Kadınlarla erkekler arasındaki doğal farklılıklar, kadınların yasalar karşısında erkeklerden farklı işlem

⁵⁵ Pearsall, *A.g.e.*

⁵⁶ Pearsall, *A.g.e.*

görmelerine ve onlardan daha az haklara sahip olmalarına bir gerekçe ve bir açıklama olarak ortaya konuyordu. Bilimsel gelişmelerle Hıristiyanlık entelektüel olarak geri çekildikçe, kadınla erkek arasındaki doğal farklılıkları önplana çıkaran argüman, kadının daha önemsiz rolünü ilahi otoriteye bağlayan açıklamalarla yer değiştirmiştir. Kadınların eğitimi ve seçme seçilme haklarıyla ilgili kampanyalara karşı çıkmak için şu veya bu argüman monoton bir şekilde tekrar edilmiştir.

Bu bağlamda, kadınların “kırılğan doğaları” nedeniyle entelektüel bir eğitimin zorlukları için yaratılmadıkları gibi gerekçeler öne sürülüyordu. Zamanın filozoflarından Herbert Spencer (1820-1903), çağdaşlarını iyi eğitim görmüş kadınlar konusunda uyarıyordu, çünkü ona göre beyinlerini çok zorlayan genç kızların göğüsleri dolgunlaşamayacak, bu nedenle onlar “iyi beslenmiş ve iyi gelişmiş çocuklar yetiştiremeyeceklerdi.”⁵⁷ Havva çok bildiği için cezalandırılmamış mıydı? Eğitim, aynı zamanda “dünyada oldukça bol olan ahlaksızlık, kötülük ve sefaletin de bilgisini getirecektir. Bütün bunları bir genç kız, yaşamında koruması gereken en önemli misyonu olan tazeliğini ve gençliğini kaybetmeden öğrenemez.”⁵⁸ Bu satırların yazarı; kadınların tazeliğinin ve gençliğinin kocalarının çivili çizmeleri altında ezildiği East End’i büyük bir olasılıkla kendi gözleriyle görmemişti. Bu, o kadınların Shakespeare veya Platon’u okuyup okumadıklarından daha açıktı.

Doğadan veya Tanrı’dan kaynaklı olsun kadınların erkeklerden farklı olduğu savını geliştirenler sadece geleneksel mizojinistler değildi. Kadın haklarını savunan kadınlar da aynı gerekçeleri bu kez tersine çeviriyorlardı; fakat onlar kadınların doğasının onları erkeklerden daha aşağı değil daha üstün yaptığı önermesini savunuyorlardı. Kadınlara seçim hakkı verilmesinin hem karşıtları hem de taraftarları kendi savlarında kadın doğasının “Diğerkâmlığı” düşüncesine sarılıyorlardı. İngiltere Başbakanı William Gladstone (1809-1898), kadının seçilme hakkına karşı çıkmasının gerekçesi olarak kadınların siyasal yaşama katılmalarının, “onların kırılğan duygusallıklarını, saflıklarını, kültürel birikimlerini ve saygınlıklarını yaralayabileceğini” öne sürmüştü.

⁵⁷ Miles, *A.g.e.*’de Herbert Spencer’den alıntı.

⁵⁸ *Saturday Review*, Şubat 1868’de Pearsall tarafından alınılanmıştır.

Reformcular ise erkeklerin seçme ve seçilme haklarının genişletilmesiyle hükümetin aslında “nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan suç işleyen, kibirli, ahlaksızlık ve taşkınlık yapanlara” yani erkeklere bu hakları vererek “onların seçim sandığına girmesine izin verdiğini ve en iyilerini”, yani kadınları ise sandıktan uzak tuttuğunu savunuyorlardı.⁵⁹

Oy hakkı için mücadele karmaşıktı. Seçilme hakkının tanınması bir olguyu açığa çıkarmıştı: Sadece mizojini taraftarı erkekler kadınları aşağılamıyor, bazı kadınlar da en az bu erkekler kadar hemcinslerinden nefret ediyorlardı. Bu kadınlardan biri de kadın hakları savunucularına en ön sırada hücum eden Kraliçe Victoria idi. Kocasını Prens Albert’in biyografisini yazan kimseye yazdığı bir mektupta Kraliçe şöyle yazmıştı:

Kraliçeniz olarak, lanetli “Kadın Hakları” aptallığına ve buna eşlik eden kadınca duygu ve görgü kurallarını unutarak zayıf cinsiyetlerini eğip büken tüm dehşete, bu çılgınlığa sözle ya da yazıyla karşı koyan herkesi etrafımda toplanmaya davet ediyor, buna özel bir önem veriyorum.⁶⁰

Kraliçe Victoria, Stroud’ta Mechanic’s Institute’da kadınların oy hakkını savunan bir tebliğ sunduğu için Lady Amberley’nin adamakıllı kırbaçlanması tavsiyesinde bulunmuştu. Kraliçeden yana olan pek çok kadın değişime karşı çıkmıştı. Bu, statüsünün bazı kadınlara çok tahakküm edici görünmediği gerçeğini ortaya koyuyordu. İzleyen yıllarda kadın hakları savunucusu kadınları uğraştıran ve onlara en büyük güçlüğü çıkaranlar gene kadınlar oldu.

Ancak devrim çağı, Kuzey Amerika’da da yeni bir devlet yaratmıştı. Burada ilerleme fikri, geleneksel kadın nefretinin dayandığı birçok önermeyi tehdit edecek iktisadi, siyasi ve kültürel zorunluluklar anlamına geliyordu. Kıtanın kuzey doğusuna yerleşen ilk Avrupalı göçmenler, bütün baştan çıkarmaların ve günahların nedeni olarak kadını gören Hıristiyan dünya görüşünü de beraberlerinde Yeni Dünya’ya getirmişlerdi. Aynı zamanda Protestan Reformasyonu, kadını değerli ve saygıdeğer bir yar-

⁵⁹ Tannahill, *A.g.e.*

⁶⁰ Pearsall, *A.g.e.*

dımcı olarak saygın bir konuma yükseltmişti. İlk kolonilerdeki dayanılmaz yaşam koşullarını, Pilgrim Fathers'la gelen on sekiz kadından sadece beşinin ilk kışta hayatta kaldığı gerçeğiyle tasavvur edebiliriz. Sınır bölgelerinde kadınlar, erkekleriyle birlikte çalışıyorlardı. Seksüel suçlar, kamçıyla dövme ve kollara basılan kızgın demir damgaları gibi sert önlemlerle cezalandırılıyor ve bu cezalar hem erkek hem de kadın suçlular için uygulanıyordu. On yedinci yüzyıl sonlarında New England'da cadı çılgınlığının çok hızlı bir şekilde yaşandığını ve cadılık inancının da çabucak söndüğünü daha önceki bölümlerde belirtmiştik. Bunun sonucunda aynı çağda New England'da, nüfusa oranla Avrupa'dakinden çok daha az kadın cadı olarak cezalandırılmış ve öldürülmüştü (Bkz. 4. Bölüm).

Püritanların beden düşmanlığı, alışkın olduğumuz biçimde kadının "kendini beğenmişliğine ve süs merakına karşı" saldırı olarak ortaya çıkıyordu. Eskiden beri bilinen bu konuyu anlatan en etkili yazıyı, 40 seneden fazla Boston'daki North Church'te papaz olarak görev yapan Cotton Mather (1663-1728) yazmıştı. Kendisi cadı inancının en ateşli taraftarlarından birisiydi. *The Character Of A Virtuous Woman* (Edepli Bir Kadının Karakteri) adlı risalesinde, güzel olmaya özen göstermenin günah ve ahlaksal çöküntü olduğunu öne çıkaran klişeleri tekrar gündeme getirmişti: "Edepli bir kadının en büyük düşman olarak gördüğü güzellik, aslında yapay renklerle elde edilen bir şeydir." Ona göre edepli bir kadın, yüzünden ve ellerinden başka her yerini örtmeliydi, çünkü bunu yapmazsa "onu seyreden bir erkekte öylesine kirli bir ateş yakardı ki bir din adamı olan kendisi gibi bir seyirci-yazar, kendinde o kadını bayıltasıya dövme hakkı bulurdu."⁶¹

Mather bütün bu azarlamalarını ve uyarılarını kadınlar için bir övgü ile süslemek istemiş ve eşlerine bilinen aşağılayıcı davranışlarda bulunan erkekleri de "katı ve anlayışsız" olarak tanımlamıştı. Ancak kötü bir erkek, "*femina nulla bona*"yı, yani bütün kadınların kötü olduğunu iddia edebilirdi: "Eğer bir erkek, sizlerin rasyonel varlıklar olduğunuzu yadsıyacak kadar kötüyse, siz

⁶¹ Elaine G. Breslaw (der.), *Witches of the Atlantic World: A Historical Reader And Primary Sourcebook*, New York University Press, 2000.

en iyisi onlara dindar olduğunuzu göstererek karşı çıkın.”⁶² Mather’in, eşlerine kötü davranan erkekler adına da makyaj yaparak boyanan kadınlar adına da aynı şekilde utandığı gözleniyor. Onun, kadınların erkeklerle eşit eğitim hakkını kararlılıkla savunması, kadınların Yeni Dünya’da Avrupa’daki hemcinslerinden çok daha fazla itibara sahip olduklarını gösteriyor.

Amerikan Devrimi sırasında, Thomas Paine, kadın hakları taraftarı olarak ortaya çıkmıştı. Onun görüşlerini Amerika Birleşik Devletleri’nin ikinci Başkanı John Adams’ın (1735-1826) eşi olan Abigail Adams (1744-1818) sürdürdü. Bu başkan eşi, 1777’de kadınların kendi oylarıyla onaylamadıkları hiçbir yasaya uymak zorunda olmayacaklarını ilan etti.

Eşitlik ve mutluluğa ulaşma hakkı gibi on sekizinci yüzyıl kavramları Amerika Birleşik Devletleri anayasasında kutsal olarak kabul edilmişti. Bu, kadınların toplumsal ve siyasal olarak hala ayrımcılığa uğramalarına karşı savaşınlara sağlam bir referans noktası sağlamıştı. Böylece, bu türden ayrımcılığın temelinde yatan geleneksel kadın düşmanlığı inancı kaçınılmaz olarak sorgulanmaya başlandı. Mizojini artık entelektüel, siyasal ve toplumsal olarak savunmaya geçmişti.

Hatta kadın haklarının kazanılmasından çok önce, kadınların statüsü üzerinde Amerikan demokrasinin faydalı etkisi, 1831 ve 1832 yıllarında sekiz ay ülkeyi dolaşan liberal Fransız aristokrat Alexis de Tocqueville gibi ziyaretçilerde açıkça görülüyordu. 1835’te yayınlanan baş eseri *Democracy in America* (Amerikan Demokrasisi) adlı kitabında de Tocqueville, Amerikalı kadınların çoğunun o dönemde Fransız ve İngiliz hemcinslerinden şaşılacak ölçüde daha eğitilmiş ve daha bağımsız olduklarını yazmıştı.⁶³ Aynı bağlamda yazar şunları da söylemişti: “Özgürce sohbetin tüm zorluklarına rağmen, tekil olarak ve insana mutluluk verici cesaretleriyle genç Amerikan kızlarının düşüncelerini ve sözlerini nasıl ustaca tasarlayarak ifade ettiklerini görmek, benim için hem sürpriz dolu hem de dehşet verici olmuştu.”

De Tocqueville’in gözlemlerine göre Avrupa’da erkekler kadınların gururunu okşuyorlardı, fakat arka planda hep bir gizli

⁶² Breslaw, *A.g.e.*

⁶³ De Tocqueville, *Democracy in America*, Everyman’s Library, 1972.

nefretle. Oysa Birleşik Devletler'de "erkeklerin kadınlara komp-liman yapması çok enderdi ama günlük hayatta davranışlarıyla onları nasıl saydıklarını gösteriyorlardı." Amerika'da ırza geçme hala idamla cezalandırılıyordu. Genç bir bekâr kadın "tek başına korkusuzca uzun bir seyahate çıkabilirdi." Amerika Birleşik Devletleri'nde kazandığı deneyimler de Tocqueville'i kadın-erkek ilişkilerinde can alıcı soruyu sormaya yöneltti: Demokrasi, "in-san doğasına dayandırılmış gözükten iki cinsin statüsü arasında bugüne kadar süregelen büyük eşitsizliğin giderilmesine yardımcı olacak mı?" Batı siyasi ve toplumsal modellerini, cinsiyetler arası eşitlik fikrine hala muhalif olan kültürlerle ihraç ederken, bu soru yeni binyılın başlarında gelişen ülkelerde hâlâ geçerli. Alexis de Tocqueville 1835'te bu sorusuna olumlu yanıt bulacağına inanmış görünüyordu. Evet, onun inancına göre demokrasi, "kadını yükseltecek ve adım adım erkekle eşit duruma getirecekti."⁶⁴

De Tocqueville, söz konusu gezisinde daha çok Birleşik Devletler'in kuzeyinde kalmış, köleliğin geçerli olduğu ve kadın-erkek eşitliğinin, hele Afro-Amerikan kölelerle beyaz efendileri arasında böyle bir eşitliğin tasavvur bile edilemediği güney eyaletlerini çok az görmüştü. Kölelik ve yoksulluğun zorunlu olarak mizojiniye yol açması düşünülemez ise de bunların kadına şiddetin doğup gelişmesi için uygun ortamlar yarattığı da yadsınamaz.

Kölelik her şeyden önce, kadınların cinsel sömürsünü önlemeye yönelik hukuksal engelleri ortadan kaldırıyordu. "İlk Afrikalı kölenin, sahibi tarafından ırzına geçilmesinden başlayarak verilen mesaj açıktı. Yasa karşısında Afrika kökenli kadın köleler insan sayılmıyordu ve kendi bedenine sahip olma hakkından bile yoksundu."⁶⁵ Bu sözleri, hukuk bilimci Leon Higgingbotham yazmıştı. Köleliğin geçerli olduğu bir toplumda insanlar başka insanların mülkü sayıldığından ve siyahi kadınlar çoğu kez hayvan muamelesi gördüğünden, onların yardımıyla köle sahibi sadece servetini arttırıyordu.

Kadın tarihçi Beverly Guy-Sheftall şunları yazıyor: "Kölelik döneminde siyahi kadınların cinsel sömürsü, siyahi erkek köle-

⁶⁴ De Tocqueville, *A.g.e.*

⁶⁵ A. Leon Higgingbotham, *Shades of Freedom: Racial Politics And Presumptions of The American Legal Process*, Oxford University Press, Oxford 1996.

lerin kısırlaştırılması kadar korkunçtu.”⁶⁶ Kadın hareketine katılan ilk kadınlardan biri olan eski köle Sojourner Truth 1851’de kadın haklarının görüşüldüğü bir kongrede yaptığı konuşmada, 13 çocuk doğurduğunu ve bunlardan çoğunun köle olarak satıldığını söylemişti.⁶⁷

İlk feminist kadınlar, kölelikle mizojini arasında bir paralellik gördüler; kadınlar da köleler gibi mülkiyet olarak görülüyorlardı. Quaker tarikatı üyesi ve inançlı bir kölelik karşıtı (Abolitionist) olan Lucretia Mott (1793-1880), kadın haklarını savunmak için bir örgüt kurmaya karar veren bir kadın olması nedeniyle 1840’ta Londra’da katıldığı kölelik karşıtlarının bir toplantısında konuşması engellenmişti. Sekiz yıl sonra bu kadının Elisabeth Cady Stanton (1815-1902) ile birlikte, New York eyaletinin Seneca Fall kentinde ilk kadın hakları kongresinin toplanmasına öncülük etti. Ortak duyurularında bu iki kadın, “Kadınlara erkeklerin eşit yaratıldıklarını açık bir gerçek olarak görmekteyiz,” diyorlardı. Bir yıl sonra 1849’da, ilk kez kadınlar hekimlik sınavını kazandılar ve Birleşik Devletler’de hekim olarak çalışma hakkı elde ettiler. 20 yıl sonra da Wyoming eyaleti kadınlara oy verme hakkı veren ilk modern eyalet olarak siyasi, toplumsal ve cinsiyet tarihini yeniden yazdı.⁶⁸ Bu hakkın 19. ek madde olarak anayasaya girmesi ve böylece bütün eyaletlerde bağlayıcı anayasal hak olması için yeniden bir 50 yılın geçmesi gerekti.

Inançlı bir kadın hakları savunucusu ve *The Subjection of Women* (Kadınların Baskılanması) kitabının yazarı İngiliz Filozof John Stuart Mill (1806-1873), 1867’de House of Commons’da, eğitimli kadınları kapsayacak bir seçim hakkı yasasının çık-

⁶⁶ Beverly Guy-Shaftall ve Johnetta B. Cool, *Gender Talks: Struggle for Women's Equality in African Communities*, Ballantine Books, 1999. *Essence Magazine*’de yayınlanan ve derginin web sayfasına da konan bir söyleşi.

⁶⁷ Miles, *A.g.e.*

⁶⁸ O zaman bile bu vahşi batının yasa tanımaz uç bölgesinin nasıl olup da böyle ilerici adımlar atabildiği üzerine hayli spekülasyonlar yapılmıştı. Çoğu Amerikalının gözünde kadınlar doğru ve saygıdeğer şeyleri temsil ettiği için, kovboylar ve silahşörler Wyoming imajının fayda sağlayabileceği sonucuna varmış gözüküyorlardı. Kadınlar artık mahkemelerde jüriye bile katılabiliyorlardı. Başyargıç Hoyt, önceleri bu değişime karşı çıksa da, zamanla kadınların bu görevi “onurla, erdemle, beceriyle ve zekâyıyla yaparak adaletli düşünen her Wyominglinin hayranlığını kazandıkları” sonucuna varmıştı. Bkz. Tannahill, *A.g.e.*

rılmasını önerdi. Onun bu önerisi kabul edilmedi. 1879'da Fransa'daki Sosyalist Kongresi'nin kadınlar için siyasi haklar talep eden teşebbüsü de bir işe yaramadı.

Mill, siyasete ve sosyal politikaya "Tabula Rasa" kuramını getiren ilk aydınlardan biridir. Bu kurama göre "insan doğası" diye bir şey yoktur; bütün ırklar ve bireyler arasındaki farklılıklar dış etkiler sonucu ortaya çıkar. Mill'a göre, kadınla erkek arasındaki de dahil olmak üzere doğal farklılıklara olan inanç, toplumsal ilerleme için en büyük engeli oluşturmaktadır.

Karşıtlarına bakınca, onun ne kadar haklı olduğu anlaşılıyordu. Kadın hakları savunucularının sözleri ne kadar ağırlık kazanırsa, karşıtları da o kadar ısrarlı bir tutumla doğal yapıyı ve bunun getirdiği "sapık" istekleri öne sürüyordu. Doğa, kadını erkekten daha zayıf yaratmamış mıydı? Charles Darwin'in açıkladığı gibi, kadınların daha küçük bir kafatasları, bu nedenle de "daha az evrilmiş bir beyinleri yok muydu?"⁶⁹ Onlar her ay âdet görmüyorlar mıydı? Bütün bu öne sürülen nedenlerin sözümona bilimselliği, 1875'te ciddi tıp dergisi *British Medical Journal*'de, âdet görmekte olan bir kadın elinin değmesiyle bir salam diliminin bozulup bozulmayacağı konusunda yürütülen ve altı ay süren bir tartışmadan kolayca anlaşılabilir.⁷⁰

Kadın karşıtı çevreler kendi savları için felsefi gerekçeler buluyorlardı. Mizojini, Platon'dan beri hiç filozof kıtlığı çekmedi. 19. yüzyılda özellikle Alman düşünürler, deneyciliğe bir tepki olarak ve Rousseau ile (Bkz. Bölüm 5) Immanuel Kant'ın (1724-1804) etkisinde kalarak bir Romantizm felsefesini geliştirdiler. Özellikle Romantiklerin kadın düşmanlığı eğilimine destek olmalarında bir tuhafılık sezilmiyor mu? Çünkü genelde "romantizm" kavramı kadınsı öğeler içeriyor. Fakat siyah ve beyaz halk ozanlarının insan hakları hareketindeki rolü ne kadar sınırlıysa, (şairlik sanatında ve felsefede) Romantiklerin de, kadın özgürleşmesindeki rolleri o kadar azdı.

Kantçı anlayış, en derin bilginin deneyim, gözlem ve deneyden bağımsız olduğunu, yani bilginin esasen sezgisel olduğunu dile getiriyordu. Bu da dünyanın yarı-mistik ve panteist temelde yorumlanmasına katkı sağlıyordu. Bu Kantçı anlayış; mantığı red-

⁶⁹ Miles, *A.g.e.*

⁷⁰ Tannahill, *A.g.e.*

deden, iradeyi dünyanın anlamını gerçek kılan bir araç olarak gören, rasyonellik karşıtı bir konum haline dönüşmüştü. Kadınlarla erkeklere farklı özellikler atfediliyordu. Kant'a göre kadın, güzelliğin simgesiydi; onun yaşamdaki rolü çiçek buketi yapan bir kadın figürüydü. Kadın, ne kadar erkek düşüncesinin hizmetinde olursa bu o kadar iyiydi. Kant'ın takipçisi, *The World as Will and Idea*'nın (İstenç ve Tasarım Olarak Dünya) yazarı Arthur Schopenhauer (1788-1860) sihrin ve mistisizmin varlığına inanan hiç evlenmemiş, hayvan düşkünü ve demokrasi karşıtı bir Budistti. Onun gözünde kadınlar, sadece insan cinsinin korunması için vardılar. Friedrich Nietzsche (1788-1824) üzerindeki etkisi, onun düşünce tarihine yaptığı en önemli katkıydı.⁷¹

Schopenhauer gibi Nietzsche için de tek gerçeklik iradeydi. O, Napoléon'a ve İngiliz şair Lord Byron'a (1788-1824) hayranlık duyuyordu. Napoléon, modern anlamda ilk ünlü edebiyatçı olan Byron'dan daha açık bir seçimdi. Byron ise Nietzsche için aslında "Üstün İnsan"ı (*Übermensch*) temsil ediyordu. Byron, ne gündelik şeylerle uğraşüyor ne de döneminin göreneksel kuralları ile ilgileniyordu. Iradeyi iktidarla cisimlendiriyordu. Ama Byron için kadınlar üzerindeki iktidar önemliydi; o yaşayan bir "Don Juan" olarak tanımiyordu.⁷²

Thus Spoke Zarathustra (Böyle Buyurdu Zerdüşt) adlı eserinde Nietzsche şöyle diyor: "Erkek mutluluğunun adı 'istiyorum' (I will), kadınınki ise 'o istiyor'dur (He will)." Sonra da ekliyor: "Kadının her şeyi bir bilmededir ve tek bir çaresi vardır: Hamilelik. Kadın insanüstü bir adamdan yaptığı çocuklara katlanamıyorsa, kendini bir savaşçının rahatlatılmasına adar." Ona göre, "bunun dışındaki her şey saçmalaktır." *The Will to Power* (Güç İstenci) adlı eserinde kadınlar hakkında şunları söyler: "Akıllarında sadece dans etmek, süslü elbiseler ve başka saçmalıklar olan bu yaratıkların isteklerini karşılamak gibi bir davranış!"

Nietzsche'nin iktidar ve şiddet fantezileri, tek başına yaşayan bir insanın patolojik düşünceleridir ve onun kadınlara olan nef-

⁷¹ Russell, *A.g.e.*

⁷² Ama Nietzsche, kadınları yanlış anladığı gibi Byron'u da yanlış anlamıştı. O, efsane "Don Juan" olmaktan çok uzak, kalpsiz bir kadın baştan çıkarıcısıydı. Kadınların namusunu ellerinden almaktan başka bir şey düşünmüyordu; çoğu zaman baştan çıkarılan yerine baştan çıkarıcıydı. Epik şiiri *Don Juan*'da ise Byron, güzel kadınlara hayır diyemeyen nazik, hayalci ve iyi niyetli genç bir adamın öyküsünü anlatıyor.

reti ise kadın cinsinden korkan bir erkek izlenimi vermektedir.⁷³ Onun ideal kadın tanımı olan uçarı dişi yüzeysel saflığı, Rousseau'nun ve Schopenhauer'in düşüncelerine yakındır. Masumiyetle bilgisizliğin birleştiği bu ideal kadın imajı, Viktoryenlerin "Evcil Melek" tanımı ile de benzerlik göstermektedir. Bu düşüncenin gerçek sonuçları ancak daha ileride, Adolf Hitler'in düşünce dünyasında ortaya çıkacaktır. 20. yüzyılda kadına dair bu düşünce, saf Alman ırkının hizmetçisi, üstün ırkının cinsiyetsiz annesi şeklini alacaktır.

Hitler üzerindeki etkisiyle Nietzsche, 19. yüzyılın en başta gelen mizojinistlerinden olsa da, ondan daha ünlü olanlar vardı. Bu ayrıcalık, kimliği 100 yıl önce de bugün de bir bilmece olan ve "Jack The Ripper" (Karındaşen Jack) takma adıyla anılan yeniçağdaki ilk seri cinayetlerin katiline aittir. Cinayet, bir toplumun korkuları, istekleri ve takıntıları hakkında, tıpkı şiir sanatı gibi çok şey söylemektedir. Bu anlamda Viktoryen dönemin mizojinisi en korkunç ve en açık ifadesini, Jack the Ripper'in 1888'in Ağustos ile Kasım ayları arasında işlediği beş cinayette buldu. Bu, Kraliçe Victoria'nın tahta çıkışının 50. yıl kutlamalarından bir yıl sonra olmuştu. "Britanya İmparatorluğu", gücünün altın çağını yaşıyordu ve Büyük Britanya dünyanın en güçlü devletiydi. O günlerde Londra'nın kenar mahallelerinden beş fahişenin vahşice işlenmiş bir seri cinayete kurban gitmesi, toplumun derinlere kök salmış kadın nefretinin farkına varıldığı kanlı bir ayna sağlayarak imparatorluğu sarsmıştı.

Kadınlara karşı şiddet, Viktoryen toplumun yabancıları değildi ve kurbanlar alt sınıflardan olduğu sürece de üzerinde hemen hiç durulmuyordu. Eğer bu şiddetin gerçekliği yeterli değilse, orta sınıf erkek fantezilerinin kabarmasına yardımcı olacak pornografi devreye giriyordu. Ripper'in cinayetlerini işlediği yılda, anonim bir yazar tarafından yazılmış *My Secret Life* (Gizli Yaşamım) adlı eser basıldı. Bu roman, fahişeler ve alt sınıftan kadınlara bağımlı evli bir İngiliz erkeğinin on bir ciltlik manalı cinsel otobiyografisiydi. Erotik bir macera sonrası frengiye yakalandı-

⁶⁹ Nietzsche'nin iktidar düşüncesi bazı yönlerden de Sade'ı çağrıştırmaktadır. Ama bu "Tanrısal Marquis" Nietzsche'nin kadınlar hakkındaki görüşlerini aptalca ve çocukça bulabilirdi. Sade'm gözünde kadınlar, insan oldukları için tıpkı erkekler kadar acımasız olabilen varlıklardı ve bunu *Juliette* örneğinde göstermişti.

ğını düşünen adam, kendisiyle sevişmeyi reddeden karısına geri döner.

Yatağa fırlayıp penisimle şiddetle onu arkasından zorladım. Çok sert olmalıydı, çünkü canını yaktığım için, “Ne oluyor sana? Bu kadar sert olma,” diye ağlıyordu. Ama onu, lanet okumaları bitene kadar penisimle zorlayarak öldürebileceğimi hissettim. Onu becerirken, ondan nefret ettim. O benim sperm boşaltıcımdı.⁷⁴

Kadınlardan nefretin en güçlü bir şekilde ifade edildiği bu pasaj, erkek cinsel organının ölüm silahı olarak kullanıldığı bir psiko cinayetle son buluyor. Karındeşen Jack’in hayal gücü zayıftı ve bir bıçak kullanmıştı. Ama onu kullanış biçimi, mizojininin kendini nasıl dönüştürebildiğini gösteriyor. Mizojini bu sefer yeni bilimsel paradigmanın zaferine eşlik ediyor ve cinsellikte neyin doğru neyin yanlış olduğuna karar verme konusunda gittikçe dinin yerini alıyordu. Etik kategoriler şimdi yerini tıp terimlerine bırakmıştı. Karındeşen Jack, düşünüleceği gibi bu yeni paradigmayı doğrudan ve en korkunç biçimde kullanmıştı: O, kadınları anatomik deney objeleri olarak aşağılıyordu.

Onun kurbanları; Mary Ann Nichols (31 Ağustos 1888’de öldürüldü), Annie Chapman (8 Eylül 1888’de öldürüldü), Elizabeth Stride (30 Eylül 1888’de öldürüldü), Catherine Eddowes (aynı gün öldürüldü) ve Mary Jane Kelly (9 Kasım 1888’de öldürüldü) idi.⁷⁵ Bütün kurbanlar, Londra’nın East End Mahallesi’nin sokaklarında, ucuz genelevlerinde ve Whitechapel Mahallesi’nin barlarında çalışan fahişelerdi. Hepsi alkol bağımlısıydı, hepsi kocalarından ayrı yaşıyordu ve hepsi yaşamlarını sürdürme savaşı veriyordu.

Katilin metodu hep aynıydı: O, kurbanları soyunmaya hazırlanırken onları boğuyordu. Sonra onları sırtüstü yatırıp iki bıçak darbesiyle gırtlaklarını kesiyor, en sonunda da asıl icraatını yapı-

⁷⁴ Pearsall, *A.g.e.*’de alıntı.

⁷⁵ Karındeşen Jack uzmanları, Karındeşen’e atfedilen cinayetlerin gerçek sayısının daha çok mu yoksa daha az mı olduğunu tartışıyorlar. En az 10 kadar cinayetin daha belgelenmiş durumda. Bunların birkaçı Karındeşen Jack’in ilk cinayetinden önce, birkaçı da son cinayetinden sonra işlenmiş ve hepsi de onun damgasını taşıyor gibi. Ama Karındeşen Jack’e ilişkin çoğu şey gibi, iddia edilen bağlantıların çoğu da spekülasyona dayanmaktadır.

yordu. Genellikle onun kurbanlarını sakat bıraktığı söyleniyordu. Ama onun yaptığı, daha çok bir otopsiye benziyordu ve canı, hep kadın bedeninin alt bölümüne yoğunlaşıyordu. Kurbanlarının rahmini ve cinsel organlarının diğer parçalarını keserek çıkarıyordu (Elizabeth Stride olayında o kadar ileri gidememişti, çünkü herhalde başkaları tarafından rahatsız edilmişti). Çoğu kez kurbanlarının bağırsaklarını da çıkarıyordu. Bu otopsinin amacı, kadını en iç organlarına kadar soymaktı. Cesetler içinde en korkunç durumda bulunanı, küçük kiralık odasında öldürülen Mary Kelly'nin cesediydi. *Pall Mall Gazette*'nin bir muhabiri, Mary Kelly'nin cesedinin görünüşünü, "Şu korkunç balmumundan yapılmış ve eğitimde kullanılan kadavra"ya benzetmişti.⁷⁶ Kendisini genç kadının odasında sokakta olduğundan daha çok güvende hisseden Ripper, hiç rahatsız edilmeden kadını tamamen kesip parçalamıştı. Adli tıp doktoru Thomas Bond'un raporunda katilin kadının göğüslerini kestiği ve bunlardan birini kadının başının altına, diğerini de sağ bacağının altına yerleştirdiği yazılı. Başının altında ayrıca kadının rahimi ve böbrekleri de bulunmuştu. Sağ kalçasındaki et tamamen ayrılmıştı. Yüzü tanınmayacak kadar parçalanmıştı. Karın kasları, gece lambasının altında bulunmuştu. Kadının kollarından biri karın boşluğunun içine saplanmıştı. Mary Kelly üç aylık hamileydi. Ancak raporda ceninin ne yapıldığı hakkında bilgi yoktu. Karindeşen Jack, kadının bacaklarını birbirinden ayırmış ve seksüel bir poz verirduruma getirip bırakmıştı. Bütün kurbanlar, etekleri yukarı sıyrılmış ve cinsel organları açığa çıkmış olarak bulunmuşlardı. Bütün bunlara karşın, hoş cinsel duygular uyandırdıkları için masaların ayaklarını bile örten Viktoryenler, bu cinayetleri seksüel cinayet olarak bile sınıflandırmamışlardı.

Oysa ortaçağ sonlarındaki cadı avlarında olduğu gibi, bu cinayetler o çağın kadın imajı hakkında çok şeyler söylüyordu. 46 yaşında bir dul kadın, Londra'nın bir günlük gazetesine gönderdiği okuyucu mektubunda, "namuslu bir kadının" korkması için bir neden bulunmadığını, çünkü Karindeşen Jack'in "namuslu kadınlara saygı duyduğunu ve onları koruduğunu" yazmıştı.⁷⁷ Ger-

⁷⁶ Donald Rumbelow, *The Complete Jack The Ripper*, The New York Graphic Society, 1975. Colin Wilson bir giriş bölümü yazmıştır.

⁷⁷ Rumbelow, *A.g.e.*

çekten de daha zengin kimselerin oturduğu Londra'nın West End semtinde, "Kötü kadınlar hak ettiklerini buldular," gibi sesler bile çıkmıştı. İyi bir kadının cinsiyetini düşünmediği ve bu nedenle cinsel arzunun "bir hastalığın" işareti olduğu yolundaki Viktoryen anlayış, mastürbasyonun, sinir nöbetlerinin, nemfomaninin ve diğer "kadın hastalıklarının" tedavisinde, kadının cinsel organını ameliyat yoluyla sakatlamayı da normal kabul ediyordu. Fahişeler, halk dilinde "düşkün kadınlar" ya da "tutkunun çocukları" diye anılıyordu, çünkü kadınları aşağılayan Viktoryenler, bu kadınların mesleklerini ekonomik yokluklar nedeniyle seçmek zorunda kaldıklarını kabul etmiyorlar, bu seçimi onların kontrol edilemez cinsel tutkularına bağlıyorlardı. Karındaşen Jack bu görüşü kendi mantığına göre (bu mantık psikopatolojik aşırı bir uca götürülmüş bile olsa), daha ileri noktalara taşımıştı. Kendi mantığına göre o, "düşkün kadınları" cinsel bir hastalığa yakalanmış saydığından, otopsi yaparcasına onları keşip biçmiş ve her ameliyatta olduğu gibi hastalıklı organı bedenden ayırarak incelenmeye sunmuştu.⁷⁸

Cadı avları döneminde kadın düşmanlığı olgusu, en güçlü kurum olan Kilise'de kendi işlevsel aracını bulmuştu. Karındaşen Jack olayında ise bu olgu, psikotik bir birey tarafından temsil edildi ve kamuoyuna böyle sunuldu. 20. yüzyıl, kadın düşmanlığına kendini her iki biçimde de göstermesi için daha sayısız fırsatlar sunacaktı.

⁷⁸ Bugüne kadar Karındaşen Jack'in kimliği bir bilmece oldu. 15 kişiden oluşan liste Kraliçe Victoria'nın torunu Clarence Dükü'nden Polonyalı bir berbere kadar uzanıyordu. Birkaç tanık, berbat giyimli ve yabancı görünüşlü kibar bir kimseyi ölümlerinden hemen önce bir iki kurbanla konuşurken gördüklerini anlatmıştı. Çoğunlukla Yahudilerin oturduğu Whitechapel mahallesinde, polis her cinayet haberinden sonra Yahudi-karşıtı protestoların olmasından korkuyor, bu nedenle de bu tür tanık ifadeleri yırtılıp atılıyordu. Böylece belki az sayıdaki deliller de ortadan kaldırılmıştı. Dördüncü cinayetten hemen önce bir gece bekçisi, cinayet yerinin yakınındaki bir duvarda yazılı "Yahudiler boşuna suçlanmıyor" yazısını bulmuştu. Yeni yazılmış olan bu yazı ile belki de cinayeti işleyen kişi, mahallenin Yahudi sakinlerine karşı bir tehdit havası oluşturmak istemişti. Daha sonraki dönemde Freud da, mizojini ile anti-semitizm arasında ilişki kuran fikirler ileri sürmüştür.

Üstinsan Çağında Mizojini

Eğer tarih olarak adlandırdığımız gerçekten yaşanılan bir şeyse, bir çağın diğeriyle arasında kesin ayırım çizmek çok olası değil. Viktoryen çağda yaşamış erkeklerin özellikle cinsellik sözkonusu olduğunda yirminci yüzyılı ve kadına bakış açısını şekillendirdiğini unutarak, modern dünyayı Viktoryen dünyadan kesin çizgilerle ayırıyoruz. On dokuzuncu yüzyılda yaşayan Sigmund Freud (1856-1939), Charles Darwin (1809-1882) ve Karl Marx (1818-1883)'dan bize miras kalan düşüncelerin sonuçları ancak bir sonraki yüzyılda idrak edilebildi. Bu üçünün tezleri, bazen çok derin bir şekilde mizojinin tarihini etkileyecekti. Marx ve Darwin'in etkisi ilk bakışta açıkça görülmemekle birlikte, Freud'un mizojinin tarihindeki etkisi oldukça aşikâr.

20. yüzyılın başı itibarıyla bireyin eşitliği ve bağımsızlığı üzerindeki vurgusuyla Aydınlanma'nın idealleri Batı Avrupa, Birleşik Devletler ve onların filizlendirdiği devletlerde güvence altına alınmış gözüküyordu. Bununla bağlantılı olarak Batı'da ilerleme fikri de yerleşmişti. Bu, bir fikirten çok gerçeklikti. Endüstriyel büyüme ve ekonomik genişleme, geniş bir kitle için refah sözü veriyordu. Avrupa'da, Amerika Birleşik Devletleri'nde ve demokratik hükümetlerle yönetilen bütün ülkelerde kadın hakları ve özellikle kadınların seçim hakları, siyasetin gündeminde önemli bir yer tutuyordu. 1893'te Yeni Zelanda, kadınların seçme ve seçilme hakkını kabul eden ilk ülke olmuştu. Onu Danimarka, Finlandiya, İzlanda ve Norveç izledi. Rusya'da kadınlar, 1917 Ekim Devrimi'nden sonra bu hakkı kazandılar. Bir yıl son-

ra İngiliz hükümeti, yüzyılın sonundaki uzun ve sert kampanyadan sonra, 30 yaşından büyük kadınlara seçme hakkı verdi, on yıl sonra da bu yaş sınırı 21'e indirildi. 1920 Ağustos'unda Birleşik Devletler'in 19. yasa değişikliği kadınlara seçme hakkı tanıdı. Kadınlar giderek işgücünün önemli bir parçası haline geldiler. Kamusal alan artık sadece erkeklerin hâkimiyetinde değildi. Orta sınıf kadınlar, artık daha yüksek bir eğitim alıyorlar ve eskiden erkeklerin tekelinde olan mesleklere yöneliyorlardı.

Mizojininin tarihinde çoğu kez görüldüğü gibi, kadınların bu kazanımları bilimsel, felsefi ve siyasal alanlarda tepkilere neden olmuştu. Bu tepkilerin amacı, erkeklere kadınları aşağılama hakkının verilmesinin haklılığını göstermekti. Eski önyargılar yeniden onaylanıyor ve kadınlara erkeklerle eşit hakların verilmiş olmasına karşın pek bir şeyin değişmeyeceği güvencesi erkeklere veriliyordu.

Freud'un çalışmasında bu güvence, en açık biçimde ifadesini buluyor. Etkisi o kadar büyük olmuştu ki İngiliz şair W. H. Auden Freud'u "bütünüyle bir düşünce iklimi yaratan" biri olarak tanımlıyor ve "Bu iklimde hepimiz farklı yaşamlarımızı sürdürüyoruz,"¹ diyordu. Freud'un çalışması, cinsiyetler arasındaki psikolojik farklılıkların ayrıntılı bir "bilimsel" analizini sunmaktadır. Freud, kadın ve erkek doğasındaki farklılıkların psikanalitik kökenlerini bulmaya teşebbüs etmişti. İlk yıllarında o, genç kız ve oğlan çocukların gelişmelerindeki farklılıklardan çok benzerlikleri vurgulamıştı. Hatta bir noktada oğlan çocukların çocuk doğuramamaktan duydukları kıskançlıktan bahsetmişti.² Fakat yaşı ilerledikçe düalist görüşü benimsemişti. Erkekler ve kadınlar hakkındaki ünlü formülasyonları 1920'lerde öne çıkmaya başlamıştı.

Yakından incelendiğinde, Freud'un bazı tezleri, Afrikalı büyüçülerin söylediklerine benzetilebilir. Onun bunları bembeyaz bir bilim insanı önlüğü içinde sunması, bizleri bu iki söylem arasındaki benzerlikler konusunda kuşkuya düşürmemelidir. Bu benzerlik için, onun klitoris işlevi ile ilgili sözlerini hatırlamak yeterlidir. 1925'te yayınladığı bir makalede Freud, klitorisi, tahrik

¹ Edward Mendelson (der.), *Collected Poems*, Random House, 1976.

² Sarah Kofman, *The Enigma of Woman: Woman in Freud's Writings*, Fransızcadan İngilizceye çev. Catherine Porter, Cornell University Press, 1985.

edilme yeteneği dolayısıyla kadın cinselliği içinde “erkek” bir öge, klitoris mastürbasyonunu da “erkeksi bir eylem” olarak tanımlamıştı. “Kadınlığın gelişmesinin önkoşulu, klitoris cinselliğinden uzaklaşma ile mümkündür,”³ diyordu. Freud’a göre kadınlık, bir çeşit rejim değişikliği yoluyla, klitoristen duyulan zevkin ve aynı zamanda klitorise verilen önemin vajinaya aktarılmasıyla mümkün oluyordu.

Batı Afrika’da Nijer’in Dogon kabilesi, her insanın bir erkek bir de kadın ruhuyla dünyaya geldiğine inanıyor. Bu inanişaya göre; bir kadında kadınlık ruhunun tam olarak gelişmesi için, erkek ruhunun bulunduğu beden parçasının, yani klitoris alınması gerekiyor. Erkeklerde ise sünnet zorunlu, çünkü kadınsal ruh, sünnet edilen deri parçasının altında bulunuyor.⁴ Viktoryen hekimler, yukarıda değinildiği gibi, “kadın hastalıklarının” tedavisinde klitoridektomi önerisini çok benimsemişlerdi. Afrikalıların tuhaf kör inançlarıyla Viktoryen hekimlerin klitoridektomileri ve kadınların fiziksel sakatlanması yerine psişik sakatlanmasının daha doğru olduğunu savlayan Sigmund Freud’un görüşleri arasında ne fark var? Onun görüşüne göre kadın, ancak hiçbir üreme işlevi olmayan “erkeksi davranışını”, yani üretken olmayan ve sadece klitoris aracılığıyla doyum sağladığı cinsel zevki bir yana iterse gerçek kadın olabilir. Böyle bir bencillik (cinsel zevk isteği) erkeğe özgü bir şey ve eğer bir kadın gerçek bir dişi varlık olmak istiyorsa bu bencillikten uzak durmalı. Gerçek dişilik, vajinayla özdeşleştirilen daha yüksek hedefler için kendini inkâr etme ve kendini ilga etmeyi ima eder. Bir kadının hangi sebeple klitoral zevkten mahrum kalmayı isteyeceği sorulabilir. Freud bu konuda, “Genç kızın, kendi erkek kardeşinin ya da erkek oyun arkadaşlarının göze batacak kadar büyük penisini gördüğünü ve kendisinin fark edilmeyecek kadar küçücük cinsel organıyla karşılaştırarak erkeğinkinin üstünlüğünün farkına vardığını, bu nedenle de penise karşı gizli bir kıskançlık duyduğunu”⁵ söylüyor. Yani en azından Freud için büyüklük çok şey ifa-

³ Sigmund Freud, *Some Psychological Consequences of The Anatomical Differences Between The Sexes*, The Freud Reader, der. Peter Gay, W.W. Norton and Company, 1989.

⁴ Clifford Bishop ve Xenia Osthelder, *A.g.e.*

⁵ Freud, *A.g.e.*

de ediyor. Ona göre büyüklük, erkeklerin kadınları nasıl gördüğünü belirliyor ve aynı zamanda kadın düşmanlığı eğilimleri için de bir açıklama sağlar:

Şartların bu şekilde biraraya gelişi erkek çocuğun kadınlarla ilişkisini belirleyecek ve başka faktörlerle birleşerek sabit hale gelebilecek iki tepkiye yol açıyor: sakatlanmış bir yaratık olan kadından korku duymak veya muzaffer bir şekilde kadını aşağılamak.

Freud'a göre bu sadece erkeklerin neden kadını hor gördüğünü değil aynı zamanda neden kadınların "saygı duyulmaktan çok daha az önemli olan sekse" karşı horgörü geliştirdiklerini de açıklar.⁶ Bu teori böylece mizojininin bir sapma değil, tam tersine "sakatlanmış veya yetersiz" dişiye karşı hem erkeğin hem de kadının normal ve evrensel bir tepkisidir.

Freud'un kadınların gelişmesine ilişkin tanımlamasında, sadece Afrikalı büyücülerin kör inançları değil, Aristoteles'in görüşleri de yankı bulmaktadır. En az 2200 yıl önce Aristoteles, kadını "sakatlanmış" erkek, potansiyelini gerçekleştiremeyen bir yaratık olarak görmüştü (Bkz. 1. Bölüm). Aristoteles gibi Freud da, erkekliğin cinsel bir norm olduğu ve kadının cinselliğinin ise buna göre ölçüldüğü bir önermeden yola çıkıyor. Bu, erkeğin normalligi, kadının ise anormalligi temsil ettiği düalist bir düşünceye yol açar ve zaman geçtikçe Freud'un düşüncesinin daha da derinlerine nüfuz eder. Sonuç olarak Freud da kadınlara karşı eskiden beri duyduğumuz mizojinik önyargıları tekrarlar duruma geliyor, ancak önyargılar bu defa bilimsel olarak meşrulaştırılıyor.⁷ Onun kadınlığın klitoral cinsellikten vajinal cinselliğe geçişin sonucunda oluştuğu düşüncesi Nazi propagandasında yüksek sesle söylenen, anneliğin kadının tek işlevi ve en büyük ideal olduğu savının "bilimsel" gerekçesini oluşturmuştu.

En son eserlerinden bir tanesi olan *Civilization and its Discontents* (1929) (Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları) adlı eserinde, erkekleri uygarlıkla özdeşleştirmiş, kadınları ise bunun karşıtıyla, penis kıskançlığından kaynaklı düşmanca, incinmiş ve tutucu bir güç olarak tanımlamıştı. Freud, kadın cinselliğini "Karanlık Kıta"

⁶ Freud, *A.g.e.*

⁷ Kofman, *A.g.e.*

olarak betimlemişti. Bu metaforla kadınları, Afrikalılarla birlikte erkeklerle özdeşleştirilen uygarlık alanının dışına yerleştirmişti.⁸

Some Psychological Consequences (Bazı Psikik Sonuçlar) adlı çalışmasında Freud, kadın cinselliğiyle ilgili olan teorilerinin “bir avuç olaya” dayandığını itiraf etmişti. Az sayıda verinin üzerine inşa olunan büyük teoriler iyi bir bilimsel pratik olmasa gerek. Bilimde bir kuramın doğruluğu için, incelenen olayların aynı zamanda sayısal büyüklüğünün de bir rolü olduğu kabul edilir. Freud’un yeterli kanıt olmamasına rağmen düşüncelerini geliştirip yayma isteği, kadın cinselliğinin doğası yerine onun egosunun büyüklüğüyle ilgili daha çok şey söyler.

“Birini kendimce anlayamadığım zaman, bunu her zaman esrarlı bulurum” diye yazıyor.⁹ Bunun gibi sözler, bazı yazarların Freud’u Nietzsche’nin “üstinsan” -büyük erkek egolarıyla kendileri dışında her şeyi önemsizleştiren özsaygılı (self-reverential) canavarlar- geleneği içine yerleştirmelerine yol açtı.¹⁰ Nietzsche’deki aynı akıl dışı ve romantik öğeleri taşıyor olmasına rağmen, Freud’un cinsiyetlere düalist bakış açısı bu geleneğin içine yerleştirilmesine olanak sağlıyor. Nietzsche kadını gerçeğin düşmanı, Freud ise kadını uygarlığın düşmanı olarak görmüştür.

Nietzscheci geleneğin erkek ve kadını ikiye ayıran esaslı düalizmi, yirminci yüzyılda kadına karşı felsefi ve daha sonra da siyasal tepkilerin temellerinden birini oluşturdu. 1901’de Freud, o güne kadar çok tanınmamış ama kendisinin önemli bir takipçisi olan bir gençle tanışmıştı. Viyana Üniversitesi’nden mezun 21 yaşındaki Otto Weininger, Freud’a *Sex and Character* (Cinsiyet ve Karakter) başlığını taşıyan yazmayı istediği kitabının planını sunmuştu. Freud bu planı okudu ama pek de etkilenmiş görünmedi. O, bu genç adama, “Dünyanın beklediği şey fikirler değil, kanıtlar” cevabını verdi. Kendisinin oldukça sınırlı bir veriyle çalıştığı düşünülürken bu yanıt oldukça ironikti. Freud Weininger’e, teorisi için bir on yıl kadar daha kanıt toplamasını öğütlemişti. Ancak Weininger bu kadar uzun yaşayamadı.

Otto Weininger (1880-1903) daha on sekiz yaşındayken sekiz dil konuşabilen oldukça parlak bir öğrenciydi. Schopenhauer

⁸ Sigmund Freud, *Civilization And Its Discontents*, Dover Publications, 1994.

⁹ Betty Friedan tarafından yapılan alıntı, *The Feminine Mystique*, Norton, 1963.

¹⁰ Robert S. McElvaine, *Eve’s Seed: Biology, The Sexes and The Course of History*, McGraw-Hill, 2001.

ve Nietzsche'den çok fazla etkilenmişti. Yani, kadına düşman olan bir gelenekten geliyordu ve 1903'te yayınlanan *Cinsiyet ve Karakter* adlı eserinde bunu felsefi bir doruğa ulaştırmıştı. Bu eserde onun mizojinik düalizmi, âdeta mistik bir boyuta ulaşmıştı. Uygarlığın tüm olumlu kazanımları, -aryan ırk mensubu- erkeğin hanesine yazılıyordu. Weininger, hiç duraksamadan kadınların insanlığını reddediyor ve onları kimliksiz bir varlığa indirgiyordu: “Kadının hiçbir varlığı ve özü yoktur; onlar bir hiçtirler” diyordu.¹¹

O, madde ile biçimi, ölümsüz ile ölümlü dünyayı, duyularla idealleri birbirinden ayıran Platoncu görüşe başvurur. Ona göre de kadın bir nesne, erkek ise bir biçimdir. Kadının bir “öz”den yoksun olduğunu söylerken Weininger, onun saf biçimin en yüksek düzeyinde bulunmadığını, dolayısıyla kadının gerçek materyal varlığının hiçbir önemi olmadığını iddia eder.

İnsanın Düşüşü mitini Weininger felsefi bir boyuta taşır. “Aslında nesne (madde) hiçbir şey değildir, ancak biçim, ona bir varoluş verir.” Başka bir deyişle, ancak erkek onu arzularsa kadın var olmaya başlar. Çünkü “Kadın, cinsellikten başka bir şey değildir. Hatta o, sözcüğün tam anlamıyla cinselliğin kendisidir.” Weininger'e göre:

Dünyanın düalizmini kavramak mümkün değildir: bu düalizm İnsanın Düşüşü entrikasıdır, birincil bir muammadır. Sonsuz yaşamın ölümlü yaşama, masum olanın suçluya mecbur edilmesidir.

Weininger'in düşüncesinde; Platon, kutsal kitaptaki Yaradılış miti ve İlk Günah doktrini bir araya gelmiştir; Kadın erkeği fani dünyaya mecbur etmiş ve sonsuzluk yozlaşarak ölümlü dünyaya dönüşmüştü. Weininger, masumiyetin yitirilmesine yol açanın kadın olduğunu söyler ve “tek başına kadının kendisi bir günahıdır” sonucuna varır.¹²

Otto Weininger Yahudiydi ama onun antisemitizmi mizojinisi kadar eserlerinin en önemli özelliklerindendi. Yine de Yahudilerin “pratik veya teorik” olarak cezalandırılmasına taraf olmak

¹¹ Otto Weininger, *Sex and Character, feastofhateandfear* adlı web sitesinden 11 Kasım 2003'te alınmıştır.

¹² Weininger, *A.g.e.*

gibi kaba bir davranıştan kendini uzak tutmuştu. Yahudilerle kadınlar arasındaki benzerliklere dikkat çekmiştir. Tıpkı kadınlar gibi Yahudiler de “zekâdan yoksun”durlar. Kadınlarla erkekler arasındaki bir başka benzerlik ikisinde de “aşırı uyum yeteneği”nin bulunmasıdır. “Derin orijinal fikirlerden yoksunlukları nedeniyle birer hiçtirler ve her şey olabilirler.” Her ikisi de “kararsız” ve gerçekten bir şeye asla inanamazlar ve dolayısıyla tamamen güvenilmezdirler.¹³

Weininger, deneyicileri de aşağılar. Ona göre, Ari ırktan hiç kimse duyuların kanıtı ya da teorilerin deneyle doğrulanması gibi yüzeysel şeyler üzerine bir düşünce sistemi kurmaz. Ayrıca deneysel düşünceye bağlı oldukları için sığ olarak tanımladığı İngilizleri hor görmektedir.

Weininger, *Cinsiyet ve Karakter* adlı kitabının başında amacının kadınların özgürleşmesi meselesini ele almak olduğunu belirtir. Kadının özgürleşmesini insanlığa bir tehdit olarak gördüğü için bu, yazarı çok endişelendirmektedir. Kitabın son bölümünde Yeni Zelanda'nın kadınlara seçme hakkını tanınmasından yakınmakta ve bunu çocukların, zihinsel engellilerin ve canilerin seçim sandığına gitmeleriyle eşit anlama geldiğini savlamaktadır. Kadının özgürleşmesiyle fahişelik ve Yahudilerin tehlikeli etkileri arasında bir bağ kurar. Beklendiği gibi 4. yüzyılın sofu Hıristiyanlarıinkiyle benzer bir sonuca varır: “Cinsel birleşme ahlaksızlıktır.”

1903'te *Cinsiyet ve Karakter* yayınlandıktan hemen sonra Otto Weininger intihar etti. O güne kadar kitabı pek dikkat çekmemişti. Ama genç yazarın ölümü, trajik bir atmosfer yarattı ve kitabı kısa zamanda Viyana'nın aydın çevrelerinde bir kült haline geldi. Seksolog Ivan Bloch'a göre, heteroseksüel erkekler bile “dehşet içinde kadınlardan uzak” durmaya başladılar.¹⁴ Weininger'in ünü, Almanya, Fransa ve İngiltere sınırlarını aşarak ABD'ye kadar yayıldı. Prestijli yazın eleştirmeni Ford Maddox onun kitabını, “erkeklerin yeni İncil'i” olarak göklere çıkardı.¹⁵

Weininger, kendisi de Viyanalı olan filozof Ludwig Wittgenstein'i ve daha sonra feministleri bile etkilemiştir. Germaine Greers, *The Female Eunuch* (Harem Hanımağası) adlı eserinde

¹³ Weininger, *A.g.e.*

¹⁴ www.theabsolute.net/ottow/ottoinfo.

¹⁵ *A.g.e.*

Weininger'i göklere çıkarır ve Weininger'in kadınlar hakkındaki görüşünün etrafında tanık olduğu gerçeklikten kaynaklandığını iddia eder. Böylece, güzellikle uğraşma gibi dişiliğin bazı yönlerinden nefret etmek gibi geleneksel kadın düşmanlığının varsayımlarından bazılarını kabul ederek feminist düşüncede bu uzun geleneği devam ettirmiştir.

Ama Weininger'in mizojini tarihindeki asıl önemi, bir başka noktada kendini gösteriyor. Düşünce düzeyinde bakarsak, Weininger geleneksel Yahudi-Hıristiyan ve eski Yunan felsefesinden beslenen kadını aşağılama düşüncesinin temelini açığa çıkarır. Daha da önemlisi, onun antisemitik ve mizojinist dünya görüşünün bir başka genç adamda yankı bulmasıdır. 20. yüzyılın başlarında Viyana sokaklarında kahveden kahveye dolaşan, önyargı ve nefretin kokuşmuş atmosferini içine çeken bu genç adam Adolf Hitler (1889-1945)'di.

Hitler ile üç filozof Schopenhauer, Nietzsche ve Weininger arasında yalnız düşüncelerinde değil, yaşamlarında da dikkate değer benzerlikler var. Dördü de yabancılaşmış ve cinsel olarak güvensiz bir hayat süren ve bilindiği kadarıyla hiç bir kadınla olgun, dengeli bir ilişki kuramamış veya doygun bir aile hayatı yaşamamışlardı. Hepsinde kendini toplumdandan ayırma duygusuna, talihlerine duydukları güçlü bir inanç eşlik ediyordu. "Benim için yalnız üç olasılık var: İdam sehпасı, intihar ve düşünemeyeceğim kadar parlak bir gelecek." Bunlar, Otto Weininger'in *Cinsiyet ve Karakter* kitabını yayınladıktan sonra yaptığı açıklamalardı ve Hitler herhalde onu çok iyi anlamıştı. Onlardaki kadın korkusu (belki de yakınlık korkusu) ve bundan kaynaklanan kadın nefreti, daha başka önyargılarla, özellikle belirgin bir antisemitizmle birleşmişti.¹⁶ Hamlet'ten aktarırsak önyargılar hiçbir zaman tek başına bir gözcü gibi değil, koca bir tümenle gelirler.*

¹⁶ Freud, en azından Batı uygarlığında kendini gösterdiği gibi, mizojiniyle antisemitizm arasında bilinçdışı bir ilişki olduğunu ifade ediyor. Her ikisinin de hadım edilme korkusundan kaynaklanabileceğine işaret ediyor. Sünnet edilmenin kadın cinsel organını görmeye benzer korkuları doğurabileceğini tahmin etmektedir (Bkz. 9. Bölüm).

* Hamlet'te bu sahnede 'önyargılar' yerine 'dertler' bulunmaktadır ve şu şekilde ifade edilmiştir: "Tek tek gelmiyor ki gözcüler gibi, Tümenle geliyor dertler." William Shakespeare, *Hamlet*, çev. Sabahattin Eyüboğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018, s. 120 (e.n.).

Yüzyılın başında Viyana'da antisemitizm ile zehirlenmiş bir atmosfer hüküm sürüyordu.¹⁷

Düşüncesinde kadın eşitliği, fahişelik ve Yahudiliğe ayrılmaz bir bütün olarak yer vermiş olan Weininger'e göre kadın hareketi, fahişelik ve Yahudilik birbirlerine ayrılmaz bağlarla bağlıydılar. Ona göre, kadın hareketinin amacı, anneliğin engelleyici bağlarından kurtulmak, yani sadece "özgür" olmak isteğiydi; bir bütün olarak sonuçlarına bakıldığında, "kadın hareketi annelikten fahişeliğe geçmek için bir isyan, bir bütün olarak kadınlığın özgürleşmesinden çok fahişeliğin özgürleşmesi" anlamına geldiğini iddia eder. Yahudilerin yıkıcı etkisinden dolayı, "biz buna boyun eğdik ve olduğundan farklı gördük" diye devam eder Weininger.¹⁸

Bu düşünceler Hitler'de yankı bulmuştur. Hitler, kadın hakları hareketini "Yahudi aklının icat ettiği bir oluşum" olarak aşağılar.¹⁹ Onun bu hastalıklı görüşüne göre; Yahudiler, fahişeler, Marksistler ve modern kadınlar anneliğe ve "Tötonik" uygarlığa karşı girilen şeytani bir komplonun parçasıydılar.

Hitler, on dokuz yaşında 1908'de Güzel Sanatlar Akademisi'nde öğrenim görmek için Viyana'ya gelmiş, ancak okula giriş sınavını kazanamamıştı. Boş zamanlarında, bir süre aynı odayı paylaştığı yakın arkadaşı Kubizek'e, fahişeliğin tehlikeleri hakkında nutuklar çekiyordu. Arkadaşını bazen kentin "red-light" bölgesine götürüyor ve bu sayede çağın ahlaki yıkımı ve cinsellik hakkında daha fazla konuşma imkânı buluyordu. Daha sonraları, fahişeliğin ve liberal düşüncelerin yayılmasından Yahudileri sorumlu tutacaktı. Piyano eğitimi gören Kubizek, bir keresinde eve piyano dersi vereceği bir kız öğrenci getirince, Hitler oda arkadaşına çok kızmış ve ona kadınların öğrendiklerinden yararlanma kapasitesinin olmadığını söylemişti.²⁰ Weininger gibi Hitler de cinsel perhizden (ve aynı zamanda etle alkolden uzak durmaktan) yanaydı. Ayrıca mastürbasyona da karşıydı. Bir dostu onun "kadın cinsine çok az saygı duyduğunu ve kadın-erkek ilişkileri konusunda ise çok katı bir tutumdan yana olduğunu" söylemişti.²¹

¹⁷ Ian Kershaw, *Hitler 1889-1936: Hubris*, W.W. Norton, 1998.

¹⁸ Weininger, *A.g.e.*

¹⁹ Joachim C. Fest, *The Face of the Third Reich*, Pelican Books, 1972.

²⁰ Kershaw, *A.g.e.*

²¹ Kershaw, *A.g.e.*

Hitler'in gözünde ideal kadın, "sevimli ve saf küçük bir şeydi; yumuşak, tatlı ve aptal."²² Hitler'in seksüel yaşamı hakkında yıllarca birbirinden ilginç dedikodular yapılmıştır. Otobiyografisi *Kavgam (Mein Kampf)*'da kadınlar, Yahudiler ve frengi hakkındaki takıntısı çok açıktır. Onunla yakın temasta bulunan altı kadından beşi intihar etmişti. Ayrıca bütün yaşamını kıskançlıkla kontrol altında tuttuğu 22 yaşındaki kuzeni Geli Raubal, bir defasında, "Benim amcam bir canavar," demişti.²³ 1931 yılı Eylül ayında Münih'teki evinde ölü bulunmuştu. Kafasına isabet eden kurşunlar Hitler'in tabancasına aitti. Hitler büyük bir olasılıkla aseksüeldi. Çevresi hep güzel kadınlarla kuşatılmış olsa da o, genel olarak kadınlara karşı müthiş bir korku içindeydi.²⁴ Yığınların kendisinden etkilenişini "kadınsı bir özellik" olarak tanımlıyor, bununla hem konuşmalarıyla sürüklediği yığınları hem de onlarla karşılaştığı kadınları aşağılama duygularını açığa vuruyordu. Trajik olan Hitler'in hem mizojinistik hem de ırkçı kanlı yapışkan takıntılarının yirminci yüzyıla kalmasıdır.

Nasyonal Sosyalist hareketin giderek artan önemine koşut olarak Hitler'in kendisi de fanatik fikirleri olan parasız bir serseriden, bu düşüncelerini canice siyasal bir gerçekliğe dönüştürebilecek güce sahip karizmatik bir lider olmaya doğru yol alıyordu. Kurulduğu ilk günden itibaren, Nazi partisi ırkçı nefretin ve kadınları aşağılamanın kuluçka makinesi olmuştu. Bu düşünceler, 1. Dünya Savaşı'nda Almanya'nın mağlubiyetine öfke duyan eski Alman askerlerinin siperlerinden ve onlar tarafından kurulmuş bira salonlarının, paramiliter örgütlerin ve savaş gazileri derneklerinin egemen erkek kültüründen türemişti. Ayrıca savaşçı ve "Süpermen" Nazi kültü homoseksüellikle yoğrulmuştu ve bu özellikle Nazi Partisi'nin paramiliter kolluk gücünde görülüyordu. Hitler'in kadınlara olan nefreti, yeni kurulan tecrübesiz partinin genel havasına uyuyordu. Nasyonal Sosyalist Parti'nin 1921 yılındaki ilk parti kongresinde oybirliği ile alınan bir karar, kadınların parti liderliğinde ve yönetiminde yer alması önlenmişti.²⁵

²² Kershaw, *A.g.e.*

²³ Kershaw, *A.g.e.*

²⁴ Kershaw, *A.g.e.*

²⁵ Fest, *A.g.e.*

Aslına bakılırsa, Nasyonal Sosyalizmin kadını aşağılayan tutumu, kökleri çok derinlerde olan bir çelişkinin dışavurumuydu. Aynı çelişkiyi, Hıristiyan, Yahudi ve Müslüman köktenci ve muhafazakar tutucu çevreleri de paylaşıyordu. Nasyonel Sosyalizm, teknoloji olmaksızın ne savaş kazanabileceklerini ne de güçlü konumlarını sürdürebileceklerini bildikleri için, bir yandan teknik ilerlemelerden yararlanmayı hiç tereddütsüz kabul ederken, diğer yandan da modernliğe karşı olumsuz bir tutum içindeydiler. Ve modernliği de 1920'lerin yüksek topuklu ayakkabı giymiş, ruj sürülmüş dudakları arasında sigarasını tütüren özgürleşmiş kadınlarından daha göze batır biçimde ve daha tehlikeli görünüşte hiçbir şey canlandıramazdı. 1918 ile 1933 yılları arasında Almanya, sayıları gittikçe artan gece kulüpleriyle, Hollywood filmlerinin rağbette olduğu ve farklı cinsel deneyimlerin yaşandığı hedonist bir kültür geliştirmişti.

Nasyonal sosyalistlerin parti hiyerarşisinde kadınlara yer vermemeleri ve kadınları kamusal hayattan tümüyle uzaklaştırmak gibi uzun vadeli amaçlarının olması, gelecek vaat eden bu ajitatörü kadınların desteklemediği anlamına gelmiyor. Hitler'in de oldukça farkında olduğu gibi kadınlar onun siyasal kariyerinde "hiç de önemsiz olmayan bir rol" oynamışlardır.²⁶ Hatta bazı kadınlar ona yeni bir Mesih gibi tapmışlardır. Diğer muhafazakar partilerin yücelttiği üç "K" yı, yani çocuk (*Kind*), mutfak (*Küche*) ve kilise (*Kirche*) temasını Nasyonal Sosyalist çizgi de takip etmişti. Başlangıçta kadınlar diğer tutucu partilere oy vermeyi yeğlemişlerdi ama 1932'de erkek seçmenler kadar kadınlar da oylarını Nazilere vermişlerdi.²⁷ Daha sonraki gelişmelere bakılınca, kadınların Hitler'in başarısında önemli bir rol oynaması bir ironiyi de içinde taşıyor. Diğer yandan pek çok Alman kadını yaşanan belirsizlik ortamında hızlı bir değişim ve belki de komünist bir devrim tehdidi nedeniyle, ailenin mutlak değerini vurgulayan Hitler'in mesajını yatıştırıcı olarak duyumsamıştı. O günlerin duygusal bir Nazi şiirinin sözleri şöyleydi:

Anneler,
Beşikleriniz uyuyan bir ordu gibi

²⁶ Fest, *A.g.e.*

²⁷ Kershaw, *A.g.e.*

Hazır daima zafer kazanmaya
Ve hiç bir zaman boş kalmamaya.²⁸

Çoğu kadın büyük olasılıkla anneliğin militerleştirilmesini çok ciddiye almamış ve beşiği doğrudan savaş ile ilişkilendiren bu korkutucu benzetmenin daha sonra olacaklar için iyi bir haberci olduğunu görememişlerdir. Ancak Hitler bunu çok ciddiye almıştı. Kadınlar, savaş çarkının dönmesini sağlayan üretimin vazgeçilmez bir parçasıydılar. Nazi propagandası; dünyanın çok daha basit bir yer olduğu, kadının daha saf olduğu, anne olmaktan mutluluk duyduğu ve inatçı toplumsal veya siyasi hırslarının olmadığı bir zamanı-sanki pastoral bir kaybedilmiş masumiyet imgelemi-icat ederek asıl korkunç gerçeği saklamaya çalışmıştı. Partideki en koyu kadın düşmanı iki kişiden biri Julius Streicher, diğeri ise SA'nın başındaki Ernest Rohm, duygusal Alman anneliği imgelemi yaratmak ve propagandasını yapmakla uğraşıyorlardı. Streicher'in editörlüğünü yaptığı bir milyon kadar yüksek tirajı olan haftalık *Der Stürmer* dergisi, antisemitizmi pornografi ile birleştiren içeriği ile tanınıyordu. Dergide savunmasız bir Alman hizmetçinin şeytan görünüşlü bir Yahudi tarafından tecavüze uğradığını resmeden kışkırtıcı karikatürler yayınlanıyordu. Streicher'in fanatizmi, bazı Naziler tarafından bile aşırı bulunup ve derginin kapatılmasını talep ediyorlardı. Belki de Hitler, kendisinin gördüğü ve sürekli tekrar eden kâbuslarına benzediği için Streicher'i ve onun resmettiği takıntıları tolere ediyordu: Bir Yahudi kasap, savunmasız, zincire vurulmuş çıplak bir Alman kadına arkadan yaklaşıyor ve bunu seyreden Hitler onu kurtarmak için hiçbir şey yapamıyor.²⁹

Streicher 1923'te, savaş sonrası Rhine'i işgal eden Fransız ordusunun siyahi askerler istihdam etmesini şiddetli bir şekilde protesto etti. Streicher şöyle yazmıştı: "Rhine'deki zenci bir askerin istismarına uğrayan bir Alman kız, ırkını sonsuza dek kaybedecektir."³⁰ Aynı şekilde, bir Yahudi ile bir kez yatmış bile olsa, bir Alman kadının artık "saf kanlı Aryan bir çocuk" dünyaya ge-

²⁸ Michael Burleigh, *The Third Reich: A New History*, Pan Books, 2001.

²⁹ Burleigh, *A.g.e.*

³⁰ Julius Streicher, Ekim 1946'da Müttefikler tarafından sorgulandı ve ölüm cezasına çarptırıldı. *Truth at Last Archives* adlı siteden alındı, 11 Kasım 2003.

tiremeyeceği”ne inanıyordu. Streicher, ırklar arası evliliklerin yasaklanması için (başarılı) bir kampanya bile düzenlemişti.

Kadın düşmanı kültürlerde, “kendi kadınlarının” yabancı ırktan erkekler tarafından ırzına geçilmesi gibi fanteziler çok sık karşımıza çıkıyor. Nazilerin şeytansı Yahudi ve ari temiz Alman kadını, tıpkı ortaçağ engizisyonunun dinsel çılgınlığında şeytan ve cadı örneğinde olduğu gibi hastalıklı bir fanteziyi yansıtıyordu. Erkeği önemli görülen bir kavramla, mesela namusla, namusu ise kadının ahlakıyla özdeşleştirmek tekrarlanan ortak bir mizojinik takıntı. Nazi ideolojisinde Alman kadınının namusunun korunması, saf ırkın korunmasıyla özdeşleştirilmişti. Ürkütücü bir şekilde, bu patoloji bir sosyal politika haline gelmişti. Naziler, Alman kadınlarının Yahudi ya da Slav gibi daha “aşağı” ırklarla cinsel ilişkiye girmesini yasaklayan kanunları hayata geçirdi. Alman askerleri savaştayken pek çok köydeki çiftliklerde, geride kalan eşlerin ve dul kadınların işlerini kolaylaştırmak için Polonyalı işçiler çalışıyordu. *Gestapo* raporlarına göre, bir Polonyalı ile yattığı öne sürülerek karalanan bir Alman kadın, sonradan bunun bir tecavüz olduğu gerçeğinin açığa çıkmasına karşın cezalandırılmıştı. Kadının saçları dibinden kesilmiş ve kabak başıyla işkencecisine teslim edilmişti. Polonyalı erkek ise bu cinsel ilişkinin iki tarafın rızasıyla olup olmadığına bakılmaksızın idam edilmişti. Buna karşılık bir Alman erkeği Polonyalı bir kadınla ilişki kurarsa, bu *Gestapo* tarafından sadece not ediliyordu.³¹

Modern bir toplumda kadının yeri ve bunun doğurduğu sorunlar, Hitler’in görüşüne göre cinsiyetlerin eşitliği gibi “anlamsız” savların bir sonucuydu. Modern kadın, “ailenin alacakaranlığından” sorumlu tutulmuştu. Çocuk doğurmamak ise “doğaya ihanet”ten başka bir şey değildi. Bir propaganda yazısında şu cümlelerini buluyoruz:

Ama Alman erkekleri tekrar Alman kadınları istiyorlar; yüzeysel olan, yalnız zevk düşünen, kendini değersiz şeylerle süsleyen, dış görünüşü parlak, içi ise boş ve sıkıcı bir oyuncak olan kadınları değil. Karşıtlarımız kadını kendi karanlık amaçları için kullanmayı denediler. Kendi kadınlarının uçarı yaşamlarını en güzel ve canlı

³¹ Burleigh, *A.g.e.*

renklerle betimlediler. Kadının doğasından gelen gerçek görevini ise esaret olarak gösterdiler.³²

Gerçek bir Alman kadını, parti yöneticilerine göre ruju, yüksek topuklu ayakkabıyı ve ojeyi reddediyor, onun yerine bir tür eski zamanların sütçü kızı gibi görünmeyi yeğliyordu. O, gerçek mutluluğu ancak erkekle kadın arasındaki doğal farklar haklı yerini kazandığı zaman bulacaktı. Partinin “fikir babası” Alfred Rosenberg, kadınların erkekler gibi “sistematik” değil, “duygusal” düşündüklerini iddia ediyordu. Nazi sloganlarından biri, “kadınlar kendilerini kadın özgürlüğünden özgürleştirmelidir” diye ilan etmişti.

Hitler, “bedenleriyle ne yaptıkları sadece o bireyi ilgilendirir”³³ düşüncesiyle savaşaacağına söz vermişti. Bu, devletin göreviydi ve devlet Alman kadınının bedeni konusunda ne istediğini çok iyi biliyordu. Hitler, kitabında bunu şöyle anlatıyor:

Eskiden liberal-entelektüel kadın hareketlerinin hazırladıkları programlarda, sözümona “akıl”dan kaynaklanan çok, pek çok mesele bulunuyordu; bizim nasyonal sosyalist kadın hareketinin programında ise sadece tek bir mesele var ve bu mesele çocuktur.³⁴

Hitler’in sözleri, Nietzsche’nin kadınlık bilmecesini çözecek tek yolun gebelik olduğu düşüncesini tekrar eder. İki mistik kadın düşmanının, Schopenhauer ile Weininger’in anneye odaklanışının yansımasını Hitler’de görüyoruz. 1938’den itibaren bunun kadınlar için en pratik sonucu, kadının çocuk yapmamasının boşanma sebebi olarak hukuki olarak tanınması oldu. Ayrıca kürtaj ve diğer hamilelikten korunma yolları yasaklandı. En azından bu meselede Hitler, tartışmada yaşamdan yana tavır aldı!

Gene 1938’de Alman anneleri için onur nişanı ihdas edildi. Bu nişan, çok çocuk yapan kadınlara veriliyor ve savaşta büyük hizmet yapmış askerlere verilen kahramanlık madalyasını hatırlatıyordu. Hitler’in savaş sonrası dünyası için hayal ettiği bir yasağa göre, 34 yaşın altında ve dört çocuk doğurmamış kadınlar,

³² Burleigh, *A.g.e.*

³³ Fest, *A.g.e.*’de *Kavgam*’dan alıntı.

³⁴ Fest, *A.g.e.*

ister evli olsunlar ister olmasınlar, saf ırktan bir Alman erkeği ile çiftleştirilecekti. Çiftleşecek erkek evliyse, bu eylemi için serbest bırakılacaktı. SS bölüklerinin lideri Heinrich Himmler'e göre, "Nietzsche'nin insanüstü varlığına böyle bir üremeyle" ulaşılabilecekti.³⁵ Böyle bir üreme, Naziler tarafından geniş damızlık çiftliği olarak hayal edilen Almanya'yı, Hitler'in yeni ordularını taze nizam yemiyle besleyebilecekti. Irksal olarak saf olan bu damızlıklar, "gebelik yardımcıları" olarak adlandırılacaklardı. Nasyonal sosyalist rejimde kadınların aşağılanması, ne yazık ki sadece aneliğin ve namusluluğun aşırı kutsanmasından ibaret değildi. Bu boğucu fanteziler, Nazi rejimi sırasında Yahudi kadınların payına düşen öldürücü zalimlikle çok korkunç bir çelişki yaratmıştı.

Naziler, "Yahudi sorunu"na buldukları soykırım çözümü arayışında, Yahudileri tüm ahlak yasalarının dışında bir yere koydular. Bazı araştırmacılar, Nazi antisemitizminin kurbanları arasında cinsiyete dayalı bir ayırım gözetmediği düşüncesine karşı çıkmışlardır. Cynthia Ozick, "Holocaust'ta kurbanlar ne erkek ne kadın ne de çocuk değil, sadece kurbandılar" diye yazar.³⁶ Fakat başka örneklerle de görüldüğü gibi, nefret edilen belli bir gruba yöneltilen zulümden, çoğunlukla o gruba ait kadınlar çok daha yoğun biçimde etkilenmişlerdir ve hemen her zaman daha özel bir aşağılamaya ve vahşete maruz kalmışlardır. Irkçı ve dinci nefret bir kenara bırakıldığı zaman, arka plandaki kadını aşağılama duygusu genellikle daha uzun süre devam eder.

Hitler 1938 Mart'ında Avusturya'yı işgal ettiğinde, Alman ordusu ülkenin Yahudi nüfusuna karşı bir dizi vahşi taşkınlıklar yapmıştı. Viyana'nın zengin semti Währing'te Naziler Yahudi kadınlara kürk mantolarını giymelerini emretti ve onlara küçük fırçalar dağıtarak caddeleri ovmaya zorlanmışlardı. Bazı yerlerde temizlik yapılan kovalara su yerine, özel bir eğlence yaratmak için asit doldurulmuştu. Bazen de askerlerin ve SS komandolarının seyredenlerin alkışları ve kahkahaları arasında kadınların üzerine işedikleri de olmuştu.³⁷ Bu yönüyle, daha birkaç yıl önce kadınlara varoluş hakkını yadsıyan ve düşünceleriyle Hitler'in

³⁵ Fest, *A.g.e.*

³⁶ *Women Writing The Holocaust*, web sitesi, 17 Kasım 2003.

³⁷ Daniel Goldhagen, *Hitler's Willing Executioners: Ordinary Germans and The Holocaust*, Vintage Books, 1997.

ateşli kadın ve Yahudi düşmanlığına zemin hazırlayan Otto Weinger gibi bir kişiliği ortaya çıkaran bu kent ile şimdi gerçeklik kazanan iğrenç fanteziler arasında bir biçimde çirkin bir uyum gözler önüne serilmişti. Nietzsche'nin "üstinsanı" yerini, şimdi bira bahçelerinde buluşan dar görüşlü, kaba saba alt sınıf insanına bırakmıştı.

Alman ordusu üç yıl sonra tüm Polonya topraklarını işgal edip Sovyet Rusya'ya saldırdığında, soykırım norm haline gelmişti. Yahudi ırkından erkekler, kadınlar ve çocuklar yığınlar halinde toplanmış ve öldürülmüştü. Bu temizlik operasyonlarında, erkekler ölüme gönderilmeden önce sadece donları kalacak şekilde soyunmak zorunda bırakılıyorlardı. Böylece bu iç çamaşırının, onların onurlarını koruyan son bez parçası olarak bedenlerinin hiç değilse belli bir bölümünü örtmesine izin veriliyordu. Kadınlardan bu bile esirgeniyordu. Aşağılanıp gülünç duruma düşürülecekleri sokaklara hayvan sürüsü gibi bırakılmadan önce çırılçıplak soyuluyorlardı. Bütün bunları Alman askerlerin bu gibi sahneleri fotoğraflarını çekmelerinden ve bu fotoğrafları ailelerine yollayarak ya da belge olarak saklayarak günümüze ulaştırmalarından öğreniyoruz. Polonya'nın Mizoc kentindeki bir kampta çekilen iki siyah beyaz ve çok net olmayan 14 Ekim 1942 tarihli bir fotoğrafta on altı çıplak kadın görülüyor. Fotoğrafların birinde kadınlar sıraya dizilmiş ve iki asker tarafından bekleniyor. Kısa biçilmiş otların içinde küme halinde ya da tek tek dağılmış elbise ve iç çamaşırları görülüyor. Yanlarında üç çocuk var; biri henüz emzik bebeği ve annesinin kucağında. Diğer iki kız çocuğunu iki kadın ellerinden tutmuş. Bu kadınlar herhalde çocukların anneleri ya da ablaları. Kadınlar tahminen 20 ile 40 yaşları arasında. Çoğu olabildiğince örtünmeyi denemiş ve kollarını göğüslerini örtecek biçimde çaprazlama uzatmış. Kadınlar üşüyorlar ve ölüm kuyruğunda bekliyorlar. İkinci fotoğrafta rasgele üst üste atılmış beyaz bedenler görülüyor. Henüz ölmemiş bir kadın, sırtı kameraya dönük, kollarını havaya kaldırmış ve ölü bir çocuğun yanında, bebeğini yüksekte tutmaya çalışan bir pozda görülüyor. Arkasındaki asker, öldürücü kurşununun göndermek için silahını ona doğrultmuş.³⁸ Buna benzer

³⁸ Fotoğraflar, D. Goldhagen'in eserinden alınmıştır.

sahneler işgal edilmiş Doğu Avrupa ülkelerinde sık sık yaşandı. Bu toplu katliamlar öylesine kanıksanmıştı ki askerler bunları anne-babalarına, eşlerine, kız arkadaşlarına -sanki yaz tatilinde çektikleri resimlermiş gibi- göndermekten çekinmemişlerdi.

Konsantrasyon kampları dehşetinin ortasında kadınlar sık sık “özel tedaviler” için seçiliyorlar ve “jinekolojik” deneyler için denek olarak kullanılıyorlardı. Almanya’da Ravensbrück’teki konsantrasyon kampında profesör Carl Clauber, kadınlar üzerinde sterilizasyon deneyleri yapıyordu. Ünlü Nazi doktoru Joseph Mengele, yüzlerce Yahudi ve Çingene kadını kobay fareleri gibi kullanarak, onların rahimlerine iğne ile kimyasal maddeler sırtına ederek yumurtalıklarının iltihaplanmasını ve giderek yumurta yollarının kapanmasını sağlıyordu.³⁹ Daha genç kadınlar, kamp bekçilerinin cinsel gereksinimlerinin karşılandığı kamp genelevlerinde çalıştırılıyorlardı.⁴⁰ Çırılçıplak soyma, seksüel aşağılama için sürekli kullanılan bir yöntemdi. Bu aynı zamanda kadınları ortadan kaldırmak için de kullanılıyordu. Auschwitz’deki kampa ilk gelişlerinde çırılçıplak soyunmaya zorlanan ve hamile oldukları görülen kadınlar doğrudan fırınlara gönderiliyordu. İçinde canlı bir yaşam taşıyan Yahudi kadının bu durumunun fark edilmesi, onun için ölüm kararı demekti. Tarihte ilk kez cinayetin bir sanayi süreci haline geldiği bu insanlık dışı Nazi rejiminde bile mizojini kendine yer bulabilmişti.

Nazi ideolojisinden ve diğer faşizm formlarından farklı olarak, sosyalist ve Marksist düşünce sistemi, kadının özgürlüğünden yanaydı. Marksistlerin amacı, Nasyonal Sosyalistlerin hayati olarak gördükleri cinsiyetler arasındaki farklılıkları tamamen ortadan kaldırmaktı. Dolayısıyla Marksizmle mizojini arasındaki ilişki çok daha karmaşık bir konudur.

19. yüzyılda sosyalistler kadın hakları için ayağa kalktılar. Karl Marx (1818-1883) ve Friedrich Engels (1820-1895) eserlerinde, mülkiyet toplumunun gelişmesinin doğrudan bir sonucu olarak gördükleri kadın meselesine dair yakıcı eleştiriler ürettiler. Bu analizde, ataerkil toplum ve kadınların sömürülmesi doğrudan mülkiyet ilişkilerinden kaynaklanmaktadır. Engels’e göre,

³⁹ Rover Jay Lifton, *The Nazi Doctors*’dan *New York Times*’da yapılan alıntı, 19 Kasım 2003.

⁴⁰ *Women in Concentration Camps* web sitesi, 17 Kasım 2003.

“Tekeşlilik, bir cinsin öbür cinsi sömürmesi olarak sahneye çıktı.”⁴¹ Marksistler, kadınla erkek arasındaki ilişkinin, tarihsel değişimin itici gücü olarak gördüğü sınıf mücadelesi için bir örnek oluşturduğunu iddia etmişlerdir. Kadın özgürlüğünün gerçekleşebilmesi ancak onların sömürülmesine neden olan özel mülkiyetin ortadan kaldırılmasıyla mümkün olabilecektir. Buna ise ancak sosyalist bir devrimle, kapitalizmin ve burjuvazinin egemenliğinin ortadan kaldırılmasıyla ve proletaryanın zafer kazanmasıyla ulaşılabilecekti. Böylece karşımıza yeni bir düalist ideoloji çıkıyor. Bu ideolojide -en azından yaygın ve en yalın biçimiyle- burjuvazi rüşvet, çöküntü ve menfaate gömülmüş, proletarya ise ilerleme, özgürlük ve dürüstlüğü benimsemiş toplumsal sınıflardır. Tarih bize dünyanın birbiriyle çatışan iki gücün ya da iki ilkenin savaş alanı olarak görüldüğü düalist ideolojilerden genellikle kadınların zararlı çıktıklarını öğretiyor.

Marksist düşüncenin felsefi çerçevesi, 18. yüzyıl deneycilerine çok şey borçlu. İnsanların karakterlerinde ve yeteneklerindeki farklılıklar ister sınıf, ister ırk ve isterse cinsiyetten kaynaklı olsun, her zaman toplumsal koşullar tarafından belirlenmiştir. Kadının tahakkümü “biyolojik olmaktan çok tarihsel bir sorundur ve bu sorunun çözümü ancak tarihsel materyalizmin iyi analizi ve devrim politikalarının çabaları ile mümkün olabilecektir.”⁴²

Marksist düşüncede de insan, doğumunda “henüz yazılmamış bir sayfa”dır ve toplumsal varoluş onun bilincini biçimlendirecektir. Marksistler, insanın doğduğunda “boş bir levha” gibi olduğu ve bilinci belirleyen insanın toplumsal varlığı olduğu hipotezine katılmışlardır. Uygun ekonomik koşullar altında, yüzyıllardır insan ilişkilerini uğraştıran eski ayrımların ortadan kaldırıldığı yeni bir Komünist Erkek ve Kadın portresi yaratılabileceğinden kuşku duymamışlardır. Cinsel farkların doğa tarafından değil de toplumsal koşullarca üretildiği öne sürülüyorsa, bir kenara bırakılan cinsel farklılıklar biraz sorunlu görünüyor. Onlar için doğa, “burjuva” ve “tutucu” bir kavram haline gelmiştir ve kadınların köleliğini devam ettirmekle özdeşleştirilmiştir.

⁴¹ Friedrich Engels, *The Origins of the Family, Private Property and the State*, Michael Barrett'in özsözümüyle, Penguin Classics, 1985.

⁴² Michael Barrett *A.g.e*'de Rosalind Delmar'dan alıntı.

Bu düşünceleri uygulamaya dönüştürme fırsatı, 1917'de Rusya'da ortaya çıktı. Uluslararası Kadınlar Günü nedeniyle düzenlenen kitlesel bir yürüyüş, altı ay içinde Çar'ın tahttan indirilmesiyle ve Vladimir Lenin (1870-1924) önderliğinde Bolşevikler'in iktidara gelmesiyle sonuçlanacak bir seri siyasal ayaklanmalara yol açmıştı. Lenin şöyle diyordu: "Kadınlar özgürlüklerini tam olarak kazanmadıkça, proletarya asla özgürlüğüne kavuşamaz."⁴³ Yeni devlet yönetimi, kadınlar konusunda hızlı bir uygulamaya girişti ve iktidara gelişinden birkaç ay sonra, kadınlara ve erkeklerle mutlak eşit haklar tanıyan yasaları çıkardı. O andan itibaren kadınlar seçimlere katılabilecek ve mahkemelere boşanma talebiyle başvurabileceklerdi. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, 1920'de kürtaji yasallaştıran ilk modern ülke oldu. Bolşeviklerin, yani Komünist Parti'nin görüşüne göre, Lenin'in tarif ettiği gibi; "kadınlar, binlerce önemsiz gündelik konularda yaşadıkları esaretten kurtuldukları ölçüde" mutlak bağımsızlık kazanacak ve ancak o zaman evden "kurtulacak", proletaryanın bir parçası olarak "büyük sosyalist ekonomi"ye katkı sağlayabileceklerdi.⁴⁴

Aile hayatı kadını "köleleştirmekle" eşdeğer görüldüğü için ortadan kaldırılmalıydı. Bu nedenle kamusal yemek salonları, kreşler, kamusal mutfaklar ve çamaşır yıkama yerleri kurularak ailenin özel yaşamı, yeni sosyal düzene entegre edildi. Nefret duyulan burjuvazi, bencillikle, lüksle ve görkem hırsıyla eş anlamlı tutuldu. Düalist ideolojilerde yaygın olarak görüldüğü gibi, makyaj gibi gösteriş olarak görülen her şey şeytanlaştırıldı. Komünizmin yeni dünya düzeninde bu gösterişi Lenin, "kadının burjuvazi tarafından aşağılanması" olarak görüyordu. Ona göre gösteriş, kadınların cinsel ve ev-içi köleliğinin sembolüydü ve bu kölelikten onları ancak Marksizm kurtarabilirdi.⁴⁵ Lenin'in ütopyası, bazı yönlerden Platon'un ideal devletini (Bkz. 1. Bölüm) hatırlatmaktaydı. Orada da kadınlar, Muhafız olarak yönetici sınıfın içine alınabilmekte, ama buna karşılık güzelliğe duyulan aşk gibi cinsiyetinin tüm önemli yanlarını yadsımak zorundaydılar.

⁴³ *The Woman Question: Selections From The Writings of Karl Marx, Friedrich Engels, V. I. Lenin, Joseph Stalin*, International Publishers, 1951.

⁴⁴ *A.g.e.*'de Lenin, tezlerini açıklarken Engels'e atıfta bulunuyor. Engels, *Ailenin Kökeni*'nde "bütün kadın cinsinin" özgürleşmesinin ancak ekonomiye katılmalarıyla mümkün olacağını öne sürüyordu.

⁴⁵ *A.g.e.*

2. Dünya Savaşı sonrası Sovyet güçleri, Sovyetler'de kurulan politik, sosyal ve ekonomik modeli Doğu Avrupa'ya ihraç ettiler. 1949 yılında Çin'de komünistler güçlendikleri zaman, Mao Zedong (1893-1976) bu modeli takip etti. Benzer sistemler Kuzey Kore ve Kuzey Vietnam'da da kuruldu. Yüz milyonlarca kadın ve erkek tüm zamanların en büyük sosyal mühendislik deneyinin etkin denekleri oldular.

Rütbe, mevki ayırmaksızın bütün insanları kapsayan ve “yoldaş” sözcüğünde ifadesini bulan komünizmin eşitlik sözü, insan doğasının hiçbir rol oynamadığı ve bireyleri sosyal mühendislik ürünlerine indirgemeye teşebbüs eden ideolojik bir silindir haline gelmişti. Marx bunu, “İnsanın gerçek doğası, toplumsal ilişkilerin toplamıdır”⁴⁶ diye duyurmamış mıydı? Hitler de bireysellik çağının sona erdiğini söylemişti. Aslında komünistler, en büyük ideolojik düşmanlarıyla bu noktada birleşiyordu.

Kuşkusuz Platon'un *Devlet*'inde de yazıldığı gibi, kadınlarla erkeklerin farklı biyolojik işlevleri vardı ve bundan dolayı anatomik olarak da farklıydılar. Ama davranış ve psikoloji açısından bu farklar göreceli olarak önemsiz kabul ediliyordu. Kadının bu farklılıkları vurgulayan ya da dikkatleri bunlar üzerine çekmek isteyen her deneyimi, en azından bir uyarı ile karşılanıyor, en kötü durumda ise daha fanatik rejimlerce burjuva eğilimlere sahip olma suçlamasıyla cezalandırılıyordu.

Maoist Çin'de “Kültür Devrimi” sırasında kadınlara, cinsel köleliğin bir simgesi olan etek giyme yasağı getirilmişti ve erkekler gibi işçi tulumu ve kasketten oluşan üniforma stilinde giyinmeye zorlanmışlardı. Makyaj yapmak kesinlikle yasaklanmıştı. Çin Komünist Partisi yönetimi tarafından kurdurulan komşuluk komiteleri, kadınların âdet günlerini bile izliyordu. Amaç, hükümetin ailenin büyüklüğü üzerine koyduğu kesin sınırları aşımışadıklarını kontrol edip, her bir çiftin birden çok çocuğa sahip olmasını önlemektir. “Devrimci bilim” adına, kadınların üretkenliğini kontrol etmek üzere deneysel ilaçlar kadınlar üzerinde deniyordu.⁴⁷

İnsan doğasını, Marksist sosyal kuramının dikte ettirdiklerine göre değiştirme deneyiminin başarısız olduğunu söylemeye

⁴⁶ *Basic Writing on Politics and Philosophy*, Anchor Books, 1989.

⁴⁷ Rich, A.g.e.

bile gerek yok. Çin yönetimi, 1976'da Mao'nun ölümüyle birlikte dizginleri bir nebze gevşetince, Çinli kadınlar yeni açılan güzellik salonlarına hücum ettiler. Yıllarca süren baskılara tepki olarak ülke 1990'ların sonunda cinsel bir devrim yaşadı. Striptiz barları ve go-go dansçılarıyla dolu diskolar açılmaya başlandı. Çinliler şöyle söylüyorlardı: "Kültür Devrimi, cinsel devrimin anasıdır."⁴⁸

Bir ailede çocuk sayısının izin verilen sayıyı geçmemesi için Çinli kadınlar kürtaja zorlanıyorlardı. Sovyetler Birliği'nde kürtaj hakkının yasallaşmasından sadece 16 yıl sonra, 1936'da Josef Stalin döneminde kürtaj yeniden yasaklandı. Ancak Stalin'in Hitler gibi yaşamdan yana olduğunu söylemek yanıltıcı olur. Ama her ikisinin hem Çin komünistleriyle hem de günümüzde Amerika Birleşik Devletleri'ndeki kürtaj karşıtı ve "yaşamdan yana" hareketiyle ortak oldukları bir nokta vardı: Hepsi kadınların kendi doğurganlıklarını kontrol etme hakkına karşı çıkıyorlardı. Kadının bağımsız ve otonomiye sahip olmasından çok daha önemli amaçlar olduğunu savunuyor ve kadının kendi bedeni üzerinde egemen olma hakkını elinden alıyorlardı. Bu da, aslında aşağılamanın bir başka biçimi değil midir?

Sol ya da sağ kanat totaliter sistemler, bazı yönleriyle birbirlerine o kadar benziyorlar ki ideolojik farklılıklar büyük ölçüde önemini yitiriyor. Her ikisi de Aydınlanma'nın siyasi ve ahlaki devrimlerini geri çevirme çabası içindeydiler. Oysa bu devrimler, tarihte ilk kez bireyin bağımsızlığı, özgürlüğü ve mutlu olma hakkı gibi düşünceleri kutsal bir yere yerleştirmiş ve bu haklar tedrici bir şekilde kadınları da kapsayacak şekilde genişletilmişti. Totaliter sistemlerin Aydınlanma'ya karşı başlattığı saldırıyı, insan haklarına karşı gösterdikleri nefret ya da ilgisizlikle ve totaliter devletlerin vatandaşlarına nasıl da korkunç bir vahşilikle davrandıklarına baktığımızda kolayca anlayabiliriz. Roman yazarı Vasily Grossmann "Totaliter sistemlerin kaba güç kullanımının, dünyanın her yerinde yaşayan insanların ruhunu kötürümleştirdiğini"⁴⁹ kaydetmişti. Holocaust örneğinde olduğu gibi, totaliter devletlerin nefretine maruz kalan erkekler ve kadınlar düşünüldüğünde, erkek ve kadını her ikisinde katlandıkları acı açısın-

⁴⁸ *The People's Daily Online*, 12 Kasım 2003.

⁴⁹ Antony Beevor, *The Fall of Berlin*de "Life and Fate"ten alıntı, Viking, 2002.

dan birbirinden ayırmak oldukça anlamsız. İnsanlık dışı eylemler doğası gereği kurbanlarının insanlığını ya inkâr eder ya da görmezlikten gelir. Fakat mizojini için her zaman bir neden bulunur. Aslında böyle rejimlerde mizojinistik duygulara dayanan kadına yönelik vahşet genellikle bir kaide haline gelmiştir. Kadınlar, sık sık kadın oldukları ve bazen de anne olarak biyolojik rollerini benimsedikleri için cezalandırıldı. Kadınlara sistematik olarak işkence eden totaliter devlet, en korkutucu yüzünü böyle gösterir.

2002 yılının Mayıs ayında Kuzey Kore hapishanelerinde yatmış olan üç kadın tutuklu, bu hapishanelerdeki yaşam hakkında açıklamalarda bulundu. Yarı toplama kampı yarı hapishane görünümündeki bu infaz kurumlarında, günümüzde yaklaşık 200.000 tutuklu ve hükümlü bulunuyor. İnsan hakları örgütleri, 1972'den günümüze kadar bu kurumlarda yaklaşık 400.000 kişinin öldüğünü belirtiyor. Üç Kuzey Koreli eski hükümlü, Washington DC'de *House International Relations Committee* (HIRC) (Meclis Uluslararası İlişkiler Komitesi) önünde tanık olarak ifade vermişlerdi. Dünyanın bu son totaliter devletinde, siyasal hükümlü olarak deneyimlerini anlattılar. 1948'de kurulan *People's Democratic Republic of Korea*'dan (Kore İşçi Partisi) beri ülke Kim Il-Sung ve ardılları tarafından bir çeşit komünist hanedanlık tarafından yönetilmişti.

Eski tutuklu üç kadının anlattıklarına göre, hamile kadınlara içinde bilmedikleri bir ilaç bulunan iğne yapılıyor ve bu iğneyle düşük yapmaya zorlanıyorlardı. Hapishanede doğum yapan anneler, bekçiler ve hapishane doktorları tarafından, yeni doğan bebeklerini kendi elleriyle öldürmek ya da onları başkalarının öldürmesini seyretmek zorunda bırakılıyordu.⁵⁰ Eski hükümlülerden biri olan ve bugün Güney Kore'de yaşayan 54 yaşındaki ekonomist Sun-ok Lee, Kuzey Kore toplama kampındaki günlerini anlatan bir kitap yazdı: *The Bright Eyes of the Tailless Beasts* (Kuyruksuz Yaratığın Parlak Gözleri). Sun-ok Lee Kaechon'daki tutukevinde siyasi tutukluydu. Bu kampta kalanların yüzde 80'i, onun aktardığına göre ev kadınlarıydı.⁵¹ Beşe altı metre büyük-

⁵⁰ Kuzey Kore Yöneticileri, bu üç kadının ifadelerini "kuyruklu bir yalan" olarak nitelendiler. Ancak insan hakları örgütleri tanıkların söylediklerini onayladılar.

⁵¹ Bu ve onu izleyen alıntılar, Sun-ok Lee'nin HIRC'de verdiği ifadeden alınmıştır.

lüğündeki hücrelerini 80-90 kadınla paylaşmak zorundaydı. Onların hepsi, üzerinde hiçbir örtü bulunmayan çıplak zemin üzerinde yatıyorlardı. Hükümlüler yılda iki kez duş yapabiliyor, günde iki kez belirli bir saatte onarlı gruplar halinde tuvalete gidebiliyorlardı. Çok daha özel bir ceza için bazı tutuklular, 60x60cm büyüklüğünde ve yaklaşık 1 metre yüksekliğinde bir hücrede kalıyor, ne ayaklarını tam uzatabiliyor ne de ayakta dikilebiliyordu. Bir kadın hükümlü odanın ya da tuvaletin pencere camında kendisini seyrederken yakalanırsa, bu burjuva kendini beğenmişlik alışkanlığı için ceza olarak bir yıla kadar varan bir süre hükümlülerin tuvaletlerini temizlemek ve boşaltmak görevini yapan bir gruba gönderiliyordu. Sun-ok Lee yaşadıklarını şöyle anlatıyor:

Keneflerden topladıkları pislikler, açılan büyük çukurlara gömülüyor. Kampın dışındaki tarlalarda çalışan tutuklu tarım grupları, gübreyi bu çukurlardan alıyor. İki kadın dizlerine kadar keneflerin çukuruna girip, pislikleri elleriyle 20 litrelik plastik kovalara dolduruyor, diğer üç kadın da dolan kovaları yukarı çekerek içindekileri tekerlekli bir taşıma deposuna boşaltıyor. Bu taşıma deposu daha sonra kazılmış olan büyük gübre çukuruna taşınıyor ve oraya boşaltılıyordu. 1991 yılının yağmurlu bir gününde, Pyongyanglı bir ev kadını olan ve o gün sabahdan beri kenef çukurlarında çalışan Ok-tan Lee, taşıma deposuna tırmandı, çünkü deponun kapağı sıkışmıştı ve açılmıyordu. Kapağı açmaya çalışan kadının, yağmurdan ıslanmış deponun üstüneyken ayağı kaydı ve o, bir yere tutunamadan gübre çukuruna düştü. Çukur o kadar derindi ki kadın cıvık gübre içinde hemen gözden kayboldu. Uzakta, bir ağacın altında duran koruma görevlisi (bu görevliler etrafa yayılan pis kokular nedeniyle hep biraz uzakta dururlardı), hemen koşup geldi ve bağırdı: “Bırakın! Eğer onun gibi gebermek istemiyorsanız bırakın gebersin!” Ve o kadın gübre çukurunda acı sonuna terk edildi.

Sun-ok Lee 1989’da, tutuklandıktan iki yıl sonra tifüs hastalığına yakalanmış, iyileşince de revire gönderilmişti. Revirde karşılaştığı olayları şöyle aktarıyor:

Oraya ilk geldiğimde altı hamile kadın gördüm. Doğum yapmaları çok yakındı. Bunlardan üçü çocuklarını çıplak zemin üstünde dünyaya getirdiler. Hapishane doktorlarının, çizmeleriyle doğum

yapmakta olan kadınların karınlarını ezmeleri korkunç bir görüntüydü. Bir bebek doğunca doktor hemen sesleniyordu: 'Bebegi hemen öldürün! Tutuklu bir kadın çocuk doğurmaya nasıl cesaret edebiliyor?' Kadınlar elleriyle yüzlerini örterek hıçkırıyorlardı. Doğumlar iğnelerle öne alındıkları halde çocuklar canlı olarak dünyaya gelmişlerdi. Bir hastabakıcı, titreyen elleriyle, çocukların boğazlarına öldürünceye kadar bastırmıştı; onların öldüğünden emin olana kadar. Daha sonra kirli bezlere sarılan bu küçücük bebek ölülere, arka kapıya götürülmek üzere dışarı çıkarıldı. Bu sahne beni o kadar etkilemişti ki bugün bile çocuklarına ağlayan bu aneler, bir kâbus gibi rüyalarımın giriyor. Böyle sahneleri, tutukluğum süresince iki kez yaşadım.

Diğer hükümlüler de HIRC'de değişik zamanlarda yaşanmış benzer olayları anlatmışlardır; pek çok anne, yeni doğan bebeklerini plastik folyolarla boğarak öldürmeye zorlandılar. Annelerden biri buna karşı çıkınca, bekçiler onu dövmekle tehdit ediyorlardı. Hapishane personeli özellikle Çinli bir erkek tarafından hamile bırakılan kadınlara karşı daha acımasızdılar. 2000 yılının Mart ayından Mayıs'ına kadar süren bir fahişelikle savaş ve zorunlu evlendirme kampanyası çerçevesinde, 8000 Kuzey Koreli, Çin'den kendi ülkelerine gönderilmişti ve bunların çoğu kadındı. Bu kadınlardan tahminen üçte biri hamileydi. Hamile kadınlar, Kuzey Kore toprağına ayak basar basmaz tutuklanıyorlardı. Bir zamanlar fabrika işçisi olan ve Miss Lee olarak tanıtılan bir kadın, verdiği ifadede şunları söylüyordu: "Yabancı bir ülkeden Çin spermlerini buraya taşıyorsunuz. Biz Koreliler tek bir milletiz, yabancı spermleri buraya getirmeye nasıl cüret ediyorsunuz?" diye gardiyanlar bize bağıyorlardı.⁵²

Yabancı spermlere karşı duyulan bu vatansever duygular, pek çok savaşı ve çatışmayı ateşleyen yirminci yüzyıl meselesi olan milliyetçiliğin aşırı bir örneği olarak görünebilir. Ama maalesef bu savaşlar ve çatışmalar bize bunun hiç de sıra dışı olmadığını gösteriyor. Tarihin en bölücü güçlerinden biri olan milliyetçilik, ırkçılık, dinsel mezhepçilik ve kabilecilikle el ele yürüyor. 1994 ilkbaharında Ruanda'da olduğu gibi bazen soykırım seviyesine bile ulaşabiliyor. Nefret edilen karşı saftaki kadınlar ge-

⁵² *New York Times*, 3 Mayıs 2002.

nellikle mizojiniden kaynaklı çok daha özel bir aşağılamaya maruz kalıyorlar ve öldürülmelerinden önce cinsel işkenceye ve tecavüze uğruyorlar. Düalist dünya görüşünde nefret edilen grup hep “Öteki”dir. Kadınlar “Öteki” olarak algılanan bu grubun en nefret edilen yanını, yani “öteki”nin dişil formunu oluşturuyorlar.

Geçtiğimiz yüzyılın tarihi, dünyayı “biz” ve “ötekiler” diye bölen bu bulaşıcı basit dünya görüşünün etkisi altında gerçekleştirilen vahşetin tarihidir. Nanking’te 1937’de Japon ordularının işledikleri tecavüz suçlarından, Mart 2002’de Batı Hindistan’da milliyetçi Hinduların Müslümanları katletmesine kadar kadınlar hep milliyetçiliğin kışkırttığı ırkçı ve dinsel nefrete eşlik eden mizojininin kurbanları olmuşlardır. Bu katliamlarda kadınlara reva görülen bu korkunç kötülüklerin doğasında cinsellik motifi vardı ve sanki normal erkeklerin hepsi birden Karındaşen Jack’e dönüşmüştü. Normal olarak bir psikopatın hanesine yazılması gereken bu tür olaylar, birdenbire kabul görüyordu. İnsanların yadsıdığı bir suç olan öldürme fiili, savaşta doğal karşılanıyordu. Bu bağlamda, Japon askerlerin ve Hindu milliyetçilerin, binlerce hamile Çinli ve Müslüman kadınların ırzına geçmeleri, karınlarını yararak henüz doğmamış çocukları annelerin bedenlerinden koparıp almaları ve tüm bu ölümlerden sonra, bunları yapanlarda bir haklılık duygusunun uyanmış olması bile mümkündür. Onlar, kültürlerinin derinliklerine kök salmış olan kadından nefret güdüsünün de etkisindeydiler. Binlerce Koreli kadın, Japon ordularındaki askerlere “rahatlatıcı kadın” olarak hizmet etmek zorundaydı. Bu sözcük, zorunlu fahişeliğe yakıştırılan bir isimdi. Ancak Japon askerlerin bu kadınlara taktıkları isim, onları doğrudan aşağılıyordu. Onlar bu kadınları “kenef” diye adlandırıyorlardı. Nanking’te sakatlanmadan ve öldürülmeden önce bir girizgâh olarak ırzlarına geçilen kadınların sayısı tam olarak bilinmese de bazı ilgililer bunun 80.000 civarında olduğunu söylüyor. Japon askerlerin kurbanlarını öldürdükten sonra çok çirkin şeyler yaparak bunları yollara atmaları -bacakları iki yana açılmış ve cinsel organlarına bambu kamışları, sopalar, şişeler ve başka nesnelere sokulmuş olarak-, bize psikopat seri kadın katillerini hatırlatıyor.⁵³

⁵³ Anne Llewellyn (der.), *War’s Dirty Little Secret: Rape, Prostitution And Other Crimes Against Women* içinde, Iris Chang, *The Rape of Ranking*’den alıntı, The Pilgrim Press, 2000.

Almanlar, Sovyet ordularının 1945'te Doğu Prusya'ya girişlerinde, "orada kalan bütün Alman kadınlarının, Kızıl Ordu askerleri tarafından tecavüze uğradığı"ni iddia ettiler. Bir Sovyet tank subayı daha sonra övünerek, Almanya'da "İki milyon çocuğumuz doğdu," demişti.⁵⁴ Bu doğruysa, Sovyet ordularının Almanya'ya girişinde, tarihin en büyük kitlesel tecavüzü yapılmıştı.

Savaş kadar eski olan savaş sırasında gerçekleşen tecavüz olayları, bir yandan düşman ulusa karşı beslenen intikam hırsına hizmet ediyor, diğer yandan da hüsrana uğramış askerlere cinsel rahatlama sağlıyordu. 1990'lı yılların başlarında Yugoslavya'nın parçalanmasıyla sonuçlanan iç savaşlarda, bütün bunlara korkutucu başka bir boyut daha eklendi. Sırp çoğunluk Hırvat ve Müslümanlar üzerine hücum ederken tecavüz, etnik çatışmaların silahlı haline geldi. 1992'de Sırp ordusu eski Yugoslavya topraklarında tecavüz kampları kurdu ve burada Hırvat ve Müslüman kadınlara sistematik olarak tecavüz edildi ve hamile bırakıldı.

Sırp Ortodoks Kilisesi yıllarca, Sırpların düşük doğum oranlarının Sırp kadınların bencilliği yüzünden olduğunu ve bunun Sırp ırkına karşı işlenen bir günah olduğunu öne sürmüştü. Sırp propagandası, köktenci Müslümanların, "17 ile 40 yaş arasındaki Sırp kadınlarını kaçırmak onları Ortodoks İslam'ın tohumlarıyla dölediklerini savlamıştı..."⁵⁵ Sırplar, Katolik Hırvatlar ve Müslüman Bosnalılar gibi çocuğun kimliğini babanın belirlediğine ve anneninse erkeğin tohumuna kuluçka olmaktan başka bir rol oynamadığına inanıyorlardı. Daha önce gördüğümüz gibi bu mizojinistik fanteziyi Aristoteles'e kadar geri götürebiliriz. Bu nedenle Sırplar, zorla hamile bırakmayı kendi halklarının üremesi için bir araç olarak görmüşlerdi. Aynı zamanda bu, düşmanlarını özellikle de "kadınlarımız nasılsa toplumumuz da öyledir" deyişine sahip olan Müslümanları aşağılamanın da olağanüstü bir aracıydı.⁵⁶ Böylece bu kadınlar iki tür yük taşımak zorundaydılar, çünkü onların çok acı veren kişisel aşağılanmaları, aynı zamanda halkları için de bir aşağılanmaydı. Tecavüze uğrayan ve hayatta kalan Müslüman kadınlar çoğu kez aileleri ve eşleri tarafından da reddediliyordu.

⁵⁴ Beevor, *A.g.e.*

⁵⁵ Llewellyn, *A.g.e.*

⁵⁶ Llewellyn, *A.g.e.*

Kadın iffetinin, ailenin, ülkenin ya da halkın onuruyla özdeşleştirilmesi, kendilerinin hiçbir sorumluluğu olmadığı bir eylemden dolayı kadınların iki kez cezalandırılması anlamına gelmiştir. Yugoslavya'da tecavüz travmasına bir de toplum tarafından reddedilme travması eklendi. Bunun sonucu olarak birçok kadın çıldırdı, birçoğu da intihar etti. Sırpların cinsel şiddetine maruz kalan kadınların sayısı tam olarak bilinmiyor. Tahminler 20.000 ile 80.000 arasında değişiyor.⁵⁷

Eski Yugoslavya'daki iç savaş, bir savaş suçu olarak tecavüz meselesinin ortaya çıkmasına yol açtı. Pek çok yerde kadınlar sokağa döküldü ve savaş zamanlarında tecavüz suçunun hâlâ neden bu kadar hafif cezalarla geçirildiğini sorgulayan ve buna karşı olduklarını belirten yürüyüşler düzenledi.⁵⁸ 1993'te Viyana'da toplanan Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konferansı'nda, tecavüz ve her çeşit cinsel şiddet savaş suçu olarak kabul edildi. Bazı Müslüman ülkelerle Vatikan Devleti'nin bazı maddelerine muhalefet şerhi koymalarına karşın, Pekin ve Kahire'de toplanan İnsan Hakları Komisyonu toplantılarında bu karar bir kere daha onaylandı. İlke olarak bu gerçekten bir ahlaki ilerlemeydi, ancak anlaşmanın pratik sonuçları herhalde sınırlı olacak.

Sorun savaşın kendi doğasından kaynaklanıyor; çünkü savaş sırasında insan öldürmeyi yasaklayan en önemli ahlaki ilke yürürlükten kalkıyor. Bu, tarihin hiçbir döneminde 20. yüzyılda yaşanan iki dünya savaşında olduğundan daha vurgulayıcı bir biçimde yaşanmadı. Bu savaşlarda köyler ve kentler adeta haritadan silindi. Sadece Alman ordusu ya da Kızıl Ordu tarafından değil, Müttefiklerin hava akınları da 1943-45 yılları arasında sistematik olarak Alman kentlerini bombardımanlarla yıkıma uğrattı. Bu bombardımanlarda yaklaşık 700.000 erkek, kadın ve çocuk hayatını yitirdi. İnsanlığa karşı işlenen bu denli büyük suçlar haklı sayılıyorsa, kadına tecavüzün görmezlikten gelinmesine de şaşmamak gerek. Eğer gerçekten savaş zamanlarında yaşanan te-

⁵⁷ Liewellyn, *A.g.e.*

⁵⁸ Eski çağlarda tecavüz suçlarının cezalandırılmasına ilişkin ender örneklerden biri, Büyük İskender'in M.Ö. 334 yılında yaptığı İran seferi sırasında yaşandı. Onun ordusundaki iki asker, iki İranlı askerin eşlerine tecavüz ettikleri için İskender'in emriyle oracıkta asılmışlardı. Bkz. *Plutarch's Life of Alexander*, çev. Thomas North, Southern Illinois Press, 1963.

cavüzlerin bitmesi isteniyorsa savaşın kendisini ortadan kaldırmak gerekiyor.

Bugün bu özlem hâlâ çok uzaklarda görünüyor. Tam tersine, dünyanın birçok ülkesinde milliyetçi ya da düalist ideolojilerin çevrelerini yakıp yıkacağı ve bu bağlamda belli halk gruplarının etnik ya da dinsel kimlikleri nedeniyle aşağılanacakları ve en yaygın olarak da kadınların kötü cinsel muameleye maruz kalacakları endişesi giderek artıyor.

Beden Politikası

Geçmiş binyıllarda beden üzerindeki, yani kadının bedeni üzerindeki kontrol; erkekler tarafından oluşturulan birçok dinsel, toplumsal, siyasal öğretinin ve kurumun başta gelen meselesi oldu. Böyle olmasaydı, mizojininin tarihini yazmaya gerek kalmazdı. Ama erkek ruhunun derinliklerinde, kadın düşüncesinin uyandırdığı gizli korku ve bir çekim gücü de yatıyor. Kadının insan varlığı olarak yadsınması -ister yüceltici ister aşağılayıcı nedenle olsun-, en geniş anlamda daima siyasal bir meseleydi. Yani beden politikası, 1960'larda icat edilmedi. Ancak 1960'lı yılların ortalarından itibaren kadınlar, beden politikasının nasıl tanımlanacağı hakkında söz sahibi olmaya başladılar. Teknolojideki ilerlemeler ve yeni kadın hareketleri, beden politikasının kamusal alanda tartışılmasına yol açtı.

Yüzyılın ilk yarısında totaliter devletlerin dışındaki Batı'da ve gelişmiş ülkelerde kadınlar, siyasal, hukuksal ve toplumsal haklar kazanmışlardı. Bunu izleyen onyıllarda mücadele, kadınların doğurganlıkları üzerinde söz sahibi olmaları meselesine kaydı. Bu konudaki teknolojinin gittikçe daha karmaşık, güvenilir ve ulaşılabilir hale gelmesi de katkı sağlamıştı. Bu, kadının bedeninin, daha doğrusu onun doğurganlık döngüsünün kontrolüyle ilgili bir mücadeleydi. Kendi bedeni üzerinde hak sahibi olmak, kadının bağımsızlığını kazanmasının önkoşuluydu. Mizojini, kadının bağımsızlığını reddetmektedir; kadın üzerindeki tahakküm, kendi bedeni üzerinde hak sahibi olamamasına bağlı-

dı. Cinsel devrim, Batı dünyasında güçlü biçimde gözler önüne serildiğinde, kadın düşmanları kâbuslarıyla başbaşa kaldılar. Bu tehdite karşı mizojinistler sert tepki gösterdiler.

Kadınların hamile kalma endişesi olmaksızın cinsellik yaşayabilmesi fikri, Batı uygarlığının mizojinistik Yahudi-Hıristiyan geleneğinden tevarüs eden kadına biçilen rol ile çelişiyordu. İngiltere’de Anglikan Kilisesi bu fikri “korkunç bir sapkınlık”¹ olarak görüyordu. 20. yüzyıl başlangıcında ABD’de aileler küçülmüştü. 1800’lerde kadınlar ortalama yedi çocuk doğururken, şimdi bu sayı üçe düşmüştü ve buna karşı ahlaki tepki tırmanmaya başlamıştı. Kadınların bir kesimi de ahlaki çerçeveye bağlı olarak doğum kontrol yöntemlerine karşı çıkıyorlardı. Birleşik Devletler’de, üniversiteden tıp diploması alabilmiş ilk kadın doktor olan Elizabeth Blackwell, “erkeğe haz vermek için kullanılan doğaya karşı olan doğum kontrol haplarının, bir yandan başarısının henüz bilinmediğini, diğer yandan da kadına büyük zarar verdiğini” iddia etmişti.² Theodore Roosevelt, prezervatif kullanmayı “yıkım” olarak görmüştü. Daha sonra Nazilerin kadınları sadece çocuk bakımına ve eve mahkum etmek için yaptıkları kampanyalarda kullanacağı terimleri üreten Roosevelt, doğum kontrol hapları kullanan kadınları “ırka karşı cinayet işleyen ... sağlıklı insanların tiksinti duydukları nesnelere”³ olarak tanımlamıştı.

Çalışma zorunluluğu ve ölümün yanı sıra sancıları ve acılarıyla hamilelik, Havva’nın lanetli merakı yüzünden Tanrı’nın kadınlara ceza olarak verdiği bir çeşit kaderdi. Oysa şimdi hamilelik riski olmaksızın kadınlar cinsel arzularını tatmin etmek için seks yapabilecek ve annelik görevlerinden uzak kalacaklardı. Kadınlar erkekler kadar ya da onlardan daha bencil olacaklardı. Çünkü kadınların cinsel yönden doymak bilmez bir yapıda oldukları düşüncesi hiçbir zaman kaybolmamış ve daima erkeğin endişesinin kaynağı olarak kalmıştı. Aile ve uygarlık çökebilirdi. Bazıları için bu kadar basitti. Etkili bir doğum kontrolü çağırısı, kadınlara seçme hakkı tanınması talebinden daha tehlikeliydi. Diğer yandan, etkili bir doğum kontrolü olmaksızın tanınacak

¹ Pearsall, *A.g.e.*

² Pearsall, *A.g.e.*

³ Tannahill, *A.g.e.*

eşit haklardan yararlanma olanakları da çok sınırlı olacaktı. Kilise ve devletin içinde doğum kontrolü karşıtlarına göre, sorun şöyle bir noktada kalmalıydı: Kadınların seçim sandıklarına gitmelerine izin verilebilirdi ama onlar, kendi doğurganlıkları üzerinde karar sahibi olmamalıydılar.

İnsanlık tarihi boyunca, doğum kontrol yöntemleri güvensiz, zahmetli veya çok rahatsız edici olduğu sürece, doğum kontrolü çağrısı toplumun kadınlar üzerindeki egemenliğine çok büyük bir tehdit haline gelmeyebilirdi. Fakat 1955'te doğum kontrol hapının keşfi her şeyi değiştirdi. O zamana kadar kadınlar için eşlerinin -en yaygın korunma yolu olan- prezervatif takma lütfunu beklemekten başka bir seçenek bulunmuyordu. Teorik olarak bir kadın, pek tabii eşi korunmaktan kaçındığı sürece onunla yatmayı reddedebilirdi. Ama pratikte erkek, korkutarak, zorlayarak ya da şantaj yaparak eşi üzerinde baskı kuruyor ve kadın, sonunda risk alma pahasına da olsa eşiyile yatmaya ve eşinin cinsel ilişkiden zevk duymasına razı oluyordu. Bu, bugün de hâlâ geçerli. Ancak, 1960'lı yılların başında korunma hapi piyasaya çıkınca, kadınlar insanlık tarihinde ilk kez cinsel ilişkiye gireceği erkeklere danışmadan, üretkenliklerini düzenlemek isteyip istemediklerine kendileri karar vermeye başladılar.

Kadından nefret teorileriyle birlikte eski erkek egemenliği sistemi, Marx ve Engels'in kabaca ifade ettikleri mülkiyet ilişkilerinin bir yansımasından çok daha fazlasıydı. Erkek egemenliği aynı zamanda, kadının doğurganlığını düzenleyecek doğum kontrol yöntemlerinin yokluğu veya reddedilişiyle sağlanan kadınların biyolojik olarak erkeklerden daha aşağı bir konumda oldukları görüşüne dayanıyordu. Erkeklere cinsel özgürlük tanıyan ve kadınları bu özgürlüğün dışında tutan ataerkil sistem, çağlar boyunca çok başarılı olmuştu. Bugün de dünyanın pek çok yerinde durum böyle. Filozof Bertrand Russell, "Egemen erkekler hatırı sayılır özgürlüklere sahipler ve acı çeken kadınlar erkeğe o kadar tâbiler ki, mutsuzlukları hiçbir önem taşımıyor" diye yazmıştı.⁴ Doğum kontrol hapları ilk defa 1960'lı yıllarda bu eski hiyerarşiyi sarsmaya başladı ve cinsel eşitliğin önünü açtı.

⁴ Bertrand Russell, *Why I am not a Christian: and Other Essays on Religion and Related Subjects*, Simon and Schuster, 1950.

Kadın hareketi, saygın çevrelerin desteğini kaybetme korkusundan dolayı cinsel eşitlik tartışmalarında çekingen kalmıştı. 1900'lerin başında doğum kontrolünü savunanlar, cinsler arasında eşit koşulların yaratılmasından ziyade nüfus kontrolüyle ve toplumun istikrarını tehlikeye attığını düşündükleri artmakta olan fakir nüfus oranını azaltmakla ilgileniyorlardı.⁵ Kadın hakları savunucularının kadın ve erkek arasındaki cinsiyet eşitliğinden yana olmaları genellikle, erkeklerin kadına dayatmış oldukları monogaminin erdemine erkeklerin de saygı duymaları gerekliliğine vurgu yapmak içindir. Bu kişiler Hıristiyanlığın ahlak kurallarına sıkıca bağlıydılar. Kadınların zinası kadar erkeklerin zinasının da günah sayıldığı Hıristiyanlık, 2000 yıl önce kadınlara cazip gelmişti. Cinsel hak eşitliğinde kadınların da erkekler gibi rastgele cinsel ilişkiye girebilme olasılığı, hem geleneksel ahlak kurallarına hem de bazı biyolojik gerçekliklere o kadar meydan okuyordu ki, kadın hareketi çabalarının bohem radikallikle çarpıtılacağından korkmuştu. Ama doğum kontrol hapının kullanıma girmesiyle, kadınların hamile kalmaktan korkmadan özgürce cinsel ilişkiye girebilmeleri fiziksel olarak mümkün hale gelmişti. Seçme hakkı daima erkekler için olduğu gibi kadınlar için ilerlemenin anahtarı olmuştur. Ortaya çıkmasından henüz on beş yıl geçmeden, dünya çapında 20 milyon kadın doğum kontrol hapi kullanarak bu haktan yararlanmaya başlamıştı ve ayrıca on milyon kadar kadın da spiral yoluyla korunuyordu.⁶

Mizojini, kadınların sözümona “asıl” rollerinin ne olduğunu ve bu rollere onları hapsettiğinden emin olduğu sınırlayıcı tanımlamalarla, onları kişiliksizleştirmeyi amaçlar. Batı uygarlığında, böyle bir tanımlamayı dayatacak Kilise'den daha güçlü bir kurum yoktu. Ama gene de 20. yüzyıl ortalarında Batı'nın birçok bölgesinde Kilise'nin etkisi azalmıştı. 18. yüzyıldan itibaren tarihte başka hiçbir kurumun yapamadığı ölçüde erkeğin kadına bakışını ve davranışını belirleyen Katolik Kilisesi, geri döndürülemez entelektüel bir gerileme dönemine girmişti. Reformasyon fırtınasına göğüs germişti ama Aydınlanma ve onun peşinden gelen bilimsel devrim, Kilise'nin üzerinden bir silindir gibi geçmiş-

⁵ Bunun istisnaları da var. Mesela on dokuzuncu yüzyılda yaşayan doğum kontrolü taraftarı ve özgürlükçü Annie Besant bir defasında şöyle demişti: “Eğer İncil ve din kadın haklarına karşıysa, o zaman İncil de din de yok olmalı.” (Bkz. Pearsall)

⁶ Miles, *A.g.e.*

ti. Kilise, bilimsel bakış açısına karşı ciddi bir felsefi tepki ortaya koyacağına, kurtuluşu çok basite indirgemmişti. Kadınları sürekli kontrol altında tutma savaşında Kilise'nin en etkili propaganda aracı Bakire Meryem birden, Portekiz, Fransız ve İrlandalı köylü kızlarının ve oğlanlarına görünmeye başlamıştı. 19. yüzyılın başından itibaren iki yüzden fazla kişinin Meryem'i gördüğü haberi yayılmış ve Fransa'nın güneyindeki Lourdes'de olduğu gibi bunlardan birkaçı Kilise tarafından da tanınmıştı. Lourdes hala her yıl milyonlarca dindar tarafından ziyaret edilmekte. Kutsal Bakire'nin mesajı çok netti: Modern dünyada dinden kopma kaygı vericiydi ve artık sadece Tanrı'ya dua etmek insanlığı kurtarabilirdi. Meryem'in bazı genç insanlara görünmesi, Papa IX. Pius' nun 1854'te Meryem'in hiç erkek eli değmeden hamile kaldığı ve İlk Günah'tan arınmış ilk insan olduğu dogmasını ilan etmesinden hemen sonra başlamıştı. Bu dogma, Hıristiyan öğretisinin temel inanç kaynaklarından biri konumuna yükseltildi. Kilise'nin, bilim devrimine karşı öne sürdüğü strateji, dogmalara içten gelen en temiz duygularla güvenmenin, her türlü mantıksal kuşkunun üstünde tutulması gerektiğiydi. Katolik Kilisesi, bu noktadan hareket ederek doğum kontrol yöntemlerine ve kürtaja karşı savaşını sürdürecekti.

Kilise, bilim karşısında entellektüel gücünü belki kaybetti ama daha uzun süre -hatta bugün bile- hâlâ inançlı milyonlar üzerinde, özellikle gelişmekte olan ülkelerde olağanüstü etkisini sürdürüyor. Kilise bu etki gücünü, doğum kontrolünün fakirlik ve baskı altında tutulma döngüsünü kıracak tek çıkar yol olduğuna inanılan en fakir ülkelerde bile kadınların hamilelikten korunma çabalarını engellemek için kullandı. 1944'te kilise hukuğu ve evlilik hayatı üzerinde otorite olan Cizvit Orville Griesse, "Doğum kontrolü denen doğaya karşı uygulama, Birleşik Devletler'i yıkıma sürüklüyor" diye yazar. "Eğer bu uygulama, şimdiye kadar görülen ölçüde yayılmayı sürdürürse, Amerikan halkı uzun süre yaşamayı başaramayacak. Maalesef pek çok Amerikalı, bu ahlaksız uygulamaya kayıtsız kalıyor. Sadece Katolik Kilisesi, sistematik bir biçimde kadını hamilelikten koruyan bu suça karşı çıkıyor."⁷ Griesse'ye göre, "evlilik eylemini doğaya aykırı bir bi

⁷ Fr Orville Griesse, *The 'Rythm' in Marriage and Christian Morality*, Newman Book shop, Maryland, 1944.

çimde gerçekleştirilmek”, yani doğum kontrollerini kullanmak, kadını kesin bir ölümden koruma amacıyla bile olsa günah sayılmalıydı.”⁸ 1960’lı yıllarda, özellikle Birleşik Devletler’de pek çok Katolik kadın, doğum kontrol hapları yoluyla çocuk sayısını kendilerinin belirlemesi yolundaki isteklerini giderek daha yüksek sesle belirtirken, hâkim bilimsel bilgilerin ışığında doğum kontrolüyle ilgili Katolik öğretiyi incelemek üzere bir Papalık Komisyonu kuruldu. Doğum kontrolünün Kilise tarafından yasaklanması için ne teolojik ne felsefi bir mantık ne de kutsal kitaba veya doğal hukuka dayanan bir temel olmadığına kanaat getirmişlerdir.⁹

Milyonlarca evli Katolik çift, kilisenin korunma konusundaki o güne kadarki katı tutumunu yumuşatacağı beklentisi içine girdi ve rahat bir nefes aldı. Ama yanılmışlardı. 1968’de Papa VI. Paul, yayınladığı *Humanae Vitae* adlı Papalık buyruğuyla, Kili-se’nin bu konudaki inatçı tutumunu daha da güçlendirecekti. Papalığın tüm Hıristiyan dünyasına duyurduğu bu buyruğa göre, doğum kontrolü araçları kötü bir şeydi ve Tanrı’nın yasalarına aykırıydı. Bu buyruğun yayınlanmasından on yıl sonra, bu kez Papa II. Jan Paul, *Humanae Vitae*’nin “Katolik inancının değiştirilemez bir meselesi” olduğunu ilan etmiştir.¹⁰

Batı dünyasında yaşayan Katoliklerin hepsi olmasa da çoğu, Papalık buyruklarına pek aldırılmıyorlardı. Onlar, alacakları karar çocuk yapmanın lehinde ya da aleyhinde de olsa ve bu karar onlara güç de gelse, bunu hiçbir zaman ölüm kalım meselesi olarak algılamıyorlardı. Ama dünyanın yoksul ülkelerinin kadınları için durum çok farklıydı, bugün de öyle. Onların kendilerini ve ailelerini yoksulluktan kurtarabilme umudu, hamile kalıp kalmamayı seçme hakkına hayati derecede bağlı. Zaten özünde barındırdığı ve çok derinlere kök salmış olan Kilise’nin kadın düşmanlığı, tarih boyunca payını kadınların hayatlarından çıkarmıştı.

II. Jean Paul papalık yıllarının büyük bölümünü, fakir ve okuma-yazması olmayan kadınlara prezervatif kullanmanın ahlak yönünden cinayetle eşdeğer olduğunu ve bu tür koruyucuları kullandıkları takdirde, İsa’nın çarmıhta ölümünün boşuna ya-

⁸ Griese, *A.g.e.*

⁹ David Willey, *God’s Politician: John Paul at The Vatican*, Faber and Faber, 1992.

¹⁰ Willey, *A.g.e.*

pılmış bir özveri olacağını anlatan bir dizi ahlak kuralları geliştirmek ve yaymakla geçirdi. O, “kişisel ve toplumsal hiçbir baha ne yoktur ki doğum kontrolü ile yapılacak ahlaki yanlış düzeltsin” diyordu.¹¹ Bu görüş, bir çocuk sahibi olmak için kadının onayına gerek olmadığı ve kadın bir kez (gönüllü ya da değil) hamile kalırsa bunda onun iradesinin ölçü olamayacağı kanısına dayanmaktadır. Bu görüşün ahlaksal sonuçları, özellikle de günümüzdeki tecavüzlere ilişkin tutumumuzla birlikte incelenirse, açıkça ortadadır. Bugün bütün uygar toplumlar, cinsel ilişkiye girmek için kadının rızasının gerekli olduğunu kabul etmişlerdir. Kadının rızasını almamak ve cinsel ilişkiye zorlamak ciddi bir tecavüz suçudur. Ama yine de Kilise’nin anlayışına göre, hamilelik gibi önemli bir meselede kadının onayı önemli değildir. Kadın, rızası olmaksızın ve isteği dışında hamile bırakılabilir. Tanrı yasasının değiştirilemezliği kadının isteğinden önce gelir ve onun hamileliği kaderini belirler. Kadının bağımsızlığı ve özerkliği elinden alınmıştır.

Bir kadının yaşamındaki en önemli konuda karar verme yetkisini elinden almak, ahlaksal yönden tecavüzü haklı göstermekle eşdeğerdir. Bu bir kez daha, Katolik Kilisesi’nin kadını aşağılayan dünya görüşünü gözler önüne sermektedir ve dünyanın yoksul ülkelerinde yaşayan milyonlarca kadın bu görüşün acısını çekmektedir. Katolik ülkelerde Kilise, ekonomik gelişmeyi çok sarsan nüfus artışına karşı kamu kurumlarının aile planlaması alanındaki çabalarını sürekli olarak engellemeye çalışmaktadır. 1980’de Papa, dünyada en çok Katolik nüfusun yaşadığı Brezilya’yı ziyaret etmişti. Brezilya devleti yıllardan beri Katolik öğretiyi sadık kalmış ve aile planlamasına karşı çıkmıştı. Kürtaj yasaklanmıştı ve kürtaj olanlar altı ile yirmi yıl arasında hapis cezasıyla cezalandırılıyordu. Sonuçta milyonlarca Brezilyalı kadın kaçak ve sağlıksız koşullarda kürtaj yaptırmak ya da çengelli iğne ve tel askı yardımıyla istenmeyen gebeliklerine son vermek zorunda bırakılıyordu. Yılda tahminen 50.000 kadın bu kaçak kürtajlar sonunda ölüyordu.¹² Papa’nın ziyaretinin üzerinden iki yıl geçmeden, Brezilya hükümeti politikasını değiştirdi ve yoksul ülkelerin en büyük gereksinimi olan aile plânlamasını genişlet-

¹¹ Willey, *A.g.e.*

¹² Willey, *A.g.e.*

mevi amaçlayan Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu'na başvurdu. Ama kürtaj, Brezilya'da bugün hâlâ yasak ve hâlâ başka nedenle ölenlerden çok daha fazla insan kaçak kürtaj sonunda ölüyor. Her zaman olduğu gibi bundan etkilenenler gene toplumun en yoksul kesimi. Zengin sınıf içinde yer alan kadınlar, tutuklanma veya sosyal damgalanma korkusu olmaksızın kürtaja daha kolay ulaşabiliyorlar. Brezilya Aile Planlaması Derneği Başkanı Elsimar Coutinho, "Bizim yasalarımız sadece fakirleri cezalandırmak için var" diyor.¹³

Katolik Kilisesi, en yoksul ve en muhtaç kadınları aile planlaması olanaklarından yararlandırmayan dünya çapında örgütlenmiş tek kurum değil. 1980'li yıllarda ABD hükümeti Ronald Reagan yönetiminde, kürtaj yapan ya da bu konuda kadınları bilgilendiren aile planlama kuruluşlarına bütün maddi destekleri kesmişti. Bu, siyasal etkisi 1980'li yıllardan itibaren giderek artan, köktenci Protestan kuruluşlarının baskısı nedeniyle yapılmıştı. Bu baskılar 1960'lı ve 70'li yıllardan bu yana yürütülen kadın hareketlerine karşı tutucu tepkilerin bir parçasıydı. 1994 Kongre seçimlerinde Cumhuriyetçilere verilen her beş oydan ikisi, bu Hıristiyan sağ kanattan geldi.¹⁴ En önemli destekçilerini köktenci çevrelerde bulan Başkan George W. Bush, bu politikayı tekrar canlandırdı ve "terörizmle savaş"tan önce kürtaj ile savaştı. 2001'de Bush, başkan seçilmesinin hemen ardından "gag rule" (mecliste konuşmayı sınırlandıran kural) politikasına dönmüş ve hamileliği önleme konularıyla ilgili tüm aile planlaması ve sağlık örgütlerine yapılan yardımları tamamen kesmişti. Bu, dünyanın en yoksul ülkelerindeki yüzlerce yardım örgütünü ya kürtaj yardımlarını tamamen durdurma ya da ABD yardımlarından vazgeçme arasında zor bir seçim yapmaya zorlamıştı. "Gag rule"ı imzalamayı reddedenlerden biri de, Etiyopya Aile Danışmanlık Derneği'nin başındaki Amare Badada olmuştu. Onun başında bulunduğu örgüt, sadece Badada'nın yaşadığı bölgede 54 aile planlama kliniğinden 44'ünü kapatmak zorunda kaldı. Bu kliniklerin her birinde, köylerinden en az 10 km. yürüyerek kliniğe ulaşabilen kadınlar tedavi ediliyordu. Kliniklerin her gün uğraşmak zo-

¹³ Willey, *A.g.e.*

¹⁴ Joan Didion, "Review of Armageddon: The Cosmic Battle of the Ages by Tim LaHaye & Jerry B. Jenkins", *New York Review of Books* (Kitap hakkında değerlendirme yazısından alıntı), 17 Kasım 2003.

runda kaldıkları sorunların başında, Badada'nın anlattıklarına göre tecavüz, zorla evlendirilme ve cinsel organların sakatlanması gibi olaylar geliyordu. Badada, kendisiyle yapılan bir röportajda, “yeni yönetmeliğe göre, ancak kaçak kürtaj yaptıran kadında kanama olursa onu tedavi edebiliyoruz. Ama bu tür kürtajı yaptırmadan önce ortaya çıkabilecek rizikolar hakkında onu aydınlatamıyoruz,” diyordu. “Bize ne düşüneceğimiz ve ne yapacağımız söylenmemeli. ABD, kadınları şarlatan, sahte doktorların eline itiyor,”¹⁵ diye yakınıyordu.

1999 itibarıyla Orta ve Güney Amerika ülkelerinin çoğunda kürtaj yasak. Bunun istisnası, tecavüz ve ensest nedeniyle ortaya çıkan hamilelikler ya da kadının yaşamının tehlikede olduğu durumlar. Aynı kısıtlamalar pek çok Afrika, Ortadoğu ve Güney Asya ülkelerinde de aynı. Katolik İrlanda Cumhuriyeti'nde de 1983'te çıkarılan bir yasa ile kürtaj yasaklandı.¹⁶ Dünya Sağlık Örgütü'nün tahminlerine göre dünya çapında yılda yaklaşık 70.000 kadın yasa dışı yapılan kürtaj nedeniyle ölüyor, yüz binlercesi de korkunç enfeksiyonlar kapıyor ve gebe kalma kabiliyetlerini yitiriyor.¹⁷ Bunun anlamı, 16. ve 17. yüzyıllarda doruğa ulaşan cadı avlarında ölenlerden daha fazla olmasa bile en az o kadar sayıda kadının, günümüzde kendi bedenlerine egemen olma haklarının verilmemesi nedeniyle ölüme mahkûm edildikleridir. O zaman olduğu gibi bugün de bu gereksiz acıların çekilmesinde, Hıristiyanlığın kadın düşmanlığı en büyük paya sahiptir.

Katolik Kilisesi'nin en ateşli eleştirmenleri olan Protestan köktendincileri ile kürtaj konusunda ittifak içinde bulunmasında şaşılacak bir şey yok. Dünyadaki yaşam hakkı hareketi ile Adolf Hitler, Josef Stalin ve Başkan Mao arasında benzer bir ittifakın varlığına da şaşmamak gerek. Bu diktatörlerin ve kuruluşların hepsi de bir zaman dilimi içinde kürtajın yasalara karşı olduğunu ilan etmişlerdi. Hepsinin ortak yanı, kadınların kendi beden-

¹⁵ *BBC News World Edition* web sitesi, 28 Haziran 2003.

¹⁶ İyi ki İngiltere, İrlanda'ya kısa bir gemi yolculuğu kadar uzak. Her yıl binlerce İrlandalı kadın, kendi ülkelerinde yasak olan kürtaj için İngiltere'ye seyahat ediyor. Bu İrlanda hükümetlerinin de işine geliyor; böylece hem mutaassıp “yaşamdan yana” taraftarlarının hassasiyetlerine saygı göstermiş oluyor hem de kürtaj yaptıranın olumsuz sonuçlarına katlanmak zorunda kalmıyorlar.

¹⁷ Bishop ve Osthelder, *A.g.e.*

leri üzerinde egemen olmalarını -kadınların kendi haklarını tayin etmelerinin önkoşulunu- reddetmeleri ve bu hakları “daha yüksek” dinsel, ahlaksal ve siyasal hedefler uğruna baskı altında tutmayı mizojinik dünya görüşlerinin gereği saymalarındır.

Kadınların kendi haklarını tayin etme savaşımı Amerika Birleşik Devletleri’nde, 20. yüzyılda başka hiçbir ülkede görülmeyen bir sertlikte ve karşılıklı tezlerin çatışmasıyla yürütüldü. 1980’li ve 90’lı yıllarda bu savaşım kadın düşmanı bir tepkiye neden oldu ve bu tepki, aile planlaması kliniklerine düzenlenen ve kaba güç kullanmaktan bile çekinmeyen saldırılarla ve bu kliniklerde çalışan doktorların ve diğer sağlık personelinin öldürülmesine varan olaylarla doruğa ulaştı.

Aşırı kürtaj karşıtlarının öne sürdüğü gerekçeler, Hıristiyanlığın kadın düşmanı öğretisine dayandırılıyordu. Bu öğretiye göre kadın üzerindeki tahakküm ve kadının ikincilliği, İnsanın Düşüşü’ne neden olan suça, Tanrı’nın verdiği cezaydı (Bkz. Bölüm 3 ve 4). Ama Katolik Kilisesi bile kürtaja karşı her zaman bu denli sert bir savaşım yürütmemişti. 1588’e kadar Kilise, Aristoteles’in kuramını benimsemiş ve erkek ceninin döllenen 40 gün, dişi ceninin ise 60 gün sonra “bir ruh kazandığına” inanmıştı. Bu süreler içinde belli koşullar altında kürtaj yapılabilirdi. Ancak 1588 yılında Papa V. Sixtus çocuk aldırmanın ceninin gelişmesinin her döneminde cinayet olacağı yolundaki kararını açıklamıştı.

Katolik Kilisesi’nin Meryem’in günahsız gebeliği (Immaculate Conception) dogması 1854’te ilan edildi. Böylece Kilise’nin kürtaj karşıtı katı tutumunu güçlendirmesini kolaylaştı. Çünkü bu inanca göre Meryem, annesinin rahmine düştüğü ilk andan itibaren “ruh verilmiş” olan ve İlk Günah’tan azade olarak doğan tek insandı. 1869’da IX. Pius bu inancı bir kez daha teyit etmişti. Bundan bir yıl sonra da konuyla ilgili tartışmaya yer vermemek için, “Papalığın Yanılmazlığı” yönelik dogmayı da ilan etmişti. Kilise’nin giderek artan bir çabayla kürtajı cinayet saymasının gerisinde, kuşkusuz kadınların doğum kontrolü ve seçme hakkı konusundaki taleplerinin giderek daha yüksek sesle söyleniyor olması yatıyordu. Bu konu artık ailenin kaderinin tayin edildiği bir savaş alanı olmuştu: “Erkekle kadın arasındaki evlilik bağı konusunda yapılan istatistiksel çalışmalarda, büyük aile içinde yaşayan eşler arasında pratikte boşanmaya rastlanmadığı ve an-

çak azalan çocuk sayısıyla birlikte boşanmaların arttığı sonucu gözleniyor. Evlilikte erkekle kadını bir arada tutan en önemli olgu, çocuk sayısının fazlalığıdır.”¹⁸ İyi yetişmiş, bilgili din adamları, çekip çevireceği büyük bir ailesi olmayan bir kadının; bençilleşeceğini, dedikoduyla vakit geçireceğini, tehlikeli kitaplar okuyacağını ve kötü çevreler içinde bulunacağını iddia ediyorlardı.¹⁹

Sovyetler Birliği’nde, 1955’te Stalin’in ölümünden sonra, 1936’dan bu yana yasaklanmış olan kürtaj tekrar yasal hale getirilmişti. Sovyetlere bağlı diğer sosyalist devletlerde de durum aynı oldu. İzleyen 20 yıl içinde pek çok Batı ülkesinde de kürtaj yasal hale getirildi: İngiltere’de 1967’de, ABD’de 1973’te, Fransa’da 1974’te ve İtalya’da 1978’de bunu sağlayan yasalar çıkarıldı. Ama bu ülkelerin hiçbirinde, Amerika Birleşik Devletleri’nde Protestan köktendinci grupların ve Katolik tutucu çevrelerin yaptığı gibi, kadının çocuk sahibi olup olmamaya karar verme hakkına karşı şiddet kullanımına kadar varan bir muhalefet görülmemişti.

1980 yılında, ABD’de yapılan kürtaj sayısı doruğa ulaştığında²⁰ “Operation Rescue” adlı bir örgüt ortaya çıktı kürtaj hizmeti veren aile planlaması klinikleri önünde düzenledikleri gösterilerle dikkatleri üzerine çekti. Bu örgütün üyeleri genellikle orta ve daha yaşlı erkeklerdi. Kliniklerin önünde sıraya giriyor, bir hasta geldiğinde yüksek sesle dua ediyor ya da ellerinde taşıdıkları sakatlanmış fetüs fotoğraflarını sallıyorlardı. Bunlar koro halinde şu sloganları haykırıyorlardı: “Kürtaj cinayettir”, “Bırak bebeğin yaşasın”, “Bebek katilleri”. Sık sık kürtajla Yahudi soykırımını karşılaştırıyorlardı. Kürtaja kurban giden milyonlarca fetüsü Nazi döneminde Yahudilerin kitlesel katliamına benzetiyorlardı. Zaten kendilerine çok ağır gelen gebeliği sonlandırma kararları nedeniyle ruhsal bir bunalım içinde olan kadınlardan bazıları için böylesine yoğun düşmanlık gösterileri ve korku salan sözler acı veriyor ve bunalım yaratıyordu.

¹⁸ Griese, *A.g.e.*’de Dr. Jacques Leclercq’ten alıntı.

¹⁹ Griese, *A.g.e.*

²⁰ *New York Times*’ın 20 Ocak 2003 günlü sayısında, 1981’de ABD’de yaşları 15 ile 44 arasındaki her 1000 hamile kadından 29’unun kürtaj yaptırdığı yazılı. 2003’e gelindiğinde bu rakam 21,3’e düştü.

Papa'dan kasaba rahiplerine kadar bütün kilise yöneticileri, kürtaçı cinayet olarak damgalamışlardı. Ne zaman bir Katolik rahip minbere çıkıp kürtaçı hakkında vaaz verse, "cinayet" ve "cani" sözcükleri sık sık havada uçuşuyordu. Protestan rahipler, çığlıklar atmada ve kürtaçı ile herhangi bir gerçek cinayete ilişkin çirkin karşılaştırmalar yapmada Katolik meslektaşlarıyla yarış halindeydiler. Hem Katolik hem de Protestan rahipler, kadınların kazandıkları haklara karşı hücumlarında, Holocaust'a göndermeler yaparak ilgi uyandırmaya gayret ediyorlardı. Yer yer kürtaçla alınan ceninlerle, Nazilerin konsantrasyon kamplarında öldürdükleri Yahudiler arasında benzetmeler yapıyorlardı. Protestocuların histerik söylemleri, bu benzetmeyi yapan akıl hocalarının nefret söylemleriyle kadınlara karşı sözlü saldırılarının takipçisi niteliğindedi. Bu söylemin mantığı kaçınılmazdı: Kürtaçı yaptıran kadınlar ve onlara yardım eden tıp görevlileri konsantrasyon kamplarındaki canilerle eşit tutuluyorlarsa o zaman onların da tıpkı öbürleri gibi cezalandırılmaları gerekir.

Bu görüşü savunanlardan biri de 1993'te Pensacola (Florida)'daki bir kürtaçı kliniğinde Dr. David Gunn'u vurarak öldüren Michael Griffin idi. O, 40 yaşlarında ve üç çocuk babası eski Presbiteryan rahibi Paul Hill'e de ilham kaynağı olmuştu. Bu rahip, klinikler önünde gösteri yapıyor ve "Anneciğim, beni öldürme" sloganını durmadan klinik pencerelerinden içeriye doğru haykırıyordu. Hill, televizyondaki *Nightline* ve *Donahue* gibi bazı tartışma programlarına katılıp, Hitler'i öldürmekle bir kürtaçı doktorunu öldürmenin aynı şey olduğundan bahsediyordu.²¹ 29 Temmuz 1994'te 69 yaşındaki Dr. John Bayard, eski bir hava kuvvetleri subayı olan 74 yaşındaki şoförü James Barret ve şoförün eşinin de içinde olduğu arabasıyla Pensacola'daki başka bir kürtaçı kliniğinin park yerine yöneldiği sırada Hill, 12 kalibrelik tüfeğiyle onlara ateş etti. Önce Barret vuruldu sonra da kurşun Bayard'ın kafasına saplandı. Daha sonra verdiği ifadede Hill, kasıtlı olarak Dr. Bayard'ın kafasına nişan aldığını, çünkü doktorun büyük bir olasılıkla kurşun-geçirmez bir yelek giymiş olabileceğini düşündüğünü anlattı. Bu saldırıda, korkudan arabanın döşemesine yatan Barret'in karısı da yaralanmıştı.

²¹ *New York Times*, 4 Eylül 2003.

Hill polise teslim oldu, suçlu bulundu ve idam cezası aldı. Cezanın infaz edileceği 3 Eylül 2003 günü Starke (Florida) tutukevinin önünde bir grup protestocu toplanmıştı. Bazıları idam cezasına karşıydı, bazıları Hill'i desteklemek için, bazıları da kadınların gebeliği sonlandırmayı seçme hakkı için oradaydı. Hill'i desteklemek için toplanan kalabalık bir gösterici grup, nefret dolu sloganlar haykırıyordu: "Bebek katillerini öldürmek haklı bir cinayettir", "Ölü bir doktor artık öldüremez!" Bir gösterici *New York Times*'in muhabirine, Hill'in kürtaj karşıtı hareketi için "çıttayı çok yükseğe koyduğunu" söylüyor ve "Umarım günün birinde ben de onun kadar cesaret sahibi olurum," diyordu. Hill idam edilmeden önce düzenlenen bir basın toplantısında, devletin kendisini bir kahraman olarak ilan ettiğine inandığını söylemişti. Onun son sözleri, "Kürtajın kötü bir şey olduğunu savunuyorsanız, bunun ortadan kaldırılması için elinden gelen her şeyi yapmalısınız,"²² olmuştu.

1993 ile 1998 arasında kürtaj kliniği doktor ve diğer çalışanlardan yedi kişi, Hill gibi aşırı kürtaj karşıtlarınca öldürülmüştü. Benzer şekilde 2001'de Avustralyalı "pro-life" ("yaşamdan yana") kürtaj karşıtları, Doğu Melbourne'da hizmet veren Üretkenlik Kontrol Kliniği'nin önünde nöbet tutan bir bekçiyi öldürdüler. Pek tabii Katolik ve Protestan Kiliseleri ve ılımlı kürtaj karşıtı örgütler, hemen bu cinayetle aralarına mesafe koymakta birbirleriyle yarıştılar. Yaşam hakkı için çalışan bir örgütün aynı anda bir cinayetle anılmasının kendisine duyulan güveni sarsacağı o kadar açıktı ki, sadece gözleri körleşmiş fanatikler bunu görmezden gelebilirdi. Ama "yaşamdan yana" hareketi, danışma merkezlerinin ve kürtaj kliniklerinin personeline ve hastalarına karşı kullandıkları nefret söylemlerinin ahlaksal sonuçlarının sorumluluğundan kaçamazdı. Aynı şey, kürtajla Holocaust arasında benzerliklere dikkatleri çekerek, yaşam adına bu cinayetlere zemin hazırlayan köktendinci Protestanların ve muhafazakar Katoliklerin sözcüleri için de geçerliydi. Hill bir doktoru öldürmeyi, Hitler'i öldürmekle bir tutmuştu. 48 yaşındaki Katolik mühtedi James C. Kopp, 2003 yılı Mayıs ayında, 1998 Ekim'inde New York eyaletinin Buffalo kentindeki evinde Doktor Barnett Slepian'ı öldürmekten suçlu bulunmuştu. Dava esnasındaki ifadesinde Kopp,

²² *A.g.e.*

Planned Parenthood Başkanı Margaret Sanger'i Hitler ile karşılaştırmış ve kürtajın "Holocaust'un devamı olduğunu"²³ söylemişti. Sonra da o, ifadesini şu sözlerle tamamlamıştı: "Umarım hareket içindeki kız ve erkek kardeşlerimle birlikte, ölüm kamplarındaki tel örgüleri keseriz ve açtığımız deliklerden birkaç bebek sürünerek dışarı çıkar ve kendilerini güvene kavuşturur."²⁴

Doğmamış bebeklerin (yani fetüslerin) tel örgülerde açılacak deliklerden sürünerek dışarı çıkması imgesi, tuhaf olduğu kadar gülünçtü de, fakat zamanın şartları düşünüldüğünde çok da şaşırtıcı bir fantezi değildi. Yaşamdan yana terörizmi, bağınaz ve uyumsuz bir kitleyi cezbetmiş ve mizojiniyle başka hastalıklı nefret formları arasındaki bağı açığa çıkarmıştı. 2003 yılında Eric Robert Rudolph, 1996-1998 yılları arasında dört bombalı eylem yapmış olmaktan hâkim karşısına çıkartılmıştı. Rudolph'un Atlanta'da Yaz Olimpiyatları'nın düzenlendiği parkta gerçekleştirdiği bombalı saldırıda bir kadın ölmüş, yüz kişi de yaralanmıştı. Aynı kişi, Birmingham Alabama'da da bir kürtaj kliniğine yaptığı saldırıda bekçilik yapan bir polis memurunu öldürmüş, ayrıca Atlanta'da homoseksüellerin gittiği bir bara düzenlenen bombalamada da parmağı olduğu saptanmıştı. Rudolph, beyazların üstünlüğünü savunan bir örgütün üyesiydi ve Yahudilerin dünya egemenliğini ele geçirmesinden şikayet eden bir Yahudi düşmanıydı. Kendi doğum yeri ve yetiştiği Kuzey Carolina'da Murphy'de yaşayan insanlar onu bir halk kahramanı olarak görüyor ve onun düşüncelerini destekliyorlardı. Kasaba halkından bir kişi, kendisiyle yapılan söyleşide şunları söylemişti: "Rudolph bir Hıristiyan. Bende bir Hıristiyanım. Ve o, bütün yaşamını kürtaja karşı savaşıma adadı. Bizim değer yargılarımız böyle."²⁵ John A. Burt, kürtaj karşıtlarının en tanınmış militanlarından biriydi; Florida'daki doğum kontrolü kliniklerinin önünde yapılan şiddetli protestoların düzenlenmesinden sorumlu tutulmuştu. 1993'te öldürülen Dr. David Gunn'un ailesi, cinayetin faili Michael Griffin'i yaptığı eyleme teşvik ettiği gerekçesiyle Burt'e karşı açtığı davayı kazandı. Burt ayrıca Ku Klux Klan'ın da üyesiydi. 2003 Haziran'ında Burt, bir genç kızı cinsel olarak taciz etmek suçuyla tutuklandı.

²³ *New York Times*, 10 Mayıs 2003.

²⁴ *A.g.e.*

²⁵ *New York Times*, 2 Haziran 2003.

Amerikan Yüksek Mahkemesi'nin "Roe vs Wade" kararı kadınlara kürtaj hakkını garanti etmesinden 30 yıl sonra bile, "yaşamdan yana" hareketi hâlâ bütün yolları deneyerek kadınların kazandığı bu zaferi geriye çevirmek için çabalıyordu. Bu çabalarıyla onlar, âdeta tekrar çengelli iğne ve tel elbise askısıyla kendi kendine düşük yapma dönemine geri dönülmesini savunuyordu. Hareketin içindekilerden bazılarının zaman zaman terörist metotları kullanmaktan çekinmemeleri, mizojininin diğer nefret ve önyargı formları gibi aşırı şiddetle sonuçlanabileceğini açıkça gösteriyor. Henüz doğmamış çocukların yaşam hakkı adına cinayet işleyenleri, ruhsal dengesini kaybetmiş radikaller olarak bir kenara atmamız imkansızdır. Ama kürtajdan başka çıkar bir yol göremeyen çaresiz bir kadını, Kilise önderlerinin yaptığı gibi, nasyonal sosyalist katliamcılarla karşılaştırmak da sağlıklı bir mantıkla açıklanabilecek ve kabul edilebilecek bir olgu değildir. Ve bu tür haksız karşılaştırmalar, sağ kanat dinci ve muhafazakar kesimin sözcülerinin kadını, ikincil pozisyonda tutmak için kullandıkları aşağılayıcı retoriğin parçalarıdır.

Beden politikası, 19. yüzyıldan bu yana Batı'nın etkisinin hissedildiği Afrika, Asya ve Ortadoğu ülkelerinde daha da yıkıcı sonuçlar doğurdu. Oldukça çelişkili bir şekilde Batı'nın daha ilerici ve liberal değerleri yerleştirme teşebbüsleri bu ülkelere ait içsel bazı pratik ve gelenekleri tehdit ettiği için bu ülkelerde bu yıkıcı etkiler çok daha fazla görülmüştür. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sömürgecilik karşıtı hareketler ivme kazanmaya başlamıştı. Sömürgeciliğe karşı direniş hareketleri genellikle sömürgeci devletlerin saldırdığı kendi gelenek ve göreneklerini savunmak formunu almıştı. Ma'alesef bu geleneklerin çoğu kadına zarar veren veya kadın düşmanı inançlardan oluşuyordu. İngilizlerin Hindistan'da dul kadınları yakmayı yasaklamak istemesi, yerli halkın büyük direnciyle karşılaşmıştı (Bkz. 6. Bölüm). İngiliz sömürge hükümeti 1950'li yıllarda Klitoridektomi geleneğine karşı savaş açtığında, bu girişim Afrika'daki "Mau Mau" olarak bilinen sömürge karşıtı hareketin taraftarlarının artmasına yol açmıştı. Kenya bağımsızlığını 1962'de kazandı ve klitoridektomi ise hala devam etmektedir.

Mısır'daki durum da bundan farklı değildir. 1994 yılında Kahire'de toplanan Birleşmiş Milletler'in Nüfus Kontrolü'yle ilgili düzenlediği konferansta, klitoridektomi vücut bütünlüğüyle ilgi-

li temel insan haklarının ihlali olarak kabul edildi. 1996'da iki genç kız acemice uygulanan bir klitoridektomi sonucu ölünce, kadın sünneti resmen yasaklandı. Ancak kadın sünnetine olan kitlesel destek hâlâ güçlü. Çiftçi Said İbrahim'in şu sözleri bir raporda yer alıyor: "Kızımın erkeklerin peşinden koşmasını hiçbir şey yapmadan seyretmemi mi bekliyorsunuz? İnancı olmayan bir doktor, sünnet töresinin sağlığa zararlı olduğunu söylerse ne olacak? Bu gerçekten böyle mi? Ölüm cezası verilse de kızımı kendi ellerimle sünnet ederim. Onurun Mısır'da ne anlama geldiğini biliyorsunuzdur. Eğer bir kadın daha pasifse, bu onun yararınadır, ama bu aynı zamanda onun babasının ve kocasının da yararınadır."²⁶ 17 yaşındaki bir oğlan çocuk da bu çiftçiye onaylamış ve "Eğer genç kızların sünnet edilmesi yasaklanırsa, buradaki kızlar ve kadınlar da tıpkı Amerika'dakiler gibi azgınlaşırlar,"²⁷ demişti. Tahminlere göre Mısır'da tüm kadınların yüzde 80'le 97'si bir şekilde klitoris sünnetine maruz kalmışlardı. Mısırlı feminist Nawal Assaad'a göre; dünya ölçeğinde yüz milyon kadın bu korkunç işleme maruz kalmakta, bugün hâlâ yılda iki milyon kurban bunlara katılmakta ve bu kadınlardan kırk bin kadarı ABD'ye göç eden cemaatlerde yaşamaktadır.²⁸ Batı kültürü etkilerine karşı en büyük direnç, Ortadoğu ülkelerinde biçimlendi. Müslüman hükümetlerin kadınların peçe takmaları zorunluluğunu kaldıran düzenlemelerine karşı girişilen eylemler bu direncin odak noktasını oluşturdu.

Mizojini, bazen tarihin akışını önemli ölçüde etkileme gücüne sahip olmuş olsa da ancak ender hallerde tarihsel olayların katalizatörü olarak yorumlanıyor. 11 Eylül 2001'deki kanlı saldırıların, uzun ve kanlı olaylar dizisinin sonucu ve doruğu olduğunu savlamak herhalde abartı sayılmaz. Bu olaylar, 2001'den daha 40 yıl önce, Kâbil üniversitesinde kızgın bir gencin, peçe takmayı reddeden bir kız öğrencinin yüzüne asit dökmesiyle başlamıştı. Bu saldırgan gencin adı Gulbuddin Hekmatyar idi ve bu isim, reformcu Afganistan hükümetine karşı ilk direnişi organize eden isim oldu. Öyle ki, bu kişi önce Sovyetler Birliği'nin ve sonra da ABD'nin Müslüman köktendincilere karşı Afganistan'da

²⁶ *Dallas Morning News*, 9 Ağustos 1996.

²⁷ *A.g.e.*

²⁸ *A.g.e.*

vahşi bir savaşın içine girmesine neden olmuştu. Bugün ABD hâlâ bu savaşla uğraşiyor.

19. yüzyıldan itibaren Arap dünyasındaki Batı etkisi, Müslüman geleneklerini sarsmaya başlamışken, kadınların peçe takma zorunluluğu, Batıcılar, reformcu İslamcılar, ulusal İslamcılar ve köktendinci İslamcılar arasındaki ateşli tartışmaların merkezinde yer almıştı ve çoğu kez devrimlere ve kanlı şiddet gösterilerine zemin hazırlamıştı. Arap ülkelerini tahakküm altına almayı ve kontrol etmeyi amaçlayan Batı için peçe takmak İslam dünyasının geriliğinin bir simgesiydi. Sömürgecilğe karşı çıkanlar, peçe takma geleneğini Müslüman kimliğinin vazgeçilmez bir koruyucusu olarak görüyorlar ve Batı'nın siyasal, ekonomik ve kültürel üstünlüğüne karşı çıkıyorlardı. Bu arada tüm bu çatışmaların güya merkezinde oldukları söylenen kadınlar ise çatışmada üstün tarafın hangisi olduğuna göre, peçelerini çıkarıyorlar ya da takmaya devam ediyorlardı. Batı'ya kadınlara nasıl davranıldığı meselesini, asıl önemli hedefleri olan bu ülkelerin kontrolünü ele geçirmekle karıştırmalarına izin veriliyordu.

Bu tartışmaların arkasında her zaman, kadın düşmanlığının İslam'ın doğasında var olup olmadığı sorusu yer alıyordu. Zaten, Musevilik ve Hıristiyanlıkla çok yakın ilişki içinde bulunmuş olması nedeniyle, İslam'ın kadın düşmanlığı düşüncesinden arınmış bir anlayışı benimsemesi aslında bir mucize olurdu. Nihayet İslam, kadın hakkındaki mizojinistik hikâyeleriyle birlikte İncil'i Tanrısal bir vahiy olarak kabul ediyordu. Hıristiyanlıkta ve Musevilikte olduğu gibi Cennetten Kovulma, kadını aşağılamanın gerekçesi olarak İslam'da da büyük önem taşıyor.

İslamiyet'in ilk dönemlerinde kadınlara miras hakkı gibi Hıristiyanlıkta verilmeyen bazı haklar tanınmış olsa bile, Peygamber Muhammed (570-632) poligami, kadının peçe ile örtünmesi ve evde kadınlara özgü ayrı bir yaşam bölümünün bulunması gibi kadına olan bakışı ve tutumu etkileyecek bazı kurallar getirmişti. Muhammed'in ölümünden sonra Ortadoğu ve Kuzey Afrika'ya Arap ordularının akınlarıyla başlayan süreçte, kadınlar kamusal yaşamdan uzaklaştırılmıştı. Kadınlarla erkeklerin ayrı bölümlerde ibadet etmesi kurumsallaşmış ve zina yapan kadınların taşlanarak cezalandırılmaları yasallaşmıştı. Bütün bu uygulamaların yapıldığı dönemde bilimde, felsefede ve sanatta İslam uygarlığı altın çağını yaşıyordu. İslam uygarlığında antik dönemle-

rin öğretisi korunmuş ve Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra Batı'da hüküm süren barbarlara aktarılmıştı. On dokuzuncu yüzyıl kaşifi ve *Perfumed Garden* (Mis Kokulu Bahçe) adlı Arap edebiyatının erotik başeserini çeviren Sir Richard Burton (1821-1890), Arap kültürünün kalbinde bulunan Bağdat'ı şöyle tasvir eder: "O zamana kadar uygar dünyanın beşiği olarak görülen Eski Yunan ve Arap Yarımadasıyla sınırlı kalmış bir uygarlığın merkezi, büyüklük açısından Roma'nın en geniş sınırlarını bile aşan bir imparatorluğun metropolü ... bir zevk ü sefa kenti, 9. yüzyılın Paris'i."²⁹ Hintlilerin *Kamasutrasi* gibi (Bkz. 6. Bölüm), *Mis Kokulu Bahçe*'de kadın cinselliğinin güzellikleri yüceltiliyordu ve Hindistan'ın ve Çin'in erotik yazın eserlerine benzer şekilde bu kitap, hem erkeğin hem de kadının cinsel doyuma ulaşması için bir rehber niteliğindedi. "Tanrıya şükürler olsun" duasıyla başlıyor ve şu sözlerle devam ediyordu: "Tanrı, erkeğe en büyük zevki verecek olanı kadın vücudunun doğal bir parçası olarak ve kadına en büyük zevki tattıracak olanı ise erkeğin vücudunun doğal bir parçası olarak yarattı."³⁰ Kadın cinselliğinin bu kadar açık bir şekilde utanmaksızın tanınması, İslam'ı en azından erotizm konusunda, belirgin bir beden düşmanlığı sergileyen Hıristiyan geleneğinden çok Doğu geleneğine yakın bir yerde konumlandırır.

Kadın cinselliğinin tanınması ve eğitimin ve sanatın saygı görmesinin, kadına yönelik felsefi, ruhsal ve toplumsal nefretle birlikte varolması tarihte ilk kez karşımıza çıkmıyordu. 8. yüzyıldan itibaren "kadın" sözcüğü "esir"le eşanlamli kullanılmaya başlanmıştı. İslam, yayılma döneminde başka kültürlerin pek çok töre ve geleneklerini benimsediğinden, bilim insanlarına göre kadın düşmanlığı ve kadını aşağılama öğelerinin hangilerinin İslam'ın özünden kaynaklandığını ayırt etmek oldukça güç. Örneğin çokeşlilik, peçe takma zorunluluğu ve kadının belirlenmiş bölümlerde, toplumdan uzak bir şekilde yaşaması gibi olgular Bizans toplumunun üst sınıflarında da derin kökler salmış bir yaşam biçiminin önemli öğeleriydi.³¹

²⁹ *The Perfumed Garden of Shaykh Nefzawi*, çev. Sir Richard Burton. Gramercy Publishing Company, 1964. Alan Hull Walton'un girişiyle ve ek notlarıyla birlikte basılmıştır.

³⁰ *A.g.e.*

³¹ Leila Ahmed, *Women and Gender in Islam*, Yale University Press, 1992.

Ortaçağ İslam din bilginini Ghazali (1058-1111), Hıristiyan ve Musevi bilginlerinkine benzer mizojinik açıklamalarda bulunmuştu: “Erkeğin çektiği bütün belaların, bütün mutsuzlukların ve acıların kaynağının kadınlardan geldiği bir gerçektir.” Bu sözlerden sonra Gazali, Havva'nın itaatsizliğinin kadınlara yüklediği on sekiz cezayı sayıyor. Bunlar arasında adet görme, hamile kalma ve doğum da vardır. Ama o, kadın varlığının biyolojik yapı öğeleriyle yetinmemekte, Tanrısal cezalar listesine kadınlara hak ettikleri sınırları gösteren toplumsal kuralları da almaktadır: Kadın kendi kişiliği üzerinde egemen olamaz; kocası istediği zaman kendisini boşayabilir ama kadın kocasını boşayamaz; bir erkek dört kadın alabilir ama bir kadının tek bir kocası olur; kadın evin kapalı bir bölümünde yaşar; erkeğin ifadesine karşılık ancak iki kadının ifadesi gereklidir; kadın ancak yakın bir akrabasının eşliğinde evinden dışarı çıkabilir.³² Gazali, toplumun gelenek ve göreneklerini Tanrı buyruğu olarak sıralarken onlara dinsel bir yaptırım gücünü de katmak ister. Bu göreneklerden birkaçı Muhammed'e dayanır ama kuşkusuz hepsi değil. Gazali böylece kadın hakkındaki İslami düşüncenin muhafazakar pekişmesini temsil eder. Önde gelen bir Arap tarihçi, kadınlara karşı olumlu bir tavrı olan sadece tek bir önemli İslam bilgininin ismini verebiliyor onu “herhalde biricik” diye tanımlıyor: İbn-i Arabi (1165-1240).³³ Arap gücünün gerilemesiyle ve Ortadoğuya Avrupa ve daha sonraki yüzyıllarda Birleşik Devletlerin artan nüfuzuyla, bu tür görenekler -Gazali'nin deyimıyla “cezalar”- Ortadoğulu kadınların düşük statüsünü ve onlara karşı vahşi tutumları temsil etmiştir. Bu gelenekler, Batı ile onun İslamcı karşıtları arasında süregelen propaganda savaşlarının da bir parçası haline gelmişlerdir.

Batı'nın, Müslüman ülkelerle ilişkileri hep çelişkilerle, kararsızlıklarla ve hatta bazen çok açık yalancılıklarla doludur. İngilizler 1882'de Mısır'da yönetimi ele geçirince, peçe takma zorunluluğunu gericiliğin ifadesi olarak ortadan kaldırırken, aynı zamanda kızların eğitimi için ayrılan kaynağı kısmaktan da geri kalmamıştı.³⁴ CIA ve İngiltere Şah'ın ülkesinde tekrar tek adam

³² Tannahill, *A.g.e.*

³³ Ahmed, *A.g.e.*

³⁴ Ahmed, *A.g.e.* Ahmed, Mısır'da İngiltere'nin başkonsolosu olarak görev yapmış olan Lord Cromer'i hatırlatmış ve onun, Mısır'da kadınların peçe takmasını yasaklarken,

yönetimini kurması sağlayacak bir darbeyi planlarken, İran'da ekonomik reform çabaları 1951'te Soğuk Savaş rekabetine kurban olmuştu. Mısır 1953'te, kadınların önemli rol oynadıkları siyasal bir isyan sonunda bağımsızlığını kazanmış ve yönetimi İngilizlerden devralmıştı. Cemal Abdünnasır (1918-1970) devlet başkanı olmuş ve 1956'da kadınlara sınırlı bir seçme hakkı tanınmıştı. Aynı yıl Abdünnasır'ın Süveyş Kanalı'nı devletleştirmesi sonucunda, İngiliz, Fransız ve İsrail orduları Mısır topraklarını işgal etmişti. Devlet başkanlığı yıllarında diktatörce bir yönetim sergilemesine karşın Abdünnasır, Batılı baskılara karşı yürütülen mücadelenin sembol figürü olarak Mısır halkının büyük saygınlığını kazanmıştı. İran Şahı içinse bunun tersi doğrudur. 1951 sonrası Şah'ın peçe zorunluluğunu kaldırmak gibi modernleşme çabaları, İslam köktendincileri için Batı'ya kur yapma olarak yorumlanmış ve şiddetle karşı çıkmıştı. 1979'da Tahran'da peçe takma hakkının verilmesini talep eden kadınlar büyük bir gösteri düzenlemişlerdi. Aynı yıl İran'daki İslam devrimi Humeyni'yi iktidara taşıdı. Şah döneminde elde edilen kazanımları geri alma politikası izleyen Humeyni, kadınların özgürlüğünü kısıtlayarak onları kamusal yaşamdan uzaklaştırdı. Yeni yasal düzenlemeler, pek çok yasaklamanın yanında, giyim kurallarına uymayan ve örtünmeden sokağa çıkan kadınlara ceza olarak 74 kamçı vurulmasını öngörüyordu.

İranlı kadınlar, “Her zaman sadece kocalarının emrinde olan özelleştirilmiş seks nesnelere konumuna indirgenmiştir.”³⁵ Yasalara baş kaldıran kadınlar, erkeklerin kaba gücüyle karşılaştılar. Köktendinci çeteler, kendilerine göre yeteri kadar örtünmemiş kadınlara sokak ortasında saldırdılar. Yeni hukuk sistemi, yasallaştırılmış bir kadın düşmanlığı haline geldi. Kadın yargıçlar görevlerinden uzaklaştırıldı ve kadınlara bundan böyle hukuk öğrenimi yasaklandı. Mahkemede bir kadının ifadesi, ancak bir erkek tarafından da onaylanırsa geçerli sayılıyordu. Kız çocukları için evlenme yaşı 18'den 13'e düşürüldü. Humeyni, Amerika Birleşik Devletleri'nin baş düşmanı olduğundan, onun kadın düşmanlığına dayalı siyaseti, Batı'da İslam barbarlığına örnek olarak gösterildi ve Ortadoğu'da Batı etkinliğinin daha güçlü hale geti-

kendi ülkesinde kadınların seçim hakkına karşı savaşım veren tutucu bir derneğin üyesi olduğuna dikkat çekmiştir.

³⁵ Ahmed. *A.g.e.*

rilmesi için gerekçe yapıldı. Ama aynı Batı, ülkedeki demokratik güçlere karşı Şah'ın diktatörlüğünü pekiştirmesine yardım ettiğini ve bu nedenle de köktendinci tepkinin oluşmasında sorumluluk taşıdığını söylemeyi unutuyordu.

Daha doğuda bulunan Pakistan'da da Batılılaşmaya karşı benzer bir reaksiyon gelişmişti. 1989'da askeri bir darbe sonucu iktidar olan diktatör Ziyâ ül Hak da peçe takma zorunluluğunu getirdi. Kadınlar "ahlaki bozulmanın nedeni" olarak ilan edildi ve ahlaksal çöküntünün ve ailenin parçalanmasının nedeni olarak çalışan kadınlar gösterildi. Yeni rejim, kadınların çalışma hayatından dışlanması ve emekli edilmelerini amaç olarak benimsedi.³⁶ Bütün bunlar kulağımıza yabancı gelmiyor ve 1930'larda, Alman kadınına en "uygun" yerin ev hapsi olduğu yolundaki Nazi propagandasını hatırlatıyor. İslamcı bir hükümet danışmanı, kadınların sadece çok zorunlu hallerde evinden dışarı çıkmasını talep ediyordu. Kadına tecavüzün bir suç olarak yasalardan çıkartılmasına az kalmıştı. Bir İslam hukuku uzmanı, kadınlar kamusal alandā görüldükleri sürece bir erkeğin tecavüzden dolayı cezalandırılmayacağı düşüncesinde olduğunu söylemişti. Başka bir deyişle, sokakta bir kadın gören erkeğin cinsel duygularının uyanması ve ona tecavüz etmesi anlaşılabilir bir olgu olarak görülüyordu. Çünkü kadın, evinin dört duvarından dışarı çıkmamalıydı. Bir kadın gerçekten tecavüze uğramışsa, bunu mahkemeye taşıması için dört erkeğin tanıklığına gereksinim vardı. Kadınların ve Müslüman olmayan kimselerin mahkemelerde tanık olarak dinlenmesi yasaklanmıştı. Yargıçların kadınlara karşı yanlı tutumları çok açıktı: Tecavüze uğrayan ve olayı yargıya taşıyan bir kadın, eğer bu eylem anında yanında erkek koruyucusu yoksa yargıç tarafından peşinen kötü karakterli olarak suçlanıyordu.

Ziyâ ül Hak yönetiminin baskıcı rejimi 1988'de sona erdi. Ancak bu rejimin mizojinistik mirası günümüze kadar devam etti. 2002 yılında 26 yaşında bir kadın, eniştesini kendisine tecavüz etmekle suçladığı için taşlanarak ölüm cezasına çarptırıldı. Zafran Bibi adlı kadın, kocası hapisteyken hamile kalmış ve mahkemede, Afganistan sınırına yakın dağlık bölgedeki tarlada çalışırken ve çiftliğinde yalnız olduğu zamanlarda kocasının kar-

³⁶ Ahmed, *A.g.e.*

deşi olan Jamal Khan tarafından cinsel tacize uğradığını anlatmıştı. İslam hukukuna dayanarak verdiği kararda yargıç şunları söylemişti:

Bu kadın mahkeme huzurunda, 'Evet cinsel ilişkide bulundum,' diye itiraf etmiş ve bunu eşinin kardeşiyle yaptığı beyanında bulunmuştur. Bu itiraf beyanı mahkememize, en yüksek cezayı vermekten gayri bir şans bırakmamıştır.³⁷

Jamal Khan, mahkeme salonundan hiçbir ceza almadan çıkmıştı. İnsan hakları çalışanları ölüm cezası uygulanmasa bile, Bibi'nin yasadışı cinsel ilişkiden dolayı on ile on beş yıl arasında hapis cezasına çarptırıldığına işaret etmişlerdi.

Pakistan yasaları, normal cinsel ilişki ile tecavüz arasında bir fark gözetmiyor. Pakistan'da tutuklanan kadınların %80'i İslam hukukuna göre evliliğe ihanetten hüküm giymiş kadınlar.³⁸ Raporlara göre, yasaların yasakladığı cinsel ilişkide bulunma suçlamasıyla mahkeme önüne çıkarılmış olan 12-13 yaşını geçmemiş çocuklar meydanlarda kırbaçlanma cezasına çarptırılmıştı.³⁹ Bir tecavüz suçlamasıyla mahkemelere başvuran kadınların neredeyse yarısı, dava sonunda evliliğe ihanet suçundan kendileri mahkûm edilmişlerdi. Mahkemeler bu kararlarıyla, kadınları tecavüzü şikâyet etme konusunda pek de yüreklendirmemekte, tam tersine onları bu tür şikâyetlerden caydırmaktaydılar. Ama tecavüzü bildirmeyip hamile kalan kadın, bu kez evliliğe ihanetten suçlu bulunuyordu. Zafran Bibi'nin mahkeme kararı medyaya yansıdığı günlerde, Pencap eyaletinde yaşayan başka bir kadının olayı duyuldu. Mukhtaran Bibi'ye köy ihtiyar heyetinin kararıyla bir erkek çetesi tarafından tecavüz edilmişti. Çünkü kadının erkek kardeşi daha üst bir kasttan olan bir kadınla bir ilişki yaşamaktaydı. Bu karara ve kararın infazına duyulan öfke o denli büyük oldu ki, sonunda polis tecavüz olayına karışan altı erkeği tutuklamak zorunda kaldı.⁴⁰ Mukhtaran Bibi'ye de devlet tarafından 8.000 dolar tazminat ödendi.⁴¹ Ama bu tür olayların çoğu, Pakistan halkının çoğunluğu tarafından duyulmadı bile.

³⁷ *New York Times*, 17 Mayıs 2002.

³⁸ *A.g.e.*

³⁹ *A.g.e.*

⁴⁰ *New York Times*, 2 Temmuz 2002.

⁴¹ *New York Times*, 6 Temmuz 2002.

İran ve Pakistan'daki kadınlara karşı uygulanan bu baskıcı ve şiddet politikaları, Afganistan'da yaşanacak olaylara bir öncü ve bir hazırlık olarak düşünülebilir. Çünkü Afganistan, tarihte belki de ilk kez temel amacı siyasal, toplumsal ve hukuki boyutlarıyla tamamen mizojinistik bir toplum yaratmayı amaçlayan bir devlet olarak ortaya çıkıyordu.

Afganistan, Batı'nın imgeleminde önemli bir yer tutmaktaydı, çünkü uçaklarla Dünya Ticaret Merkezi'ne, Pentagon'a ve Pennsylvania'daki bir bölgeye saldıran teröristler, orada kökten dinci Müslümanlar tarafından kurulan eğitim kamplarının ürünleriydiler. 11 Eylül 2001 sabahı saat 09.00'dan hemen önce Ticaret Merkezi'nin kuzeyini hedef alan saldırıyı gerçekleştirdiği düşünülen Muhammed Atta, vasiyetinde hiçbir kadının cesedine dokunmamasını ve hatta taziyesine gelmemesini dilemişti. Ama ne yazık ki insanlıktan uzak bu canice saldırı sonucunda ortaya çıkan cehennemde, onun bedeninin parçacıkları, yüzlerce Amerikalı kadının ölü bedenlerinin atomlarıyla karışmıştı. Muhammed Atta'nın kadın düşmanı oluşu bir rastlantı değildi. Afganistan'ın ulaşılmaz dağlarındaki eğitim kamplarında eğitilen ve ABD ile savaşan İslamcı teröristlerin dünya görüşünde mizojini, temel bir öge olarak yer alıyor ve çok acılar çekmiş bu ülkenin yakın tarihinde önemli bir rol oynuyordu.

9/11 saldırılarına da bağlanabilecek olan Afganistan'ın yakın tarihi boyunca devam eden silsile, kadını insan olarak tanıyan ve öyle davranan her deneyime karşı amansız biçimde karşı koyan, inatçı bir dirençti. 1959'da reformcu hükümet peçe takma zorunluluğunu kaldırdığında, İslamcı köktendinciler böyle bir direnişin merkezindeydiler. Bazen çeşitli milliyetçi gruplarla, bazen de farklı farklı aşiretlerle ittifak yapmışlardır ki daha sonra bu gruplar silahlarını birbirlerine doğrultmaktan çekinmeyeceklerdir. 1964'te Afgan kadınlara seçme hakkı tanındığında Afganistan Müslüman devletlerin çoğundan daha ilerideydi: Kâbil gibi büyük kentlerde kız çocuklar okula gidebiliyordu. Gene de kadınların çoğu okuma yazma bilmiyordu. Daha yüksek öğrenime geçmeye karar verenler, Gülbeddin Hikmetyar gibi aşırı köktendincilerin çeşitli saldırılarıyla karşılaşabiliyordu. Hikmetyar gibi kendini kutsal savaşçı olarak adlandıran fanatik İslamcılar, derslere örtünmeden giren üniversite öğrencisi genç kızların yüzlerine asit dökme gibi türlü saldırılarda bulunuyordu. Bu tür ce-

zalar yetmeyince Hikmetyar, grubu ile birlikte ikiye ayırdıkları bir kız öğrencinin cansız çıplak bedenini Kâbil Üniversitesi'nin bir dersliğinin kapısına çivilemişti.⁴²

Birleşik Devletler Afganistan'da ancak 1978'de Sovyet taraftarı sosyalistler darbe yaptıktan ve hükümeti devirdikten sonra bu ülkeyle ilgilendi. Yeni hükümetin, kadınların durumunu düzeltmeyi de içine alan reform çabaları çok sert bir tepkiyle karşılandı ve İslamcı köktendincilerinin halk nazarında saygınlık kazanmasına neden oldu. Bu, 1979'da Sovyetler Birliği'nin müdahalesine neden oldu. Bu andan itibaren ABD, uzun süreden beri Pakistan'daki diktatör Ziyâ ül Hak'ın kuklası olan Hikmetyar'ı desteklemeye başladı. Reagan hükümetinin milyarlarca doları, Pakistan gizli servisi aracılığıyla Hikmetyar'a ve ona bağlı gruplara aktı.⁴³ Daha ılımlı olan Mücahidin örgütü, bu meblağ ile karşılaştırılmayacak ölçüde, çok daha az parasal destek gördü. 1989'da Sovyet ordusu kanlı çarpışmalardan sonra geriye çekilmek zorunda kaldı. Ancak bu geri çekilmeye Hikmetyar'ın katkısı, bugüne kadar tartışılan bir konu olmaya devam etti.

Herhalde ABD'deki siyasi karar vericiler, esas itibarıyla komünistleri kadın düşmanlarından daha tehlikeli olarak değerlendirmişlerdi. Ama tarih onların yanıldığını belgeledi. Sovyet ordusunun çekilmesinden sonraki siyasal karışıklıklardan "Taliban" olarsak bilinen hareket sahneye çıktı. Grubun üyeleri, Pakistan'daki Kuran kurslarında ve medreselerinde eğitilmiş öğrencilerden oluşuyordu. İdeolojilerinin temelini, Kuzey Hindistan'dan gelen 19. yüzyıla kadar geriye giden İslam'ın aşırı tutucu kanadı olan "Deobandism" oluşturuyordu. Hiçbir yoruma mahal vermeksizin aynen Kuran'da yazıldığı gibi yaşamayı savunuyorlardı.⁴⁴

Antisemitizm Naziler için ne anlama geliyorduyorsa, mizojini de Taliban için aynıydı. Etki alanını güneyde Kandahar'dan kuzeyde Kâbil'e kadar uzatan Taliban, kadınları sistematik bir bi-

⁴² Latifa, *My Forbidden Face: Growing Up Under The Taliban, A Young Woman's Story*, çev. Linda Coverdale, Hyperion, 2001. Shekeba Hacchemi'nin yardımlarıyla yazılmıştır. Eserin girişini Karena Gore Schiff kaleme almıştır.

⁴³ Robert D. Kaplan, *Soldiers of God: With Islamic Warriors in Afghanistan and Pakistan*, Vintage, 2001.

⁴⁴ Latifa, *A.g.e.* İngilizlerin Hindistan'ı işgali sırasında Hindu milliyetçilerinden gelecek tehditi engellemek üzere *Deobandism*'i teşvik etmeleri gerçeğinde de bir başka ironi yatmaktadır.

çimde kamusal alandan çıkardı. Bir dizi yönergeyle, tıpkı nasyonal sosyalistlerin Nürnberg yasalarıyla Yahudi ırkından gelen Almanlara yaptığına benzer biçimde, Afgan kadınlarının mesleklerinde çalışmalarını, okula gitmelerini, erkek doktorlarca muayene edilmelerini, boyanmalarını ya da herhangi bir biçimde süslenmelerini, erkek bir akrabası kendisine eşlik etmeden ve başından topuğuna kadar bedenini ve yüzünü örten kalın bir kuşaştan yapılmış “burka” denen çadır gibi bir giysi ile örtünmeden sokakta görünmelerini yasaklayarak onları her alanda aşağılamaya koyuldu. Gözleri hizasında, görmelerini sağlayan daracık bir yırtık, bu yürüyen tabutları azıcık ışıkla aydınlatıyordu. Taliban, televizyonu, müziği, dansı ve her tür eğlenceyi de yasakladı. Radyolardan sadece bitmek bilmeyen bir ırmak gibi akan yasaklar ve aşağıdaki gibi yönergeler okunuyordu:

Toplu taşıma araçlarında kadınlar ve erkekler için ayrılmış yerler olacaktır... Burkalarının altına renkli giysiler giymeleri yasaktır... Bir kadın erkek kuaföre gidemez. Genç kızlar genç erkeklerle konuşamaz. Aykırı hareket edenler hemen evlendirilir. Nişanlı kadınların, düğüne hazırlık nedeniyle de olsa güzellik salonlarına gitmesi yasaktır. Erkek satıcıların kadın iç çamaşırı satması yasaktır.⁴⁵

Erkekler de bu tür kısıtlamalardan kurtulamamıştı. Sakal bırakmak ve beyaz bir takke takmak zorundaydılar. Kimse fotoğraf çekemez ya da kendisinin fotoğrafını çektiremezdi. Düğünlerde ya da başka şenliklerde de bu kural geçerliydi. Isık çalmak yasa ya aykırıydı. Taliban, Kuran’a dayanarak düdüklü su ısıtıcılarını bile yasaklamıştı. Kuran’a bu derecede harfi harfine bağlılık gerçekten insanı çıldırtacak bir düzeydeydi.

Bu yönergeler ne kadar saçma ve çılgınca görünürse görünün, Taliban bunları korkunç bir vahşetle uyguluyordu. Bu amaçla “Edepli Olmayı Geliştirme ve Kötülüklerden Korunma Bakanlığı” adında bir ahlak polisi örgütü kurmuştu. Bu polisler kent sokaklarında dolaşüyor ve yönergelere uymayanları yakalayıp cezalandırıyordu. Bir defasında Kâbil’de iki kadın yakalanmış ve bayıltıncaya kadar kırbaçlanmıştı. Onların suçu, burkalarının altında görünen beyaz ayakkabılarıydı. Beyaz renk, aynı renkte

⁴⁵ Latifa, *A.g.e.*

olan Taliban bayrağına hakaret olarak yorumlanmıştı. Gene Kâbil'de başka bir kadın, ahlak polisine şikâyet edilmişti. Onun suçu ise el tırnaklarına oje sürmüş olmasıydı. Yakalanan bu kadına verilen ceza, parmaklarının kesilmesi oldu. Yalnız sokağa çıkan kadınlar her an dayak yeme tehdidi altındaydılar. Eşlerine ihanet suçlamasıyla yakalanan iki kadın, Kâbil stadyumuna sürüklenmişti. Bu stadyum ölüm cezalarının infaz yeri olarak kullanılıyordu. Orada bu iki kadın kalabalık bir seyirci önünde arkadan kafalarına sıkılan birer kurşunla öldürüldüler. Taliban rejiminden sağ kurtulan Latifa adlı genç kadın şunları yazmıştı: “Birbiriyle hiç ilişkisi olmadan peş peşe çıkarılan yönergeler, bana göre, belli bir mantığa dayanıyordu. Bunlar, Afgan kadını yok etmeyi amaçlıyordu.” Aynı yazısının devamında Latifa, “Taliban, benim ve tüm kadınların yüzlerini çalmak istiyor,”⁴⁶ diyordu. Ama kendilerini savunan kadınlar da vardı. Örneğin bunlardan birisi Kâbil'in merkezinde gizli bir güzellik salonu açmıştı. Kadın müşteriler bu eve, kendilerini tehlikeli bir isyana adanmış kimse gibi gizlice gelip gidiyorlardı. Gene başka kahraman kadınlar, evlerini kız çocukları için okul haline getirdiler. Kız çocuklarına, yanlarında daima dini metinler bulundurmalarını öğütüyorlardı. Eğer evler basılırsa, ellerindeki dini metinleri göstererek, ahlak polislerini sadece dini eğitim aldıklarına inandırabileceklerini umuyorlardı.⁴⁷

Taliban, Kâbil'i ele geçirdikten kısa bir süre sonra, kadınların taşıdığı burkalarda göz hizasında bulunan yırtığın gereğinden büyük olup olmadığını tartışmaya başladı. Örtünme, kadının yüzünü, adeta cinsel organ gibi algılanır bir hale getirmişti. Bu nedenle kadının yüzü, ne pahasına olursa olsun değersizleştirilmeli, yok sayılmalı ve baskı altına alınmalıydı. Taliban'ın gözünde yalnız kadının kendisi değil, onunla ilişkide olan her şey onun kirli cinselliğiyle yoğrulmuştu; özellikle de bir Taliban mensubunun asla elini değdirmeyeceği elbiseleri. Bu nedenle, örneğin Latifa'nın ailesi tedavi için Pakistan'a seyahat ederken, sınırdaki korumalara babasının şunları söylemesi yeterli olmuştu: “Bu benim karımın valizi, bunlar da kız çocuklarımın.”⁴⁸ Güvenlik gö-

⁴⁶ Latifa, *A.g.e.*

⁴⁷ Latifa, *A.g.e.*

⁴⁸ Latifa, *A.g.e.*

revlileri hemen geriye sıçramışlardı. Kadın bedeninden bu denli korku, burada olduğundan daha açık olarak hiçbir yerde görülmedi.

Bazıları, kadından bu kadar nefret edilmesinin gerekçesini, İslam'ın yapısında aradı. Pekçok mollanın kadın güzelliğini şeytanın eseri sayan sözleri, kolayca bu yönde değerlendirilebilir. Ama bu noktada İslam dini, ne Hıristiyan ne de Musevi inancından ayrılık gösteriyor. İslam, söz konusu diğer iki dinle ortak bir mirası paylaşmıştı. Bu miras kadın düşmanlığı düşüncesiyle yoğunlaşmıştı (Gerçi *Mis Kokulu Bahçe* gibi, Batı'nın asla etkilenmediği, Doğu'nun erotik etkisini içine alan eserler de bulunmaktaydı). İslamiyet'e miras kalmış tarihsel geleneklerin etkisi olmakla birlikte, Taliban'ın kadınlara karşı gösterdiği bu denli nefretin nedeni başka yerlerde aranmalıdır.

Taliban, ortaçağ haçlıları gibi tamamı erkeklerden oluşan kutsal savaşçı kardeşliği ile karşılaştırıldı.⁴⁹ Ama daha isabetli bir paralellik, kadınları kamusal alanlardan defedip sadece gerçek işlevleri olan doğurganlığı gerçekleştirecekleri evlerine hapseden nasyonal sosyalistlerle kurulabilir.

Taliban da Naziler de savaşın, hayal kırıklığının ve gerçeklikten kopmanın bir ürünüydüler. Taliban, Pakistan'daki mülteci kamplarında doğmuştu. Milyonlarca Afgan, Sovyetlerle girişilen savaştan kaçarak bu kamplara sığınmış ve dinsel desteklerini, zengin Suudilerin Pakistan'da kurdukları ve finanse ettikleri din okullarındaki koyu dindar erkek dünyasında bulmuştu. Bu okullara devam eden genç erkeklere, tüm Batı'yı düşman olarak gören aşırı reaksiyoner bir İslam öğretisi aşılanıyordu. Buradaki öğrencilerin çoğu ailelerini kaybetmişlerdi ve bu nedenle hiçbir zaman kadınlarla bir arada yaşamamışlardı. Bu okul kardeşliğinden, giderek kadınlara karşı derin bir düşmanlık ve aynı zamanda korku duyan bir topluluk ortaya çıktı.

Her iki hareketin (Taliban'ın ve Nazilerin) içindeki erkeklerin yıllarca süren ölüm ve yıkım yaşantıları nedeniyle duyguları körelmiş, istençleri gördükleri aşağılanmalarla âdeta bilenmişti. Nasyonal sosyalistlere katılan Almanlar için Birinci Dünya Savaşı'ndaki yenilgi, öfkelerinin katalizatörü olmuştu. Akın akın Taliban'a koşan Afganlar için ise başlıca neden, ülkelerini ve gele-

⁴⁹ Kaplan, *A.g.e.*

neklerini küçümseyen yasa tanımaz düşman ABD'nin finanse ettiği ülkelerindeki yöneticilerin kendi dinlerini küçümsemelerine ve Batı kültürünün bütün Ortadoğu ülkelerinde giderek genişleyen etkilerine duyulan öfkeydi. Naziler, savaştan sonra siperlerdeki gibi sadece erkeklerin olduğu birahaneler, emekli asker dernekleri ve paramiliter birlikleri ile kurmuşlardı. Taliban'ın Kuran okulları da benzer bir işlev görmekteydi. Bu okulların üyeleri, duydukları öfkeyi ve ezilmişliği yeni bir ideoloji içerisinde yaşıyorlardı. Bu ideolojiyi benimseyenler kolay kolay akıl sağlığı testini geçemeyebilirlerdi. Kim bunu dile getirirse-haklı olarak- delilikle suçlanırdı. Ama bir inanış din tarafından destekleniyorsa o zaman neyin delilik olup olmayacağına dair sahip olduğumuz kavrayışı bir kenara bırakmamız gerekir.

Nazilerin erkek egemen dünyasında olduğu gibi Taliban'da da güçlü bir homoerotik unsurun varlığı bizi şaşırtmamaktadır. Taliban'ın yıkılmasından kısa süre sonra, 2001 yılında Kandahar'a giden Amerikalı bir gazeteci, bazıları göz kalemi sürmüş olan Taliban savaşçılarının fotoğraflarının olduğu bir fotoğraf dükkânı bulduğuna şaşırmişti. Daha sonra öğrendi ki, köktendincilerin kadınlara çok sert kurallarla yasakladıkları şeyleri kendilerinin serbestçe yapması şaşırtıcı bir şey değildi. Onlar el ve ayak tırnaklarını kına ile boyuyor, hatta bazıları yüksek topuklu sandallar giyiyordu. Bu topuklar onlara kadınsı zarif bir yürüyüş sağlıyordu. Erkekler arasındaki bu kadınsılık göstergeleri, makyaj yapan kadınlara işkence edilen ve homoseksüelleri buldozerlerle ezerek cezalandıran ve canlı canlı gömen bir devlet tarafından hoşgörü ile karşılanıyordu. Bir toplumda ahlaksal düzenlemeler insan doğasına aykırı ise, sonucun iki yüzlülük olması kaçınılmazdır.⁵⁰

Ne yazık ki riyakârlık, Batılı devletlerin Müslüman dünyayla ilişkilerinin temel öğelerinden bir tanesi olarak kalmıştır. 11 Eylül'e kadar Batı, Taliban'ın insan haklarını çiğnemesini ve özellikle kadına yönelttiği insanlık suçlarını görmezden gelmişti. 1997'de Taliban hükümetinin Sağlık Bakanı Molla Muhammed Abbas, resmi bir davete uyarak Paris'e gitmişti. Daha onun Pa-

⁵⁰ John Anderson, *New Yorker*, 28 Ocak 2002. Anderson, Taliban hükümetinin devlet başkanı Molla Ömer'in Toyota Land Cruiser marka otomobilinde seküler müzikler dinlediğini de ortaya çıkarmıştı.

ris'e gittiği gün, eşlerine ihanet suçlamasıyla iki kadın Kâbil'de meydanda asılmışlardı. Fransa Dışişleri Bakanı ve Ulusal Meclis Başkanı, kadınlara hastanelere girme yasağı koyan, kadın doktorlarla hemşireleri meslekten men eden ve çocuk yuvalarını kapatan bu Sağlık Bakanı'na gösterişli bir karşılama töreni düzenlemişlerdi. Abbas, cahil bir mollaydı ve doktor bile değildi. Fransa'nın bu daveti, Afgan kadınlarını çileden çıkarmıştı, çünkü "Fransa bir Taliban üyesini kabul ediyorsa bu, onların propagandasının başarılı olduğunu gösteriyordu."⁵¹

2001 Mayıs'ında, yani Dünya Ticaret Merkezi'ne saldırıdan dört ay önce Başkan George W. Bush, afyon üretimine karşı başarılı savaşımı dolayısıyla Taliban'ı kutluyor ve bu nedenle Afganistan'ın uğradığı gelir kaybını 43 milyon dolarlık bir çekle telafi ediyordu.⁵² Aynı günlerde Taliban, Usama bin Ladin ve adamlarına bir eğitim kampı tahsis edecek ve bu kampta, ABD'ye ve müttefiklerine yapılacak saldırılar planlanacaktı.

2001 Ekim'inde, Taliban'a karşı düzenlenen Amerikan hava saldırılarındaki pilotlardan bir tanesinin kadın olduğunu bilmek az da olsa bir teselli sağladı. Yine de bu yıllarca izlediği yanlış politikalarla Taliban'ı yaratmaya katkı sağlamış olan Batı'nın kendini affettirmesi için yeterli değildi.

Taliban sonrası yıllarda ABD ve müttefikleri, ülkenin savaş ve köktendinci rejim yüzünden özellikle tıp ve eğitim alanlarında uğradığı kayıpları tamir etmek için, kadınlara yönelik sağlık ve eğitim programlarını finanse ettiler. "Afganistan'da, doğum sırasında anne ölümleri oranı alarm veriyor." Bu saptama, Taliban rejiminin sona ermesinden bir yıl sonra UNICEF temsilcisi tarafından yapılmıştı. 1998-2002 yılları arasında doğum yapabilecek yaşta ölen kadınların yüzde 64'ünde ölüm nedeni ya hamileliklerinde ya da doğum esnasındaki komplikasyonlardan kaynaklanmıştı.⁵³ Kız çocukları için hazırlanan eğitim programları çerçevesinde başkenten uzak kırsal kesimlerde yeni gezici okullar açılmış, kentlerde daha önce kapatılan okullarda tekrar eğitime başlanmıştı. Ama Afganistan'daki durum bugün de güven vermiyor. Aşırı dincilik hâlâ bir tehlike. 2002'nin sonunda, dört kız

⁵¹ Latifa: *A.g.e.*

⁵² *Los Angeles Times*, 4 Kasım 2001.

⁵³ *New York Times*, 27 Ekim 2002.

öğrenci okulu Kabil'in güneyindeki köylerde ağır saldırıya uğramışlardı. Bu okullardan birinde bulunan bir tehdit mektubunda, "Halkımızı, saf ve temiz kız çocuklarını ve kız kardeşlerini, örülmekte olan bu inançsızlık ağından korumaya çağırıyoruz. Amerikan planlarına uymaktan vazgeçin, yoksa gene ölümlü saldırılar yaşayacaksınız," diye uyarıyordu. Yerel polis, bu olayların faillerinin Taliban mensupları ya da Hikmetyar'a hâlâ sadık kalmış taraftar grupları olduğunu tahmin ediyor.⁵⁴

Afganistan'da ve genelde tüm Ortadoğu'da kazanılan deneyimler bir şeyi gösterdi: Kadınların durumu, ABD dış politikasının ilgilendiği konular içinde yer almıyor. Bu konu, olsa olsa, -G. W. Bush'ta gördüğümüz gibi- bir tehlike belirdiğinde ve yardım paraları kadınları kürtaıda destekleyen aile planlama kliniklerine akarken gündeme geliyor. Mizojini Birleşik Devletler'de hiçbir zaman dünya çapındaki dost ve düşman seçiminde bir rol oynamadı. Suudi Arabistan ve Pakistan gibi, ABD'nin en yakın dostu sayılan ülkelerde kadın hakları sistematik olarak ihlal ediyor. Çünkü mizojini ırkçılıktan farklı olarak, gerilikten kaynaklanan, ancak dışarıdan karışılmaması gereken kültürel bir özellik olarak görülüyor. Tıpkı daha yakın zamana kadar evlilikte şiddetin aile içi bir sorun olduğuna ve kimseyi ilgilendirmeyeceğine inanıldığı gibi.

Bizim yakın tarihimiz bir şeyi çok açık olarak gösterdi: Kadın hakları insan hakkıdır. Bunu dikkate almayan bir dış politika, insanlığın yarısının insanlık onurunu onun elinden alıyor demektir.

⁵⁴ *New York Times*, 31 Ekim 2002. 2003 Aralık ayında, yeni bir anayasa hazırlamak için bir komisyon toplandığında, komisyonun 100 kadın üyesinden biri, Mücahidin üyelerinin de komisyonda bulunmasına karşı çıkmış ve "Afgan halkını felakete sürüklemiş olan bu caniler niçin komisyon başkanı olarak yer alıyor?" diye sormuştu. 18 Aralık 2003'te okunan bir BBC haber bültenine göre bu kadın, UN tarafından korumaya alınmıştı. Ama komisyonun oluşturduğu çalışma gruplarından hiçbirine bu olaydan sonra bir daha kadın üye seçilmemişti.

Sonuç: Mizojininin Anlamını Kavramak

Tanıdıklarına mizojini hakkında bir kitap üzerinde çalıştığımı anlattığımda, karşımdakinin cinsiyetine göre değişen iki tepkiyle karşılaştım. Kadınlar meraklanmışlardı ve benim, çalışmam süresince bu tema hakkında neler bulduğumu öğrenmek istiyorlardı. Mizojini teriminin ne anlama geldiğini bilen erkekler, çok şey söyleyen anlamlı bir göz kırpışıyla sessizce, benim sanki mizojiniyi haklı çıkarmayla uğraştığımı varsayıyorlardı. Eğer onlara ırkçılık üzerine bir kitap yazdığımı anlatsaydım, herhalde hiç kimse otomatik olarak benim bir ırkçı olduğumu düşünmeyecekti. Bu bizi, erkeklerin çoğunun ırkçılıktan farklı olarak mizojiniyi bir önyargı olarak değil, kaçınılmaz bir şey olarak gördükleri sonucuna götürüyor.

İnsanlık tarihinde mizojini hemen daima, tarihçi Daniel Goldhagen'in antisemitizm bağlamında tanımladığı gibi, "toplumun sağduyusu" ile ilişkili bir kavramdı.¹ Bu, o denli doğal bir önyargıydı ki farkına bile varılmamıştı. Farklı uygarlıklarda ve farklı dönemlerde tarihsel kayıtlar çok açık: salt kadın oldukları için kadınları aşağılamak ve onlara iğrenç bir yaratık olarak bakmak erkekler için oldukça normal olarak görülüyordu. Bütün dünya dinleri ve dünyanın büyük filozofları, kadını paranoya sınırına varacak kadar hor gördüler ve ona güven duymadılar. Hem eski Yunan hem de ortaçağ toplumlarının uzun tarihleri boyunca tüm dişi yaratıkları horlamasına ve şeytanlaştırmasına karşın, ne eski Yunan'da Atinalı kadınların yaşamlarının büyük bölümünü kapalı kapılar arkasında geçirmesi ne de ortaçağın son-

¹ Goldhagen, *A.g.e.*

larında onların cadılık suçlamasıyla canlı canlı yakılması kadınlara karşı çok derinlerde yatan önyargıların sonucu olarak değerlendirilmişti.

Bir önyargı, henüz adlandırılmadan çok zaman önce varolabilir. Dünyanın pek çok ülkesinde örtünme, cinsiyete dayalı ayrımcılık ve klitoridektomi gibi zorlamalar ve korkunç uygulamalar, bugün bile “toplumun sağduyusu”nun âdeta doğal bir sonucu gibi algılanıyor. Humphrey Enstitüsü’ne göre, kadınlar dünya çapında toprak mülkiyetinin yüzde 1’inden daha azına sahip. UNICEF’e göre dünyada 120 milyon çocuk okula gitmiyor. Büyük bir çoğunluğu kızlardan oluşan ve geleceği olmayan bu çocukların yüzde 80’i Afrika’da, büyük Sahra’nın güneyinde ve Güneydoğu Asya’da yaşıyor. 1993 yılında Bombay’da bir klinik toplam 8.000 kürtaj olayı bildiriyor ve bunlardan 7999’unda kadından alınan ceninlerin cinsiyetinin dişi olduğu belirtiliyor.² George Orwell’in dediği gibi, “Gözümüzün önündeki bu olguları fark edebilmemiz için sürekli bir savaşım gerekli.”³

Batı kültürünün bazı alanında mizojini hala çok canlı. Erkekler bir şeye alındıkları ve öfkelendiklerinde, kadınlar evrensel olarak günah keçisi olarak işlev görüyorlar. 1990’da Geto Boys’un söylediği bir rap şarkısının sözleri şöyle:

O çırılçıplak ve ben röntgenci Tom,
Vücudu çok güzel ve tecavüzü düşünüyorum,
Perdelerini açık bırakmamalıydı
Bu yüzden kaderi bu oldu.

Rap müziğinin sözlüğünde kadınlar birer “fahişe” ve “sürtük”. Ama sadece rapçiler değil. Onlar, popüler kültürün ilk kadın düşmanları da değiller. Aşkın ve cinsel özgürlüğün zafer şarkıları söylediği 1960’lı ve 1970’li yıllarda Rolling Stone gibi tanınmış gruplar da sözleri tam anlamıyla kadın düşmanlığıyla dolu şarkılar üretmişlerdi. Sadece “Under My Thumb” (Hükmüm Altında) ve “Stupid Girl” (Aptal Kız) gibilerini hatırlamak bile yeterli. 1976’da Rolling Stones grubu “Black and Blue” albümünü çıkartmıştı. Bu albümün reklam resmi, bir sandalyeye bağlanmış, dö-

² *Washington Post*, 4 Nisan 1993.

³ Sonia Orwell ve Ian Angus (der.), *The Collected Essays, Journalism and Letters of George Orwell, Volume 4: In Front of Your Nose*, Penguin Books, 1970.

vülen bir kadını gösteriyordu. Ama rap müzikte kadın düşmanlığı, bu tarzın önemli bir ögesi olmuş görünüyor. Chicago gettosundan siyahi bir gence, homoseksüeller ve kadınlara karşı çok bayağı saldırılarıyla tanınan rapçi “Ice Cube” sorulmuş ve genç grubun müziğini neden çok sevdiğini, “Gerçeği söylemek gerekirse benim mahallemde bu böyle. Burada kadınlarla erkekler arasında bir sürü gerginlik var; pezevenk gibi davranan pek çok erkek ve fahişe gibi davranan pek çok kadın,”⁴ yanıtını vererek açıklamıştı. Rapin, kadınları bu kadar açık bir dille aşağılaması sadece siyahi kadınlardan yoğun eleştiri almakla kalmamıştı. Bu tavır, belirgin bir biçimde yabancılaşıma ve hayal kırıklığı kültürünün sonucuydu. Bu kültürde mizojini her zaman, “toplumun sağduyusu”nu oluşturdu. Bu ise, kadını aşağılamanın kültürlerde ve alt kültürlerde yok edilemez bir virüs gibi yayılabildiği gerçeğini bir kez daha vurguluyor.

Tarihin bize mizojini hakkında neler öğrettiği dört kelimeyle özetlenebilir: istilacı, kalıcı, kötücül ve çok yönlü. İnsanlar tekerleği bulmadan çok önce mizojiniyi buldular ve bugün tekerleklerimiz Mars’ta dönerken, bu çok eski buluş hâlâ pek çok kadını tutsak ediyor. Başka hiçbir önyargı bu kadar uzun süre yaşamadı ve bu ölçüde dayanıklılık göstermedi. Hiçbir ırk, bu kadar uzun dönemler süresince ayrımcı bir tutumu içselleştirmede. Hiçbir grup evrensel ölçekte böylesine bir haksızlığa uğramadı. Ve hiçbir önyargı, toplumca konmuş sosyal ve siyasal ayrımcılıktan, hasta bir beynin nefret dolu fantezileriyle beslenen taşkınlıklarına kadar uzanan bu denli değişik yüzler göstermedi. Sadece çok azı bu kadar yıkıcı oldu. Kadın düşmanlığını en belirgin aşağılama yöntemi yapan tüm bu olgulara karşın, fark edilememesi çok şaşırtıcı. Mizojini örneğinde çoğunlukla burnumuzun dibindeki görmek için mücadele etmekten kaçınmışız.

Kasım 2003’te Seattle’da, ABD tarihindeki seri cinayet katillerinden sonuncusu, Gary Ridgeway, mahkeme önüne çıkartılmış ve bu katil yirmi yıl içinde çoğu fahişe olan 48 kadını boğarak öldürdüğünü itiraf etmişti.⁵ Bu cinayetlerin kurbanları Ya-

⁴ Greg Kot, *Rock Turns Mean and Ugly*, Chicago Tribune, 18 Kasım 1990.

⁵ *New York Times*, 6 Kasım 2003. Kendi ifadesine göre 1980’lerden beri cinayet işleyen Ridgeway, “Green River Killer” olarak tanınmıştı. Çünkü kurbanlarının cesetlerini, Seattle yakınındaki Green River ırmağın kenarında bulunan otlar arasına saklıyordu.

hudiler ya da siyahi vatandaşlar olsaydı, ABD’de tüm alarm çanları çalar, üçüncü binyılın başında Birleşik Devletler’de ırk ilişkilerindeki durum araştırılır ve medya bu vicdan sorununa bir yanıt aramada birbiriyle yarışır. Ama konu bir Ridgeway’in ya da bir Karındeşen Jack’in yaptıklarını araştırmaya gelince, sadece psikiyatristlere başvurmakla yetiniliyor. Onları kadınları öldürmeye sevk neden bir çeşit yoldan çıkma olarak görülüyor. Oysa bu basitçe yaygın bir önyargının doruğa çıkmış apaçık bir dışavurumu. Mizojininin görüntü biçimlerinin yayıldığı geniş alan, tuvalet duvarlarına yazılmış küfürlerden, seri cinayet katilinin çılgınlığına kadar kapsayıcı bir açıklaması yapılamayacak büyüklükte ve sıradışıdır. Gene de herhangi bir önyargının veya nefretin tarihini yazmayı haklı çıkaracak şeylerden bir tanesi, köklerini araştırarak bitmesini sağlayacak yolları bulabilmektir. Sadece erkeklerin kadınlara saygısızlığını belgeleyen olayları ve sözcükleri listelemek yeterli değildir.

Daha önce belirttiğim gibi, mizojininin tarihi bunun özel güçlükleri olan bir görev olduğunu gösteriyor. Bunun nedeni çok açık. Erkek ve kadın arasındaki ilişkinin çok karmaşık olmasından kaynaklanıyor. Mizojininin kökeninde biyolojik, cinsel, psikolojik, toplumsal, ekonomik ve siyasal öğeler var. Mizojininin kökenini bulmak hem birey hem de tür olarak varoluşumuzu ilgilendiren ve karşılıklı bağımlılıkların oluşturduğu bir Gordion düğümü gibi bir şey. Bu düğümü kesersek, acaba bu arapsaçının arasında erkeğin kadına karşı nefretinin kaynağını bulabilir miyiz?

Biyolojik düzeyden siyasi düzeye kadar kadınlarla erkeklerin birbiriyle ilişkisi, mizojini kuramını ortaya çıkarmıştır. Bunların hepsi de kadına nefretin merkezinde, kadınların erkeklerden potansiyel olarak tehditkâr şekillerde farklı olmasının farkına varılmasından kaynaklanan erkeklerin korkusunun olduğunu varsaymışlardır. Mizojininin tarihi kuşkusuz erkeklerin, kadınların kendilerinden gerçek anlamda olsun veya gerçek olarak algılandığı şekilde olsun nasıl farklı olduğu konusunda yoğun biçimde uğraştıklarını gösteriyor. Erkek için kadın, en baştan beri “öteki”, “ben olmayan” kişi. İnsanların öteki olarak farzedilen kategorilerdeki insan gruplarını hemen günah keçisi yapma gibi tehlikeli bir eğilimi var. Farklı ırklar, dinler ve sınıflardan önce kadınlar ve erkekler vardı. Fakat kadını “öteki” diye tanımlayanlar için, kadın çok daha karmaşık bir sorun sergiler. Kadın, dışla-

namayacak bir “öteki”dir. Irkçılar küçümsedikleri grupla ilişki kurmaktan kaçınabilirler. Ama kadınlarla ilişki ne olursa olsun kaçınılmazdır. Bu mizojinistler için bile geçerlidir. Yeni Gine yaylalarındaki kabilelerin erkekleri ve Amazon vadisinde yaşayan aborjinler kadınları yatak odalarından çıkarabilirler; antik Atina’daki asiller kadınları evlerinin en kuytu köşelerine kitleyebilirler; Katolik din adamları onları manastır duvarlarının arkasına saklayabilirler; Müslüman fanatikler kadını tepeden tırnağa kadar örtebilirler; ama kadınla yakınlık hem kaçınılmaz hem de hayatîdir. Çünkü insan hayatının devamı buna bağlıdır.

Bağımlılık, korku ve aşağılama. Bu birbiriyle çatışır görünen duygu yumağını açıklamaya teşebbüs eden teoriler genellikle iki hatadan birinin cezasını çekiyorlar: ya çok aşırı iddialı oluyorlar ya da yeterince kapsamlı olmaktan uzaklar. Çok iddialı olan ilk kategori; biyolojik, cinsel, psikolojik ve psikanalitik açıklamaları içermekte. Biyolojik kurama göre, “ilk olan, ezeli olan dişidir; ancak hamileliğin altıncı ile on ikinci haftaları arasında androjen testosteron adlı erkeklik hormonunun açığa çıkmasıyla, dişil olan fetus eril fetüse dönüşür.”⁶ Erkekliğin, ilk olan dişillige üstten bir müdahale ile ortaya çıktığı düşünülür ki bu da erkeğin içindeki dişillığın geri dönmesi olasılığından korkmasına neden olur. Ontojeni (ontogeny, bir organizmanın gelişmesi, bireyoluş) filojeniye (phylogeny, türoluş) yeniler; yani bireyin gelişmesi, ait olduğu eril veya dişil türün kopyasını yapmaktır. Kadınların bataklik, çukur, mikroplu hava ve benzeri şekillerde mizojinistik tanımlamaları çok yaygın ve bunların girdap içinde yutulma korkusunun bir ifadesi olduğu söylenmektedir. Erkeklerin vajinadan yutucu ve/veya hadım edici bir organ olarak korku duymasına dair cinsel teoriler de bu girdap içinde yutulma düşüncesini yansıtır. Freudyan olsun ya da olmasın buna benzer iddialı bazı psikolojik ve psikanalitik hipotezler de bulunmaktadır. Bu hipotezler, oğlan çocukların erken yaşlardaki anne bağımlılığını veya onun anneye olan karşılıksız sevgisini suçlu ve mesul olarak görürler. İleri yaşlarda bu, gencin bütün kadınlara karşı öfke ve hınç duyguları beslemesi sonucunu doğurur. Freud’un, mizojininin küçük erkek çocuklarının kızların “çok ufak” klitorisleri yüzünden onları aşağılamasından kaynaklandığına dair

⁶ David Gilmore, *Misogyny: The Male Malady*, University of Pennsylvania Press, 2001.

teorisi de (Bkz. Bölüm 7) evrensel kapsam arayan iddialı açıklamalar kategorisine girmektedir.

Ama tam da burada bu teorilerin zayıflığı ortaya çıkıyor. Bütün erkeklerin dışı bir fetüsten geliştiğini, bütün oğlan çocuklarının gelişim çağlarında annelerine bağımlı olduklarını ve bir kadınla yatan her erkeğin “yutulma” deneyimini yaşadıklarını iddia eden bu teoriler, o zaman bütün erkeklerin kadın düşmanı olduğunu tahmin etmektedirler. Fakat gerçek şu ki bütün erkekler mizojinist değiller. Mizojini, kadınların erkeklerle olan ilişkilerinin tarihinin sadece bir bölümü. Eğer bütün hikâyeye bundan ibaretse, o zaman kadınların son iki yüzyılda erkeklerin de desteğiyle Batı veya Batı tarzı demokrasilerde gerçekleştirdikleri eşitliğe doğru ilerleme hiçbir zaman mümkün olamazdı. Ayrıca bu kitap gibi kitaplar da yazılmazdı. Bütün bunlar, erkek yapısının temelinde dişillik bulunmasından duyulan korku ya da Oedipal öncesi her şeye muktedir anneden intikam alma isteği, erkeklerin kadınlarla kurduğu ilişkiyi evrensel olarak belirleyen tek şey olmayacaklarını gösteriyor.

İkinci kategorideki teoriler, yani yeterince kapsayıcı olamayanlar, dünyayı sosyal, ekonomik ve siyasi kavramlar çerçevesinde hiçbir zaman bitmeyecek güç mücadelesi olarak görmeye meyillidirler. Çoğu Marksist düşünceden yola çıkmaktadır. Yöntemlerinde ise kabaca akılcı olduklarını söyleyebiliriz. Bir önyargıya rastladıklarında, hemen bunun neye hizmet ettiğini sorarlar. Bu görüşe göre, önyargılar bir ırk veya bir sınıf ya da bir etnik grubun diğerleri üzerindeki siyasal, ekonomik ve sosyal tahakkümünü meşrulaştırma ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Çoğu feminist bu modeli cazip bulmuş ve bunu bütün iktidarın erkeklerle ait olduğu ve kadınlarınsa sadece baskılanmış bir alt sınıf olarak kurban edildiği bir sistemin, yani “ataerkillik” eleştirisi olarak geliştirmişlerdi. Mizojini, kadınların düşük statülerini haklı çıkarmak için kadını kötüleyen bir ideoloji olarak ortaya çıkmıştı.

Ancak Marksist ya da Marksist temelli mizojini teorileriyle ilgili iki sorun bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, mizojininin belli mülkiyet ilişkilerinin ve ekonomik koşulların var olduğu kültürlerde bulunduğu dair kanıtların yokluğudur. David Gilmore gibi antropologlara göre, mizojini kadınların göreceli olarak yüksek statüde oldukları ve ataerkil olarak tanımlanamayacak kültürlerde bile varolmuştur. İkinci eleştiri ise mizojininin kendi

içyapısındaki bir öğeyle, onun halüsinasyonlarıyla ilgilidir. Kapitalistler, işçi sınıfının zihinsel olarak aşağı olduğunu kanıtlama ihtiyacı duyabilirler, köle sahipleri Afrikalıları zihinsel engelli olduklarını söyleyerek kötülemeye çalışabilirler. Ama mizojiniyle ilgili olan büyük fantezilerin eşdeğeri bulunamamıştır: Başka bir kadının düşük yapmasına neden olmak, süpürgeye binerek havada dolaşmak, bir erkeğin penisinin yokolmasına neden olmak, bir dokunuşla erkeği ebedi mutsuzluğa göndermek, kedileri emzirmek, şeytanlarla cinsel ilişkiye girmek ve şeytanın çocuğunu doğurmak. Yüzyıllar boyunca büyük bir tutarlılıkla benzer iddialarda bulunan sadece bir önyargı daha bulunmaktadır ve bu da antisemitizmdir.

Antisemitizm Roma İmparatorluğu'nun çöküşünü izleyen yüzyıllarda Avrupa'da gelişen ve büyük ölçüde Hıristiyan uygarlığıyla sınırlı bir önyargı olmasına karşın, mizojiniyle tesadüf ötesi benzerlikleri -ama aynı zamanda farklılıkları da- bulunmaktadır. 1500 yıldır antisemitizm, kozmik ve toplumsal düzenin bir parçası olduğu veri olarak kabul edildiği bir inançtı ve o kadar "toplumun sağduyusu"nun bir parçası haline gelmişti ki hemen hemen hiçbir eleştiriye uğramamıştı. Kadınlara yapıldığı gibi Yahudilere de, İsa'nın ölümündeki rollerinden dolayı "dünyanın ahlakal düzenini sarstıkları" suçlaması yapıldı. Yahudiler, İsa'nın Tanrısal doğasını reddettikleri için, kadınlar da Havva'nın Cennetten Kovulma'daki rollerinden dolayı sorumlu tutuldular. Ortaçağ sonları ve yeniçağın başlangıcında Yahudilerin ve kadınların benzer şekilde, tarımsal kıtlığa yol açmak, su kuyularını zehirlemek, inekleri ve başka adamların eşlerini düşük yaptırmaya zorlamak gibi olağanüstü güçlere sahip olduklarına inanılıyordu. Hem Yahudilerde hem de kadınlarda büyücülük güçlerinin bulunduğu inananların çoğu, toplumun en alt ve en yoksul kesimini oluşturuyorlardı. Aslında ne Yahudiler ne de kadınlar herhangi bir kimse için somut bir tehlike oluşturmuyorlardı.⁷ Yine

⁷ Bugünkü İsrail topraklarını kontrol eden Roma'ya karşı gerçek bir tehdit oldukları zaman, Yahudilerin Roma yönetimi tarafından nasıl bir tutumla karşılaştıklarını, onların Hıristiyan bir toplum içindeki kaderleriyle karşılaştırmak ilginç olabilir. M.S. 66 ve M.S. 132 yıllarında gerçekleşen iki önemli Yahudi isyanı, ancak Romalıların büyük kayıplar vererek sağladığı üstünlükten sonra bastırılabilmişti. Ama gene de Roma devleti antisemitist yasalar yapmadı. Hıristiyanlığın en önemli özelliği haline gelen dini ve ırksal ayrımcılık, Roma düşünce dünyasına büyük ölçüde yabancıydı.

de bu, ne Yahudileri ne de kadınları toplumun kolektif öfkesinden ve şiddetinden koruyamadı. Yahudiler, tarihleri boyunca oldukça düzenli aralıklarla bu şiddeti yaşadılar. Kadınlar ise bu şiddeti cadı çılgınlığı esnasında deneyimlediler ve bu şiddet yaklaşık olarak üç yüzyıl boyunca inişler çıkışlarla devam etti. (Bkz. 4. Bölüm).

Antisemitizmin mizojiniyle başka bir ortak yanı ise değişkenliğidir. Antisemitizm, kendisini ortaya çıkaran dini nedenler tarihe karıştıktan çok sonra Avrupa'da, özellikle Almanya'da başarıya ulaştı. Böylece dini önyargı seküler bir önyargıya dönüştü. Yahudilere yapılan zulmün gerekçesi olarak ırk, dinle yer değiştirdi. Daha önce gördüğümüz gibi, Antisemitizm bu biçimiyle 20. yüzyıl başı Viyana'sının entelektüel çevrelerinde büyük bir yoğunlukla ilerleme gösterdi. Burada Otto Weininger ve Adolf Hitler gibi kişilerin düşüncesinde, antisemitizmle mizojini korkunç bir ittifakla bir araya gelmişti. Bu iki nefret ırmağı, faşizmin korku salan yılları boyunca birlikte aktı.

Entelektüel elitler üzerindeki Hıristiyanlığın iktidarı sarsılmaya başladığı zaman, istenilen yöne çekilebilen mizojini de on yedinci yüzyıldan başlayarak bir sekülerleşme sürecine girdi. Yirminci yüzyıl başında antisemitizmin meşrulaştırılmasında olduğu gibi, kadının entelektüel ve ahlaki alanlarındaki düşük statüsünü açıklamak için, dini otoritelere dayanmak yerine bu kez "bilimsel" açıklamalar ortaya sürüldü.

Şeytan Yahudi imgesi, büyük çoğunlukla Hıristiyan antisemitizmine aitti. Fakat mizojininin hallüsinasyona dayalı karakterleri ise hemen her yerde kendini gösterdi. Şeytan Kadın, Yahudi, Hindu, Cermen, Budist, Müslüman ve Afrika gibi farklı kültürlerde farklı görünümle boy gösterdi. Şeytan kadınlar, antik Yunan mitlerinde yer alan Gorgon, Furies, Charybdis ve Scylla gibi korkunç dişi yaratıklarla temsil edilmişlerdir. Şeytansı Yahudi'den farklı olarak Şeytansı Kadın, günümüze kadar sevilen bir motif olarak kaldı, hatta Marty Robbins'in "Devil Woman" şarkısında olduğu gibi kitle kültüründe kendine yer buldu. Bu şarkının giriş dizeleri şöyleydi:

Şeytansı kadın, sen kötüsün,
Tıpkı kapkara mercan kayalıkları gibi...

Mizojini, tıpkı antisemitizm gibi herhangi bir nesnel veya sosyal çatışmayla karşılaştırılmaz.⁸ Ama antisemitizm tamamen akıl dışı görünmekle birlikte, kökleri için belli bir mekâna ve belli bir zamana dikkat çekebiliyoruz. Antisemitizmin kökenleri, MS 1. yüzyıldan itibaren kutsal kitapların ilahi gerçekliğini Yahudilerin mi yoksa Hıristiyanların mı temsil ettiği ve bu gerçekliğin nasıl yorumlanması gerektiği üzerindeki mücadeleye kadar geriye götürülebilir. Ama kadınlarla erkeklerin otomatik olarak birbirlerini karşı saflarda buldukları ve düşüncelerinin sadece cinsel kimlikleriyle belirlendiği hiçbir sosyal, siyasal ve ideolojik çatışma bulamayız. Tarih, kadınların da erkekler kadar savaş taraftarı olabildiklerini gösteriyor. Oysa savaşlarda onların çocuklarının yaşamı söz konusudur ve kadınlar toplumsal düzenin yıkılmasından en fazla zarar gören grup olmuşlardır. Bazen başka kadınlara karşı şiddet çağrısı yapan kadınların da varolduğu görülmüştür. Ruanda'daki soykırım esnasında, Kadın Bakanı Pauline Nyiramasuhuko, Hutu milislerinden Tutsi kadınlarına -öldürmeden önce- tecavüz etmelerini ısrarla istemişti. *New York Times* onu, "Tecavüz Bakanı"⁹ olarak adlandırdı. Pauline Nyiramasuhuko, Ruanda'da soykırımı teşvikten uluslararası mahkemeye çıkarılan ilk kadın oldu.

Seçme ve seçilme hakkı da dahil olmak üzere kadınlara verilecek hakları engellemeye çalışan erkeklerle birlikte hareket eden kadınlar da görüyoruz. Günümüzde de kadınlar, kürtaj hakkı için mücadele veren hareketin en ateşli karşıtları arasında yer almakta. Kadın olmaları, kadın kimliğine sahip çıkmak gibi ideolojik bir zorunluluk getirmemektedir. Sonuç olarak mizojini, tarihin ve sağduyunun gösterdiği gibi, kadınla erkek arasındaki ilişkilerden doğan sosyal, siyasal ya da ideolojik çatışmaların hastalıklı bir ürünü olarak değerlendirilemez. Ekonomik yönden birinin diğerine bağımlı olması örneğinde olduğu gibi belli sosyal, ekonomik ya da siyasal sorunlar, kadınla erkek arasındaki çatışmayı körükleyebilir. Ama böyle koşullar mizojininin kökenini açıklamakta eksik kalıyor. Bu anlamda kadın düşmanlığı, tanıdığımız diğer bütün önyargılardan ayrılıyor.

⁸ Goldhagen, *A.g.e.*

⁹ *New York Times*, 15 Eylül 2002.

Ben mizojininin tarihini araştırmaya Doğu Akdeniz dünyasından başladım. Kadını nasıl gördüğümüzü, kadının rolü ve konumuyla ilgili fikirlerimizi etkilemede çok önemli bir rol oynayacak karışık bir inanç sistemi, bu bölgede yaklaşık olarak 3000 yıl önce ortaya çıkmıştı. Bu sistemin eski Yunan ve Musevi-Hıristiyan düşüncesi ve mitolojisinin ürünü olduğuna inanıyorum. Bu sistem, bizi mizojininin kökenini bulmak için sosyal yapı düzeylerine bakmaktan çok daha öteye taşımakta ve önemli bir ipucu sağlamaktadır.

Eski Yunan ve Yahudi-Hıristiyan yaratılış mitlerinde ortak olan insanın masumiyetini yitirışı mitinin egemen versiyonunda, erkek kadından önce Tanrılar ya da tek bir Tanrı tarafından bağımsız olarak yaratılmıştı. Dolayısıyla erkek, ilahi olanla özel bir ilişkiye sahipti ve aynı zamanda doğanın kendisinden de tamamen ayrılıyordu. Erkek, yaratanla eşsiz bir ilişkiye sahip, doğadan tamamen ayrı bir varlıktı. Kadının yaratılmasıyla bu ilişki sona ermiş ve doğayla bağlantılı olan bütün özellikler erkeğin dünyasına girmişti. İnsan birden, tıpkı bir hayvaninkine benzeyen üreme, doğum sancısı, yaşamda kalma güdüsü, yaşlanma, sakatlanma ve her çeşit hastalık, en sonunda da ölüm rezaleti gibi kısıtlamalarla ve ihtiyaçlarla karşı karşıya kalmıştı. Fransız romancı Louis-Ferdinand Céline'in sözleriyle bu, "gerçekliğe duyulan korku"ydü.¹⁰ Ama gerçek korku ise erkeğin bağımsız değil, çok büyük ölçüde bağımlı bir varlık olduğu gerçeğinin anlaşılmasıydı. Şair Octavio Paz, "Ve hepimizin anası Havva, Âdem'i cennet düşünden uyandırıyor ve onu, gerçek dünyayla yüz yüze gelmeye zorluyor: Çalışmak, tarih ve ölüm"¹¹ diye yazıyor. Yunan mitinde ise Pandora aynı düş kırıklığına dikkat çekti. Hem Havva hem de Pandora bize şu gerçeği gösterdiler: Bağımsız değilsin!

Daha az karmaşık bir düzeyde, bağımsızlığı kaybetme kaygısı, yani artık doğadan tamamen ayrı bir varoluşa sahip olamama, dünyanın pek çok kültüründe ortak olan kadın tarafından yutulma fobilerinde yeniden ortaya çıkar.

Erkekler bağımsızlık illüzyonlarından kolayca vazgeçemediler. Yahudilerin, Hıristiyanların ve Müslümanların tek Tanrısı,

¹⁰ *Fable for Another Time*, çev. Mary Hudson, University of Nebraska Press, 2003.

¹¹ Octavio Paz, *A.g.e.*

dünyayı hiçlikten ve herhangi bir dışının failiği olmadan yaratmıştı. O, bütün Tanrılar içinde, yarattığı varlıklar için hiçbir cinsel duygu beslemeyen ve onların güzelliklerine ender olarak değer veren tek Tanrı idi. Aksine, kadınların güzelliği onda öfke yaratıyordu. Tanrı'yı yarattığı varlıklara bağlayan tek şey, onların Tanrı'nın evrendeki tekliğini kabul etmesi ihtiyacı ve eğer onun eşsizliğini tanımazlarsa bu varlıkları cezalandırmaktı. O örnek bir rol model olarak her yerde hazır ve onu taklit etmek imkansızdı ama yine de bazı erkekler inatla onu taklit etmeyi denemişlerdi. Bir anlamda, Platon ve Aristoteles'ten Tertullian'a ve St. Thomas Aquinas'dan Rousseau, Nietzsche ve Hitler'e kadar tüm mizojinistler, şu ya da bu şekilde erkeğin Tanrı'yla veya evrenle ilişkisinin eşsizliğini yeniden kanıtlanmanın mümkün olduğunu kanıtlamaya adanmışlardı. Bu, sürekli ayağına dolanan cinselliğe mahkum edilmiş kadının daha alt bir gerçeklik olduğunu vurgulayan bir düalizmi ortaya çıkardı. Kadın değişken dünyanın elçisi olarak kötülenmeli ve reddedilmelidir. Erkek ise bu fani dünyadan kendisini bağımsızlaştırmayı amaçlamakta ve aynı zamanda bu dünya üzerinde hakimiyet kurmaya çalışmaktadır. Tüm mizojinistler, Platoncu olduğunu kanıtlayacak biçimde *The African Queen* adlı filmde Humphrey Bogart tarafından oynanan karaktere "Biz bu dünyaya doğanın üstesinden gelmek için getirilmişiz Mr. Allnut" diye cevap veren Katharine Hepburn'la aynı fikirde olabilirlerdi.¹²

Ancak doğanın "üstesinden gelme", doğayı ve insanlığın doğayla ilişkisini anlamayı içermektedir. Bunu anlama kapasitesine sahip tek tür olmamıza rağmen hâlâ ne doğanın üstesinden gelebiliyor ne altına batabiliyoruz.

Bağımsız erkek miti uzun zamandır gerilemeye başlamıştı. Fakat bu mit, oldukça ironik bir şekilde, Aydınlanma döneminde mizojiniyi eleştirmeye yarayacak bir düşünsel temel sağlamak amacıyla ortaya atılan teorilerle felsefi düzeyde yeniden canlanmıştır. "Boş Levha" teorisi, anatomik ve biyolojik olanlar dışında cinsel farklılıklar da dahil olmak üzere bireyler arasındaki bütün farklılıkların toplumsal olduğunu iddia ederek insan doğasını bir kenara atmaya denemişti. Bu, kadınların statüsünü iyileştirmek isteyen reformculara, kadının daha "aşağı" konumda olmasını ka-

¹² Pinker, *A.g.e.*

nıtlanmak için kullanılan cinsel farklılıkların aslında kadını yetiştirme biçiminden ve aldığı eğitimden kaynaklandığı iddiasını ortaya atmalarına yardım etmiştir. Bu engeller ortadan kaldırılırsa kadınlar da erkeklerle aynı düzeye gelebileceklerdi. Bu “Boş Levha” hipotezi, insanı doğadan ayrı bir yere koyan tehlikeli bir düalizme dayanıyordu. İnsanlık tarihi, doğa tarihinden koparılyordu. Dünyanın geriye kalanının tersine, kadın ve erkek davranışı, içsel bir kökene sahip değildi, tam tersine toplumsal yapılara göre belirleniyordu.¹³

Mizojini tarihi bize düalist düşünce sistemlerinin daima kadınların aleyhine bir etki yarattığını göstermektedir. Bunu İnsanın Düşüşü mitindeki “erkeğin doğada geri kalan her şeyden daha ayrıcalıklı bir konuma sahip olması”ndan çok, “kadının sinsine zarar vermesinden” kaynaklandığını söyleyebiliriz. “Boş Levha” teorisi bu düalizmi felsefi düzeyde daha da güçlendirmiştir. Kadınlara karşı önyargıyı bitirmek mücadelesinde bir noktada olumlu bir rol oynamış olsa da nihayetinde bu argümanlarına dayanarak kadınların eşitliğini tartışmak kötü bir işlev görmüştür. Bunun iki nedeni var. Birincisi, 19. yüzyıldan itibaren gerçekleşen bilimsel gelişmeler, bu teorinin temel önermelerini sorgulamıştır. Kadınların eşitliğini yanlış önermelere dayanarak savunamayız. İkincisi, bu önermeleri doğru olarak kabul etmek, ortak insan doğamız pahasına kadınlarla erkekler arasındaki gerçek farklılıkları inkar etmemize yol açar.

Charles Darwin’in evrim kuramı, doğaya bakışımızı ve doğanın insan davranışını şekillendirmesindeki rolüyle ilgili, görüşlerimizi radikal bir şekilde değiştirdi ve Boş Levha teorisi hakkındaki şüphelerimiz arttırdı. Bertrand Russell’a göre, “Bütün insanların eşit olarak doğdukları ve yetişkinlerde görülen farklılıkların eğitimden kaynaklandığı tezi, Darwin’in aynı türden olanlar arasındaki doğuştan gelen farklılıklara vurgusuyla çatışma içerindedir.”¹⁴ Herhalde dünyayı evrenin merkezinden kovan güneş sistemi kuramından sonra ortaya çıkan en devrimci bilimsel teori olan evrim teorisi bu iddiasından dolayı hem solcular hem de sağcılar tarafından yaygın ateşine tutuldu. Onların itirazlarının temeli genel olarak benzerdi. Evrim kuramı, insanı doğanın dı-

¹³ Pinker, *A.g.e.*

¹⁴ Russell, *A.g.e.*

şında görmüyordu. Bu, hem Hıristiyan/Yahudi anlayışının Yarattı-
lıştaki Cennetten Kovulma mitinde belirtilen insanın Tanrı'yla
kurduğu özel bir bağ olduğu anlayışına hem de Boş Levha kura-
mının vurguladığı insanın somut dünyayı şekillendiren doğal sü-
reçten muaf olan bir varlık olduğuna dair inancına karşıydı.

Çok sayıda kanıt, insan davranışının hem kalıtsal olarak
hem de toplumsal faktörlerle şekillendirildiğine ve tıpkı Galapa-
gos kaplumbağaları gibi büyük ölçüde evrimin bir sonucu olarak
ortaya çıktığımızı işaret ediyor. Bu, cinsel davranışlarımız için
de geçerlidir. Bütün bunların mizojini bağlamında önemi nedir?
Bazı feministler, cinsiyetler arasında farklılığın içsel olduğu savı-
nın kadınlara karşı ayrımcılığı körükleyeceği korkusuyla Boş
Levha kuramına sarılıyor. Pinker'a göre böyle yaparak feminist-
ler, "yaklaşmakta olan bir trenin geçeceği tren raylarına femi-
nizmi kelepçelemişlerdir."¹⁵ Aslında insan doğasına evrim bakış
açısı bizi, Boş Levha kuramında bulunan bazı mizojinik olasılık-
lardan koruyor. İnsan doğasının toplumsal yapılar tarafından be-
lirlendiğine inananlar, erkek ve kadının aynı olabileceği argüma-
nından erkek ve kadının eşit olması gerektiği savına doğru iler-
lemektedirler. Bu modele dayanan sosyal sistemler, kadını mak-
yaj yapmaktan dolayı ya da aseksüel idealde uyumlu olmayan
herhangi bir davranıştan dolayı cezalandırıyorlar. Platonla hem-
fikirler. Annelik davranışsal herhangi bir sonucu olmayan sadece
biyolojik bir işlev olduğundan, yeni doğan çocuklar annelerin-
den alınabilir ve devlet kurumlarında büyütülebilirler.

Evrim, erkek ve kadın olarak ve birey olarak neden farklı
olduğumuzu açıklamaya yardım etmektedir. Bunu farklılığa da-
yanarak ayrımcılık yaratacak herhangi bir ahlaki veya hukuki
yaptırım olmaksızın yapar. Daha da önemlisi, Darwin'in teorisi
cinsiyetler arasındaki farklılıkların işlevlerini bilmemize yardım
ediyorsa, o zaman bu bizi herhangi bir ideolojik nedenden dolayı
bunu göz ardı edenlere ve insan doğasına karşı zor kullananlara
karşı savunacaktır. Ama sonuçta kadınların eşitliği insan doğası-
na dair teorilerle değil, Aydınlanma'dan bu yana geliştirdiğimiz
felsefi ve siyasal ilkelere dayanan adalet, eşitlik ve insanlık onuru
kavramlarıyla elde edilecektir.

¹⁵ Pinker, *A.g.e.*

“Aslında feminizmin temel ilkeleriyle, kadınların ve erkeklerin psikolojik yönden benzer olmamaları olasılığı birbiriyle uzlaşmaz değildir” diye yazan psikolog Steven Pinker, sözlerine şunları da ekliyor: “Bir kez daha tekrar etmek gerekirse: Eşitlik, tüm insan gruplarının birbirinin yerine geçtiği bir durum değildir; bireyin ait olduğu topluluğun ortalama özelliklerine göre yargılanmaması gerektiğini ya da bu özellikler tarafından sınırlandırılmaması gerektiğini savunan ahlaksal bir ilkedir.” Bunun anlamı, eğer kadınların çoğu kütüphanelerde Platon okumak yerine zamanlarının çoğunu güzellik salonlarında geçiriyorlar diye onları oy verme hakkından mahrum edemeyiz. Aynı şekilde pek çok erkeğin geometri problemleri çözmek yerine futbol seyrederken bira içmeyi tercih etmeleri yüzünden de bu argümanı kullanamayız. Evrim, belki mizojiniyi açıklayamaz ama kadınlarla erkeklerin cinsel olarak nasıl ilişkiye geçtiklerini anlamamıza yardımcı olabilir. Bu da cinsler arasındaki çatışmalardan bazılarının köklerinin zaman ve mekandan bağımsız olduğunu anlamamıza yol açabilir. Aşk şiirinin evrimine bakarsak, kadınla erkek arasındaki her çatışmanın mutlaka yıkıcı olmadığını görürüz. Tür olarak evrimimizin bir noktasında dişi insan, cinsel kızışma döngüsünü görünmez kıldı. Hayvan krallıkları arasında bize en yakın akrabalarımızın, mesela primatların dişilerinden farklı olarak, dişi insanlarda yumurtlama gizlidir. Fizyolog ve zoolog Jared Diamond, “İnsan dişisinin yumurtlaması o kadar saklanmıştı ki 1930'lara kadar yumurtlamanın zamanı hakkında doğru bir bilimsel bilgiye sahip değildik. Bundan önce çoğu doktor, kadınların sikluslarının herhangi bir noktasında hamile kalabileceklerini, hatta âdet döneminde de döllenmenin gerçekleşebileceğini düşünüyordu” diye belirtir.¹⁶ Diğer primat erkekleri için, dişisinin cinselliğe hazır olup olmadığını bilmek çok daha kolay. Cinsel döngüsünde doğru zaman gelince, dişi primatın kalçası parlak kırmızı bir renk alıyor ve şişip yükseliyor. Sinyali alan erkek hayvanlar hemen dişinin etrafına toplanıyor ve önceliği alfa erkeğe bırakıyorlar. Fakat ergenliklerinden itibaren insan dişisi cinsel döngüsü boyunca cinselliğe ve döllenmeye hazır olduğuna dair bir işaret vermiyor. Erkeğin görevi, cinsel yaklaşma

¹⁶ Jared Diamond, *The Rise and Fall of The Third Chimpanzee: How Our Animal Heritage Affects The Way We Live*, Vintage, 1992.

girişimleriyle dışının gerçekten hazır olup olmadığını anlamak. Çoğu defa kadın buna hazır değildir ve ikna edilmesi gerekir.

Olsaydı yeterli dünyam, yeterli zamanım,
Bu mahcubiyet Hanımefendi suç sayılmazdı.
Otururduk ve düşünürdük heralde
Uzun bir aşk günü nasıl geçirelim diye...

Yüzyıldır durmadan övüyorum seni,
Kaşlarının çizgilerini ve ince gözlerini.
İki yüz yıl sürdü övgüm her bir göğsüne
Otuz bin yıl gerekir geri kalanına...

Zaman, arkamda durmadan akmış,
Koşulmuş atları sanki kanat takmış.
Ve önümüzde bizi hazır bekler,
Sonsuzluğa uzanan bu ıssız çöllere...¹⁷

Kızışma döngüsü hâlâ devam ediyor olsaydı, bütün şairlerin yapması gereken tek şey sadece ayın doğru zamanında kendilerini dişilere göstermek olabilirdi ve onun o kadar da mahçup olmayan sevgilisi de onunla veya etrafındaki herhangi bir erkekle çiftleşmek zorunda hissederdi. Ama insan cinselliğinin doğasından dolayı, bizim cinselliğimiz daima kuşkuyu içinde barındırıyor ve kadın kendisi için en uygun erkeği seçme gücüne sahip. Yani erkekler onun seçimini etkilemeye çalışmak zorunda. Bazıları bu süreçte büyük sanat eserleri üretmiştir. Büyük ölçüde cinsel kızışma döngüsünün saklanmasıyla ilgili olarak aşk şiirlerine sahibiz. Belki de bu yüzden şairler (ve genel olarak yaratıcı sanatçılar) rahipler ve filozoflardan daha fazla cinsler arasındaki çatışmanın üstesinden gelmişlerdir. Mizojininin kadının erkekle olan ilişkisine ait hikâyenin sadece bir parçası olduğuna tanık oldular. Sanatçılara göre, kadınla erkek arasındaki çatışmaların üstesinden sanat yoluyla gelinebilir.

Cinsel devrimin merkezinde seçimin yer alması bir tesadüf olmasa gerek. Cinsel kızışma döngüsünün gizliliği, dişileri çift-

¹⁷ Andrew Marvell, "To His Coy Mistress", *The Oxford Book of English Verse*, der. Christopher Ricks, Oxford University Press, 1999.

leşme zorunluluğundan kurtarıyor, erkeğin kendisine ilgi göstermesini sağlıyor ve partnerini kendisinin seçmesine olanak veriyor. Yumurtlama evrim için çok önemli. Bu, bütün insan topluluklarının ortak özelliği olan karmaşık toplumsal ilişkilere üreme dışında ve üremeyi aşarak, erkeklerle kadınların değişik düzlemlerde birbirlerine bağlanmalarına olanak tanıyor. Bu bağlılık birbirini seven çiftler, arkadaşlar, ortaklar ve meslektaşlar olarak ortaya çıkabilir. Kadının seçme hakkı sadece kendi bütünlükleri için değil, aynı zamanda bizi insan yapan ve primatlardan ayıran her şey için çok önemli.¹⁸ Dolayısıyla kadının seçme hakkının genişlemesinin tarih boyunca kadın için ehemmiyetli olması hiç garip değil. Kadının çift olacağı kişiyi seçmesi, hangi şartlar altında onunla birlikte olabileceğini kontrol etmesi kadın tarihinin en önemli aşamasını teşkil etmiştir. Bugün ise kadının seçme hakkına sahip olması savaşı bu defa kadınların kendi üretkenliklerini kontrol etmesi etrafında yoğunlaşıyor.

Eğer seçim yapma özgürlüğü, kadın evriminin (ve dolayısıyla insanlığın evriminin) merkezindeyse, aynı şekilde kadının cinselliği ve onun bu cinselliğini gösterme ve vurgulama hakkı da bunun önemli bir parçası. Kadın düşmanlığının “sağduyu” olarak adlandırıldığı kültürlerde tam da bu haklar baskı altında tutuluyor. Bazı uygulamalarda, örneğin Afganistan’daki Taliban rejiminde (Bkz. 8. Bölüm) çılgınlık öyle bir noktaya ulaştı ki kadın cinselliğini çağrıştıran her şey, örneğin kadın çamaşırı tam bir panik yaratmak için yeterli. Bu tür korkular hemen her defasında, kadın cinselliğinin sadece üreme işlevine hapsedilmesi sonucunu doğuruyor. Bu nedenle de kadın düşmanlarının düşüncelerinde annelik çok güçlü bir rol oynuyor. Onlar, kadınlarla başka bir alanda ilişki kurma yeteneğinden yoksunlar. Pek tabii ki cinselliğini gösteren kadınlara karşı muhalefetlerini, kadınları lanetli şovenistlerin sömürsünden “korumak” gibi bir kılıf uydurarak gösteriyorlar. Hem Naziler hem de Müslüman köktendinciler, güzellik salonlarını yasaklamalarını, giderek kadın cinselliğini baskı altında tutan diğer bütün önlemleri, hep bu eski gele-

¹⁸ Eleşme zamanına hazır oluşun dışarıdan belli olmadığı, insandan gayri tek memeli hayvan Bonobo ya da diğer adıyla cüce şempanzedir. Bonobolar tüm seksüel döngü süresi boyunca aktiftirler ve onlarda seksüel ilişkiler, çoğalmadan başka her türlü amaca hizmet eder. Bkz. Dale Peterson ve Richard Wrangsam, *Demonic Males: Apes and The Origins of Human Violence*, Mariner Books, 1996.

nekle gerekçelendiriyorlardı (Bkz. 7. Bölüm). Ama onların eylemleri ve saplantıları sadece cinsel olarak olgun kadınlarla ilişki kuramadıklarını göstermektedir.

Kültürümüzde kadın güzelliğine karşı takınılan çelişkili tutum, Yahudi-Hıristiyan düşüncesinin beden düşmanlığının bir parçası olarak bize miras kaldı. Kadınları “güzelliğin keyfi gücünden kurtulmaya” çağıran Mary Wollstonecraft veya “kadınların erkeklerden daha az akıllı olduklarını” kanıtlamaya çalışanlar aslında bedene karşı aynı düşmanlığı yansıtıyorlardı (Bkz. 6. Bölüm). Ama kadınların büyük bir çoğunluğu bedenle aklın ikiye ayrılmasını reddettiler ve iki yüz yıldan beri de reddetmeye devam etmişlerdir. Psikolog Nancy Etcoff’ın gözlemlediği gibi “zamanın başlangıcından beri bizimle birlikte olan arzularımızdan ve gücümüzden vazgeçmemiz bir çözüm olamaz.”¹⁹

Çözüme güzelliği yadsımakla değil, kadın düşmanlığına karşı çıkmakla ulaşılır. Bireyin bağımsızlığı ve mutlu olma hakkının tanınması üzerindeki vurgusuyla Aydınlanma’dan ve modern demokrasinin ortaya çıkışından beri, erkekler tarafından da desteklenen kadınların eşit haklara sahip olma mücadelesi, kadınların dünyanın ahlaki yapısını bozduklarına dair mizojinik iddiaya karşı baş kaldırmıştır. Geleneksel tutumların böyle bir değişime direndiği kültürlerde bile kadınlar gittikçe bu ahlaki düzenin önemli bir parçası olarak görülmeye başlanmışlardır. Mizojini artık “toplumun sağduyusu”nun bir parçası olmaktan çıkmıştır. Erkek, artık kendisiyle en verimli, en zevkli ve en doyumlu ilişkiyi yaşadığı kişiyle çatışma içinde olma ihtiyacında değil.

Belki de biz bugün mizojininin merkezinde olan çok uzun yaşanmış bir fanteziden uyanmanın eşiğinde bulunuyoruz ve sonunda dünyanın en eski önyargısı olan mizojiniyle hak ettiği nefretle birlikte nasıl başa çıkacağımızı öğrendik.

¹⁹ Nancy Etcoff, *Survival of The Prettiest: The Science of Beauty*, Doubleday, 1999.

Ek Kaynakça

- Ahmed, Leila, *Women and Gender in Islam*, Yale University Press, New Haven and London, 1992.
- Anderson, Bonnie S. ve Zinsser, Judith P., *A History of their Own, Volume I*, Oxford, 2000.
- Balsdon, J. P. V. D. *Roman Women: Their History and Habits*, Harper and Row, 1962.
- Barrett, Anthony A., *Agrippina: Sex, Power and Politics in the Early Roman Empire*, Yale University Press, 1996.
- Bauman, Richard A., *Women and Politics in Ancient Rome*, Routledge, New York and London, 1992.
- Bishop, Clifford ve Osthelder, Xenia, der., *Sexualia: From Prehistory to Cyberspace*, Koneman, 2001.
- Bloch, Howard, *Medieval Misogyny and the Invention of Western Romantic Love*, University of Chicago Press, 1991.
- Blundell, Sue, *Women in Greece*, Harvard University Press, Cambridge, 1995.
- Breslaw, Elaine G., der., *Witches of the Atlantic World, A Historical Reader and Primary Source Book*, New York University Press, 2000.
- Brown, Peter, *Body and Society: Men, Women, and sexual renunciation in early Christianity*, Columbia University Press, New York, 1988.
- Burleigh, Michael, *The Third Reich: A New History*, Pan Books, 2001.
- Clack, Beverley, der., *Misogyny in the Western Philosophical Tradition, A Reader*, Routledge, New York, 1999.
- Clarke, John R., *Roman Sex, 100 BC-AD 250*, Harry N. Abrams, Inc., New York, 2003.
- Davidson, John, *Courtesans and Fishcakes: The Consuming Passions of Classical Athens*, Harper Perennial, 1999.

- Davis-Kimball, Jeannine, (Mona Behan'la birlikte), *Warrior Women: An Archaeologist's Search for History's Hidden Heroines*, Warner Books, New York, 2002.
- Eller, Cynthia, *The Myth of Matriarchal Prehistory: Why an invented past won't give women a future*, Beacon Press, Boston, 2000.
- Etcoff, Nancy, *The Survival of the Prettiest: The Science of Beauty*, Doubleday, New York, 1999.
- Fest, Joachim C., *The Face of the Third Reich*, Pelican Books, 1972.
- Freud, Sigmund, *Civilization and Its Discontents*, Dover Publications Inc., New York, 1994.
- Friedan, Betty, *The Feminine Mystique*, Norton, New York, 1963.
- Gay, Peter, der., *The Freud Reader*, W. W. Norton and Company, New York, 1989.
- Gilmore, David, *Misogyny: The Male Malady*, University of Pennsylvania Press, 2001.
- Goldhagen, Daniel, *Hitler's Willing Executioners: Ordinary Germans and the Holocaust*, Vintage, New York, 1997.
- Groneman, Carol, *Nymphomania, a History*, W. W. Norton & Co, New York and London, 2002.
- Heer, Friedrich, *The Medieval World: Europe 1100-1350*, Welcome Rain, 1998.
- Huizinga, J., *The Waning of the Middle Ages*, Peregrine Books, 1965.
- Hunt, Lynn, der., *The Invention of Pornography*, Zone Books, New York, 1993.
- Johnson, Paul, *A History of Christianity*, Touchstone, New York, 1976.
- Kaplan, Robert D., *Soldiers of God: With Islamic Warriors in Afghanistan and Pakistan*, Vintage, New York, 2001.
- Karlsen, Carol, *The Devil in the Shape of a Woman: Witchcraft in Colonial New England*, Vintage, New York, 1989.
- Keddie, Nikki ve Baron, Beth, der., *Women in Middle Eastern History*, Yale University Press, New Haven and London, 1991.
- Kendrick, Walter, *The Secret Museum: Pornography in Modern Culture*, University of California Press, 1987.
- Keuls, Eva, *The Reign of the Phallus*, University of California, 1985.
- Kleinbaum, Abby Wettab, *The War Against the Amazons*, New Press, New York, 1983.
- Kofman, Sarah, çev. Catherine Porter, *The Enigma of Woman: Woman in Freud's writings*, Cornell University Press, 1985.
- Latifa, çev. Linda Coverdale, *My Forbidden Face, Growing up under the Taliban: A young woman's story*, Hyperion, New York, 2001, Shekeba Hacchemi'in katkılarıyla.

- Lea, Henry, der., Arthur Howland, *Materials Towards a History of Witchcraft*, Thomas Yoseloff, 1957.
- Levkowitz, Mary R. ve Fant, Maureen B., der., *Women's Life in Greece and Rome: A Source Book in Translation*, John Hopkins University, 1982.
- Llewellyn, Anne, der., *War's Dirty Little Secret: Rape, Prostitution and Other Crimes against Women*, The Pilgrim Press, 2000.
- McElvaine, Robert S., *Eve's Seed: Biology, the Sexes and the Course of History*, McGraw-Hill, New York, 2001.
- Meacher, Robert, *Helen: Myth, Legend and the Culture of Misogyny*, Continuum, New York, 1995.
- Meyer, Johann Jakob, *Sexual Life in Ancient India: A Study in the Comparative History of Indian Culture*, Barnes and Noble, 1953.
- Miles, Rosalind, *Who Cooked the Last Supper: The Women's History of the World*, Three Rivers Press, New York, 2001.
- Moller Orkin, Susan, *Women in Western Political Thought*, Princeton University Press, 1979.
- Moulton, Ian Frederick, *Before Pornography: Erotic Writing in Early Modern England*, Oxford University Press, 2000.
- O'Shea, Stephen, *The Perfect Heresy: The Revolutionary Life and Death of the Medieval Cathars*, Walker and Company, 2000.
- Paz, Octavio, çev., Helen R. Lane, *Conjunctions and Disjunctions*, Seaver Books, 1982.
- Pearsall, Ronald, *The Worm in the Bud: The World of Victorian Sexuality*, Pelican Books, 1969.
- Pinker, Steven, *The Blank Slate: The Modern Denial of Human Nature*, Viking, 2002.
- Pomeroy, Sarah, *Goddesses, Whores, Wives and Slaves*, Schocken Books, New York, 1975.
- Rich, Adrienne, *Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution*, W. W. Norton, New York, 1986.
- Russell, Bertrand, *The History of Western Philosophy*, George Allen and Unwin Ltd., London, 1946.
- Shlain, Leonard, *Sex, Time and Power: How Women's Sexuality Shaped human evolution*, Penguin Books, 2003.
- Stark, Rodney, *The Rise of Christianity: A Sociologist Reconsiders History*, Princeton University Press, 1996.
- Stephens, Walter, *Demon Lovers: Witchcraft, Sex and the Crisis of Belief*, University of Chicago Press, 2002.
- Tannahill, Reay, *Sex in History*, Abacus, London, 1979.
- Trevor-Roper, Hugh, *The European Witch-craze of the 16th and 17th Centuries*, Penguin, Harmondsworth, 1966.

- Warner, Marina, *Alone of All Her Sex: The Myth and the Cult of the Virgin Mary*, Vintage, New York, 1983.
- Willey, David, *God's Politician: John Paul at the Vatican*, Faber and Faber, London, 1992.
- Wollstonecraft, Mary, *A Vindication of the Rights Of Woman*, Miriam Brody'in girişiyle, Penguin Classics, 1992.
- Yalom, Marilyn, *A History of the Breast*, Ballantine Books, 1997.

“Kadın düşmanlığının tarihi, binlerce yıl sürdüğü için eşi görülmemiş bir nefretin tarihidir. Öyle bir tarih ki, Aristoteles’i Karındaşen Jack’e, Kral Lear’ı James Bond’a bağlar.”

Jack Holland

Tarihin başlangıcından bu yana insanlığın bir yarısının, diğer yarısı tarafından baskı altında tutulması ve insanlık onurunun elinden alınması nasıl açıklanabilir?

Hindistan’da dul kadınların yakılması, yeni doğmuş kız bebeklerin öldürülmesi, Kuzey Afrika’da kız çocuklarının sünnet edilmesi, savaş bölgelerinde kadınlara toplu tecavüzler... Tüm bunlar yalnızca geçmiş dönemlerin canavarlıkları değil, günümüzün de acı gerçekleridir.

Bugün mizojininin yani kadın düşmanlığının, artık sadece şiddetin ve adaletsizliğin nedeni olarak değil, insani gelişmişliğin ve toplumsal eşitliğin engeli olarak tanımlandığı bir çağı yaşıyoruz. Ama hâlâ, kadınlar eşit işe eşit ücret için savaşıyor. Gerçek bir kadın-erkek eşitliği hâlâ çok uzaklarda.

Dünyanın çeşitli bölgelerinde, kadının durumu son yüzyıllardan günümüze kadar hemen hiç iyileşmedi. Başka hiçbir önyargı bu kadar uzun süre yaşamadı ve bu ölçüde dayanıklılık göstermedi. Ve hiçbir önyargı, toplumca konmuş sosyal ve siyasal aşağılama kurallarından, hasta bir beynin nefret dolu fantezileriyle beslenen taşkınlıklarına kadar uzanan bu denli değişik yüzler göstermedi.

İrlandalı yazar ve gazeteci Jack Holland, bu kitapta, tüm toplumsal değişimleri, tüm bilimsel ve felsefi anlayışları hiçe sayarak binlerce yıldan beri süregelen bu olgunun genlerini, nedenlerini ve sonuçlarını araştırıyor.

image.com.tr

ISBN 978-975-533-844-6

9 789755 338446